

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ЄМАНОВ Владислав Вікторович

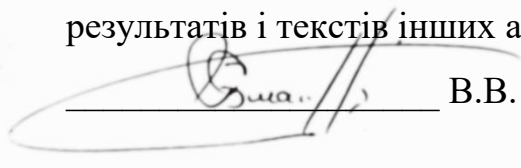
УДК 355.6:658.7:351.74/.76

ДИСЕРТАЦІЯ
МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ
ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИЛ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
У КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ

25.00.05 – державне управління у сфері державної безпеки та охорони
громадського порядку

Подається на здобуття наукового ступеня доктора наук
з державного управління

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ В.В. Єманов

Харків – 2023

АНОТАЦІЯ

Сманов В. В. Механізми державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України у кризових ситуаціях. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.05 – державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку. Національний університет цивільного захисту України, Харків, 2023.

У дисертаційному дослідженні вирішено актуальну наукову проблему, що полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні й розробленні практичних рекомендацій щодо розвитку механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій.

Розкрито роль, місце та генезис дій сил безпеки України при реагуванні на кризові ситуації. Встановлені основні дефініції понятійно-термінологічного апарату функціонування і розвитку механізмів, розглянуті нормативно-правові акти у сфері забезпечення національної безпеки. Досліджена сутність управління логістичним забезпеченням та стан системи технічного забезпечення сил безпеки України при реагуванні на кризові ситуації. Проведений аналіз логістичного забезпечення дій сил безпеки та визначені проблемні аспекти показують, що на перший план висуваються проблеми реформування системи забезпечення державної безпеки, швидкого реагування на виникнення кризових ситуацій.

Вивчено досвід функціонування системи технічного забезпечення силових структур провідних країн світу в умовах кризових ситуацій. Технічну базу реалізації тенденцій розвитку ОБСТ складають новітні технології, основою яких є останні досягнення у мікроелектроніці, інформатиці, оптоелектроніці, робототехніці тощо. Схарактеризовано нормативно-правові основи функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України

під час кризових ситуацій та обґрунтовано шляхи розвитку нормативно-правової бази.

Важливим проблемним аспектом механізму державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій, є економічна складова. Проведений військово-економічний аналіз показує, що в світі постійно зростають витрати на оборону. Розвиток ОВСТ, зміни в стратегії і тактиці збройної боротьби, на жаль, не повною мірою враховуються у національній практиці підготовки резервів озброєнь та військової техніки в умовах особливого періоду.

Визначені проблемні питання стану системи технічного забезпечення сил безпеки України під час кризових ситуацій, а саме: в умовах обмеження фінансових надходжень, в мирний час та під час ведення бойових дій, на потреби технічного забезпечення проблемним питанням є оптимізація ресурсів для систем експлуатації та відновлення техніки сил безпеки України; велика номенклатура автомобільної техніки для сил безпеки України. Кількість інформації про стан технічного забезпечення, замовлення запасних частин та ін. нарощується пропорційно від кількості автомобільної техніки, її стану, навантаженню та інтенсивності службово-бойових дій; нерівномірність та фрагментація закупівель ОВСТ; підвищення якості експертно-аналітичного супроводження розвитку та експлуатації ОВСТ та професійного рівня посадовців, які працюють у секторі безпеки.

Визначальним чинником навантаження на технічне забезпечення дій угруповання є сумарний обсяг потреб у заходах технічного забезпечення. Основними видами потреб, отриманих за результатами прогнозу технічної обстановки та спрямованих на забезпечення діяльності угруповання, вважатимемо такі: потреби у технічній розвідці, в евакуації пошкоджених (несправних) ОВСТ, у технічному обслуговуванні та ремонті ОВСТ.

Аналіз показав, що загальними проблемами технічного забезпечення сил безпеки України є: недостатній рівень забезпечення сучасними зразками озброєння, військової та спеціальної техніки і системами спостереження та

контролю; недостатній рівень фінансування ускладнює процеси виробництва та закупівлі у необхідних обсягах сучасних зразків техніки; відсутність загальнодержавної концепції планування розвитку технічного забезпечення сил безпеки на довгостроковий період; низький рівень уніфікації ОВТ, велика номенклатура автомобільної техніки, терміни експлуатації.

Окреслено концептуальні основи планування розвитку технічного забезпечення сил безпеки України та розроблено прогнозу модель на довгострокову перспективу. Розроблено механізм планування розвитку технічного забезпечення сил безпеки України під час кризових ситуацій з урахуванням їх спроможностей. Його відмінність від оборонного планування сил оборони полягає в необхідності урахувувати задачі кожного суб'єкта сил безпеки та конкретний їх вплив на кризову ситуацію.

Удосконалено механізм формування раціонального варіанту державних оборонних закупівель. Планування закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення є складовою оборонного планування. Основою планування закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення є потреби, пріоритети сектору безпеки і оборони, обсяги фінансових ресурсів, необхідних для їх задоволення, передбачені стратегіями, іншими стратегічними документами та державними програмами у сферах національної безпеки і оборони, розвиток складових сектору безпеки і оборони, зокрема оснащення їх сучасним озброєнням і військовою технікою, створення необхідних запасів матеріально-технічних засобів та необхідних для цього потужностей оборонно-промислового комплексу, реалізація інших заходів з посилення обороноздатності держави.

Визначений вплив військово-наукових досліджень на обороноздатність держави. Визначальним фактором якості військово-наукових досліджень з обґрунтування перспектив розвитку та обліку систем озброєння сил безпеки є рівень методології їх проведення. Тенденцією розвитку науково-дослідної роботи в світі є інтенсифікація цих досліджень, збільшення фінансування. Інтелектуалізація сучасної техніки ставить високі фахові вимоги до

спеціалістів, що її обслуговують. Розвиток науки має прямий взаємозв'язок, як з технічною забезпеченістю сил безпеки і як слід державною безпекою. Високий науковий потенціал держави дозволяє займати передові позиції у світі з будівництва та розвитку сил безпеки та оборони. Проведений аналіз показав, що швидке зростання економічного потенціалу держави і як наслідок показників державної безпеки забезпечуються за рахунок збільшення науково-технічного потенціалу держави.

Обґрунтовані механізми відомчого, урядового та демократичного цивільного контролів у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України під час кризових ситуацій, сформовані інноваційні антикорупційні складові механізмів контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій. Виокремлено шляхи вдосконалення механізмів контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України під час кризових ситуацій. Визначено інноваційні антикорупційні складові механізмів контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій. Правовою основою запобігання корупції є система державних законодавчих і підзаконних актів, що визначають суспільно-правову необхідність проведення комплексу передбачених законом заходів, їх правові, організаційно-тактичні основи, гарантії законності їх застосування.

Надано пропозиції з удосконалення системи підготовки та перепідготовки персоналу у галузі технічного забезпечення сил безпеки України. Запропоновано загальнодержавну модель функціонування та розвитку механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України. Розроблена модель дозволяє визначити впливи системи державного управління на систему технічного забезпечення сил безпеки. Це дозволить у подальшому визначити напрями удосконалення системи технічного забезпечення, що своєю чергою покращить механізми державної безпеки.

На основі SWOT-аналізу розроблені стратегії розвитку механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій. Розроблені стратегії дозволять визначити шляхи удосконалення механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України.

Ключові слова: державне управління, механізм державного управління, державна безпека, технічне забезпечення, сили безпеки, сектор безпеки і оборони України, службово-бойова діяльність, забезпечення безпеки, кризові ситуації.

ANNOTATION

Yemanov V. V. Mechanisms of state management of the system of technical support of the security forces of Ukraine in crisis situations. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Sciences in public administration, specialty 25.00.05 - public administration in the field of state security and protection of public order. National University of Civil Defense of Ukraine, Kharkiv, 2023.

The dissertation study solved an actual scientific problem, which consists in the theoretical and methodological substantiation and development of practical recommendations for the development of mechanisms of state management of the system of technical support of the security forces of Ukraine in crisis situations.

The role, place and genesis of the actions of the security forces of Ukraine in response to crisis situations are revealed. The main definitions of the conceptual and terminological apparatus of the functioning and development of the mechanisms were established, and the regulatory and legal acts in the field of ensuring national security were considered. The essence of logistical support management and the state of the system of technical support of the security forces of Ukraine when responding to crisis situations were investigated. The conducted analysis of the logistical support of

the actions of the security forces and the identified problematic aspects show that the problems of reforming the state security system and quick response to the emergence of crisis situations are brought to the fore.

The experience of the functioning of the system of technical support of the power structures of the leading countries of the world in the conditions of crisis situations has been studied. The technical base for the implementation of the development trends of OVST consists of the latest technologies, the basis of which are the latest achievements in microelectronics, informatics, optoelectronics, robotics, etc. The regulatory and legal bases of the functioning of the system of technical support of the security forces of Ukraine during crisis situations are characterized and the ways of development of the regulatory and legal framework are substantiated.

An important problematic aspect of the mechanism of state management of the system of technical support of the security forces of Ukraine in crisis situations is the economic component. The conducted military-economic analysis shows that the world's defense costs are constantly increasing. The development of the OVST, changes in the strategy and tactics of the armed struggle, unfortunately, are not fully taken into account in the national practice of preparing reserves of weapons and military equipment in the conditions of a special period.

Identified problematic issues of the state of the system of technical support of the security forces of Ukraine during crisis situations, namely: in conditions of limited financial income, in peacetime and during hostilities, for the needs of technical support, a problematic issue is the optimization of resources for the systems of operation and restoration of the forces' equipment security of Ukraine; a large range of automotive equipment for the security forces of Ukraine. The amount of information about the state of technical support, ordering spare parts, etc. increases proportionally to the number of vehicles, their condition, load and intensity of military operations; irregularity and fragmentation of OVST purchases; improving the quality of expert-analytical support for the development and operation of OVST and the professional level of officials working in the security sector.

The determining factor of the load on the technical support of the group's

actions is the total volume of needs for technical support measures. The main types of needs obtained from the results of the forecast of the technical situation and aimed at ensuring the activities of the group are the following: needs for technical reconnaissance, evacuation of damaged (defective) OVST, maintenance and repair of OVST.

The analysis showed that the general problems of technical support of the security forces of Ukraine are: insufficient level of provision of modern weapons, military and special equipment and surveillance and control systems; the insufficient level of financing complicates the processes of production and procurement in the necessary volumes of modern equipment samples; lack of a general state concept of planning the development of the technical support of the security forces for the long term; low level of unification of OVT, a large range of automotive equipment, terms of operation.

The conceptual bases of planning the development of the technical support of the security forces of Ukraine are outlined and a forecast model for the long-term perspective is developed. A mechanism for planning the development of the technical support of the security forces of Ukraine during crisis situations has been developed, taking into account their capabilities. Its difference from the defense planning of the defense forces is the need to take into account the tasks of each subject of the security forces and their specific impact on the crisis situation.

The mechanism for forming a rational variant of state defense procurement has been improved. Planning the procurement of defense goods, works and services is a component of defense planning. The basis for planning the procurement of defense goods, works and services is the needs, priorities of the security and defense sector, the amount of financial resources necessary for their satisfaction, provided by strategies, other strategic documents and state programs in the spheres of national security and defense, the development of the components of the security and defense sector, in particular, equipping them with modern weapons and military equipment, creating the necessary stocks of material and technical means and the necessary capacities of the defense-industrial complex for this, implementation of other

measures to strengthen the state's defense capability.

The impact of military-scientific research on the defense capability of the state is determined. The determining factor of the quality of military-scientific research on the substantiation of prospects for the development and accounting of weapons systems of the security forces is the level of their methodology. The trend in the development of scientific research work in the world is the intensification of these studies, an increase in funding. The intellectualization of modern technology places high professional demands on the specialists who service it. The development of science has a direct relationship, both with the technical support of the security forces and, accordingly, with state security. The state's high scientific potential allows it to occupy leading positions in the world in the construction and development of security and defense forces. The conducted analysis showed that the rapid growth of the economic potential of the state and, as a consequence, the indicators of state security are provided at the expense of the increase in the scientific and technical potential of the state.

Grounded mechanisms of departmental, governmental and democratic civil controls in the sphere of functioning of the system of technical support of the security forces of Ukraine during crisis situations, innovative anti-corruption components of control mechanisms in the sphere of functioning of the system of technical support of the security forces of Ukraine in crisis situations were formed. Ways to improve control mechanisms in the field of functioning of the system of technical support of the security forces of Ukraine during crisis situations are highlighted. Innovative anti-corruption components of control mechanisms in the field of functioning of the system of technical support of the security forces of Ukraine in crisis situations have been determined. The legal basis for the prevention of corruption is the system of state legislative and by-laws, which determine the social and legal necessity of carrying out a complex of measures provided for by law, their legal, organizational and tactical bases, guarantees of the legality of their application.

Proposals were made to improve the system of training and retraining of personnel in the field of technical support of the security forces of Ukraine. A

nationwide model of the functioning and development of mechanisms of state management of the system of technical support of the security forces of Ukraine is proposed. The developed model makes it possible to determine the effects of the state management system on the system of technical support of the security forces. This will allow further determination of directions for improvement of the technical support system, which in turn will improve state security mechanisms.

Based on the SWOT analysis, strategies for the development of state management mechanisms for the system of technical support of the security forces of Ukraine in crisis situations were developed. The developed strategies will allow to determine the ways of improving the state management mechanisms of the system of technical support of the security forces of Ukraine.

Keywords: state administration, mechanism of state administration, state security, technical support, security forces, security and defense sector of Ukraine, service and combat activity, security assurance, crisis situations.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Єманов В. В. Державне управління системою технічного забезпечення сил безпеки України у кризових ситуаціях: теорія, методологія, практика : монографія. Харків : НА НГУ, 2023. 315 с.

2. Yemanov V., Trobyuk V. Establishment and development of professional military education of the security forces of Ukraine / World trends in the use of interactive technologies in education. International collective monograph. Intellebence Transportation System And Smart City Institute. Lima, Peru, 2023. Pp. 155 – 170.

Особистий внесок: досліджені особливості підготовки та перепідготовки кадрів для військових формувань, що мають правоохоронні функції.

Наукові статті у виданнях, що включені до наукометричних баз

Scopus, Web of Science

3. Yemanov V., Pasichnyk V., Yevtushenko I., Larin S., Mykhailenko O. (2023). Ranking threats to determine the cost of protecting information in a cybersecurity environment. *Ingénierie des Systèmes d'Information*, Vol. 28, No. 1, pp. 77 – 84. URL: <https://www.iieta.org/journals/isi/paper/10.18280/isi.280108> (*Scopus*).

Особистий внесок: визначено підхід до формування інформаційної основи для прийняття та реалізації управління рішень.

4. Yemanov V., Dzyana H., Dzyanyi N., Dolinchenko O., Didych O. (2023). Modelling a public administration system for ensuring cybersecurity. *International Journal of Safety and Security Engineering*, Vol. 13, No. 1, pp. 81 – 88. URL: <https://www.iieta.org/journals/ijssse/paper/10.18280/ijssse.130109> (*Scopus*).

Особистий внесок: обґрунтовано підхід до моделювання процесу функціонування системи державного управління забезпечення кібербезпеки.

5. Boikivska G., Yemanov V., Nahirna M., Mirko N., Andrushkiv R. (2023). Planning for ensuring the security of sustainable development of the socio-economic system in the context of the importance of the knowledge economy. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, Vol. 18, No. 4, pp. 1283 – 1288. URL: <https://www.iieta.org/journals/ijstdp/paper/10.18280/ijstdp.180433> (*Scopus*).

Особистий внесок: визначені проблеми планування забезпечення безпеки соціально-економічних систем.

Наукові статті у фахових виданнях

6. Єманов В. В. Проблемні питання систем експлуатації та відновлення автобронетанкової техніки Національної гвардії України. *Честь і закон*. 2022. № 2 (81). С. 63 – 71.

7. Єманов В. В., Споришев К. О., Шаповалов О. І. Проблеми інформатизації процесів управління системою технічного обслуговування та ремонту автобронетанкової техніки Національної гвардії України. *Честь і*

закон. 2022. № 3 (82). С. 108 – 116.

Особистий внесок: визначені процеси державного управління системою технічного обслуговування та ремонту автобронетанкової техніки.

8. Єманов В. В. Вклад оборонно-промислового комплексу України в формування державної безпеки. *Честь і закон*. 2022. № 4 (83). С. 87 – 95.

9. Єманов В. В. Роль та місце сил безпеки України при реагуванні на кризові ситуації. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Державне управління*. Симферополь, 2022. Т. 33 (72). № 6. С. 167 – 172.

10. Єманов В. В. Сутність управління логістичним забезпеченням дій сил безпеки при реагуванні на кризові ситуації. *Актуальні питання у сучасній науці. Державне управління*. 2023. Вип. 2 (8). С. 113 – 125.

11. Єманов В. В., Тробюк В. І., Белай С. В. Обґрунтування шляхів розвитку освітньої діяльності Національної академії Національної гвардії України в сфері неформальної освіти. *Честь і закон*. 2023. № 1 (84). С. 5 – 12.

Особистий внесок: обґрунтовані загальні шляхи розвитку освітньої діяльності Національної академії Національної гвардії України.

12. Єманов В. В. Механізми формування раціональних оборонних закупівель при реагуванні сил безпеки на кризові ситуації. *Наукові інновації та передові технології. Державне управління*. 2023. Вип. 3 (17). С. 40 – 49.

13. Єманов В. В. Механізми відомчого контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки Україні під час кризових ситуацій. *Актуальні питання у сучасній науці. Державне управління*. 2023. Вип. 3 (9). С. 230 – 237.

14. Єманов В. В. Механізми урядового контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки Україні під час кризових ситуацій. *Наукові перспективи. Державне управління*. 2023. Вип. 3 (33). С. 48 – 57.

15. Єманов В. В. Методологічні підходи до механізмів функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки Україні під час кризових ситуацій *Наукові перспективи. Державне управління*. 2023. Вип. 4 (34). С. 104 –

113.

16. Єманов В. В. Прогнозна модель розвитку технічного забезпечення сил безпеки України на довгострокову перспективу. *Актуальні питання у сучасній науці. Державне управління*. 2023. Вип. 5 (11). С. 164 – 173.

17. Єманов В. В. Науково-технічне супроводження політики забезпечення обороноздатності держави. *Наукові інновації та передові технології. Державне управління*. 2023. Вип. 5 (19). С. 229 – 236.

18. Єманов В. В. Розвиток нормативно-правової бази технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2023. Вип. 5. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/dy/article/view/1535/1545>.

19. Єманов В. В. Загальнодержавна модель функціонування та розвитку механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України. *Наукові інновації та передові технології. Державне управління*. 2023. Вип. 6 (20). С. 188 – 197.

20. Єманов В. В. Стратегія розвитку механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій. *Актуальні питання у сучасній науці. Державне управління*. 2023. Вип. 6 (12). С. 201 – 209.

21. Єманов В. В. Механізми демократичного цивільного контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України під час кризових ситуацій. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. Вип. 11. С. 138 – 141. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/investplan>.

22. Єманов В. В. Інноваційні антикорупційні складові механізмів контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій *Наукові перспективи. Державне управління*. 2023. Вип. 5 (35). С. 182 – 193.

23. Єманов В. В. Досвід функціонування системи технічного забезпечення силових структур провідних країн світу в умовах кризових ситуацій. *Честь і закон*. 2023. № 2 (85). С. 80 – 85.

24. Єманов В. В., Белай С. В., Тробюк В. І. Обґрунтування пропозицій з удосконалення системи підготовки та перепідготовки персоналу сектору безпеки і оборони України в умовах відсічі збройної агресії. *Вісник Національного університету цивільного захисту. Державне управління*. Харків, 2023. Вип. 1 (18). С. 271 – 279.

Особистий внесок: надані пропозиції з удосконалення системи підготовки персоналу сектору безпеки і оборони України в умовах відсічі збройної агресії.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

25. Єманов В. В., Павлов Я. В. Пропозиції щодо скорочення часу на проведення технічної розвідки підрозділами технічного забезпечення Національної гвардії України. *Актуальні питання забезпечення службово-бойової діяльності військових формувань та правоохоронних органів* : збірник тез VIII Всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Харків, 31 жовт. 2019 р. Харків, 2019. С. 79.

Особистий внесок: надано рекомендації щодо проведення технічної розвідки підрозділами технічного забезпечення Національної гвардії України.

26. Єманов В. В., Павлов Я. В. Визначення ступеня достатності системи технічного забезпечення Національної гвардії України в умовах виникнення внутрішнього збройного конфлікту. *Службово-бойова діяльність Національної гвардії України: сучасний стан, проблеми та перспективи. Секція 1 «Актуальні проблеми оперативного мистецтва та тактики Національної гвардії України»*: збірник тез доп. наук.-практ. конф., м. Харків, 2 квіт. 2020 р. Харків, 2020. С. 23, 24.

Особистий внесок: обґрунтовано пропозиції до елементів системи технічного забезпечення Національної гвардії України.

27. Єманов В. В., Павлов Я. В. Вимоги до органів технічного забезпечення угруповання Національної гвардії України у внутрішньому збройному конфлікті. *Актуальні питання забезпечення службово-бойової діяльності військових формувань та правоохоронних органів* : збірник тез доп. IX

Всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Харків, 29 жовт. 2020 р. Харків, 2020. С. 102 – 104.

Особистий внесок: сформовано вимоги до органів технічного забезпечення угруповання Національної гвардії України.

28. Єманов В. В., Споришев К. О. Пропозиції щодо моделювання системи технічного забезпечення підрозділів Національної гвардії України засобами CASE-технологій. *Проблеми оперативного та логістичного забезпечення складових сектору безпеки і оборони України* : збірник тез доп. Всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Харків, 09 лют. 2021 р. Харків, 2021. С. 88, 89.

Особистий внесок: виокремлено пропозиції щодо елементів моделювання системи технічного забезпечення Національної гвардії України засобами CASE-технологій.

29. Єманов В. В., Споришев К. О. Особливості ведення технічної розвідки підрозділами технічного забезпечення НГУ в умовах внутрішнього збройного конфлікту. *Службово-бойова діяльність Національної гвардії України: сучасний стан, проблеми та перспективи. Секція 3 «Актуальні проблеми розвитку і удосконалення озброєння, військової та спеціальної техніки, зв'язку та інформатизації в НГУ»* : матеріали наук.-практ. конф., м. Харків, 25 берез. 2021 р. Харків, 2021. С. 30.

Особистий внесок: обґрунтовано деякі особливості ведення технічної розвідки підрозділами технічного забезпечення.

30. Єманов В. В. Підходи до формування потрібного варіанту структури та складу угруповання Національної гвардії України в умовах внутрішнього збройного конфлікту. *Службово-бойова діяльність Національної гвардії України: сучасний стан, проблеми та перспективи. Секція 3 «Актуальні проблеми розвитку і удосконалення озброєння, військової і спеціальної техніки в Національній гвардії України»* : збірник тез доп. наук.-практ. конф., м. Харків, 31 берез. 2022 р. Харків, 2022. С. 23.

31. Єманов В. В. Модель функціонування системи технічного забезпечення угруповання Національної гвардії України у внутрішньому збройному

конфлікті. *Актуальні питання забезпечення службово-бойової діяльності військових формувань та правоохоронних органів* : збірник тез доп. XI Міжнародної наук.-практ. конф., м. Харків, 28 жовт. 2022 р. Харків, 2022. С. 89 – 91.

32. Єманов В. В. Воєнно-економічна стратегія держави під час виникнення кризових ситуацій. *Проблеми оперативного та логістичного забезпечення складових сектору безпеки і оборони України* : збірник тез доп. Всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Харків, 23 лют. 2023 р. Харків, 2023. С. 32, 33.

33. Єманов В. В. Інформаційно-аналітична функція логістичного забезпечення сил безпеки України при реагуванні на кризові ситуації. *Застосування інформаційних технологій у підготовці та діяльності сил охорони правопорядку*: збірник тез Міжнародної наук.-практ. конф., м. Харків, 15 берез. 2023 р. Харків, 2023. С. 33, 34.

34. Єманов В. В. Науково-технічне супроводження політики забезпечення обороноздатності держави. *Публічне управління у сфері цивільного захисту: освіта, наука, практика* : матеріали Міжнародної наук.-практ. інтернет-конф., м. Харків, 16 берез. 2023 р. Харків, 2023. С. 84 – 86.

35. Єманов В. В. Аспекти підготовки території держави до оборони. *Актуальні проблеми діяльності складових сектору безпеки і оборони України в умовах особливих правових режимів: поточний стан та шляхи вирішення* : збірник тез доп. Всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конф., м. Харків, 30 берез. 2023 р. Харків, 2023. С. 66, 67.

36. Єманов В. В. Перспективи розвитку технічного забезпечення сил безпеки України. *Всеохоплююча оборона: досвід протидії збройній агресії РФ проти України* : збірник матеріалів Міжнародної наук.-практ. конф., м. Київ, 27 квіт. 2023 р. Київ, 2023. С. 136, 137.

37. Єманов В. В. Перспективи розвитку технічного забезпечення сил безпеки України. *Перспективи розвитку озброєння та військової техніки сухопутних військ* : збірник матеріалів Міжнародної наук.-практ. конф., м. Львів, 17-18 трав. 2023 р. Львів, 2023. С. 24.

38. Єманов В. В. Погляди на будівництво формувань сил безпеки та оборони України в умовах кризових ситуацій. *Актуальні проблеми будівництва та службово-бойової діяльності формувань сил безпеки і сил оборони держави в умовах воєнного стану* : збірник тез Всеукраїнської наук-практ. конф., м. Харків, 31 трав. 2023 р. Харків, 2023. С. 18, 19.

Наукові статті, які додатково відображають наукові результати дисертації

39. Єманов В. В., Гармаш В. П., Споришев К. О. Модель прогнозування обсягу виходу з ладу озброєння та військової техніки підрозділів Національної гвардії України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Технічні науки*. Симферополь, 2021. Т. 32 (71) № 1. С. 87 – 91.

Особистий внесок: визначено обсяг виходу військової техніки підрозділів Національної гвардії України з ладу та проведено її розподіл за трудомісткістю.

40. Єманов В. В., Бєлай С. В., Споришев К. О. Інформаційно-аналітичний метод підвищення ефективності технічної розвідки підрозділів технічного забезпечення Національної гвардії України. *Збірник наукових праць Національної академії Національної гвардії України*. Харків, 2022. Вип. 1 (39) С. 104 – 110.

Особистий внесок: запропоновано інформаційно-аналітичний метод підвищення ефективності технічної розвідки підрозділів технічного забезпечення.

41. Єманов В. В., Споришев К. О., Онопрієнко О. С. Метод багатофакторного вибору експертів за максимумом коефіцієнта компетентності. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Технічні науки*. Симферополь, 2022. (72) № 5, С. 73 – 80.

Особистий внесок: проведено аналіз методів вибору групи експертів для проведення експертного оцінювання та розроблено метод вибору експертів.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	24
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИЛ БЕЗПЕКИ ПРИ РЕАГУВАННІ НА КРИЗОВІ СИТУАЦІЇ.....	37
1.1 Роль та місце сил безпеки України при реагуванні на кризові ситуації.....	37
1.2 Генезис дій сил безпеки України під час кризових ситуацій у парадигмі державної безпеки.....	61
1.3 Сутність управління логістичним забезпеченням дій сил безпеки при реагуванні на кризові ситуації.....	97
1.4 Огляд стану наукової розробленості механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій.....	110
Висновки до розділу 1.....	120
РОЗДІЛ 2 МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИЛ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ.....	123
2.1 Визначення загальної концепції проведення дослідження з розроблення нових та удосконалення існуючих механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій.....	123
2.2 Вплив стану системи технічного забезпечення сил безпеки України на державну безпеку.....	133
2.3 Досвід функціонування системи технічного забезпечення силових структур провідних країн світу в умовах кризових ситуацій.....	144

2.4	Методологічні засади функціонування та розвитку механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій.....	160
	Висновки до розділу 2.....	191
	РОЗДІЛ 3 МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИМ СУПРОВОДЖЕННЯМ СИСТЕМИ ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИЛ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ	194
3.1	Концептуальні основи планування розвитку технічного забезпечення сил безпеки України.....	194
3.2	Механізми формування раціонального оборонного заказу держави.....	229
3.3	Науково-технічне супроводження політики забезпечення обороноздатності держави.....	245
3.4	Прогнозна модель розвитку технічного забезпечення сил безпеки України на довгострокову перспективу.....	267
	Висновки до розділу 3.....	274
	РОЗДІЛ 4 МЕХАНІЗМИ КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИЛ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ.....	278
4.1	Механізми відомчого контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України під час кризових ситуацій.....	278
4.2	Механізми урядового контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України під час кризових ситуацій.....	286
4.3	Механізми демократичного цивільного контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України під час кризових ситуацій.....	299
4.4	Інноваційні антикорупційні складові механізмів контролю у	

сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій.....	319
Висновки до розділу 4.....	340
РОЗДІЛ 5 ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИЛ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ.....	343
5.1 Пропозиції з удосконалення системи підготовки та перепідготовки персоналу у галузі технічного забезпечення сил безпеки України.....	343
5.2 Розвиток нормативно-правової бази технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій.....	365
5.3 Загальнодержавна модель функціонування та розвитку механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України.....	376
5.4 Стратегія розвитку механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій.....	383
Висновки до розділу 5.....	390
ВИСНОВКИ.....	393
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	400
ДОДАТОК А.....	435
ДОДАТОК Б.....	442

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АСУ	– автоматизована система управління
АТ	– автомобільнаа техніка
АТО	– антитерористична операція
БАК	– безпілотний авіаційний комплекс
БОЦЛЗ	– Багатонаціональний об'єднаний центр логістичного забезпечення
БПЛА	– безпілотний літальний апарат
ВВП	– валовий внутрішній продукт
ВВНЗ	– вищий військовий навчальний заклад
ВЕА	– воєнно-економічний аналіз
ВЕП	– воєнно-економічний потенціал
ВМС	– Військово-морські сили
ВНП ЗВО	– військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти
ВПС	– Військово-повітряні сили
ВТП	– військово-технічна політика
ВТС	– військово-технічне співробітництво
ДОЗ	– Державне оборонне замовлення
ДПО	– Державна програма озброєння
ДСНС	– Державна служба України з надзвичайних ситуацій
ДПСУ	– Державна прикордонна служба України
ЄВД	– єдині вихідні дані
ЄС	– Європейський Союз
ЗРК	– зенітно-ракетний комплекс
ЗСУ	– Збройні Сили України
КМУ	– Кабінет Міністрів України
КОРД	– Корпус оперативно-раптової дії
КС	– кризові ситуації
ЛЗ	– логістичне забезпечення

МВС	– Міністерство внутрішніх справ
МедЗ	– медичне забезпечення
МЗТОСЗ	– матеріальні засоби, техніка, озброєння і спеціальні засоби
МОУ	– Міністерство оборони України
МТЗ	– матеріально-технічне забезпечення
НАТО	– Організація Північноатлантичного договору
НГУ	– Національна гвардія України
НДДКР	– науково-дослідна та дослідно-конструкторська робота
НіНТД	– наукова і науково-технічна діяльність
НПУ	– Національна поліція України
ОБСЄ	– Організація Безпеки Ради Європи
ОВТ	– озброєння та військова техніка
ОЗС	– об'єднані збройні сили
ООН	– Організація Об'єднаних Націй
ОПК	– оборонно-промисловий комплекс
ОПП	– оборонно-промислова політика
ОСЗВСТ	– озброєння, спеціальні засоби, військова та спеціальна техніка
ПЗРК	– переносний зенітно-ракетний комплекс
ПММ	– пально-мастильні матеріали
ППО	– протиповітряна оборона
ПТРК	– протитанковий ракетний комплекс
ПУ	– пункти управління
РАО	– ракетно-артилерійське озброєння
РЕБ	– радіоелектронна боротьба
РНБО	– Рада національної безпеки і оборони
РСЗВ	– реактивна система залпового вогню
САУ	– самохідна артилерійська установка
СБ	– сили безпеки
СБтаБД	– службово-бойові та бойові дії
СБО	– сили безпеки і оборони

СБУ	– Служба безпеки України
СО	– сили оборони
СТхЗ	– система технічного забезпечення
СЦ	– Ситуаційний центр
ТВД	– театр воєнних дій
ТЗ	– транспортний засіб
ТЗОСЗ	– технічне забезпечення озброєння та спеціальних засобів
ТО	– технічне обслуговування
ТОіР АТТ	– технічне обслуговування і ремонт автомобільної техніки
ТРтаП	– товари, роботи і послуги
ТхЗ	– технічне забезпечення
ТТЗ	– транспортно-технічне забезпечення
ТТХ	– тактико-технічна характеристика
ФЗ	– фінансове забезпечення
BIG DATA	– набір інформації великих розмірів
DARPA	– Агентство передових оборонних дослідницьких проєктів
CALS	– концепція інформаційної підтримки життєвого циклу продукції
SIGMA	– програма підтримки вдосконалення врядування та менеджменту
MDMP	– процедури прийняття військових рішень
JOPP	– процес планування спільної операції
FIEP	– Організація співдружності сил жандармерії (правоохоронних структур з військовим статусом)

ВСТУП

Актуальність теми. Одним з основних завдань політики держави у сфері захисту суверенітету і територіальної цілісності України є підтримання в боєздатному стані складових сектору безпеки і оборони, зокрема шляхом організації відповідного технічного забезпечення. Відсіч збройній агресії російської федерації проти України залежить від ефективного застосування всіх видів озброєння та спеціальної техніки, які складають матеріально-технічну основу боєздатності сил безпеки та оборони. Характерною особливістю ведення сучасних бойових дій є масове використання технічних засобів, що використовуються як основа для ведення безпекових дій. Досвід виконання заходів з технічного забезпечення в умовах реагування сил безпеки України на кризові ситуації зазначає низку проблемних питань технічного забезпечення, які потребують вирішення, оскільки суттєво впливають на якість виконання завдань за призначенням.

Завдання щодо розвитку та удосконалення елементів системи технічного забезпечення сил безпеки України визначені стратегіями національної безпеки України (затверджена Указом Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020), забезпечення державної безпеки (затверджена Указом Президента України від 16.02.2022 р. № 56/2022), воєнної безпеки України (затверджена Указом Президента України від 25.03.2021 р. № 121/2021), а також розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.06.2017 р. № 398-р «Про схвалення Основних напрямів розвитку озброєння та військової техніки на довгостроковий період».

Сили безпеки України оснащені різноманітною новою технікою зарубіжного виробництва, а вітчизняна техніка на 60 % морально та фізично застаріла, знаходиться в експлуатації понад 25 років та потребує оновлення (модернізації). Інтенсивний розвиток засобів і способів виконання завдань в умовах кризових ситуацій силами безпеки України висуває підвищені вимоги до системи відновлення, зокрема до рухомих засобів відновлення техніки.

Однак існують також проблемні питання і у цьому напрямку, тому що наявні рухомі засоби відновлення у частинах та підрозділах сил безпеки України не дозволяють охопити весь необхідний ремонтний фонд техніки, що пов'язано з перевищеним розходом моторесурсу, частковою невідповідністю та недосконалістю діагностичного та технологічного обладнання наявних сил і засобів евакуації та ремонту, невідповідністю запасів майна щодо забезпечення наявного парку, збільшення номенклатури матеріальних засобів та невідповідністю організаційно-штатної структури органів технічного забезпечення.

З огляду на зазначене система технічного забезпечення сил безпеки України потребує подальшого розвитку, а в деяких напрямках і реформування. Розглядаючи наукові та методичні основи, слід відзначити, що технічне забезпечення сил безпеки України як система є сукупністю техніки, особового складу підрозділів і частин, які експлуатують цю техніку, персоналу, який здійснює технічне обслуговування, евакуацію та ремонт пошкоджених машин, забезпечує управління технічним забезпеченням, а також органів управління, що здійснюють державне замовлення, закупівлю та постачання спеціальної техніки та озброєння. За таких умов актуальність дослідження обраної теми визначається необхідністю забезпечення належного рівня технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій шляхом формування та розвитку механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України.

Теоретико-методологічним підґрунтям дисертаційного дослідження стали наукові дослідження з актуальних проблем державного управління щодо реагування сил безпеки на кризові ситуації, які досліджувалися в працях С. Бєлая, С. Домбровської, І. Євтушенка, В. Копанчука, О. Кравчука, С. Кузніченка, Н. Леоненко, М. Орлова, С. Полторака, А. Помази-Пономаренко, О. Поступної, А. Роміна, В. Семенченка, Г. Ситника, В. Шведун, Т. Ярового та ін. Механізми державного контролю у сфері функціонування сил безпеки визначені в працях таких науковців, як от: О. Андрійко, А. Андрійчук,

С. Братель, В. Боднар, А. Васільєв, В. Василичук, В. Гаращук, С. Колючий, М. Марков, О. Полінець, В. Торичний, О. Хуторянський, С. Чернявський та ін.

Дослідження питань державного управління логістичним забезпеченням дій сил безпеки при реагуванні на кризові ситуації проводили такі вчені, як В. Беглиця, О. Бондаренко, В. Василенко, В. Довгань, А. Зозуля, С. Каплун, І. Морозов, С. Осипенко, С. Павленко, І. Ролін, В. Сисоєв та ін. Проблеми технічного забезпечення складових сектору безпеки розглядалися в працях Н. Багдасаряна, В. Дачковського, Р. Кайдалова, О. Крюкова, С. Копашинського, І. Кузнецова, І. Овчаренка, О. Рікунова, К. Спорішева, В. Темнікова, О. Хазановича, І. Шаши та ін.

Серед зарубіжних дослідників питань логістичного забезпеченням дій сил безпеки слід відзначити праці вчених, як от: Д. Бауэрокс, Д. Клосс, Дж. Джонсон, Д. Вордлоу, Д. Ван Хоук, А. Харрисон, Г. Джанпаоло, Л. Гилберт, М. Роберто. Останні наукові досягнення та майбутні тенденції у військовій логістиці розкривають В. Зеймпекис, Д. Каймакаміс, Н. Дж. Дарас, Д. Ламберт, Дж. Сток, Л. Эллрам та ін.

Вченими зроблено значний внесок у дослідження проблем реагування на кризові ситуації та розвитку технічного забезпечення, однак вони досліджували окремі питання реагування сил безпеки України на сучасні загрози без урахування проблем технічного забезпечення сил безпеки України.

Комплексного дослідження щодо опрацювання механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій не проводилося, що зумовило вибір теми та її актуальність. Вказані питання потребують проведення окремого дисертаційного дослідження та розробки відповідних теоретичних і практичних рекомендацій.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота пов'язана з планами наукових досліджень: Національної академії Національної гвардії України, зокрема «Перспективна модель розвитку Національної гвардії України для забезпечення внутрішньої безпеки держави в умовах глобальних геополітичних і безпекових змін» (держ. реєстр.

№ 0123U101405), особистий внесок автора полягає в обґрунтуванні наукових підходів до визначення ролі та місця сил безпеки України при реагуванні на кризові ситуації, генезису дій сил безпеки України під час кризових ситуацій у парадигмі державної безпеки та огляду стану наукової розробленості механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій, а також Національного університету цивільного захисту України – «Розробка механізмів державного управління соціально-економічною сферою та її галузями в контексті забезпечення безпеки українського суспільства» (держ. реєстр. № 0118U001007), особистий внесок автора полягає в обґрунтуванні складових військово-технічної політики в системі заходів щодо забезпечення обороноздатності держави та механізмів контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій.

Мета і завдання дослідження. *Мета* роботи полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні й розробленні практичних рекомендацій щодо формування та розвитку механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій.

Для досягнення мети дослідження були поставлені такі *завдання*:

- розкрити роль, місце та генезис дій сил безпеки України при реагуванні на кризові ситуації;
- дослідити сутність управління логістичним забезпеченням та стан системи технічного забезпечення сил безпеки України при реагуванні на кризові ситуації;
- вивчити досвід функціонування системи технічного забезпечення силових структур провідних країн світу в умовах кризових ситуацій;
- охарактеризувати нормативно-правові основи функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України під час кризових ситуацій та обґрунтувати шляхи розвитку нормативно-правової бази;
- визначити концептуальні основи планування розвитку технічного

забезпечення сил безпеки України та розробити прогнозну модель на довгострокову перспективу;

– обґрунтувати шляхи вдосконалення механізмів контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України під час кризових ситуацій;

– сформувати інноваційні антикорупційні складові механізмів контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій;

– надати пропозиції з удосконалення системи підготовки та перепідготовки персоналу у галузі технічного забезпечення сил безпеки України;

– запропонувати загальнодержавну модель функціонування та розвитку механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України;

– розробити стратегію розвитку механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій.

Об'єкт дослідження – державне управління у сфері технічного забезпечення сил безпеки.

Предмет дослідження – механізми державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій.

Методи дослідження. Для досягнення зазначеної мети дослідження і вирішення поставлених завдань широко використовувалися загальні та спеціальні методи наукового пізнання.

Дисертаційне дослідження побудовано на системному, синергетичному та програмно-цільовому підходах, а також сукупності методів, які забезпечують їхню реалізацію, а саме:

1) історичної аналогії, системного аналізу, морфологічного аналізу – для дослідження теоретичних засад функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки при реагуванні на кризові ситуації;

2) моделювання, абстрагування, діалектичного аналізу – для обґрунтування теоретико-методологічних засад дослідження проблем державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій;

3) логіко-семантичний, індукції та дедукції – для дослідження військово-технічної політики в системі заходів щодо забезпечення обороноздатності держави;

4) правового аналізу, порівняльного аналізу, структурно-функціонального аналізу – для обґрунтування підходів до розвитку механізмів контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій;

5) структурно-логічний, SWOT-аналізу, синтезу та узагальнення – для формування шляхів удосконалення механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України під час кризових ситуацій.

Нормативно-правовою та емпіричною базою дисертаційного дослідження є Конституція України, міжнародно-правові конвенційні документи, закони, що формують систему державного управління силами безпеки України в умовах кризових ситуацій, а також відповідні укази Президента України, постанови та розпорядження Уряду України, відомчі нормативні акти щодо окремих аспектів технічного забезпечення сил безпеки України.

Наукова новизна дисертаційної роботи й отриманих результатів полягає в розв'язанні актуальної наукової проблеми теоретико-методологічного обґрунтування та розробленні практичних рекомендацій щодо формування та розвитку механізмів управління державно-приватним партнерством у логістичному забезпеченні сил безпеки України.

Найбільш суттєві результати дисертаційного дослідження, що вирізняються науковою новизною, полягають у такому.

Уперше:

– проведено системне і комплексне дослідження щодо обґрунтування

стратегічних засад розвитку державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій, які полягають у формуванні теоретичних засад функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки при реагуванні на кризові ситуації, окресленні методологічних засад розвитку військово-технічної політики в системі заходів щодо забезпечення обороноздатності держави, а також розробленні механізмів контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій та впровадженні відповідних інноваційних антикорупційних складових;

– обґрунтовано загальнодержавну модель функціонування та розвитку механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України, яка базується на механізмах: контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення; науково-технічного супроводження системи технічного забезпечення; планування, аналізу та прогнозування розвитку системи технічного забезпечення; підготовки та перепідготовки персоналу в сфері технічного забезпечення; фінансового забезпечення та закупівлі озброєння, військової та спеціальної техніки (ОВСТ) і дозволяє визначити впливи державного управління на систему технічного забезпечення сил безпеки для подальшого удосконалення системи технічного забезпечення та механізмів державної безпеки;

– сформовано стратегічні засади розвитку механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій, які включають комплекс стратегій, що розроблені на базі інструментарію SWOT-аналізу, а саме: «Порівняльні переваги: співставлення сильних сторін, щоб максимально використати можливості для розвитку системи технічного забезпечення»; «Виклики: як подолати слабкі сторони (внутрішні фактори) системи технічного забезпечення через використання можливостей (зовнішні фактори)»; «Вплив: визначає способи, як сильні сторони можуть бути використані для того, щоб обмежити або усунути загрози функціонування системи технічного забезпечення»; «Ризики: вплив загроз, які

підкріплені слабкими сторонами функціонування системи технічного забезпечення», та дозволяють визначити шляхи удосконалення механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України.

Удосконалено:

– складові військово-технічної політики в системі заходів щодо забезпечення обороноздатності держави на основі обґрунтування вкладу оборонно-промислового комплексу України у формування державної безпеки, окреслення концептуальних основ планування розвитку технічного забезпечення сил безпеки України, розроблення механізмів формування раціонального оборонного заказу держави, організації науково-технічного супроводження політики забезпечення обороноздатності держави, які на відміну від існуючих як кінцевий результат діяльності здійснюють формування прогнозної моделі розвитку технічного забезпечення сил безпеки України на довгострокову перспективу та дозволяють у перспективі післявоєнного відновлення України забезпечити перспективні потреби сил безпеки України;

– механізми контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України під час кризових ситуацій шляхом розвитку механізмів відомчого, урядового та демократичного цивільного контролів у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України під час кризових ситуацій, які на відміну від існуючих містять інноваційні антикорупційні складові механізмів контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій та визначають суспільно-правову необхідність проведення комплексу передбачених законом антикорупційних заходів, їх правові, організаційно-тактичні основи, а також гарантії законності їх застосування;

– механізм підготовки та перепідготовки персоналу у галузі технічного забезпечення сил безпеки України, який базується на оптимальному поєднанні формальної та неформальної систем освіти, що забезпечує необхідний баланс своєчасності підготовки й оптимальності часу на неї та на відміну від існуючих

дає змогу контролювати і коригувати процес підготовки військовослужбовців військової служби за контрактом рядового, сержантського та старшинського складів, а також на тактичному та оперативному рівнях військової освіти для офіцерського складу з урахуванням досвіду виконання завдань під час реагування на кризові ситуації, що сприятиме об'єднанню у глобальній мережі підготовки за стандартами НАТО та досягненню показників, значно вищих, порівнюючи з попередніми показниками професійної системи освіти.

Дістали подальшого розвитку:

– теоретико-методологічні засади функціонування сил безпеки України в умовах виникнення кризових ситуацій на основі визначення ролі та місця сил безпеки України у реагуванні на кризові ситуації, дослідження генезису дій сил безпеки України під час кризових ситуацій у парадигмі державної безпеки шляхом дефініцій «кризова ситуація», «кризові ситуації, що загрожують національній безпеці України», «сили безпеки», формування авторського бачення змістовних компонент системи забезпечення національної безпеки України та встановлення вихідної ключової позиції, що у сфері державної безпеки головним суб'єктом забезпечення державної безпеки є сили безпеки держави, а об'єктами – людина (її життя, гідність і права), суспільство (демократія, добробут та умови сталого розвитку) і держава (конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність);

– комплексна теоретико-методологічна конструкція дослідження проблем державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій на основі дослідження сутності управління логістичним забезпеченням, визначення ролі та місця технічного забезпечення в логістичному забезпеченні, а також визначення впливу стану системи технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій на забезпечення державної безпеки, що дозволило виявити основні проблеми логістичного забезпечення під час кризових ситуацій, якими є питання єдиного розуміння логістики для сил безпеки України, терміновість поставок (надання послуг) та дефіцит ресурсів, а також відсутність державного управління такого

типу, яке б створювало сприятливі умови для забезпечення оперативності та повноти дій сил безпеки;

– нормативно-правова база функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України під час кризових ситуацій шляхом обґрунтування загальнодержавних підходів до перспектив розвитку технічного забезпечення, базуючись на систематизації нормативно-правових актів технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій, а також відомчих керівних документів сил безпеки України, які конкретизують використання озброєння, військової та спеціальної техніки (ОВСТ) під час реагування на кризові ситуації, що дозволило надати пропозиції з подальшого удосконалення механізмів постачання ОВСТ до підрозділів оперативної та тактичної ланок, приведення норм належності та постачання до стандартів НАТО, а також адаптації нормативно-правової бази технічного забезпечення сил безпеки України до стандартів НАТО;

– адаптація міжнародного досвіду у сфері функціонування системи технічного забезпечення силових структур провідних країн світу в умовах кризових ситуацій шляхом визначення основних тенденцій світового розвитку технічного забезпечення, основою яких є розширення обсягу наукових знань та досягнень, що реалізуються в зразках, комплексах та системах ОВСТ, а також створення спеціальних засобів для миротворчої діяльності з нейтралізації кризових ситуацій, яка спрямована на значні зміни у формах і способах ведення дій силами безпеки України та їх всебічне забезпечення.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості і доцільності використання основних положень і висновків дисертації для розроблення наукової та навчальної літератури, а також у практичній діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування відносно процесів розроблення ними державно-управлінських рішень щодо формування та реалізації державної політики у сфері функціонування і розвитку механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій.

Основні теоретичні положення і висновки дисертаційної роботи були враховані та використовуються у практичній діяльності Департаменту з питань оборонної роботи, цивільного захисту та взаємодії з правоохоронними органами Вінницької обласної військової адміністрації (довідка про впровадження № 03.1-03-1659 від 12.07.2023 р.), Хмельницького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України (акт від 23.06.2023 р.), Комунального підприємства «Муніципальна варта» Вінницької міської ради (довідка про впровадження 21.06.2023 р. №01-17/360), Північного Київського територіального управління Національної гвардії України (військова частина 3001) (довідка від 29.05.2023 р. № 1/9/1-68), військової частини 3008 Західного ОТО Національної гвардії України (акт від 15.06.2023 р.).

Крім того, теоретичні положення і наукові результати дослідження впроваджено у навчальний процес Національної академії Національної гвардії України на кафедрі технічного та тилового забезпечення, кафедрі автобронетанкової техніки факультету логістики при підготовці за навчальними дисциплінами «Технічне та тилове забезпечення підрозділів Національної гвардії України», «Організація експлуатації автобронетанкової техніки» (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження від 29.05.2023).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є завершеним самостійним науковим дослідженням, що містить авторське розуміння і визначення державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій та шляхів їх подальшого вдосконалення. Наукові результати і висновки, обґрунтовані та викладені у дисертації, одержані автором особисто. Конкретний внесок здобувача у дванадцяти наукових працях, підготовлених у співавторстві з Р. Андрушківим, С. Белаєм, Г. Бойківською, В. Гармашем, Н. Дзяним, Г. Дзяною, О. Дідич, О. Долінченко, І. Євтушенком, С. Ларіним, Н. Мирко, О. Михайленко, М. Нагірною, О. Онопрієнком, Я. Павловим, В. Пасічніком, К. Споришевим, В. Тробюком, О. Шаповаловим, зазначений у списку опублікованих праць за

темою дисертації.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційного дослідження були оприлюднені на таких науково-комунікативних заходах, як: VIII Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні питання забезпечення службово-бойової діяльності військових формувань та правоохоронних органів» (м. Харків, 2019); науково-практична конференція «Службово-бойова діяльність Національної гвардії України: сучасний стан, проблеми та перспективи» (м. Харків, 2020); IX Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні питання забезпечення службово-бойової діяльності військових формувань та правоохоронних органів» (м. Харків, 2020); Всеукраїнська науково-практична конференція «Проблеми оперативного та логістичного забезпечення складових сектору безпеки і оборони України» (м. Харків, 2021); науково-практична конференція «Службово-бойова діяльність Національної гвардії України: сучасний стан, проблем та перспективи» (м. Харків, 2021); науково-практична конференція «Службово-бойова діяльність Національної гвардії України: сучасний стан, проблеми та перспективи» (м. Харків, 2022); XI Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання забезпечення службово-бойової діяльності військових формувань та правоохоронних органів» (м. Харків, 2022); Всеукраїнська науково-практична конференція «Проблеми оперативного та логістичного забезпечення складових сектору безпеки і оборони України» (м. Харків, 2023); науково-практична конференція «Застосування інформаційних технологій у підготовці та діяльності сил охорони правопорядку» (м. Харків, 2023); Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Публічне управління у сфері цивільного захисту: освіта, наука, практика» (м. Харків, 2023); науково-практична конференція «Актуальні проблеми діяльності складових сектору безпеки і оборони України в умовах особливих правових режимів: поточний стан та шляхи вирішення» (м. Харків, 2023); Міжнародна науково-практична конференція «Всеохоплююча оборона: досвід протидії збройній агресії РФ проти України» (м. Київ, 2023);

Міжнародна науково-практична конференція «Перспективи розвитку озброєння та військової техніки сухопутних військ» (м. Львів, 2023); Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми будівництва та службово-бойової діяльності формувань сил безпеки і сил оборони держави в умовах воєнного стану» (м. Харків, 2023).

Публікації. Матеріали дисертаційної роботи викладено у 41 публікації, зокрема це: 2 монографії (з яких одна колективна), 22 наукові статті у фахових виданнях (з яких 3 у наукометричній базі Scopus), 14 тез доповідей у збірниках матеріалів наукових форумів та 3 наукові статті, що додатково відображають наукові результати дисертації.

Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 450 сторінок. Обсяг основного тексту складає 399 сторінок і містить 53 рисунки, 18 таблиць, 2 додатки на 16 сторінках та списку використаних джерел у кількості 310 найменувань на 35 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИЛ БЕЗПЕКИ ПРИ РЕАГУВАННІ НА КРИЗОВІ СИТУАЦІЇ

1.1 Роль та місце сил безпеки України при реагуванні на кризові ситуації

Виклики, які сьогодні постають перед Україною, значним чином впливають на національну безпеку. Сили безпеки України під час виникнення кризових ситуацій виконують завдання спрямовані на підтримку національної безпеки. Саме удосконалення механізмів державного управління у галузі забезпечення національної безпеки України дозволять підвищити ефективність дій сил безпеки.

За визначенням яке надає Ситник Г.П. «Державне управління – це організований процес керівництва, регулювання і контролю державних органів щодо забезпечення сталого розвитку суспільства, реагування на актуальні загрози, а також попередження кризових явищ» [259]. Вказаний процес реалізується через державну політику – програму дій або систему цілеспрямованих заходів. Державна політика у галузі забезпечення національної безпеки – це певна система заходів цілеспрямованої діяльності суб'єктів даної політики на конкретному етапі розвитку держави, які розробляються і здійснюються на основі визначених принципів. Під державною політикою національної безпеки більшість фахівців розуміють сукупність дій, заходів, закладів (установ, інститутів) органів державної влади, за допомогою яких забезпечується збереження цілісності суспільства, суспільний прогрес, в контексті дотримання взаємоприйнятого балансу інтересів особи (громадянина), суспільства і держави [259, с. 280]. Враховуючи це, забезпечення національної безпеки можна віднести до компетенції

соціально-політичної сфери [70].

Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII «Про національну безпеку України» визначає у статті 3, що державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямована на захист: людини і громадянина – їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності; суспільства – його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку; держави – її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; території, навколишнього природного середовища – від надзвичайних ситуацій [193].

Державне управління у сфері національної безпеки розглядається як вплив органів державної влади на забезпечення безпечного життя людини і громадянина, сталого розвитку соціальних відносин у суспільстві, захисту конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності держави, попередження та/або мінімізація наслідків кризових та надзвичайних ситуацій соціально-політичного, соціально-економічного, техногенного та природного характеру; система правових, організаційних, контрольних заходів держави з метою реагування на актуальні загрози за допомогою різноманітних засобів та форм, методів.

Ґрунтом для реформування державної політики у галузі забезпечення національної безпеки України став Указ Президента України від 12 січня 2015 р. №5/2015 «Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», де виокремлюється «вектор безпеки» як один із головних векторів руху щодо впровадження європейських стандартів життя та вихід України на передові позиції у світі. Одним із головних заходів реалізації реформи системи національної безпеки і оборони визначено оптимізацію системи логістичного забезпечення [209].

Правову основу державної політики у сферах національної безпеки становлять Конституція України, відповідні закони України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також видані на виконання Конституції та законів України інші нормативно-правові акти. Серед таких документів, які декларують питання забезпечення

національної безпеки України, слід відмітити:

- Закон України «Про національну безпеку України» [193];
- Стратегія національної безпеки України [203];
- Воєнна доктрина України [43];
- Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України [202];
- Стратегічний оборонний бюлетень України [204, 206].

Стаття 1 Закону України «Про національну безпеку України» [193] надає визначення терміну національна безпека – «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз».

Загрозами національній безпеці визначено явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України. Національними інтересами – життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян [193].

Аналізуючи Закон України [193] можна прийти до висновку, що об'єктами національної безпеки є:

- людина і громадянин (їхні життя і гідність, конституційні права і свободи, безпечні умови життєдіяльності);
- суспільство (його демократичні цінності, добробут та умови для сталого розвитку);
- держава (її конституційний лад, суверенітет, територіальні цілісність та недоторканність);
- територія країни та навколишнє природне середовище [193].

Суб'єктом забезпечення національної безпеки є сектор безпеки і оборони України – система органів державної влади, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, державних органів спеціального

призначення з правоохоронними функціями, сил цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу України. Сили безпеки – правоохоронні та розвідувальні органи, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, сили цивільного захисту та інші органи, на які Конституцією та законами України покладено функції із забезпечення національної безпеки України, які відрізняються від сил оборони [193]. Тобто, основними з таких суб'єктів є органи державної влади всіх рівнів управління, сили безпеки, сили оборони, а також громадяни України й об'єднання громадян.

Тим же законом надається така дефініція державної безпеки: «державна безпека – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру» [193].

Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015 «Стратегія Національної безпеки України» виокремлено актуальні загрози національній безпеці України. Відповідно, у контексті забезпечення державної безпеки, до загроз невоєнного характеру віднесено [269]:

– неефективність системи забезпечення національної безпеки і оборони України, недостатність ресурсного забезпечення та неефективне використання ресурсів у секторі безпеки і оборони;

– корупція та неефективна система державного управління;

– економічна криза, виснаження фінансових ресурсів держави, зниження рівня життя населення; відсутність чітко визначених стратегічних цілей, пріоритетних напрямів і завдань соціально-економічного, воєнно-економічного та науково-технічного розвитку України, а також ефективних механізмів концентрації ресурсів для досягнення таких цілей [96, 203].

Перейдемо до розгляду наступних нормативно-правових актів сфери забезпечення національної (державної) безпеки та дослідимо дефініцію «кризова ситуація» [24]. На сьогодні у законодавстві відсутнє таке визначення

кризової ситуації, яке б повно та всебічно характеризувало дане поняття. Кодекс цивільного захисту України оперує поняттям «надзвичайна ситуація» та трактує таким чином «надзвичайна ситуація – це обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності» [24, 126]. Нажаль, вказане визначення не встановлює зв'язку із категорією «кризова ситуація», хоча останнє поняття дедалі все більше застосовується у нормативно-правових актах, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки України.

Так, Стратегія національної безпеки України [203] серед основних заходів з створення ефективного сектору безпеки і оборони (підпункт 4.2) визначає «... централізоване управління сектором безпеки і оборони у мирний час, у кризових ситуаціях, що загрожують національній безпеці, та в особливий період, міжвідомчу координацію і взаємодію». Одним з основних завдань підвищення обороноздатності держави (підпункт 4.3) є «... підготовка держави до відсічі збройної агресії, підвищення здатності органів державної влади, військового управління та органів місцевого самоврядування, сил оборони, системи цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу до функціонування в умовах кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці, та особливого періоду». Серед заходів особливого партнерства з НАТО (підпункт 4.7) визначено «... створення ефективного механізму реагування на кризові ситуації, що загрожують національній безпеці» [203].

Реалізація Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України [202] досягатиметься шляхом: «... об'єднання оперативних спроможностей

складових сектору безпеки і оборони для забезпечення своєчасного і адекватного реагування на кризові ситуації, які загрожують національній безпеці». Для досягнення мети Концепції планується реалізувати комплекс завдань, які полягають у: «...набутті силами та засобами сектору безпеки і оборони визначених основних оперативних (бойових, спеціальних) спроможностей, необхідних для гарантованого реагування на кризові ситуації, що загрожують національній безпеці». Також підпунктом 3.4, зазначено, що «...основною метою розвитку Національної гвардії України є створення у її складі нових підрозділів, здатних у взаємодії з іншими складовими сектору безпеки і оборони виконувати широкий спектр правоохоронних завдань та ефективно реагувати на кризові ситуації, що загрожують національній безпеці» [63, 169, 202, 222].

В розділі 3 Стратегічного оборонного бюлетеня України [204] зазначено механізм імплементації оборонної реформи, визначені сприятливі та негативні фактори, одним з сприятливих факторів є «...вивчення та впровадження досвіду функціонування органів військового управління та виконання завдань військами (силами) під час реагування на кризові ситуації» [63, 169, 202, 204, 222].

Таким чином, здійснюючи аналіз цих нормативно-правових документів, можливо зазначити, що запроваджено новий термін «кризові ситуації, що загрожують національній безпеці України», який характеризує обстановку напередодні введення особливого періоду. Термін «кризова ситуація» на законодавчому рівні було закріплено Законом України від 25.12.2014 р. № 43-VIII «Про внесення змін до Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України» щодо вдосконалення координації і контролю у сфері національної безпеки і оборони» [174], у якому вказано, що «...кризовою ситуацією вважається крайнє загострення протиріч, гостра дестабілізація становища в будь-якій сфері діяльності, регіоні, країні» [27, 63, 174, 202, 222].

Ю. П. Бабков та М. М. Адамчук у [11] надають власне авторське визначення поняття «кризова ситуація». «Кризова ситуація – це обстановка з

високим рівнем напруженості, що склалася або може скластися внаслідок дій, здатних призвести до заподіяння шкоди життєво важливим інтересам людини і громадянина, яка характеризується крайнім загостренням протиріч, гострою дестабілізацією становища в будь-якій сфері діяльності, регіоні, країні, реагування на яку потребує залучення в обмежені строки додаткових сил та засобів органів державної влади, органів місцевого самоврядування, сил безпеки, сил оборони та інших утворених відповідно до Законів України військових, правоохоронних формувань і сил цивільного захисту, громадських організацій і об'єднань громадян, підприємств, установ і організацій без введення надзвичайних адміністративно-правових режимів» [11, 27, 63, 96].

Ці автори, відокремлюють кризові ситуації від надзвичайних адміністративно-правових режимів. Тобто, ми вважаємо, що таке визначення коректно для кризової ситуації, що загрожує саме державній безпеці. Також, виходячи з аналізу перелічених нормативно-правових актів, можливо зазначити, що запроваджено градацію на три періоди функціонування сектору безпеки і оборони:

- мирний час або повсякденна діяльність;
- кризові ситуації мирного часу;
- особливий період (воєнний час) [96].

Класифікація кризових ситуацій, що загрожують державній безпеці, за масштабом та характером показана на рисунку 1.1.

Більш докладно, на наш погляд, доцільно розглянути класифікацію за характером кризових ситуацій, що загрожують державній безпеці. Кризові ситуації воєнно-політичного характеру, на перший погляд, слід віднести, відповідно до положень Закону України Про Національну безпеку України, до кризових ситуацій, що загрожують воєнній безпеці. Адже, вказаний Закон визначає воєнну безпеку як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз [27, 63, 96, 154, 155, 193, 222].

Проте, на нашу думку, до введення особливого періоду (воєнного стану), до реагування на вказані кризові ситуації будуть залучатися сили безпеки, а саме – розвідувальні органи, державні органи спеціального призначення і військові формування з правоохоронними функціями та інші [27, 63, 96, 154, 155, 193, 222].

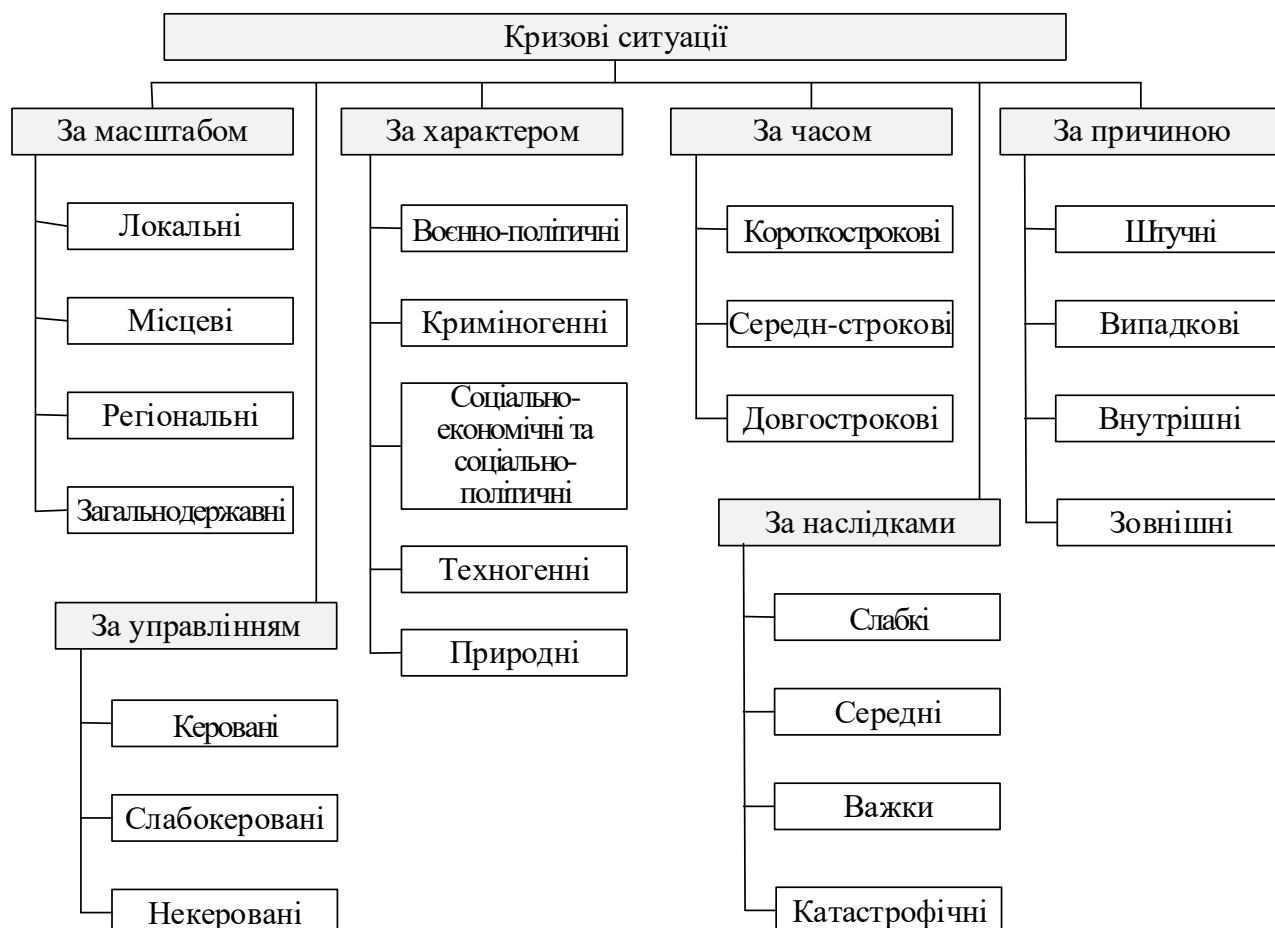

Рисунок 1.1 – Класифікація кризових ситуацій, що загрожують державній безпеці [96, 124]

Слід зазначити, що у особливий період (воєнний час) головними суб'єктами реагування на кризові ситуації воєнно-політичного характеру мають бути сили оборони (СО) на чолі із Генеральним штабом Збройних сил України, а саме – Збройні Сили України, а також інші утворені відповідно до законів України військові формування, правоохоронні та розвідувальні органи, органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, на які Конституцією та законами України покладено функції із забезпечення оборони

держави [63, 96, 193]. Як ми бачимо, Збройні сили не входять у сили безпеки, на які покладаються основні зусилля при реагуванні на кризові ситуації мирного часу, проте більшість сил безпеки у воєнний час входять до сил оборони. Таким чином, кризові ситуації воєнно-політичного характеру мирного часу відносяться до кризових ситуацій, що загрожують державній безпеці [27, 63, 96, 154, 155, 193, 222].

Кризові ситуації криміногенного, соціально-політичного та соціально-економічного, техногенного і природного характеру, без сумніву, відносяться до кризових ситуацій, що загрожують державній безпеці. Крім цього вказані ситуації співвідносяться із системою забезпечення внутрішньої безпеки, та її підсистемами забезпечення громадської безпеки і цивільного захисту, про що піде мова нижче. Слід зазначити, що вказані кризові ситуації відповідають всім загрозам національній безпеці України невоєнного характеру, визначеним у Стратегії національної безпеки України [27, 63, 96, 154, 155, 193, 222].

Таким чином, питання реагування на кризові ситуації залишаються актуальними і потребують розроблення відповідних механізмів державного управління діями сил безпеки держави. Одними із ключових ознак кризових ситуацій мирного часу є те, що вони можуть виникнути у будь-який час у будь-якій сфері діяльності та у будь-якому регіоні, що, безперечно, приводить до заподіяння шкоди життєво важливим інтересам громадян та їх об'єднанням, об'єктам соціальної інфраструктури, підприємствам, органам державної влади тощо; потребують залучення в обмежені строки додаткових сил та засобів органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також сил безпеки різних відомств; як правило, не потребують введення надзвичайних адміністративно-правових режимів [27, 63, 96, 154, 155, 193, 222].

Наразі актуальним є встановлення ролі та місця державної безпеки в системі забезпечення національної безпеки за цих умов. Слід звернути увагу, що у діючих нормативно-правових документах відсутнє поняття «система забезпечення національної безпеки». Белай С.В. вважає, що «система забезпечення національної безпеки – це організована державою сукупність

суб'єктів: органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, окремих громадян та їх об'єднань, які знаходяться у відносинах і зв'язках один з одним, утворюючи визначену цілісність, єдність, об'єднаних цілями та завданнями щодо захисту українських національних інтересів, ефективного функціонування самої системи забезпечення національної безпеки України та здійснюють узгоджену діяльність у межах законодавства України» [22, с. 51–52].

Таким чином, з наведеного вище можливо визначити структурну схему системи забезпечення національної безпеки (рисунок 1.2).

Рисунок 1.2 – Структурна схема системи забезпечення національної безпеки [96]

У системі забезпечення національної безпеки головними суб'єктами забезпечення державної безпеки є сили безпеки. Законом України Про національну безпеку України [193] визначаються та розмежовуються повноваження державних

органів у сферах національної безпеки і оборони, створюється основа для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних органів, функції яких стосуються національної безпеки і оборони, сил безпеки і сил оборони, визначається система командування, контролю та координації операцій сил безпеки і сил оборони [193]. Цим же законом надається дефініція сил безпеки «сили безпеки – правоохоронні та розвідувальні органи, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, сили цивільного захисту та інші органи, на які Конституцією та законами України покладено функції із забезпечення національної безпеки України» [27, 63, 96, 154, 155, 193, 222]. Відповідно, основними силами, які залучаються до дій у період більшості кризових ситуацій мирного часу, що загрожують державній безпеці, є Служба безпеки України та сили безпеки на чолі із Міністерством внутрішніх справ України (Національна поліція України, Національна гвардія України, Державна служба з надзвичайних ситуацій, Державна прикордонна служба України) [27, 63, 96, 154, 155, 193, 222].

Зазначені суб'єкти системи забезпечення державної безпеки знаходяться у відносинах і зв'язках один з одним та здійснюють реагування на кризові ситуації, що загрожують державній безпеці України. Саме тому потрібно дослідити механізми державного управління діями сил безпеки при реагуванні на кризові ситуації, що загрожують державній безпеці.

У державній політиці щодо реагування на кризові ситуації, що загрожують державній безпеці, основну роль відіграють механізми управління, які, на наш погляд, є певним важелем в устрої держави [27, 30, 33, 96].

Значна кількість варіантів визначення поняття «механізми управління» надана вітчизняними та закордонними вченими. За загальноприйнятим визначенням у технічній сфері під механізмом (грец. μηχανή *mechané* – машина) розуміють внутрішній устрій машини, прибору, апарата, який приводить їх у дію та призначений для передавання руху і перетворення енергії [280]. Тобто, безпосередній вплив суб'єкта управління на об'єкт управління з метою отримання бажаного результату, наприклад, для забезпечення руху

об'єкта, є основною стадією процесу управління. Виходячи з того, що передавання руху та перетворення енергії характеризують взаємозв'язок суб'єкта та об'єкта управління, то використання поняття механізму з позиції техніки задовольняє умовам як управління (менеджменту) в цілому, так і державного управління зокрема.

У теорії менеджменту під механізмами розуміють використання певних засобів за допомогою вибраних методів для вирішення встановлених задач [26, с. 57]. Такий підхід, на нашу думку, є доречним у теорії державного управління, адже для вирішення тих чи інших державно-управлінських задач застосовується цілий набір практичних засобів та методів управління. Вчені-економісти використовують поняття «механізми управління» у розумінні складної системи, що надає змогу переробити матеріальні та духовні потреби людей на засоби виробництва шляхом здійснення трудової діяльності та задовольнити попит споживачів. Основою цього механізму, відповідно до економічних принципів, є система стимулів, яка поділяється на дві підсистеми: командно-адміністративні стимули, що примушують до праці, та соціально-економічні, що зацікавлюють працівників у високоефективній роботі [135].

Фахівці антикризового менеджменту більш детально надають визначення механізмам управління в умовах виникнення кризових явищ. Головним завданням антикризового менеджменту є визначення ролі та місця антикризового механізму в соціально-економічній системі суспільства [262]. Таким чином, механізми державного управління у сфері врегулювання кризових явищами є сукупність засобів впливу для отримання запланованого результату щодо мінімізації наслідків таких явищ та якнайшвидшого відновлення сталого розвитку суспільства. Ця сукупність утримує певні складові, що здійснюють роботу механізму управління, що є елементом соціально-економічної системи держави.

У своєму дослідженні [22] Белай С.В. вивчав поняття «механізм державного управління», де аналізуючи відповідні дефініції авторами, що наведені вище встановив, що у науці державного управління

загальноновизнаними є два основних підходи до визначення поняття механізму державного управління, а саме розуміння поняття у вузькому та широкому сенсі. Так, Н. Р. Нижник та О. А. Машкова трактують механізми державного управління у вузькому сенсі як «... складова частина системи управління, що забезпечує вплив на фактори, від стану яких залежить результат діяльності управлінського об'єкта» [141, с. 37]. Найбільш прийнятним визначенням поняття «механізму державного управління» у широкому розумінні є визначення науковців В. М. Князева та В. Д. Бакуменка, а саме «...практичні заходи, засоби, важелі, стимули, за допомогою яких органи державної влади впливають на суспільство, виробництво, будь-яку соціальну систему з метою досягнення поставлених цілей» [67, с. 116–117].

Отже, вузьке трактування механізму державного управління – це сукупність певних складових частин, що призначені для виконання управлінських рішень; широке трактування механізму державного управління – це складна система державних органів, організованих для виконання завдань державного управління [31, 123].

Під механізмами державного управління реагування на кризові ситуації, що загрожують державній безпеці, доцільно розуміти сукупність спеціальних практичних заходів, засобів, важелів, стимулів, за допомогою яких сили безпеки впливають на систему забезпечення національної безпеки з метою зменшення рівня загроз державній безпеці [31, 123].

Практика свідчить, що під час виникнення кризових ситуацій з'являється необхідність переходу до централізованого управління всіма силами (силами безпеки, органами державної влади та місцевого самоврядування, громадськими організаціями та об'єднаннями громадян), які залучаються до реагування на такі ситуації, що свідчить про необхідність впливу держави. Під час кризових ситуацій виникають суттєві загрози державній безпеці. Забезпечення внутрішньої безпеки як складової державної безпеки є найбільш значущою функцією держави та виражається у забезпеченні стабільності державних і недержавних інститутів, соціально-правових норм у державі,

життєдіяльності громадян. Одним із головних завдань внутрішньої безпеки, що покладаються на органи публічної влади та сили безпеки, серед іншого, є завдання охорони громадського порядку, здійснення заходів громадської безпеки та забезпечення цивільного захисту в межах своїх повноважень [31, 123].

З метою врегулювання кризових ситуацій, що загрожують державній безпеці, переважно застосовують наступні механізми державного управління: організаційні (організаційно-структурні, організаційно-економічні, організаційно-адміністративні тощо); правові (на основі яких здійснюється організаційно-розпорядча та адміністративно-виконавча діяльність); фінансово-економічні; мотиваційні; комплексні; та ін. Основою механізмів реагування на кризові ситуації, що загрожують державній безпеці, є система забезпечення внутрішньої безпеки, яка включає в себе підсистеми забезпечення громадської безпеки та цивільного захисту [31, 123].

Система забезпечення внутрішньої безпеки на сьогодні є мало вивченою. За загальноприйнятим визначенням забезпечення внутрішньої безпеки є найвагомим завданням держави та розкривається у забезпеченні функціонування державних і недержавних інститутів, соціальних та правових норм у суспільстві, сталого розвитку, життєдіяльності громадян та ін.

Г. О. Пономаренко внутрішню безпеку держави визначає «...у широкому та вузькому значеннях. У широкому – як захищеність від усіх можливих видів внутрішніх загроз, у вузькому – лише від тих, які є наслідком вчинення правопорушень... Забезпечення внутрішньої безпеки держави розуміється як необхідна умова життєдіяльності людини, суспільства та держави, система правових, організаційних, кадрових, інформаційних та інших заходів, що реалізуються спеціально уповноваженими суб'єктами з метою охорони та захисту людини, суспільства і держави від внутрішніх загроз, які є наслідком вчинення правопорушень» [63, 69, 168, 222]. Ю. В. Нікітін розуміє внутрішню безпеку у якості загальної категорії, що є частиною категорії «національна безпека». На його думку, внутрішня безпека найбільш розкриває стан

життєдіяльності людей в суспільстві та відповідні загрози цього процесу. Внутрішня безпека є залежною від державних і суспільних інституцій, від їхнього розвитку та взаємовідносин. Головним завданням внутрішньої безпеки є «... демократично-правовими методами захищати права і свободи всіх верств населення, протидіяти антисоціальним і антидемократичним проявам, від кого вони б не надходили, навіть з боку держави» [63, 69, 150, 222]. О. І. Нікітенко внутрішню безпеку країни визначає як захищеність життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від внутрішніх загроз, що виступає необхідною умовою збереження та примноження духовних і матеріальних цінностей [63, 69, 151, 222]. Варто погодитись з визначеннями внутрішньої безпеки, які надано вище, при цьому зазначимо, що градація на широке та вузьке розуміння сфери безпеки є доречною.

Отже внутрішня безпека в широкому розумінні – це стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від внутрішніх загроз, а у вузькому розумінні – це стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від загроз, які є наслідком вчинення правопорушень [63].

До системи забезпечення внутрішньої безпеки, за визначенням у широкому розумінні, відносяться органи державної влади та місцевого самоврядування, які в межах своєї компетенції здійснюють діяльність із забезпечення внутрішньої безпеки, у вузькому розумінні – сили безпеки держави.

Складовою внутрішньої безпеки держави є громадська безпека. Забезпечення громадської безпеки – це комплекс заходів, який здійснюють органи державної влади, органи місцевого самоврядування для відвернення загроз особі та суспільству. У наукових джерелах зазначається, що система громадської безпеки представляє «... сукупність органів державної влади, органів та служб, а також державних та недержавних організацій, окремих громадян, що в межах своєї компетенції або особистої ініціативи... здійснюють діяльність з забезпечення громадської безпеки» [33, 220, с.47]. Однак на думку

А. В. Басова, це більш широке поняття, що включає в себе такі елементи [17]: зміст громадської безпеки, систему суб'єктів забезпечення громадської безпеки, завдання суб'єктів забезпечення громадської безпеки та принципи діяльності, перелік загроз, що створюють небезпеку для громадської безпеки, засоби забезпечення громадянської безпеки.

А. В. Басов зазначає, що під громадською безпекою доречно розуміти «...врегульовану правовими нормами систему суспільних відносин, що забезпечує особисту безпеку, громадський спокій, сприятливі умови для праці та відпочинку громадян, нормальне функціонування державних органів, громадських об'єднань, підприємств, установ і організацій від загрози злочинних та інших протиправних діянь, порушення порядку користування джерелами підвищеної небезпеки, предметами і речовинами, вилученими із вільного цивільного обігу, явищ негативного техногенного і природного характеру, а також особливих обставин» [17, 31, 109, 111, 278, 134]. На наш погляд, це визначення є ґрунтовним та прийнятним.

Однією із складових підсистеми внутрішньої системи є система забезпечення цивільного захисту, сили якої відповідальні за реагування на певний, достатньо великий, прошарок кризових ситуацій, що загрожують державній безпеці України. Кодекс цивільного захисту України, введений в дію Законом України від 2 жовтня 2012 року № 5403-VI, визначає «цивільний захист – це функція держави, спрямована на захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій шляхом запобігання таким ситуаціям, ліквідації їх наслідків і надання допомоги постраждалим у мирний час та в особливий період» [27, 31, 109, 111, 126, 134, 278]. Там же зазначено, що ліквідація наслідків надзвичайної ситуації включає аварійно-рятувальні та інші невідкладні роботи, які здійснюються у разі виникнення надзвичайної ситуації і спрямовані на припинення дії небезпечних факторів, рятування життя та збереження здоров'я людей, а також на локалізацію зони надзвичайної ситуації [126]. Барило О.Г. у своїй науковій статті [15] зазначає, що «запобігання та ліквідація наслідків надзвичайних

ситуацій техногенного і природного характеру, збереження життя та здоров'я населення, забезпечення сталого розвитку країни є однією зі складових національної безпеки держави». Мельниченко О.А. вважає, що «механізм державного управління надзвичайними ситуаціями» слід тлумачити як сукупність способів, методів і засобів регуляторного впливу держави, які використовуються нею для профілактики та зменшення негативних ефектів від надзвичайних ситуацій, а подальші наукові розвідки мають бути зосереджені на розробці теоретичних положень і практичних рекомендацій, спрямованих на попередження надзвичайних ситуацій та належне реагування у разі їх виникнення [142]. О.О. Труш та О.А. Кошкіна наполягають, що побудова системи підтримки прийняття рішень органами державного управління в умовах надзвичайних ситуацій (інцидентів) шляхом використання ситуаційних центрів покращить якість таких рішень, підвищить ефективність боротьби з надзвичайними ситуаціями (інцидентами) в Україні, про що свідчить закордонний досвід використання таких структур [281].

Таким чином, система державного управління реагуванням на кризові ситуації, що загрожують державній безпеці, як структурний механізм, можливо подати такою схемою (рисунок 1.3). На загальнодержавному рівні Президент, Верховна Рада, Кабінет Міністрів України здійснюють організаційну та нормотворчу діяльність щодо забезпечення державної безпеки України. Головним дорадчим та координуючим органом у цьому питанні є Рада національної безпеки та оборони України. Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, у тому числі і підпорядковані їм центральні органи управління силами безпеки є головними виконавцями заходів щодо забезпечення державної безпеки на загальнодержавному рівні. На регіональному та місцевому рівнях місцеві органи публічної управління (органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування) та регіональні підрозділи сил безпеки здійснюють реагування на кризові ситуації, що загрожують державній безпеці [31, 278].

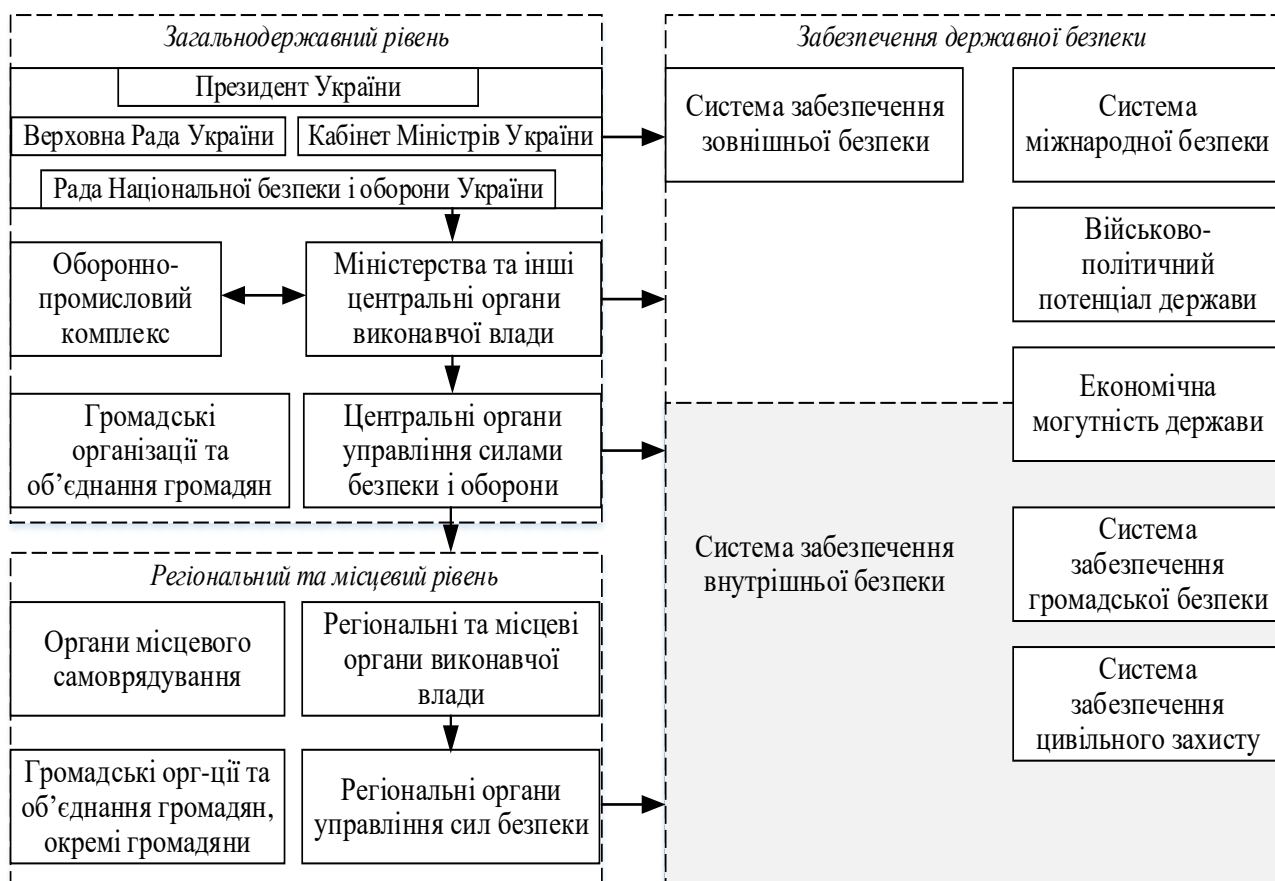

Рисунок 1.3 – Система державного управління реагуванням на кризові ситуації, що загрожують державній безпеці

Доцільно окремо зупинитись на завданнях певних формувань сил безпеки у контексті їх залучення до реагування на кризові ситуації, що загрожують державній безпеці. Основними силами із сил безпеки, які залучаються до реагування на переважну більшість кризових ситуацій, безперечно, є підрозділи Служби безпеки України та формування, що підпорядковуються Міністерству внутрішніх справ, а саме – Національна поліція України, Національна гвардія України, Державна прикордонна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій [27, 96, 155].

Відповідно до Закону України від 25.03.1992 р. № 2229-ХІІ (зі змінами, у редакції від 02.08.2018 року) [205] Служба безпеки України – це державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України. На Службу безпеки України покладається у межах визначеної законодавством компетенції захист

державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці. До завдань Служби безпеки України також входить попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України [169, 205].

Проведений аналіз закону [205] у контексті реагування на кризові ситуації, що загрожують державній безпеці, Служба безпеки України під час спільних дій сил безпеки виконують, у межах своєї компетенції, визначені Законом завдання шляхом виконання слідчих дій та проведення службово-оперативних заходів.

У Законі України від 02.07.2015 № 580-VIII (зі змінами) [195] зазначено, що Національна поліція України (поліція) – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [169, 195].

Відповідно до цього Закону, основними завданнями поліції є:

- забезпечення публічної безпеки і порядку;
- охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;
- протидії злочинності;
- надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги .

Поліція у процесі своєї діяльності взаємодіє з органами правопорядку та іншими органами державної влади, а також органами місцевого самоврядування [195].

Національна поліція виконує поставлені їй Законом завдання через систему поліції, яка складається з центрального органу управління поліцією та територіальних органів поліції.

Державна автомобільна інспекція здійснює контроль за дотриманням правил безпеки дорожнього руху, зобов'язана регулювати рух транспорту і пішоходів на вулицях і автомобільних дорогах. При цьому ДАІ зобов'язана контролювати і технічний стан автотранспортних засобів, здійснювати його облік тощо. Спеціальна поліція забезпечує публічний порядок на об'єктах і територіях, які мають особливе значення або постраждали від стихійного лиха, забруднення, катастрофи. Поліція особливого призначення (КОРД) створена для вирішення надзвичайних ситуацій, які є настільки небезпечними, складними чи незвичайними, що можуть перевищити можливості сил оперативного реагування чи оперативно-розшукових підрозділів [122, с. 18-19].

Національна гвардія України – є військовим формуванням з правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України і призначена для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами – із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій [194]. Тобто, при реагуванні на кризові ситуації мирного часу Національна гвардія входить до складу сил безпеки. Але, при настанні особливого періоду (воєнного часу), НГУ бере участь, відповідно до закону, у взаємодії зі Збройними Силами України у відсічі збройній агресії проти України та ліквідації збройного конфлікту шляхом ведення воєнних (бойових) дій, а також у виконанні завдань територіальної оборони, тобто діє у складі сил оборони держави.

Під час залучення до реагування на кризові ситуації, що загрожують

державній безпеці, відповідно до покладених на неї законом функцій, Національна гвардія України, забезпечує: захист та охорону життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань, громадську безпеку та охорону громадського порядку, охорону органів державної влади. Функції Національної гвардії України мають різнопланові вектори [27, 96].

Державна прикордонна служба України є правоохоронним органом спеціального призначення, на яку покладаються завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні [177].

Органам, підрозділам, військовослужбовцям, а також працівникам Державної прикордонної служби України, які, відповідно до їх службових обов'язків, можуть залучатися до оперативно-службової діяльності щодо виконання, покладених на Державну прикордонну службу України, завдань реагування на кризові ситуації, що загрожують державній безпеці

Таким чином, Державна прикордонна служба України залучається до спільних дій сил безпеки при реагуванні на кризові ситуації виключно у прикордонних регіонах держави та виконує завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону України.

Відповідно до Кодексу про цивільний захист України [126], цивільний захист – це функція держави, спрямована на захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій шляхом запобігання таким ситуаціям, ліквідації їх наслідків і надання допомоги постраждалим у мирний час та в особливий період. У залежності від характеру походження подій, надзвичайні ситуації поділяються на такі види: техногенного характеру, природного характеру, соціальні, воєнні [126]. У залежності масштабів надзвичайні ситуації поділяються такі рівні: державний, регіональний, місцевий, об'єктовий [126]. Слід зазначити, що вказана класифікація надзвичайних ситуацій цілком співвідноситься із запропонованою нами класифікацією кризових ситуацій, що загрожують державній безпеці.

Забезпечення реалізації державної політики у сфері цивільного захисту здійснюється єдиною державною системою цивільного захисту, яка регулюється постановою Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 року №11 [165]. Безпосереднє керівництво діяльністю єдиної державної системи цивільного захисту здійснює Державна служба України з надзвичайних ситуацій. Єдина державна система цивільного захисту складається з постійно діючих функціональних і територіальних підсистем та їх ланок [165].

До складу сил цивільного захисту єдиної державної системи цивільного захисту входять: оперативно-рятувальна служба цивільного захисту; аварійно-рятувальні служби; формування цивільного захисту; спеціалізовані служби цивільного захисту; пожежно-рятувальні підрозділи (частини); добровільні формування цивільного захисту [165].

Виходячи із градації режимів функціонування єдиної державної системи цивільного захисту, визначеною Положенням [165], на наш погляд, можна виділити такі завдання ДСНС щодо реагування на кризові ситуації, що загрожують державній безпеці [165]:

- здійснення оповіщення органів управління та сил цивільного захисту, а також населення про виникнення кризової (надзвичайної) ситуації та інформування його про дії в умовах такої ситуації;
- визначення зони кризової ситуації;
- здійснення постійного прогнозування зони можливого поширення кризової (надзвичайної) ситуації та масштабів можливих наслідків;
- організація робіт з локалізації і ліквідації наслідків кризової (надзвичайної) ситуації, залучення для цього необхідних сил і засобів;
- організація та здійснення заходів щодо життєзабезпечення постраждалого населення;
- організація та здійснення (у разі потреби) евакуаційних заходів;
- організація і здійснення радіаційного, хімічного, біологічного, інженерного та медичного захисту населення і територій від наслідків надзвичайної ситуації;

– здійснення безперервного контролю за розвитком кризової (надзвичайної) ситуації та обстановкою на аварійних об'єктах і прилеглих до них територіях;

– інформування органів управління цивільного захисту та населення про розвиток кризової (надзвичайної) ситуації та заходи, що здійснюються [165].

До робіт з ліквідації наслідків кризових (надзвичайних) ситуацій, які виконуються в єдиній державній системі цивільного захисту, можуть залучатися Збройні Сили України, інші військові формування та правоохоронні органи спеціального призначення, а також, на добровільних або договірних засадах, громадські об'єднання за наявності в учасників, які залучаються до таких робіт, відповідного рівня підготовки [165].

Основою механізмів реагування на кризові ситуації, що загрожують державній безпеці, є система забезпечення внутрішньої безпеки, яка включає в себе і систему забезпечення громадської безпеки і систему цивільного захисту. Відповідно до ієрархічного рівня управління сили безпеки та органи публічного управління виконують завдання щодо реагування на кризові ситуації, що загрожують державній безпеці. Особливістю представленого механізму є актуалізація на діяльність громадських організацій та об'єднань громадян у системі забезпечення державної безпеки щодо реагування на кризові ситуації як на загальнодержавному, так і на регіональному й місцевому рівнях. Недержавний контроль за діяльністю органів влади є ефективним механізмом недопущення перевищення застосування сили на всіх перелічених рівнях управління.

Слід зазначити, що дослідження щодо розроблення організаційно-адміністративних механізмів державного управління спільними діями сил безпеки України при реагуванні на кризові ситуації практично не проводилося. Разом з тим, безперечним є вклад окремих вчених у досліджувану проблематику. Так, Дегтяр А.О. та Белай С.В. у науковій статті [68] досліджували державні механізми протидії кризовим явищам соціально-економічного характеру в Україні, зокрема розглядався методологічний аспект формування таких механізмів, сформульовано

низку наукових і прикладних завдань, наведено методику, сформовано схему логіки відповідного дослідження. Проблеми кризового менеджменту у державному управлінні, його функції та передумови розглядали Барковець А.І. та Шведун В.О. у науковій праці [16]. Питання управління у сфері цивільного захисту як галузі державного управління і складової національної безпеки щодо захисту особи, суспільства й держави від надзвичайних ситуацій та їх наслідків розглядав Засунок С.С. у статті [115]. Дефініції поняття «кризова ситуація», а також основні підходи до періодизації процесу управління кризами, підходи до класифікації кризових ситуацій аналізували у своєму дослідженні [297] Гризун А.І. та Лозова І.Л. Поняття «кризова ситуація, зумовлена воєнно-політичними чинниками», «воєнно-політична криза» в теорії державного управління у науковій статті [57] розкрив Гута С.С.. Устименко О.В. у своїй науковій статті [283] обґрунтовує необхідність та механізми застосування ситуаційних центрів державних органів в якості резервної системи приведення у готовність сил оборони держави. Попри безумовне наукове значення та глибину приведених досліджень слід зазначити, що вказані автори не розглядають організаційно-адміністративні механізми державного управління саме спільних дій сил безпеки при реагуванні на кризові ситуації, роль ситуаційних центрів, органів державної влади і місцевого самоврядування в цих питаннях.

Указом Президента України від 14 березня 2016 року № 92/2016 «Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України» [190] зазначено, що одним із основних шляхів досягнення необхідних оперативних та інших спроможностей складових сектору безпеки і оборони є «створення єдиної системи ситуаційних центрів державних органів, що входять до сектору безпеки і оборони, а також інших органів державної та місцевої влади, забезпечення її ефективної координації з використанням можливостей Головного ситуаційного центру України, формування умов для забезпечення взаємодії цієї системи із Ситуаційним центром НАТО (SITCEN)» [31, 96, 202, 222, 261].

1.2 Генезис дій сил безпеки України під час кризових ситуацій в парадигмі державної безпеки

Достатній рівень воєнно-економічного потенціалу держави є основою захищеності її національних інтересів, а також є одним із основних індикаторів оцінювання рівня воєнної безпеки країни в цілому [40, 214, 228, 252, 253, 256]. Загально відомо, що захищеність держави від внутрішніх та зовнішніх загроз ґрунтується на її військово-економічній міцності. Достатній військово-економічний потенціал держави складає її обороноздатність. В свою чергу обороноздатність залежить від рівня забезпеченості озброєнням і військовою технікою (ОВТ), матеріальними та фінансовими ресурсами сил безпеки і оборони. Завдання створення потрібного рівня забезпеченості сил безпеки і оборони є головним завданням воєнної економіки держави. Здатність держави забезпечити в економічному відношенні військові потреби є однією із головних складових обороноздатності.

Таким чином одним із основних завдань керівництва держави є підтримання достатнього рівня воєнно-економічної безпеки. Це завдання має діалектичне протиріччя, а саме не допустити зниження рівня обороноздатності з одного боку, а з іншого боку перевищити витрат на оборону. Під час кризових ситуацій виникає необхідність збільшення витрат на сили безпеки і оборони, що може привести до зниження економічних показників держави. Задача збільшення ресурсного забезпечення сил безпеки під час кризових ситуацій повинна мати раціональний характер.

Частка економічного потенціалу держави, яка використовується для задоволення потреб сил безпеки у озброєнні і військової техніки складає його воєнно-економічний потенціал (ВЕП). Цей показник характеризує воєнно-економічні можливості держави, які є складовою обороноздатності держави.

Також до показників, який характеризує оборонну достатність – є показник ВВП країни. Цей показник характеризує результати економічної діяльності країни на макрорівні, тобто – це сукупна ринкова вартість кінцевих

товарів та послуг, вироблених підприємствами, організаціями та установами за рік на економічній території країни. Аналіз динаміки ВВП деяких країн світу за 2012–2021 роки свідчить про те (табл. 1.1), що його зростання протягом досліджуваних років становить від 3% до 7% [256].

Найбільший темп зростання ВВП за останні роки в світі показує Китай, який має середній показник приблизно 9%. Держави зі сталою економікою та розвинутою промисловістю демонструють темпи зростання ВВП до 4%. Це такі держави, як США, Велика Британія, Німеччина, Франція [112, 147, 253, 255, 287].

Значне зростання ВВП Китаю обумовлено революційним зростанням інноваційних технологій в промисловості, ростом кількості підприємств, державною підтримкою науково-технічного потенціалу держави та низькою оплатою труда. Це створює умови для конкурентоспроможності продукції китайського виробництва.

Темпи нарощування ВВП РФ обумовлені значним розвитком оборонно-промислового комплексу (ОПК), державною підтримкою науково-технічного потенціалу держави та подорожчанням сировини природних ресурсів на міжнародних ринках [256]. Високі темпи нарощування ВВП США мають стабільний характер за рахунок розвитку ОПК, послідовної політики щодо скорочення зовнішнього боргу та дефіциту бюджету, інноваційних технологій у сфері ІТ та передових наукових дослідженнях.

Суміжних із Україною країнах, спостерігається також зростання ВВП у середньому до 3,3 % за 2012–2020 роки. Зокрема, ВВП Білорусі у 2018 році збільшився на 3% за рахунок розвитку обробної промисловості (формує 21,5 % ВВП), темпи зростання якої становили 5,4 % [256].

Провідні економіки Європи за останні 10 років втрачали темпи зростання ВВП, що призвело до проблем з зобов'язання щодо оборонних витрат, які повинні бути на рівні не нижче 2 % від ВВП і з яких 20 % повинні бути спрямовані на програми розвитку та закупівлі нового озброєння та військової техніки [253, 255, 256, 284, 287].

У 2023 році Індія знаходиться на п'ятій сходинці серед усіх країн світу і на другій серед країн, що розвиваються (після Китаю) за показником номінального ВВП (\$3,47 трлн). ВВП країни має значення безперервного зростання на 7% за результатами 2022-2023. Також до основних показників, які характеризують стан ВВП держави та рівень її оборонної достатності можна віднести показник оборонних витрат. Аналіз показника витрат на оборону в провідних країнах світу показує (табл. 1.1, табл. 1.2), що країни Європи та США скорочували свої витрати на оборону, але в сучасних складних воєнно-політичних умовах, починаючи з 2014 року, ці країни намагаються відновити фінансування оборонної сфери до обсягів 2007-2008 років.

Таблиця 1.1

ВВП деяких країн світу (млрд. дол. США) [256]

Роки Країна	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
США	16197	16784	17521	18219,3	18707,2	19485,4	20544,3	21439,4	19332,1	20240,7
Німеччина	3527,3	3732,7	3883,9	3360,5	3466,8	3656,75	3947,62	3863,34	3671,28	3862,19
Франція	2683,8	2811,1	2852,17	2438,21	2471,29	2586,29	2777,54	2707,15	2577,55	2693,54
Росія	2210,2	2297,1	2059,98	1363,59	1282,72	1578,62	1657,55	1637,89	1566,38	1621,20
Китай	8532,2	9570,4	10438,5	11015,5	11137,9	12143,5	13608,1	14140,1	13771,4	15038,4
Британія	2704,9	2786	3063,8	2928,59	2694,28	2666,23	2855,30	2743,59	2726,81	2868,60
Білорусь	65,69	75,53	78,81	56,45	47,72	54,73	60,03	62,57	56,42	59,98
Польща	500,36	524,23	545,39	477,58	472,03	526,22	585,66	565,85	558,71	582,18
Туреччина	873,98	950,58	934,19	859,80	863,72	852,68	771,35	743,71	732,78	769,42
Румунія	171,20	190,95	199,63	177,89	188,49	211,70	239,55	243,7	227,57	236,44

Європа зрозуміла небезпеку недофінансування оборонної сфери. За словами Генерального секретаря НАТО Андерса Фог Расмуссена, «свобода не приходиться безкоштовно, і будь-яке рішення, прийняте для того, щоб покращити нашу економіку, не повинно увергнути нас у кризу іншого роду – кризу безпеки» [25, 256]. На тлі скорочення оборонних витрат країнами Європи та США такі країни, як Китай та Росія, щорічно здійснювали нарощування витрат

в середньому на 20–30% від попередніх показників [256].

Показники мають такі значення у зв'язку зі збільшенням фінансування ОПК, інтенсифікації наукових досліджень та збільшення потреб у новітніх зразках ОВТ.

У таких країнах, як Туреччина, збільшення витрат на оборону викликано потребами у переозброєнні та відповідно перепідготовку персоналу. У Польщі та Румунії збільшення витрат викликано підвищенням соціального рівня військовослужбовців та також рівня боєготовності власних ЗС. У Білорусі зростання оборонних витрат спричинене збільшенням витрат на експлуатацію ОВТ та дорожчанням енергоресурсів, що збільшує показники витрат на бойову підготовку [25, 40, 214, 228, 252, 253, 284].

Таблиця 1.2

Витрати на оборону в деяких країнах світу (млрд. дол США) [256]

Країна	Значення показників по роках								
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
США	725,205	679,229	647,789	633,83	639,856	646,753	682,491	732,00	750,00
Німеччина	44,47	44,866	44,216	37,02	39,725	42,366	46,512	49,30	45,05
Франція	50,217	52,002	53,135	45,648	47,37	49,196	51,41	50,10	59,54
Росія	81,469	88,353	84,697	66,418	69,245	66,527	61,388	65,10	66,00
Китай	157,39	179,881	200,772	214,472	216,404	228,466	253,492	261,00	278,22
Велика Британія	58,496	56,862	59,183	53,862	48,119	46,433	49,892	48,70	46,88
Білорусь	0,817	0,971	1,011	0,724	0,597	0,631	0,715	0,75	0,55
Польща	8,987	9,276	10,345	10,213	9,164	9,871	12,041	11,90	11,23
Туреччина	17,694	18,428	17,577	15,669	17,828	17,823	19,649	20,40	19,00
Румунія	2,103	2,453	2,692	2,581	2,644	3,622	4,359	4,90	4,55

У цих країнах витрати на оборону у середньому від 3 % до 8 %. Інші країни Європи проводили політику економії коштів на оборону, їх ВВП мав нестабільний характер рік від року, що також є дестабілізуючим фактором порушення безпекового середовища у Європі та створення дисбалансу з цього питання у світі.

У таблиці 1.3 наведені витрати на оборону провідних країн світу у відсотках ВВП.

Однією з основних цілей воєнної політики України визначено запобігання виникненню воєнних конфліктів, а одним із шляхів запобігання виникненню воєнних конфліктів – забезпечення боєздатності сил безпеки і оборони на рівні, достатньому для стримування потенційного агресора від застосування воєнної сили проти України. Дослідження законодавчої бази України з питань забезпечення обороноздатності держави показують, що її основу становлять ЗС України, рівень досконалості, оснащеності та навченості яких і визначає її оборонну достатність [112, 170].

Таблиця 1.3

Витрати на оборону провідних країн світу (% ВВП) [256]

Країна	Значення показників по роках								
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
США	4,48	4,05	3,7	3,48	3,42	3,32	3,32	4,48	3,79
Німеччина	1,26	1,2	1,14	1,1	1,15	1,16	1,18	1,26	1,34
Франція	1,87	1,85	1,86	1,87	1,92	1,9	1,85	1,87	1,94
Росія	3,69	3,85	4,11	4,87	5,4	4,21	3,7	3,69	4,16
Китай	1,84	1,88	1,92	1,95	1,94	1,88	1,86	1,84	1,90
Велика Британія	2,16	2,04	1,93	1,84	1,79	1,74	1,75	2,16	1,79
Білорусь	1,24	1,29	1,28	1,28	1,25	1,15	1,19	1,24	1,33
Польща	1,8	1,77	1,9	2,14	1,94	1,88	2,06	1,8	2,13
Туреччина	2,02	1,94	1,88	1,82	2,06	2,09	2,55	2,02	2,78
Румунія	1,23	1,28	1,35	1,45	1,4	1,71	1,82	1,23	2,15

Одним з факторів, що впливає на безпеку держави є її оборонний потенціал. Досягнення необхідного оборонного потенціалу держави забезпечується шляхом розвитку і удосконалення її військової організації, а також забезпечення її розвитку за рахунок надання достатнього обсягу фінансових, матеріальних та інших видів ресурсів.

Масштаби та складність кризових ситуацій, що виникають в державі на сьогодні потребують корегування завдань сил безпеки, розроблення раціональних сценаріїв реагування на ці ситуації. Сценарії реагування сил безпеки на кризові ситуації потребують формування в системі державного управління таких чинників, які б дозволяли виконувати ці завдання ефективно та своєчасно. Одним з таких чинників є формування раціонального оборонного бюджету.

Ряд дослідників вважають, що перевищення оборонних витрат буде негативно впливати на розвиток національної економіки [2, 19, 307]. З цією думкою можна погодитись і це вірно для мирного часу. Під час виникнення кризових ситуацій витрати на оборону напряду впливають на державну безпеку. Нехтування потребами сил безпеки у всіх видах забезпечення негативно впливатиме на національну безпеку країни в цілому. Раціональний оборонний бюджет держави в мирний час закладає ґрунт для ефективних методів реагування сил безпеки на кризові ситуації. Тобто в основі ефективного виконання завдань реагування на кризові ситуації силами безпеки лежить баланс між потребами в забезпеченні та витратами.

Фактори що впливають на оборонну достатність держави (спроможності держави щодо реагування на кризові ситуації) діляться на внутрішні і зовнішні. Групи факторів відносяться до внутрішніх: політичні, воєнні, економічні, соціокультурні, демографічні, духовні, часові, інформаційні тощо. Ці фактори є ґрунтом воєнно-економічної могутності держави. Під час забезпечення матеріально-технічними ресурсами сил безпеки потребують урахування ці фактори. Неможливо нехтувати впливом зовнішніх факторів на державну безпеку. Зовнішні фактори відповідно до їх властивостей та ступеня впливу на рівень оборонної достатності держави поєднуються у такі групи [228]: географічні; економічні; політичні; військові; релігійні; етнічні; інформаційні; екологічні тощо. Саме воєнно-політичні цілі держави визначаються властивостями зовнішніх факторів. Потрібно розглянути вплив економічних факторів розвитку держави на безпекову складову.

Функції економіки щодо забезпечення державної безпеки:

1. Аналіз економічної обстановки, прогноз її розвитку, синтез планів довгострокового розвитку промисловості, розроблення концепцій розвитку ОВТ сил безпеки, інвестування в перспективні галузі економіки;

2. Імплементация розроблених планів в оборонно-промислову галузь, забезпечення виконання і контроль поставлених задач на всіх рівнях державного управління;

3. Мобілізація всіх видів ресурсів на реалізацію задач воєнного, соціального та економічного розвитку.

Воєнно-економічний розвиток держави під час кризових ситуацій призваний в першу чергу забезпечити її безпекову складову на основі ефективного використання її можливостей з оборони, сприяти розвитку мобілізаційних можливостей. Метою воєнно-економічного розвитку держави під час кризових ситуацій є створення таких сил безпеки, які за своїми спроможностями дозволяли з потрібною ефективністю виконувати поставлені державою завдання, мали б стан бойової та мобілізаційної готовності достатній для попередження та подолання кризових ситуацій викликаних як зовнішніми так внутрішніми факторами. Засобами досягнення цієї мети може стати: інтенсифікація науково-технічного прогресу в галузі розробки новітніх зразків ОВТ за рахунок додаткового фінансування фундаментальних наукових досліджень та змін у підходах щодо забезпечення науковими кадрами; відновлення ОПК країни; реформування та зміна підходів до забезпечення фахівцями військово-технічної спрямованості; перехід до стандартів НАТО; створення ефективної та прозорої системи управління та контролю за виконанням завдань; зменшення корупційних ризиків; створення ефективної системи військових закупівель та поставок.

Бойова готовність сил безпеки та оборони України – це їх здатність в будь-яких умовах обстановки почати військові дії в установлені строки та успішно виконати поставлені завдання [289]. Ступінь забезпеченості військовою технікою, озброєнням, підготовкою особового складу до виконання

завдань та стану морально-психологічного забезпечення складає рівень бойової готовності сил безпеки і оборони України. Виконання поставлених перед силами безпеки завдань в більшості залежать від ступеня організації їх діяльності, експлуатації, модернізації, ремонту ОВТ, фінансування потреб у відновленні бойової готовності [290]. Тобто одним з механізмів державного управління системою технічного забезпечення є матеріально-технічне забезпечення сил безпеки. Іншим механізмом державного управління можна вважати нормативно-правове регулювання системи технічного забезпечення сил безпеки. До цього механізму можна віднести закони, концепції, програми та стратегії розвитку технічного забезпечення сил безпеки.

На сучасному етапі розвитку країни сили безпеки сформовані на основі розроблених концепцій та програм, які визначають сучасну політику держави. Це знайшло втілення в оборонному характері воєнної доктрини, одним з її основних елементів є принцип оборонної достатності. Оборона достатність для сил безпеки вперше за все це їх спроможності щодо подолання загроз державній безпеці. Ці спроможності будуються на організаційно-штатній структурі, матеріально-технічній забезпеченості, морально-психологічному стані, підготовленості особового складу. Принцип оборонної достатності є комплексним, який утримує в собі одночасно політичний, воєнний, технічний та економічний елементи.

Рішення задачі синтезу оптимальної воєнно-економічної стратегії держави полягає у створенні системи балансу між воєнними потребами сил безпеки і оборони та соціально-економічними потребами суспільства. Такий баланс можливий за рахунок оптимального розподілу ресурсів та раціонального планування розвитку сил безпеки і оборони. Під час кризових ситуацій такий баланс створити складно, тому що віддається перевага безпековим питанням, без вирішення яких вирішення соціально-економічних немає сенсу.

Взаємодію між елементами оборонної достатності можна представити наступним чином [256]:

- входу України до блоку НАТО, створення зовнішньо-політичних домовленостей про гарантії безпеки;
- побудова структури сил безпеки і оборони, яка була б оптимальною для вирішення поставлених завдань та забезпечувала достатній рівень обороноздатності країни;
- зміни у структурі сил безпеки і оборони приведуть до змін у всебічному забезпеченні обороноздатності держави;
- зміни у всебічному забезпеченні обороноздатності держави призведуть до перегляду поглядів на воєнний бюджет країни, до принципів створення стратегічних запасів, мобілізаційну готовність;
- ступінь забезпеченості сил безпеки України залежить від потужностей обороно-промислового комплексу та якості та швидкості поставок (закупівель) ОВТ.

Реалізація принципів оборонної достатності дозволяє розкрити напрямлення оборонних аспектів воєнно-економічної стратегії держави. В сучасних умовах розвитку України під час збройної агресії РФ потребують перегляду принципи будови сил безпеки і оборони, їх всебічного забезпечення, мобілізаційної готовності, забезпеченість ОВТ. Безумовно воєнна могутність держави ґрунтується економічної могутності, забезпеченості ресурсами, як промисловими так і людськими. Планування розвитку сил безпеки і оборони України потрібно проводити з урахуванням пріоритетності напрямків забезпечення необхідного рівня оборонної достатності майбутнього вигляду сил безпеки і оборони України. Тобто потрібно визначити напрями досягнення планового результату на довгострокову перспективу.

Найважливішою на сьогодні складовою оборонного значення є необхідність забезпечення сил безпеки і оборони України озброєнням і військовою технікою. Озброєння і військова техніка що перебуває на озброєнні в силах безпеки і оборони України на теперішній час має велику номенклатуру, деякі зразки застаріли, зниженні показники надійності за рахунок відсутності капітальних ремонтів та умовами експлуатації. Оновлення ОВТ можливо за

умов покращення центрального постачання, спрощення процедур закупівлі, прискорення науково-технічних досліджень. Це можливо під час раціонального довгострокового планування за єдиним стратегічним задумом, який являє собою систему економічних, організаційних заходів, які направлені на створення найбільш сприятливих умов для розвитку науки та втілення її результатів в новій техніці та нових технологіях. Розробка цих заходів, має спрямування на розвиток ОВТ, реалізацією розроблених планів їх створення, закупівлі та виробництва, експлуатаційно-технічним забезпеченням високої бойової готовності сил безпеки і оборони [256].

Науково-технічні дослідження за довгостроковим планом розвитку ОВТ повинні задовольняти наступним вимогам:

- визначення пріоритетних засобів ОВТ, які дозволять вирішувати стратегічні та оперативно-тактичні завдання щодо захисту держави, мають найбільший вплив на ефективність виконання таких завдань;

- визначення раціонального складу ОВТ для кожного виду сил безпеки та оборони України з урахуванням їх можливостей щодо взаємодії в операціях;

- забезпечувати розробку, випуск, закупівлю нових зразків ОВТ з урахуванням нових тактичних прийомів противника, його стратегії ведення бойових дій;

- модернізація ОВТ.

У якості підтвердження залежності результату війни (бойових дій) від рівня матеріально-технічного забезпечення та виробництва можна простежити на прикладі військово-економічного протистояння між СРСР та Німеччиною у роки Другої світової війни [294].

Розвиток військової економіки за підтримки західних союзників йшов прискореними темпами, що дозволило 1943 р. підтримати переозброєння Червоної армії новою бойовою технікою (таблиця 1.4).

Виробництво основних видів озброєння СРСР 1943–1945 гг. [294]

№ п/п	Озброєння та бойова техніка	1943 тис. шт	1944 тис. шт	1945 (січень-серпень)
1	Гвинтівки та карабіни	3436,2	2450,0	637,0
2	Пістолети-кулемети	2023,6	1970,8	583,4
3	Кулемети всіх видів	458,5	439,1	156,0
4	Гармати всіх видів	130,3	122,4	72,2
5	Міномети	69,4	70,1	30,0
6	Танки та САУ	24,1	29,0	20,5
7	Бойові літаки	29,9	33,2	19,1

Частка нових зразків досягала у стрілецькому озброєнні 42,3%, в артилерійському – 83%, у бронетанковому – понад 80%, в авіаційному – 67% [294]. У 1944 р. СРСР отримав від західних союзників 5877 літаків, 3223 танки та САУ, 3122 гармати. Бойової техніки надходило не так багато, і в порівнянні з тим, що давала радянська промисловість, її частка становила: літаків – 17%, танків – 11%, гармат – 2,4%. Військово-економічні постачання тривали до кінця Другої світової війни. Надалі військові дії протікали за умов зростаючої переваги Збройних сил Радянського Союзу над супротивником у зброї та військової техніки (таблиця 1.5) [294, с.238].

Таблиця 1.5

Динаміка зміни кількості основних видів озброєння на
радянсько-німецькому фронті [294]

Дата	Танки та САУ (тис. шт.)		Гармати та міномети (тис. шт.)		Бойові літаки (тис. шт.)	
	СРСР	Німеччина	СРСР	Німеччина	СРСР	Німеччина
Листопад 1942 р.	7,35	5,08	77,18	51,68	3,3	3,5
Січень 1944 р.	5,25	5,4	95,6	54,7	10,2	3,07
Січень 1945 р.	11,0	4,0	91,4	28,5	14,6	2,0

Таким чином, Радянський Союз, підкоривши свою економіку потребам війни, вирішив найвідповідальніше завдання економічного протиборства з

Німеччиною – забезпечив Червону армію якісним озброєнням та боєприпасами у кількості, потрібній для досягнення перемоги. На початку січня 1945 р. Червона армія мала перевагу бронетанкової техніки - у 2,8 рази, гармат і мінометів - у 3,2 рази, бойових літаків - у 7,3 рази. Економіка фашистської Німеччини, навпаки, у міру втрати окупованих територій зазнавала все більших труднощів. Заходи тотальної мобілізації, а також тиск на васальні та окуповані країни з метою максимальної концентрації виробничих ресурсів для війни дозволили німецькому керівництву добитися лише деякого зростання виробництва зброї та військової техніки. До середини 1944 р. військове виробництво Німеччини досягло найвищого рівня, його обсяг був у 3 рази більший, ніж на початку 1941 р. Однак і цього виявилось недостатньо для поповнення втрат на фронті: вже з травня 1944 по січень 1945 німецька промисловість втратила 15 % всіх своїх потужностей. На початку 1945 р. Німеччина почала відчувати гострий недолік у стратегічній сировині. Якщо місячний видобуток вугілля в червні 1944 р. становив 26,8 млн. тонн, то в січні 1945 р. він знизився до 11,8 млн. тонн, а в лютому – до 7 млн. тонн. Виробництво сталі скоротилося до лютого 1945 р. до 0,6 млн тонн на місяць проти 3,2 млн тонн, вироблених у березні 1944 р. Загальне надходження рідкого палива з 415 тис. тонн у березні 1944 р. знизилося до 125 тис. тонн січні 1945 р., причому авіаційного бензину у лютому 1945 р. було вироблено лише 1 тис. тонн замість 181 тис. тонн у березні 1944 р. Загалом виробництво основних видів сировини та матеріалів у Німеччині з липня 1944 р. до лютого 1945 р. поменшало майже на дві третини. Порівняно з липнем 1944 р., коли було досягнуто найвищого рівня, виробництво зброї та військової техніки скоротилося у лютому 1945 р. у 1,8 рази, у березні 1945 р. – 2,23 рази. Внаслідок великих втрат за 1944 р. промисловість не могла повністю заповнити нестачу озброєння. З березня не задовольнялася потреба у боєприпасах. Йшов пошук шляхів подальшого нарощування чисельності німецьких робітників. До жовтня 1944 р. у матеріальну сферу виробництва додатково було направлено близько 1 млн. 600 тис. німців, у тому числі 339 тис. - до військового сектору

економіки. При цьому через великі людські втрати на радянсько-німецькому фронті чисельність збройних сил Німеччини не зростала. На початку 1945 р. в них з урахуванням військ СС налічувалося близько 9 млн 420 тис. осіб, на 60 тис. менше, ніж до початку 1944 р. Але з урахуванням інших формувань, що також входили до складу збройних сил Німеччини (інонаціональні формування, вільнонайманий склад), загальна чисельність особового складу на початку 1944 р. становила 12 млн 70 тис. осіб, а до початку 1945 р. - 9 млн 701 тис., тобто менше на 2 млн 369 тис. осіб.

Вилучення німців з промисловості та сільського господарства для поповнення втрат вермахту, перехід на бік антигітлерівської коаліції влітку та восени 1944 р. практично всіх колишніх європейських союзників Німеччини, відступ вермахту з більшої частини зайнятої ним раніше території у Західній та Південно-Східній Європі, майже з усієї радянської території, бомбардування Німеччини, що постійно посилюються, союзною авіацією – все це разом узятє призвело в другій половині 1944 р. до різкого скорочення випуску продукції базових галузей промисловості. За перший квартал 1944 р. було видобуто 71,1 млн. тонн антрациту, з них 32,1 млн. тонн у Рурі. В останньому кварталі цього ж року видобуток упав відповідно до 44,7 та 17,8 млн тонн. За перший квартал 1944 р. було вироблено 9,2 млн. тонн сталі, з них 3,4 млн. тонн у Рурі. В останньому кварталі того ж року це виробництво відповідно скоротилося до 3,9 млн. і 1,5 млн. тонн²²⁵. Виробництво пального різко впало: авіаційного бензину з 175 тис. до 26 тис. тонн, пального для автомобільної техніки - з 126 тис. до 50 тис. тонн, а дизельного палива - з 89 тис. до 60 тис. тонн. Німецька авіація через брак авіаційного бензину вже не могла ефективно діяти. У зв'язку з нестачею пального та транспорту виникли непереборні труднощі у забезпеченні військ необхідними запасами. Проте, незважаючи на повільне скорочення виробництва військових матеріалів загалом, серійний випуск найнеобхідніших видів озброєння та бойової техніки для наземних військ і ВПС у другому півріччі все ж таки не скоротився, а був навіть більшим, ніж у першому півріччі 1944 р. Так, якщо у першому півріччі було вироблено 12,5

тис. мінометів, то у другому півріччі – 20,7 тис., виробництво знарядь усіх видів зросло з 62,1 тис. до 86,9 тис., танків із 8,3 тис. до 10 тис., літаків із 16 тис. до 21,9 тис. Наступ військ антигітлерівської коаліції в глибину німецької території зі сходу і заходу, занепад базових галузей промисловості привели спочатку до скорочення, а потім і паралічу військового виробництва. У січні 1945 р. проти груднем 1944 р. військове виробництво скоротилося на 36%, у лютому проти січнем – на 52%, а березні проти лютим – ще 30%. Отже, у період із липня 1944 по березень 1945 р. військове виробництво Німеччини було відкинута до рівня червня 1942 р. і повністю зупинилося. На відміну від німецької радянська економіка успішно впоралася із завданням забезпечення збройних сил необхідною зброєю та військовою технікою. Потребам війни було підпорядковане все народне господарство країни. Незважаючи на величезні труднощі на початку війни та втрату значної території, вона зуміла не лише наздогнати фашистську Німеччину з виробництва озброєння, а й перевершити її (таблиця 1.6). Радянський Союз, втричі-вчетверо поступаючись фашистській Німеччині у виробництві продукції найважливіших галузей важкої індустрії, виготовив майже вдвічі більше військової техніки. У розрахунку на тисячу тонн виплавленої сталі СРСР виробляв у п'ять разів більше танків та артилерії.

Досягалося це багатьма чинниками: з допомогою скорочення випуску цивільної продукції, заміни металу іншими матеріалами (зокрема і деревом), інтенсивнішого використання устаткування, спрощень у конструкції військової техніки. Наприклад, кабіни вантажних автомобілів у роки війни робилися не з металу, а з дерева, з танків знімалися додаткові баки з паливом, дещо зменшилася товщина броні тощо [294].

Військова економіка фашистського блоку не була розрахована на ведення тривалої затяжної війни. Вузька військово-економічна база гітлерівської коаліції в умовах тривалої війни призвела в кінцевому рахунку до програшу і як засоби збройної боротьби, і в можливостях створення нових видів зброї. Досить потужна військово-промислова база, величезні простори, значні людські та природні ресурси Радянського Союзу, високий патріотичний

підйом народу, який бився за незалежність своєї країни, – все це прирікало німецьку військову машину на тривале протиборство. Створення антигітлерівської коаліції, яка об'єднала передові досягнення науки та потужний економічний потенціал США та Англії із зусиллями та можливостями Радянського Союзу, зумовило поразку фашистського блоку.

Усього ж за 11 років у Німеччині було виготовлено трохи більше 50 000 танків та самохідних гармат, тоді як у СРСР лише за роки Другої світової війни – 109 100 танків та САУ, у США – 135 100, у Великій Британії – 24 800 [217]. Випустивши танків і САУ у п'ять разів менше, ніж їхні основні противники, Німеччина змогла створити такі танкові війська, які протягом усіх років війни, аж до останніх днів, були в змозі завдавати потужних ударів. Тут досить згадати контрнаступ німецьких військ в Арденнах та в районі озера Балатон узимку 1945 року. В обох випадках, не маючи абсолютно ніякої переваги в танках ні на Західному, ні на Східному фронтах, німці зуміли добитися його на напрямках головних ударів, відбиток яких зажадав і від Червоної Армії, і від союзницьких військ колосальної напруги сил.

Таблиця 1.6

Динаміка виробництва найважливіших галузей важкої промисловості й озброєнь у СРСР і фашистської Німеччини 1941–1945 гг.

Найменування продукції	СРСР		Німеччина	
	з 01.07.1941 по 01.07.1945	в середньому за рік	1941-1944	в середньому за рік
Вугілля (млн. т)	441,5	110,4	2151,0	537,6
Електроенергія (млрд.кВт·ч)	147,3	36,8	334,0	83,5
Чавун (млн. т)	31,5	7,9	98,1	24,5
Сталь (млн. т)	45,4	11,3	133,7	33,4
Танки та САУ (тис. шт.)	95,1	23,8	53,8	13,5
Гармати середніх та великих калібрів (тис. шт.)	188,1	47,0	102,1	25,5
Міномети (тис. шт.)	347,9	86,9	68,0	17,0
Бойові літаки (тис. шт.)	108,0	27,0	78,9	19,7

Все це свідчить про високий рівень бойової підготовки рядового та офіцерського складу німецьких танкових військ, а також про надійність бронетанкової техніки, що дозволяли тривалий час експлуатувати танки та САУ без виходу їх з ладу з технічних причин.

Цей приклад показує залежність військового потенціалу держави від рівня її військової економіки. Військовий потенціал залежить від ступеня насиченості ОВТ сил безпеки та оборони. Швидкість виробництва та відновлення ОВТ і буде основною характеристикою військового потенціалу держави. На рисунку 1.4 наведений варіант узгодженої системи показників виробництва ОВТ.

Воєнна економіка як специфічна частина національної економіки має складну структуру. У загальному вигляді вона складається з оборонних (воєнних) галузей промисловості; базових галузей національної економіки в частині, в якій вони забезпечують оборонні галузі промисловості засобами виробництва, а трудові ресурси воєнної економіки та особовий склад збройних сил – предметами споживання; транспорту, зв'язку системи матеріально-технічного постачання, а також науки, охорони здоров'я, просвітництва в частині обслуговування виробництва військової продукції та функціонування збройних сил.

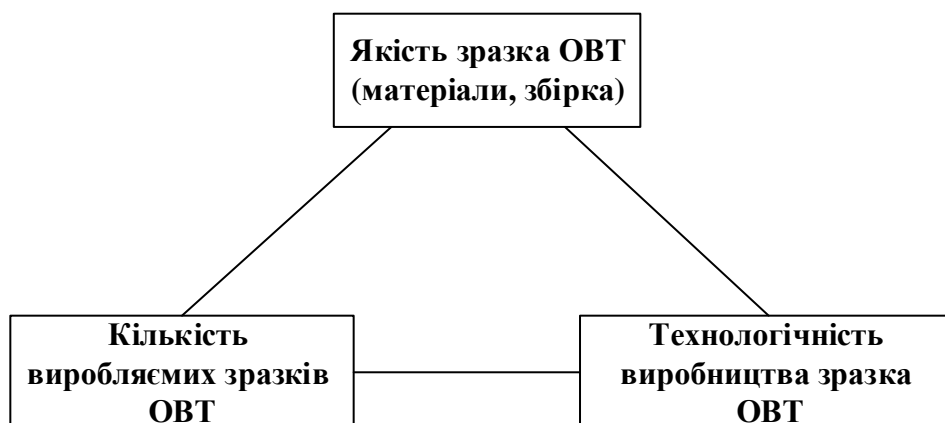

Рисунок 1.4 – Варіант узгодженої системи показників виробництва ОВТ

Боездатність сил безпеки і оборони держави значною мірою визначаються рівнем їх технічного оснащення. На його впорядкування спрямована діяльність у військово-технічній галузі, орієнтована на всебічне, скоординоване за цілями, завданнями, ресурсами та строками вирішення проблеми своєчасного та повноцінного забезпечення сил безпеки і оборони сучасними зразками, комплексами та системами ОВТ. Ця діяльність реалізується за допомогою проведення державної військово-технічної політики, що охоплює комплекс заходів щодо планування розвитку, розробки, модернізації, виробництва, закупівель і постачання у війська, ремонту та забезпечення експлуатації ОВТ, а також з будівництва об'єктів під монтаж (розміщення) техніки, розвитку науково-технічної, промислової та технологічної бази оборонних галузей промисловості.

Однією з основних завдань, вирішення якої орієнтується державна військово-технічна політика, є підтримка у боездатному стані зразків ОВТ, що знаходяться у військах, та розвиток системи озброєння сил безпеки і оборони відповідно до покладених на них завдань, що формуються насамперед на основі аналізу та прогнозування загроз національній безпеці у військовій сфері, та економічними можливостями держави.

Система озброєння сил безпеки і оборони це збалансована багаторівнева організаційно-технічна система, що представляється як сукупність зразків, комплексів і систем ОВТ різних видів і типів, функціонально пов'язаних і організаційно впорядкованих у структурі сил безпеки і оборони, розподілених за оргштатними військовими формуваннями у відповідності з їх призначенням та узгоджених за співвідношенням між засобами бойового управління, бойового та технічного забезпечення, номенклатурою, кількісним складом, функціями, що виконуються, і рівнем ТТХ для забезпечення ефективного виконання збройними силами завдань бойової та повсякденної діяльності.

Вона включає широку номенклатуру зразків (комплексів, систем) ОВТ різних видів і типів, що знаходяться на озброєнні військових формувань, які мають певний бойовий склад і оргштатну структуру, оснащені конкретними

зразками ОВТ, функціонально пов'язаними за виконуваними завданнями та організаційно поєднаних в формуваннях сил безпеки і оборони призначених для виконання завдань загальностратегічного, стратегічного, оперативно-стратегічного, оперативно-тактичного та тактичного рівнів. Основними елементами такої системи озброєння є бойові засоби, засоби управління та засоби, що забезпечують.

Однією з принципових властивостей системи озброєння сил безпеки і оборони як складної організаційно-технічної системи є її природна декомпозируемість, що дозволяє уявити її у вигляді збалансованої багаторівневої ієрархічної структури зі зв'язками між компонентами системи, адекватними організаційно-структурним та функціональним зв'язкам між оргштатними військовими формуваннями сил безпеки і оборони. Цілі, завдання, принципи та основні напрямки розвитку системи озброєння сил безпеки і оборони визначаються її призначенням і відображаються концепцією розвитку ОВТ.

Розвиток і підтримка системи озброєння та її компонентів у стані боєздатності здійснюються в рамках технічного оснащення сил безпеки і оборони, що представляє собою сукупність узгоджених за цілями, термінами і очікуваними результатами заходів з планування та управління розробкою системи озброєння, розробки, виробництву, закупівлям та постачанням у війська, забезпечення експлуатації та ремонту зразків ОВТ, а також з постачання комплектуючих виробів, боєприпасів, витратних матеріалів тощо.

Головною метою технічного оснащення сил безпеки і оборони є укомплектування оргштатних військових формувань зразками ОВТ встановленої номенклатури та в необхідному обсязі, а також іншими матеріальними засобами, що відповідають за своїм технічним рівнем задачі забезпечення ефективної протидії прогнозованим військовим небезпекам.

Основним механізмом вирішення завдань у галузі технічного оснащення сил безпеки і оборони є розробка (обґрунтування та формування) та реалізація комплексу програмних та планових документів, до яких належать: державна

програма та плани будівництва та розвитку збройних сил; державна програма озброєння; державне оборонне замовлення; цільові та інші програми та плани, що стосуються сфери військового будівництва в цілому та військово-технічного забезпечення оборони та безпеки держави зокрема.

Зазначені документи створюються на основі заздалегідь формованих вихідних даних військово-політичного, оперативно-стратегічного, військово-економічного військово-технічного та іншого характеру.

Державна програма озброєння орієнтується на забезпечення вирішення завдань, що визначаються державною програмою будівництва та розвитку сил безпеки і оборони на користь підвищення обороноздатності та державної безпеки.

Для вирішення проблем технічного оснащення сил безпеки і оборони та розвитку їх системи озброєння можуть бути використані три основні підходи: еволюційний, революційний і комбінований, що раціонально поєднує перші два підходи.

Еволюційний шлях заснований на планомірному і поступовому (еволюційному) технічному переоснащенні сил безпеки і оборони з широким використанням продовження життєвих циклів існуючих зразків ОВТ за рахунок їх вдосконалювання та модернізації. Він менш витратний, ніж створення нових зразків ОВТ, і широко застосовується в світовій практиці. Однак цей шлях має суттєві недоліки, пов'язані з обмеженістю потенційного запасу модернізованості зразків ОВТ, що закладається при їх розробленні, а також з неповнотою використання досягнень науково-технічного прогресу та відставанням від розвитку форм, способів та засобів збройної боротьби.

Більш прогресивним за оновлюваністю системи озброєння є другий (революційний) підхід до технічного переоснащення сил безпеки і оборони, який передбачає форсовану розробку зразків ОВТ нового покоління з подальшим розгортанням повномасштабного їх виробництва за високого темпу оновлення системи озброєння. Прогресивність цього підходу, поряд із зазначеним характером більш інтенсивного підвищення рівня оснащеності сил

безпеки і оборони сучасними зразками ОВТ, проявляється також у зміцненні позицій країни на світовому ринку зброї. Останнє є дуже важливим не тільки з політичної точки зору, але, перш за все, з економічного боку, що дозволяє частину одержуваного доходу від торгівлі зброєю спрямовувати на власні оборонні потреби. Проте загалом революційний підхід виявляється дуже витратним і за широкому (масштабному) його застосуванні вимагає високої напруги економіки країни. В умовах обмежених можливостей з фінансування розвитку ОВТ більш кращим (пріоритетним) підходом до підтримки боєздатності сил безпеки і оборони країни з технічної сторони може бути визнаний комбінований підхід, що раціонально поєднує модернізацію і продовження ресурсу існуючих зразків ОВТ з розробкою (нехай і дуже витратною) нових зразків. Основним обмежуючим фактором, поряд з додатковими витратами фінансових ресурсів, у цьому випадку є наявність та стан відповідної дослідно-конструкторської та виробничо-технологічної бази країни. Рівень розвитку цієї бази має бути таким, щоб можна було з мінімальним ризиком реалізувати проекти щодо створення нових зразків, які плануються до розробки.

Таким чином, в умовах відсутності великомасштабної військової загрози і при сприятливих прогностичних оцінках військово-політичної та військово-стратегічної обстановки на найближчу (плановану) перспективу доцільно технічне переоснащення сил безпеки і оборони і підтримання їх системи озброєння в боєздатному стані здійснювати за допомогою модернізації і продовження термінів служби зразків ОВТ з одночасним створенням заділа за окремими перспективними зразками в рамках фінансово-економічних можливостей країни без обтяжливої тимчасової та фінансової інтенсифікації робіт з технічного оснащення сил безпеки і оборони.

З позицій оперативного-стратегічного підходу до побудови системи озброєння сил безпеки і оборони представляється як сукупність функціонально пов'язаних систем озброєння військових формувань, призначених для вирішення відповідних завдань загальностратегічного, стратегічного,

оперативно-стратегічного, оперативно-тактичного і тактичного рівнів, тобто всіх рівнів системи завдань сил безпеки і оборони. Такий підхід до формування системи озброєння сил безпеки і оборони викликає необхідність проведення оперативно-стратегічного обґрунтування перспектив її розвитку на основі результатів аналізу та прогнозування військово-політичної обстановки, можливого складу сил безпеки і оборони протистоячих сторін та їх технічної оснащеності з урахуванням обмежень, що накладаються прийнятою військовою доктриною. Це обумовлює необхідність розробки прогнозу змісту та тривалості можливої війни, сценаріїв операцій та бойових дій. Отримані дані мають забезпечити зіставлення оперативно-стратегічних завдань сил безпеки і оборони (з урахуванням форм та способів їх вирішення) та систем озброєння оргштатних військових формувань, призначених для вирішення цих завдань.

З позицій військово-технічного підходу система озброєння сил безпеки і оборони підрозділяється на підсистеми стратегічних, оперативно-стратегічних і оперативно-тактичних озброєнь з подальшою диференціацією їх за організаційно-структурною ознакою на підсистеми озброєння видів сил безпеки і оборони, родів військ і подальшою деталізацією до видів, типів конкретних зразків ОВТ. У той же час військово-технічний підхід дає можливість об'єднувати зразки ОВТ різних видів і типів, бойові засоби, засоби управління та засоби, що забезпечують, у рамках функціонально замкнутих підсистем, призначених для вирішення конкретних військово-технічних завдань.

Військово-технічний підхід дозволяє представити перспективну систему озброєння сил безпеки і оборони у вигляді раціональної сукупності функціонально замкнутих підсистем, що включають бойові та забезпечуючі засоби та призначені для вирішення певних військово-технічних завдань, виконання яких у рамках відповідних операцій забезпечує вирішення оперативно-стратегічних завдань, що стоять перед силами безпеки і оборони у можливих кризових ситуаціях. В основі військово-технічного підходу лежить погляд на ОВТ як засіб виконання військово-технічних завдань, сутність яких полягає головним чином у знищенні або виведенні з ладу об'єктів

супротивника.

В цілому зіставлення системи завдань сил безпеки і оборони та їх систем озброєння, що здійснюється з використанням оперативно-стратегічного та військово-технічного підходів, дозволяє виявити об'єктивно існуючі зв'язки в ланцюзі: оперативно-стратегічні завдання сил безпеки і оборони – воєнно-технічні завдання системи озброєння сил безпеки і оборони – функціонально-замкнуті підсистеми ОВТ – державна програма розвитку ОВТ – державне оборонне замовлення [59].

Загалом вибір напрямів розвитку ОВТ та технічного переоснащення сил безпеки і оборони у розглянутому програмному періоді має ґрунтуватися на комплексному обліку військово-політичних, оперативно-стратегічних, військово-технічних та військово-економічних факторів. Це вимагає подальшого вдосконалення науково-методичного апарату обґрунтування основних напрямів розвитку ОВТ та програм озброєння, що враховує основні тенденції розвитку форм, способів та засобів збройної боротьби.

Основу процесу технічного переоснащення сил безпеки і оборони становлять заходи щодо створення та постачання перспективних та модернізованих зразків ОВТ замість існуючих, які не відповідають сучасним вимогам. Військово-технічний аспект оснащення та переоснащення сил безпеки і оборони пов'язаний із можливостями щодо спільного ефективного бойового застосування базових, базових модернізованих, модернізованих та перспективних зразків ОВТ. Зразки ОВТ, що беруть участь у цьому процесі, поділяються на розроблювані та існуючі зразки.

Під зразками ОВТ, що розробляються, маються на увазі зразки, що у розробці чи запропоновані до розробки на початок програмного періоду, постачання яких у війська очікується протягом цього періода.

Розроблені зразки ОВТ поділяються на:

- перспективні – вперше створені, що відрізняються від існуючих новими якісними властивостями та характеристиками, що отримали новий шифр;
- модернізовані – з покращеними характеристиками, отриманими в

результаті модернізації існуючих зразків (модернізованим зразкам ОВТ надається шифр із збереженням елементів шифру зразка, що модернізується).

Під існуючими зразками ОВТ маються на увазі зразки освоєного та встановленого серійного виробництва, що перебувають на озброєнні (постачанні) військ на начало аналізованого періоду.

Існуючі зразки ОВТ поділяються на [59]:

- базові – серійно випускаються зразки, що є конструктивною основою для створення різних їх модифікацій, що поставляються для сил безпеки і оборони підприємством-виробником після їх приймання представниками органу, що замовляє;

- капітально відремонтовані базові зразки, що зазнали капітального ремонту (у тому числі з модернізацією) на ремонтному підприємстві та постачаються їм до сил безпеки і оборони;

- базові модернізовані зразки, що серійно випускаються, створені в ході раніше проведених НДДКР з модернізації базових зразків.

Незалежно від того, яким шляхом буде йти технічне оснащення сил безпеки і оборони та підтримка у боєздатному стані їхньої системи озброєння, насамперед виникає необхідність вирішення проблем обґрунтування та формування концепції та технічного вигляду того чи іншого планованого для розробки або модернізації зразка ОВТ.

Рішення про створення нових або модернізацію існуючих зразків (комплексів, систем) ОВТ приймаються органами військового управління, що виконують функції державних замовників, на підставі відповідних проробіток військового, технічного та економічного характеру та реалізуються за рахунок коштів державного бюджету.

Технічне оснащення сил безпеки і оборони та розвиток їх системи озброєння повинні здійснюватися відповідно таких принципів:

- відповідність системи озброєння завданням і структурам сил безпеки і оборони, формам і способам їх бойового застосування, характеру та умовам ведення збройної боротьби;

- відповідність стану системи озброєння характеру та рівню загроз безпеці країни;

- відповідність системи озброєння економічним можливостям держави.

Для системи озброєння та її компонентів залежно від рівня виконуваних завдань встановлюються оперативно-стратегічні та оперативно-тактичні вимоги. При цьому основою для формування оперативно-стратегічних та оперативно-тактичних вимог є завдання, що покладаються на сил безпеки і оборони в цілому, їх види та інші сили операціях (кризових ситуаціях) загальностратегічного, стратегічного, оперативно-стратегічного, оперативно-тактичного та тактичного масштабів.

За своїм характером заходи щодо технічного оснащення сил безпеки і оборони та військово-наукові дослідження з обґрунтування перспектив розвитку системи озброєння повинні бути системними та узгоджено виконуватися за наступним ланцюжком:

Завдання сил безпеки і оборони → система озброєння сил безпеки і оборони → основні напрямки розвитку ОВТ → державна програма озброєння → державне оборонне замовлення → комплекс проектно-дослідницьких робіт зі створення (модернізації) зразків ОВТ → комплекс заходів із виробництва (закупівлям) зразків ОВТ та постачання їх у війська [59].

В основі методології обґрунтування перспектив розвитку ОВТ лежить метод програмно-цільового планування, що реалізується відповідно до системного підходу до технічного оснащення сил безпеки і оборони.

Програмно-цільове планування розвитку ОВТ – система заходів та цілеспрямованих дій з розробки програмних документів і планів, орієнтованих на скоординований за цілями, ресурсами, часом і технічними напрямками розвиток системи озброєння та забезпечення необхідного рівня технічного оснащення сил безпеки і оборони відповідно до техніки.

Основними методологічними напрямками діяльності при програмно-цільовому плануванні розвитку ОВТ, що проводиться на користь технічного оснащення сил безпеки і оборони, є:

- прогнозування загроз національній безпеці у військово-технічній сфері;
- визначення можливостей з парування виявлених загроз національній безпеці військовими засобами;
- обґрунтування перспектив розвитку бойових систем сил безпеки і оборони країни;
- розробка документів, що визначають характер розвитку системи озброєння сил безпеки і оборони;
- розробка системи заходів, орієнтованих на реалізацію положень, та вимог зазначених документів.

Застосування програмно-цільового планування для обґрунтування перспектив розвитку ОВТ дозволяє:

- тісно ув'язати розвиток ОВТ із військовою доктриною державі;
- раціонально розподілити фінансові ресурси, що виділяються на розвиток ОВТ;
- виключити диспропорції у розвитку різних видів ОВТ;
- підвищити ефективність виконання та результативність НДДКР;
- забезпечити раціональні пропорції у розвитку бойових та забезпечувальних систем ОВТ;
- забезпечити досягнення високого рівня стандартизації та уніфікації елементної бази та зразків ОВТ;
- виключити (зменшити, раціонально обмежити) паралелізм та дублювання у розробці та виробництві ОВТ.

В основі методології програмно-цільового планування розвитку ОВТ лежать такі основні принципи: планування від потреб до завдань (від завдань до ресурсів), наскрізне планування, планування за критерієм «ефект - вартість», принцип ковзання програм у часі.

Принцип планування від потреб до завдань відображає об'єктивні обмеження щодо обсягів ресурсів, які держава може виділити на розвиток системи озброєння, та верховенство можливостей держави над потребами її військової організації.

Принцип планування від завдань до ресурсів (цільовий принцип) полягає у визначенні довгострокової мети розвитку ОВТ для забезпечення взаємозв'язку заходів у галузі технічного оснащення сил безпеки і оборони із завданнями оборони та мінімізації відповідних витрат.

Рівень виконання покладених на сил безпеки і оборони завдань є визначальним у вирішенні питань, пов'язаних з розвитком ОВТ. Тільки на цій основі можлива сама постановка завдання розвитку ОВТ як матеріальної основи бойових можливостей сил безпеки і оборони.

Цільовий принцип передбачає два основні етапи планування. Спочатку обґрунтовується необхідна номенклатура зразків, комплексів, систем ОВТ, їх ТТХ, а також кількість, потрібна для оснащення сил безпеки і оборони. Зіставлення необхідної кількості зразків ОВТ із фактичною їхньою наявністю на початок планового періоду дозволяє отримати вихідні дані для обґрунтування потреб сил безпеки і оборони у ОВТ та створити основу для довгострокового планування процесу розвитку системи озброєння сил безпеки і оборони. Реалізація цільового принципу спрямована на забезпечення:

- відповідності процесу розвитку ОВТ положенням військової доктрини держави, принципам реагування на кризові ситуації, завданням, що покладаються на сил безпеки і оборони;

- збалансованого розвитку зразків (комплексів, систем) ОВТ різних видів і типів, а також бойових (ударних) та засобів, що забезпечують;

- стандартизації та уніфікації ОВТ, підвищення ефективності їх виробництва з одночасним зниженням вартості з метою мінімізації витрат на забезпечення потреб збройних сил у нових зразках ОВТ.

Принцип наскрізного планування передбачає охоплення при плануванні розвитку ОВТ всіх стадій життєвого циклу зразків та передбачає розгляд системи озброєння в цілому та її елементів з урахуванням усіх заходів та пов'язаних з ними витрат за стадіями «дослідження та обґрунтування розробки – розробка – виробництво – експлуатація – капітальний ремонт – утилізація». Відповідно до принципу наскрізного планування будь-які оцінки основних

показників систем озброєння (економічних, військових, технічних, тимчасових і т. п.) повинні об'єднуватися як на весь життєвий цикл зразків ОВТ, так і на його окремі стадії. У поєднанні з критерієм «ефект - вартість» такий підхід створює основу для тивного аналізу та зіставлення альтернативних варіантів розвитку ОВТ.

Реальність плану забезпечується за рахунок того, що можна порівняти потреби з можливостями і в результаті досягти балансу завдань та ресурсів.

Принцип планування на основі критерію «ефект – вартість» передбачає раціональне використання ресурсів при досягненні поставленої мети, тобто забезпечення оптимальності (доцільності) плану. Він є основою для проведення функціонально-вартісного аналізу як системи озброєння в цілому, так і її елементів (зразків, комплексів, систем ОВТ) з метою обґрунтування та вибору найефективніших варіантів їх розвитку в межах виділених асигнувань [59].

Відповідно до принципу планування від завдань до ресурсів процес розвитку ОВТ не може мати самостійної мети, напрямів та пріоритетів, які властиві лише системі озброєння. Значення змісту цього твердження полягає в тому, що вартість розв'язання завдань силами безпеки і оборони набагато вища, ніж витрати на розвиток ОВТ.

З урахуванням ієрархії структури сил безпеки і оборони та структури їхньої системи озброєння вартість виконання конкретних завдань сил безпеки і оборони оптимізується шляхом вибору раціонального варіанта розвитку відповідних систем озброєння. Зазначене завдання вирішується відповідно до критерію «ефект - вартість». При цьому, зіставляючи конкретні завдання та оцінюючи вартість комплектів ОВТ, що забезпечують їх розв'язання із заданою ефективністю, один із альтернативних варіантів розв'язання задачі вибирається за мінімумом витрат на його реалізацію. І, навпаки, серед варіантів розвитку ОВТ, що мають рівну вартість, вибирається той, який забезпечує більшу ефективність виконання завдання.

Використання такого підходу є основою для прийняття об'єктивних рішень у галузі розвитку ОВТ, пов'язаних з обґрунтуванням раціонального

типажу ОВТ на міжвидовому рівні.

Суть принципу ковзання програми в часі полягає в тому, що реальний термін дії програми, протягом якого вона є орієнтиром для розвитку ОВТ та виконання відповідного комплексу робіт та заходів, обмежується фактично лише першою половиною планового періоду, на який державна програма озброєння (ДПО) розробляється. До кінця цієї половини розробляється і вступає в дію наступна програма, яка будується з урахуванням реального ходу виконання попередньої. Цей принцип пов'язує періодичність формування (уточнення) програм (планів) розвитку ОВТ з обов'язковим прогнозуванням динаміки основних факторів, що впливають у аналізованій період.

Такий підхід забезпечує зменшення негативного впливу помилок довгострокових прогнозів, зумовлених відсутністю достовірних даних про численні фактори, облік впливу яких необхідний при обґрунтуванні та розробці перспективних планів розвитку ОВТ. При цьому періодичне коригування довгострокових прогнозів впливу військово-політичних, оперативно-стратегічних, науково-технічних, економічних, виробничих та інших факторів на умови створення та ефективність бойового застосування перспективних систем озброєння, а також на їхню вартість є необхідною умовою забезпечення об'єктивності та реалізованості планів розвитку ОВТ. Ковзання програми в часі надає програмно-цільового планування адаптивний характер. Загальнонауковими принципами програмно-цільового планування є: централізація керівництва плануванням, розробка проектів планових документів «знизу вгору» та узагальнення планів у центральних планових органах, ітеративність процесу планування, що здійснюється з метою досягнення збалансованості планів із завдань та ресурсів, періодичне уточнення.

Поруч із переліченими принципами при програмно-цільовому плануванні розвитку ОВТ використовуються звані принципи системного обґрунтування планів:

- принцип системності;

- принцип розробки ДПО як оновлюваної частини системи озброєння сил безпеки і оборони;
- принцип відповідності системи озброєння сил безпеки і оборони, що стоять перед ними завданням;
- принцип вибору пріоритетів;
- принцип збалансованості системи озброєння сил безпеки і оборони за критерієм «ефект – вартість» при обмежених асигнуваннях на розробку та закупівлю ОВТ.

Принцип системності відображає ту об'єктивну реальність, в якій ОВТ застосовуються не як окремі зразки, ізольовано один від одного, а комплексно в рамках того чи іншого формування сил безпеки і оборони, тобто у складі системи озброєння цього формування. Ці формування мають певний бойовий склад і організаційно-штатну структуру, а наявні в них конкретні зразки ОВТ функціонально пов'язані між собою і утворюють збалансовану систему, що складається з взаємопов'язаних бойових засобів, засобів бойового управління, бойового та технічного забезпечення і призначену для виконання певних бойових завдань. Принцип обґрунтування ДПО як оновлюваної частини системи озброєння визначає необхідність її розгляду як механізму перетворення існуючої системи озброєння в перспективну, здатну парировати зовнішні загрози, які можуть виникнути в майбутньому. Система озброєння сил безпеки і оборони та система їх завдань у мирний час та у можливих кризових ситуаціях повинні відповідати один одному, а потреба у нових зразках ОВТ визначається з урахуванням ефективності їх використання у конкретних формах застосування сил безпеки і оборони.

У цьому полягає сутність принципу відповідності системи озброєння сил безпеки і оборони їхнім завданням.

Принцип вибору пріоритетів відбиває об'єктивну реальність, у якій компоненти системи озброєння розвиваються нерівномірно. Залежно від зовнішніх і внутрішніх умов, що змінюються, і, відповідно, змісту завдань, що покладаються на сил безпеки і оборони, розвитку того чи іншого компонента

системи озброєння в певні періоди приділяється більша або менша увага.

Принцип збалансованості системи озброєння сил безпеки і оборони передбачає досягнення в рамках наявних ресурсних обмежень такого співвідношення показників системи озброєння, при якому забезпечується виконання всього переліку завдань, що стоять перед сил безпеки і оборони, на рівні, що відповідає важливості цих завдань.

Для програмно-цільового планування розвитку ОВТ розробляється єдина система вихідних даних, що включає сім груп даних.

1. Військово-політичні та оперативно-стратегічні вихідні дані:

- висновки з оцінювання та прогнозування військово-політичної та стратегічної обстановки, джерел та загроз безпеці держави;

- характеристики можливих кризових ситуацій;

- передбачувані сценарії кризових ситуацій;

- можливий бойовий склад угруповань озброєних сил потенційних супротивників;

- оперативно-стратегічні та оперативно-тактичні вимоги, що пред'являються до сил безпеки і оборони, їх структурних компонентів, військових формувань;

- завдання, структура та склад сил безпеки і оборони;

- загальні вимоги до озброєння та військової техніки.

2. Вихідні дані щодо макроекономічних та бюджетних показників соціально-економічного розвитку країни:

- прогноз очікуваного щорічного обсягу валового внутрішнього продукту держави, рівня інфляції;

- прогноз обсягів фінансових ресурсів, які можуть бути виділені на потреби оборони та безпеки держави.

3. Комплексний прогноз військово-технічного співробітництва з іноземними державами:

- заходи щодо підвищення ефективності військово-технічного співробітництва, технічного обслуговування і модернізації раніше поставлених

зразків ОВТ, збільшення поставок нових зразків ОВТ, удосконалення їх обслуговування;

- перелік зразків ОВТ, орієнтованих експорту, їх ТТХ та економічні показники;

- переліки виконуваних та передбачуваних до виконання з іноземними замовниками контрактів.

4. Перелік базових та критичних військових технологій, що включає:

- перелік технологій основних видів військової діяльності;

- перелік технологій основних видів забезпечення воєнної діяльності.

5. Провідні тенденції розвитку ОВТ у світі:

- дані аналізу основних напрямів військово-технічної політики провідних зарубіжних країн у галузі створення перспективних зразків ОВТ;

- перспективні та пріоритетні напрями розвитку ОВТ провідних зарубіжних країн за основними складовими системи озброєння;

- можливий технічний вигляд, ТТХ та програми з будівлі перспективних зразків ОВТ провідних зарубіжних країн.

6. Прогноз розвитку науки і техніки на користь оборони та безпеки держави:

- порівняльна оцінка вітчизняного рівня науково-технічного та технологічного розвитку щодо світового рівня;

- прогнозовані найбільш значущі результати та досягнення науково-технічного та технологічного розвитку, які можуть бути використані в інтересах оборони та безпеки країни;

- пріоритетні напрями фундаментальних, пошукових та прикладних досліджень, технологічних розробок, що проводяться на користь забезпечення створення перспективних зразків ОВТ.

7. Вихідні дані щодо об'єктів (цілей, зразків ОВТ) іноземних держав, що включають:

- відомості щодо складу, структури, характеристик, показників уразливості та технічного стану, засобів захисту, фонові обстановки, форм і

способів бойового застосування сил і засобів іноземних держав;

- інформаційний опис об'єктів іноземних держав.

Документи єдиної системи вихідних даних, призначених для програмно-цільового планування розвитку ОВТ, розробляються на основі результатів комплексних науково-дослідних робіт, що виконуються науково-дослідними установами та організаціями міністерства оборони, військово-промислового комплексу та інших заінтересованих міністерств та відомств з участю.

Формування вихідних даних здійснюється відповідно до взаємно узгоджених на внутрішньовідомчому та міжвідомчому рівнях методик, орієнтованих на інформаційно-методичне забезпечення єдиного процесу програмно-цільового планування розвитку ОВТ та управління його реалізацією. Структура та зміст документів, що розробляються, встановлюються заздалегідь з єдиних позицій для всіх організацій та установ.

На основі програмно-цільового планування формується головний програмний документ, що визначає характер розвитку системи озброєння сил безпеки і оборони на довгостроковий період, державна програма озброєння, річним зрізом якої є державне оборонне замовлення документа короткострокового планування.

Поряд із цими документами формуються й інші програмні та планові документи цільові програми та плани, безпосередньо пов'язані з військово-технічним забезпеченням оборони та безпеки держави. До них, зокрема, належать комплексні цільові програми розвитку базових військових, критичних військових та промислових технологій, програми розвитку науково-технічної, дослідно-конструкторської та виробничо-технологічної бази військово-промислового комплексу країни та інші програми.

Під базовою військовою технологією розуміється технологія, заснована на сукупності знань про методи, способи розв'язання завдань у певній сфері військової діяльності з використанням озброєння і технічних засобів, а під критичною військовою технологією вирішення принципово нових військово-технічних завдань, істотний приріст тактико-технічних характеристик ОВТ [59].

Під критичною промисловою технологією розуміється технологія, що забезпечує виробництво перспективної техніки (у тому числі ОВТ) з високою економічною ефективністю, з високим рівнем якості або значним зниженням необхідних ресурсних витрат. Переліки базових і критичних військових технологій, що розробляються, подаються у вигляді нормативних документів, що визначають пріоритетні напрями створення науково-технічного заділу для перспективних і нетрадиційних видів озброєння та військової техніки. Перелік промислових критичних технологій використовується для формування проекту програми розвитку військово-промислового комплексу.

Зазначені програми та планові документи розробляються на основі заздалегідь формованих єдиних вихідних даних (ЄВД) військово-політичного, оперативного-стратегічного, військово-технічного, військово-економічного та іншого характеру, а також відповідно до концепції національної безпеки та військової доктрини держави.

Спочатку перед розробкою директивних документів з планування розвитку ОВТ на основі прогнозів військово-політичної обстановки, результатів аналізу тенденцій розвитку збройних сил іноземних держав, форм, способів і засобів збройної боротьби, стану своїх військ (сил) визначається концепція будівництва та розвитку сил безпеки і оборони країни і формулюються їх завдання, встановлюються ність та необхідний рівень технічного оснащення військових формувань, розробляється державна програма будівництва та розвитку сил безпеки і оборони у плановому періоді часу. Метою будівництва та розвитку сил безпеки і оборони є надання їм такого вигляду, за якого забезпечується захист країни з урахуванням її економічних і мобілізаційних можливостей. Під виглядом сил безпеки і оборони прийнято розуміти сукупність найбільш представницьких параметрів, що відображають такі аспекти:

- призначення та кількісно-якісний склад сил безпеки і оборони;
- структуру сил безпеки і оборони загалом, спеціальних військ та служб;
- систему комплектування, організаційну структуру об'єднань, з'єднань,

військових частин та підрозділів, їх оснащеність зразками ОВТ;

- стан військової інфраструктури;
- рівень підготовки та накопичення мобілізаційних ресурсів;
- організацію служби та підготовки кадрів.

Відповідно до сучасних поглядів на військове будівництво в якості основних показників, що описують облік сил безпеки і оборони, можуть бути прийняті наступні:

- штатна чисельність військовослужбовців (з поданням за категоріями) та цивільного персоналу мирного та воєнного часу, їх частка в населенні країни;

- організація сил безпеки і оборони та їх структурних елементів (види збройних сил, роди військ, спеціальні війська, об'єднання, з'єднання, військові частини та командування, а також інші елементи структури), - основні форми оперативного об'єднання військових формувань;

штатна чисельність військовослужбовців та цивільного персоналу за структурними елементами сил безпеки і оборони;

- номенклатура та кількість об'єднань, з'єднань сил безпеки і оборони. а також ступінь їхньої бойової готовності (постійної готовності, скороченого складу, кадру) та їх розподіл за оперативними об'єднаннями;

- номенклатура основних видів ОВТ, кількість зразків ОВТ, що знаходяться у військах (силах), у тому числі сучасних та справних;

- обсяги запасів ОВТ, боєприпасів та матеріальних засобів;

- параметри оперативного обладнання території країни та інфраструктури сил безпеки і оборони.

Суть функціонування сил безпеки і оборони становлять два взаємопов'язані процеси [59]:

- застосування сил безпеки і оборони за цільовим призначенням, тобто розгортання та використання для вирішення завдань оборони країни спеціальних елементів угруповань - військ (сил), що реалізують механізм збройної боротьби, що характеризується витрачанням раніше накопиченого бойового потенціалу (різнопланових ресурсів: навченого особистого складу,

спеціальних технічних засобів і матеріалів;

- будівництво сил безпеки і оборони, тобто створення, на накопичення та підтримання заданого бойового потенціалу шляхом проведення спеціального комплексу заходів щодо підготовки та накопичення людських ресурсів, розробка закупівлі зразків ОВТ, будівництву та утриманню об'єктів інфраструктури, створення та накопичення матеріальних ресурсів.

Ресурсна база сил безпеки і оборони складається з наступних груп ресурсів: організаційні ресурси; кадрові ресурси; технічні ресурси; матеріальні ресурси.

Базовими системами сил безпеки і оборони є:

- система управління сил безпеки і оборони;
- система оперативної, бойової та мобілізаційної підготовки військ (сил);
- база мобілізаційного розгортання сил безпеки і оборони;
- система комплектування та підготовки кадрів сил безпеки і оборони;
- система технічного забезпечення збройних сил;
- система тилового (всебічного) забезпечення сил безпеки і оборони;
- система розквартирування та базування військових формувань;
- система інфраструктурного забезпечення сил безпеки і оборони;
- система фінансового забезпечення сил безпеки і оборони;
- система військових сполучень.

В інтересах забезпечення функціонування сил безпеки і оборони створюються системи державного резервування, мобілізаційного розгортання, мобілізаційної підготовки країни та оборонної промисловості, які забезпечують переведення сил безпеки і оборони зі стану мирного часу в стан повної бойової готовності до застосування.

У рамках системи технічного забезпечення сил безпеки і оборони проводяться заходи щодо створення та постачання (закупівлі) зразків ОВТ, введення їх в експлуатацію, забезпечення планової експлуатації, модернізації, військового та капітального ремонту зразків ОВТ, накопичення та зберігання, виведення з бойового складу та подальшої утилізації. Крім того, в рамках цієї

системи реалізуються різні види технічного забезпечення військ (сил), зумовлені існуючою номенклатурою зразків ОВТ та правилами їх технічної експлуатації та застосування. Необхідні обсяги перерахованих заходів, у свою чергу, визначаються динамікою технічного стану та рівня функціональної досконалості існуючих зразків ОВТ, а також параметрами перспективного вигляду сил безпеки і оборони.

Документи довгострокового та середньострокового планування в галузі будівництва та розвитку сил безпеки і оборони можуть бути об'єднані у дві групи: ресурсного забезпечення та організаційно-адміністративного управління.

До групи документів щодо ресурсного забезпечення відносяться:

- державна програма озброєння;
- програма ресурсного забезпечення заходів оперативної, бойової та мобілізаційної підготовки сил безпеки і оборони;
- програма розвитку інфраструктури сил безпеки і оборони, включаючи оперативне обладнання території країни та будівництво об'єктів під монтаж ОВТ;
- програма формування матеріальних ресурсів тилового та фінансового забезпечення сил безпеки і оборони.

До групи документів з організаційно-адміністративного управління входять:

- державна програма будівництва та розвитку Збройних сил;
- програма оснащення (переоснащення) ОВТ з'єднань та частин сил безпеки і оборони, включаючи і план виведення ОВТ з бойового складу;
- програма оперативної, бойової та мобілізаційної підготовки сил безпеки і оборони;
- програма вдосконалення базування сил безпеки і оборони;
- програма формування кадрових ресурсів сил безпеки і оборони.

Система програмно-планових документів у галузі будівництва та розвитку сил безпеки і оборони має забезпечувати узгодженість цілей військового будівництва з ресурсними можливостями держави. Державну

програму будівництва та розвитку сил безпеки і оборони доцільно розробляти у формі двох документів: основні параметри будівництва сил безпеки і оборони та розрахункові обґрунтування до параметрів будівництва сил безпеки і оборони.

Основні параметри будівництва сил безпеки і оборони повинні містити значення показників їх зовнішності та обсягів асигнувань, що спрямовуються для їх досягнення.

У свою чергу, розрахункові обґрунтування до основних параметрів будівництва сил безпеки і оборони мають містити перелік загальних заходів будівництва та їх параметри. Вони повинні дозволяти оцінювати коректність значень заявлених параметрів будівництва сил безпеки і оборони, бути цільовими настановами для формування ресурсних програм та програм організаційно-адміністративного управління.

1.3 Сутність управління логістичним забезпеченням дій сил безпеки при реагуванні на кризові ситуації

Указом Президента України від 14 березня 2016 року № 92/2016 затверджена Концепція розвитку Сектору безпеки і оборони [202], а розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01.02.2017 № 100-р затверджена Концепція розвитку Національної Гвардії України (НГУ) на період до 2020 року [210]. Такі ж програмні документи розроблені щодо реформування інших СБ. У вказаних документах, серед іншого, основною із причин виникнення проблемних питань з технічного забезпечення зазначено недосконалість системи логістики. Основним елементом розвитку будь-якої із СБ є удосконалення системи логістичного забезпечення (ЛЗ) яке, у свою чергу, потребує наукового підґрунтя.

Указом Президента України від 06.06.2016 № 240/2016 введено у дію Стратегічний оборонний бюлетень [204], який визначає концепцію оборонної

реформи, яка є домінуючою у державах-членах НАТО, з визначенням шляхів її впровадження. На виконання вимог вказаного документу Міністерством оборони України (МОУ) розроблено та прийнято наказ МОУ від 11.10.2016 № 522 «Основні положення логістичного забезпечення Збройних сил України» [160]. Цим документом вводиться у вжиток поняття «логістичне забезпечення», яке замінює собою такі поняття як «тилове і технічне забезпечення», «матеріально-технічне забезпечення», «матеріальне забезпечення».

Нормативно-правовим актом, який визначає сутність ЛЗ, є Наказ Міністра оборони України від 11 жовтня 2016 року № 522 «Основні положення логістичного забезпечення Збройних сил України» [160]. Це є суто відомчий наказ, який не розповсюджується на сили безпеки, хоча ряд його положень доцільно використовувати для організації вказаного виду забезпечення при реагуванні на кризові ситуації, що загрожують державній безпеці. Крім цього, у згаданому документі не визначаються види ЛЗ, а лише виокремлюються складові, які не у повній мірі розкривають його сутність. Слід зазначити, що сили безпеки перебувають сьогодні у стані реформування за стандартами ЄС і НАТО. Незважаючи на те, що тільки нещодавно офіційно прийнято в Україні у вжиток поняття «логістичне забезпечення» цілий ряд вітчизняних вчених достатньо активно пікуються проблемами вказаного виду забезпечення. Так, Ролін І.Ф., Вашист С.М., Гафуров О.В. у [226] проводили воєнно-історичний і семантичний аналізи поняття “логістика” в різних його аспектах. Зокрема, вони дійшли висновку, що у той період (у 2006 році) впровадження у вітчизняну воєнну науку поняття “система логістики” було б передчасним і не узгоджувалось зі стандартами НАТО. Нагорнічевський О. у [148] опікувався проблемами державного управління реформуванням системи тилового (логістичного) забезпечення ЗСУ у контексті досвіду країн НАТО. Автори у [24] обґрунтовують напрямки досліджень проблем управління логістичним забезпеченням дій формувань Сектору безпеки і оборони при кризових ситуаціях, що загрожують державній безпеці України. На наш погляд, особливо цікаво та корисно у [255]. Ролін І.Ф., Морозов І.Є., Мінько О.В. аналізують зміст основних

термінів у сфері логістичного забезпечення військових формувань: проводять порівняння вітчизняної термінології у сфері логістичного забезпечення військових формувань в контексті її відповідності стандартам НАТО, наводять зміст поняття “Об’єднана логістика” як функції забезпечення бойових дій на оперативному та на тактичному рівнях у доктринальних документах країн-членів НАТО, а також, відповідно, роблять висновок про принципіальну необхідність інтегрування сил та засобів логістики суб’єктів Сектору безпеки і оборони в інтересах дій об’єднаних (міжвідомчих) угруповань сил під час реагування на наявні та потенційні загрози.

Єдиного центру управління ЛЗ сил безпеки України не існує в мирний час. ЛЗ формується у кожному суб’єкті СБ окремо, відповідно до їх функцій та завдань. ЛЗ у суб’єктах СБ проводиться через систему закупівель та державного постачання запасів. Така система ЛЗ дозволяє більш гнучкіше реагувати на потреби кожного суб’єкта СБ у матеріально-технічному забезпеченні. ЛЗ суб’єктів СБ мирного часу можна охарактеризувати як логістику підприємства, яке працює у плановому режимі. Терміновість та обсяги поставок регулюються органами управління ЛЗ суб’єктів СБ. Кризові ситуації, у порівнянні з мирним часом, характеризуються швидкоплинністю, розвиток подій носить випадковий характер. Під час КС потоки МТЗ зростають пропорційно масштабу КС і носять «лавинно подібний» характер.

У наказі МО [160] дається таке визначення ЛЗ ЗСУ: «логістичне забезпечення – це комплекс взаємопов’язаних заходів, який забезпечує діяльність Збройних Сил у мирний та воєнний час».

У наказі МО [160] не визначаються види ЛЗ, а лише виокремлюються складові, які, на наш погляд, не у повній мірі розкривають його сутність. Такими складовими ЛЗ мають бути:

- планування ЛЗ;
- визначення потреб у МТЗ;
- розроблення технічних завдань на виробництво (проектування, розроблення, модернізацію та модифікацію – для тих міністерств та відомств, які мають в собі відповідні структури науково-промислового комплексу)

озброєння, спеціальних засобів, військової та спеціальної техніки та матеріально-технічних засобів (ОСЗВСТ та МТЗ) для специфічних потреб формувань, їх закупівлю, постачання, зберігання, ремонт, технічне обслуговування, контроль експлуатації (використання), реалізації, списання та утилізації надлишкового ОСЗВСТ та МТЗ;

– планування та здійснення перевезень усіма наявними видами транспорту;

– розквартирування військ, підрозділів, особового складу та персоналу;

– закупівлю робіт та послуг;

– лазне-пральне та торговельно-побутове обслуговування; організацію харчування;

– закупівлю або будівництво, технічне обслуговування, експлуатацію об'єктів військової та спеціальної інфраструктури.

Ми розглядаємо такі види ЛЗ дій СБ при реагуванні на кризові ситуації: матеріальне забезпечення (МетЗ), технічне забезпечення (ТехЗ), медичне забезпечення (МедЗ), фінансове забезпечення (ФінЗ). Технічне забезпечення включатиме транспортно-технічне забезпечення і технічне забезпечення озброєння та спеціальних засобів. Схематично система видів та підвидів ЛЗ дій СБ при реагуванні на кризові ситуації представлена рисунком 1.5.

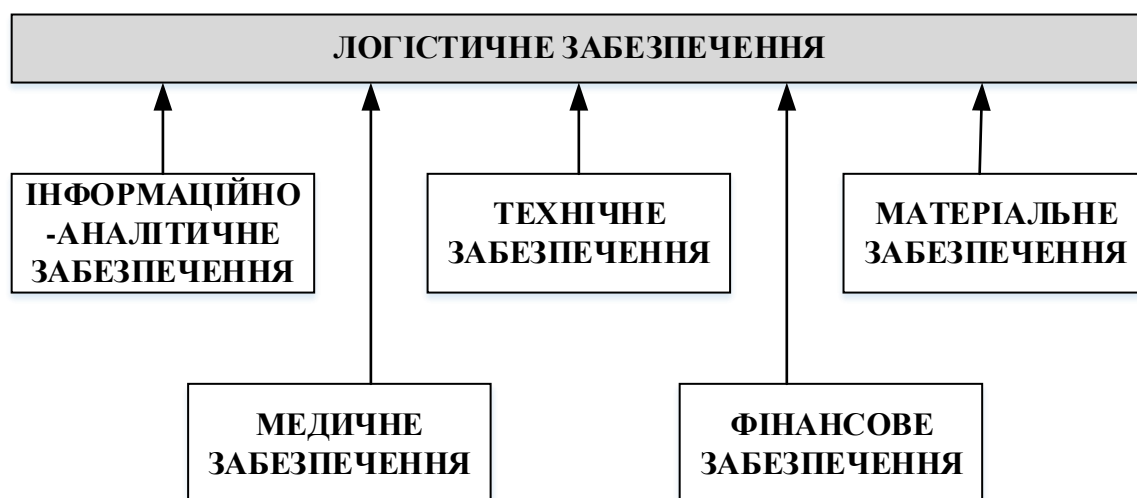

Рисунок 1.5 – Система видів та підвидів логістичного забезпечення дій сил безпеки при реагуванні на кризові ситуації [160]

Вимоги до ЛЗ, висунуті наказом МО [160] щодо СБ мають бути сформульовані, на нашу думку, таким чином:

- 1) відповідність нормативно-правовій базі щодо організації ЛЗ СБ та СО держави;
- 2) централізована організація планування ЛЗ, перевезень усіма наявними видами транспорту;
- 3) модульний та територіальний принципи побудови інфраструктури логістики;
- 4) баланс між ефективністю ЛЗ та витратами державних коштів;
- 5) прозора та ефективна система управління ЛЗ;
- 6) забезпечення раціонального розподілу, своєчасного накопичення, належного зберігання непорушних та військових запасів МТЗ та можливість здійснювати їх своєчасний перерозподіл;
- 7) ефективність та прозорість усіх процесів у сфері закупівель МТЗ для потреб СБ, а також у ланках постачання (на складах, у транспорті) через впровадження сучасних технологій та автоматизацію процесів;
- 8) можливість виконувати весь комплекс завдань із ЛЗ дій СБ при реагуванні на кризові ситуації мирного та воєнного часу і здійснювати швидку перебудову (адаптацію) відповідно до змін обстановки;
- 9) забезпечення своєчасного та якісного ремонту ОСЗВСТ, списання (утилізації, реалізації) МТЗ;
- 10) відповідність основним принципам державного управління ЛЗ збройних сил, військових формувань та правоохоронних органів країн – членів НАТО та ЄІСР;
- 11) взаємосумісність із системами логістики всіх складових сил Сектору безпеки і оборони та максимальне наближення до логістичної складової суб'єктів національної економіки України;
- 12) наявність системи підвищення кваліфікації персоналу, задіяного для виконання завдань ЛЗ;
- 13) наявність ефективних механізмів державного контролю за

розподілом матеріально-технічних ресурсів.

ЛЗ СБ при реагуванні на кризові ситуації повинне відповідати таким принципам, що узгоджуються з вимогами наказу МО [160] законодавчими актами з питань національної безпеки та оборони України і зі стандартами ЛЗ НАТО, а саме:

- пріоритетності – організація надійного, повного та своєчасного забезпечення СБ необхідними ОСЗВСТ та МТЗ;

- достатності – своєчасне забезпечення СБ необхідними ОСЗВСТ та МТЗ відповідно до визначених потреб;

- ефективності – максимально ефективне використання отриманих ОСЗВСТ, МТЗ та послуг;

- гнучкості – дії на випередження зі здатністю до адаптації та швидкого реагування на обставини, що змінюються;

- прозорості – обмін достовірною інформацією щодо потреб та наявності запасів ОСЗВСТ та МТЗ у підрозділах СБ по службах забезпечення всіх рівнів, з урахуванням ступенів доступу до неї (забезпечення захисту конфіденційної інформації);

- координації – взаємодія всіх складових системи логістики кожної із СБ та з системами логістики складових СО з метою ефективного функціонування системи взагалі, а також з органами іноземних держав, міжнародними організаціями та збройними силами, правоохоронними формуваннями з військовим статусом (сили жандармерії) і правоохоронними органами інших держав на підставі укладених міжнародних договорів України, у тому числі із країнами – членами НАТО та FIER;

- співробітництво – співробітництво між СБ, центральними та місцевими органам виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, державними підприємствами оборонно-промислового комплексу, іншими підприємствами національної економіки України, а також з органами іноземних держав, міжнародними організаціями та збройними силами, правоохоронними формуваннями з військовим статусом і правоохоронними органами інших

держав на підставі укладених міжнародних договорів України в питаннях ЛЗ повинно бути спрямоване на ефективне та своєчасне задоволення потреб дій СБ при реагуванні на кризові ситуації;

– функціональної сумісності – ЛЗ дій СБ при реагуванні на кризові ситуації має за мету досягнення повної функціональної сумісності із ЛЗ ЗСУ, НГУ, інших СБ, військовими та правоохоронними формуваннями інших держав-партнерів (насамперед країн-членів НАТО та ЄІЕР), що надасть можливість інтеграції систем під час виконання операцій, а також можливість застосування окремих зразків ОСЗВСТ та номенклатури МТЗ країн-членів (країн-партнерів) НАТО та ЄІЕР для задоволення потреб забезпечення дій СБ при реагуванні на кризові ситуації у середині держави так і міжнародних операцій;

– стійкості – організація ЛЗ повинна передбачати заходи, які спрямовані на мінімізацію втрат виділених ресурсів від впливу певних факторів (зовнішніх і внутрішніх, позитивних і негаативних), а у ході службово-бойових та бойових дій (СБ та БД) – від впливу противника.

Загальна організація та управління ЛЗ дій СБ при реагуванні на кризові ситуації мають здійснюватися відповідним центральним органом через дієву систему управління, яка представлятиме з себе сукупність органів управління, сил і засобів ЛЗ, призначених для виконання відповідних завдань, між якими існують зв'язок та взаємодія. Схематично система управління ЛЗ представлена на рисунку 1.6.

Органи управління ЛЗ – це управління, відділи (відділення), служби та інші постійні чи тимчасово створювані органи, які призначені для виконання функцій управління ЛЗ. Сили і засоби ЛЗ – це установи, бази зберігання і забезпечення, склади, військові частини, підрозділи СБ з визначеними обсягами запасів МТЗ, військові частини (підрозділи) підвезення (автомобільні), ремонту та евакуації ОСЗВСТ [18, 28, 29].

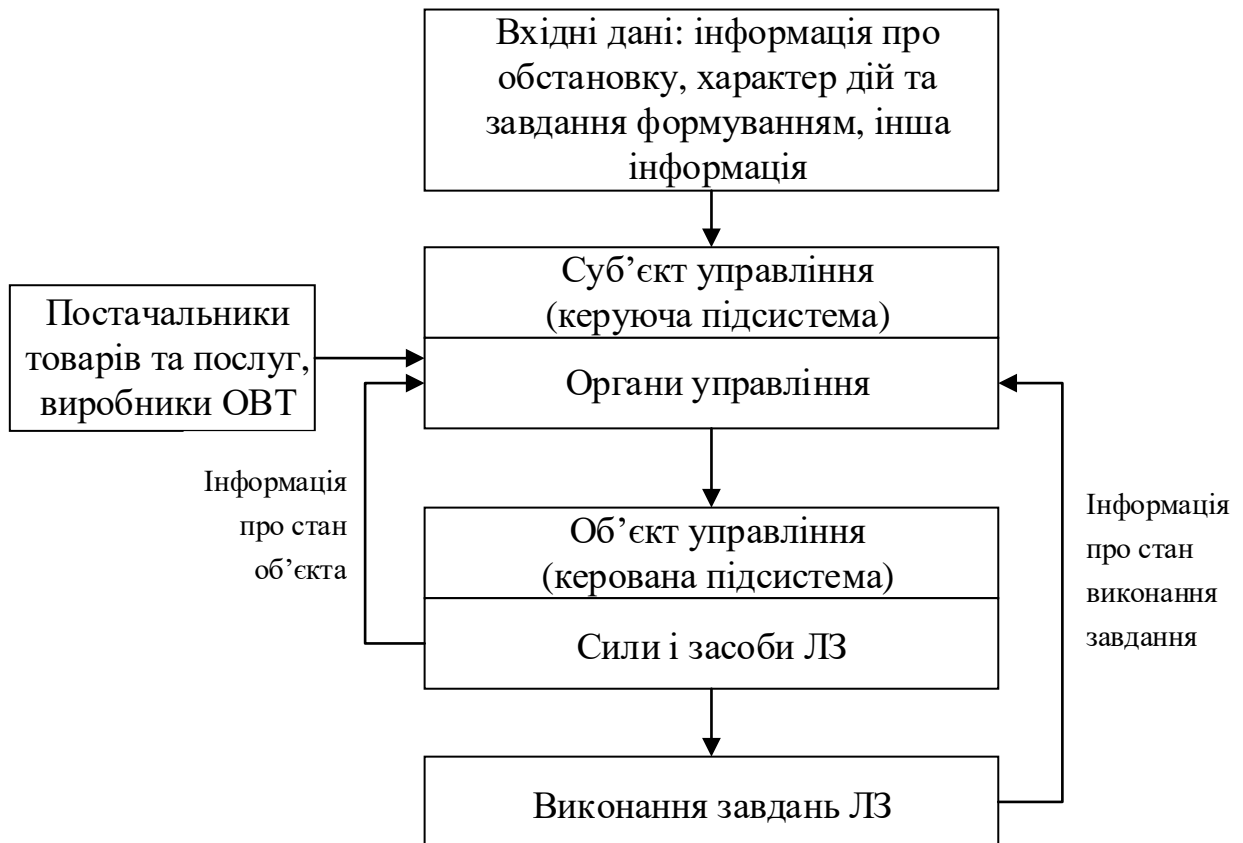

Рисунок 1.6 – Загальна схема системи управління ЛЗ [32]

Система ЛЗ СБ у цілому, як і СО, має поділятися на стратегічний, оперативний та тактичний рівні, між якими існує чіткий розподіл функцій та повноважень щодо організації ЛЗ. У СО, відповідно до наказу МО [160] система управління ЛЗ включає відповідні установи, частини та підрозділи вказаних вище рівнів. Так, на стратегічному рівні:

- структурні підрозділи Міністерства оборони із завданням щодо організації проектування, розробки (модернізації та модифікації), закупівлі і постачання ОВТ, МТЗ, надання послуг та їх фінансування в обсягах, необхідних для ефективного виконання Збройними Силами покладених на них завдань;

- Головне управління логістики Генерального штабу Збройних Сил України із завданнями щодо планування логістичного забезпечення стратегічного розгортання та застосування Збройних Сил та інших складових сектору безпеки і оборони, здійснення заходів короткострокового та середньострокового оборонного планування за напрямом логістичного

забезпечення, визначення потреби в ОВТ та МТЗ, здійснення контролю за їх отриманням [160] ;

– Командування логістики Збройних Сил України з підпорядкованими силами та засобами логістичного забезпечення із завданнями щодо організації логістичного забезпечення Збройних Сил у їх повсякденній діяльності, під час проведення заходів бойової підготовки, під час відмобілізування і стратегічного (оперативного) розгортання, підготовки та ведення операцій (бойових дій), відновлення боєздатності військ (сил), отримання, накопичення, обліку, зберігання, постачання та поповнення запасів МТЗ [160].

На оперативному рівні – управління логістики видів Збройних Сил, оперативних командувань з підпорядкованими силами та засобами логістичного забезпечення із завданнями щодо планування та організації логістичного забезпечення військ (сил) у їх повсякденній діяльності, під час проведення заходів бойової підготовки, відмобілізування і оперативного розгортання, підготовки та ведення операцій (бойових дій), відновлення боєздатності військ (сил) [160].

На тактичному рівні – відділи логістики військових частин з підпорядкованими силами та засобами логістичного забезпечення, призначені для вирішення завдань логістичного забезпечення військових частин (підрозділів) у їх повсякденній діяльності, під час заходів бойової підготовки, відмобілізування та приведення у бойову готовність, підготовки та ведення бойових дій, відновлення боєздатності військових частин (підрозділів).

Для СБ розподіл системи ЛЗ на стратегічний, оперативний та тактичний рівні може мати наступний вигляд. На стратегічному рівні – структурні підрозділи МВС та центральних органів управління інших СБ із завданням щодо організації розроблення технічних завдань на виробництво ОСЗВСТ та МТЗ (проектування, розроблення, модернізацію та модифікацію – для тих міністерств та відомств, які мають в собі відповідні структури науково-промислового комплексу), їх закупівлі і постачання, надання послуг та їх фінансування в обсягах, необхідних для ефективного виконання відповідних СБ

покладених на них завдань; організації ЛЗ складових і структурних (регіональних) формувань СБ у їх повсякденній діяльності, під час виконання заходів щодо реагування на кризові ситуації, проведення заходів службової, бойової та інших видів підготовки, під час відмобілізування, підготовки та ведення оперативних, службово-оперативних, розвідувальних та контррозвідувальних дій, службово-бойових та бойових дій, відновлення боєздатності та готовності складових і структурних (регіональних) формувань СБ до виконання покладених на них законодавством завдань, отримання, накопичення, обліку, зберігання, постачання та поповнення запасів МТЗ.

На оперативному рівні – служби (відділи, управління, департаменти) логістики структурних (територіальних та регіональних) формувань СБ з підпорядкованими силами та засобами ЛЗ із завданнями щодо планування та організації ЛЗ підпорядкованих підрозділів СБ у їх повсякденній діяльності, під час виконання заходів щодо реагування на кризові ситуації, проведення заходів службової, бойової та інших видів підготовки, під час відмобілізування, підготовки та ведення оперативних, службово-оперативних, розвідувальних та контррозвідувальних дій, службово-бойових та бойових дій, відновлення боєздатності та готовності підпорядкованих підрозділів СБ до виконання покладених на них завдань.

На тактичному рівні – служби логістики підрозділів СБ з підпорядкованими силами та засобами ЛЗ, призначені для вирішення завдань ЛЗ підрозділів у їх повсякденній діяльності, під час виконання заходів щодо реагування на кризові ситуації, проведення заходів службової, бойової та інших видів підготовки, під час відмобілізування, підготовки та ведення оперативних, службово-оперативних, розвідувальних та контррозвідувальних дій, службово-бойових та бойових дій, відновлення боєздатності та готовності підрозділів до виконання покладених на них завдань.

З метою досягнення максимальної функціональної сумісності з системою логістики НАТО під час побудови системи логістики дій СБ при реагуванні на кризові ситуації, що загрожують державній безпеці України, а також при

веденні службово-бойових та бойових дій (СБтаБД) передбачається використовувати принцип побудови рубежів ЛЗ СБ [29].

Перший рубіж ЛЗ призначений для виконання завдань ЛЗ формувань, які безпосередньо ліквідують кризову ситуації або ведуть СБтаБД. Для виконання завдань на першому рубежі ЛЗ можуть залучатися сили і засоби другого рубежу ЛЗ.

Другий рубіж ЛЗ розгортається на безпечній відстані від району кризової ситуації або лінії зіткнення з противником (району ведення СБтаБД) і призначений для виконання завдань ЛЗ усіх СБ в межі відповідальності відповідного ситуаційного центру (СЦ). Для виконання завдань на другому рубежі ЛЗ можуть залучатися сили і засоби третього рубежу ЛЗ.

Третій рубіж ЛЗ знаходиться поза межами зони відповідальності відповідного СЦ і призначений для виконання завдань із забезпечення формувань СБ ОСЗВСТ та МТЗ, роботами та послугами відповідно до визначених потреб та їх підвезення на другий рубіж ЛЗ для забезпечення визначених угруповань, а за необхідності – і на перший рубіж ЛЗ.

До функцій ЛЗ СБ повинні відноситися: постачання та обслуговування; технічне обслуговування і ремонт; перевезення і транспортування; інженерно-інфраструктурне забезпечення; здійснення закупівель та постачання товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб формувань СБ; управління інформацією ЛЗ (інформаційної логістики).

На наш погляд, окремо слід розглянути та розкрити функції ЛЗ спільних дій СБ при реагуванні на кризові ситуації. Екстраполюючи на спільні дії СБ основні положення викладені наказі МО [160], ми можемо виділити розкрити відповідні функції таким чином.

Функція постачання, охоплює усі МТЗ, що використовуються для забезпечення дій СБ та підтримання ОСЗВСТ у боєздатному стані при підготовці та у ході відповідних оперативних, службово-оперативних, розвідувальних та контррозвідувальних дій, службово-бойових та бойових дій.

Функція обслуговування у сфері логістики полягає в забезпеченні потреб

СБ у роботах та послугах військового та спеціального призначення: харчування особового складу, забезпечення продовольством, торговельно-побутове та лазне-пральне обслуговування тощо.

Функція технічного обслуговування та ремонту спрямована на підтримання ОВСТ в готовності до застосування (бойового або службово-бойового застосування), виконання заходів щодо евакуації ОСЗВСТ з експлуатаційними та бойовими пошкодженнями, відновлення справності (технічної придатності) ОСЗВСТ шляхом проведення відповідних видів ремонту, відновлення та подовження їх ресурсу.

Функція перевезення та транспортування включає в себе повний спектр організацій, інфраструктури, обладнання та технічних засобів, необхідних для забезпечення розгортання СБ та ведення ними дій при реагуванні на кризові ситуації. Перевезення та транспортування полягає у проведенні своєчасного планування та організації перевезення особового складу, персоналу, сил та засобів, підвезенні (подачі) ОСЗВСТ та МТЗ, а також їх евакуації всіма видами транспорту, підготовки і розподілу транспортних засобів, розгортанні транспортних комунікацій для виконання визначених завдань.

Функція інженерно-інфраструктурного забезпечення охоплює комплекс заходів з утримання інфраструктури логістичного забезпечення СБ як стаціонарної, так і мобільної, виконання заходів їх живучості. Вона включає: закупівлю, оренду, утримання та удосконалення об'єктів для зберігання МТЗ, проведення технічного обслуговування і ремонту ОСЗВСТ, розміщення особового складу та персоналу (у польових умовах – розгортання в місцях розташування формувань СБ, їх оперативних баз (польових таборів, польових складів, польових ремонтних майстерень), їх обладнання мережами енергопостачання, обігріву, водопостачання та каналізації (утилізації відходів життєдіяльності), системою охорони та оборони (при необхідності), під'їзними шляхами; організацію їх експлуатації та підтримання в робочому стані тощо; створення необхідних житлово-побутових умов для особового складу та персоналу формувань СБ як у стаціонарних, так і польових умовах; сприяння

прийманню, зосередженню та подальшому висуванню формувань СБ; відновлення та технічне обслуговування комунікацій, сприяння захисту зовнішнього середовища [160].

Здійснення закупівель та постачання товарів, робіт і послуг (ТРтаП) для забезпечення потреб СБ при реагуванні на кризові ситуації полягає у тому, що закупівлі повинні бути зорієнтовані на забезпечення найбільш економічно вигідної пропозиції щодо всього життєвого циклу ОСЗВСТ, МТЗ та інших предметів постачання. Цілком зрозуміло, що на сьогоднішній час забезпечити фінансування, закупівлю та постачання ТРтаП для потреб СБ з місцевих бюджетів дуже утруднено без відповідного удосконалення нормативно-правової бази [160].

Функція управління інформацією в ході логістичного забезпечення (інформаційна логістика) – діяльність, що забезпечує своєчасне надання керівництву, управлінській ланці та виконавцям інформації для своєчасного прийняття управлінських рішень. Функції управління інформацією логістичного забезпечення СБ повинні бути автоматизовані за допомогою відповідних автоматизованих (інформаційних) систем, що реалізують функції автоматизації: документообігу, закупівель та укладання договорів, отримання, видачі, обліку МТЗ, наявності запасів, надлишку майна, списання, витрачання, передачі МТЗ, стандартизації та кодифікації у сфері логістичного забезпечення, контролю та управління [160].

Функція медичного забезпечення має бути покладена єдині організаційні засади діяльності медичних служб, незалежно від відомчого підпорядкування, єдине розуміння причин зниження, втрати боєздатності персоналу та особового складу СБ та ефективних шляхів її підвищення, єдині погляди на профілактику, діагностику, надання медичної та психологічної допомоги, організацію медичного забезпечення та надання медичної допомоги відповідно до загальнодержавних медичних стандартів, формування необхідного резерву та постійну готовність сил і засобів медичних служб та цивільної системи охорони здоров'я в умовах реагування на кризові ситуації [160].

Функція співробітництва із цивільним сектором державної безпеки полягає у взаємодії сил і засобів логістики СБ з органами державної влади та місцевого самоврядування, волонтерськими та іншими організаціями, громадськими об'єднаннями, з метою комплексного взаємовигідного вирішення питань задоволення потреб у ресурсах (послугах), яких не вистачає.

1.4 Огляд стану наукової розробленості механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій

Механізми державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України ґрунтуються на оборонній достатності держави. Оцінка оборонної достатності є складова процесу планування оборонної політики держави. Вона передбачає оптимальний баланс між рівнем гарантованого забезпечення воєнної безпеки держави та її економічними можливостями. Як правило, вказана оцінка здійснюється з використанням низки показників, зокрема:

- розумна достатність оборони;
- оптимальна чисельність збройних сил;
- допустима ступінь воєнно-економічної напруги держави.

Сукупність принципів оборонної достатності лежить в основі концепції оборонної достатності країни, спрямованої на забезпечення стратегічної стабільності у воєнно-політичній сфері. Необхідною та достатньою умовою забезпечення стратегічної стабільності – є успішне вирішення задачі підтримки відповідного кількісно-якісного паритету в озброєннях та бойовій техніці із ймовірним супротивником [259].

Вказана умова традиційно розглядається як одна із складових забезпечення паритету у воєнно-політичній сфері між суміжними країнами, а відтак і миру, бо це такий стан системи міждержавних відносин, який характеризується перш за все стійким балансом співвідношення сил сторін.

Можливі випадки коли кількісно-якісний паритет в озброєннях та бойовій техніці може порушуватися, а стратегічна стабільність – не обов’язково. Це означає, що вказаний паритет і стратегічну стабільність ототожнювати не слід.

По-перше, при скороченні озброєнь та бойової техніки, як правило, одночасно має місце підвищення вимог до бойових можливостей засобів, які залишаються, їх стійкості, змінюються погляди на стратегічну оборону, питому вагу нерівнозначних по ефективності компонентів військової могутності. Тому кількісний паритет знову може бути порушеним. Але само по собі це порушення не обов’язково автоматично та негайно призводить до зниження стабільності, розв’язування війни і тим більше до поразки або до перемоги в ній [92].

По-друге, важливим є характер політичних відносин держав, ступінь співпадання (чи неспівпадання) стратегічних інтересів у сфері національної безпеки як в історичному контексті, так і з позицій сьогодення. Окрім того важливими є національні особливості існуючих державних механізмів відпрацювання та прийняття управлінських рішень з питань використання військової сили та інші фактори.

По-третє, паритет, так і стратегічна стабільність, можуть характеризуватися різними показниками. Оцінка співвідношення сил може проводитися різними методиками. Обрані критерії мають відображати не стільки кількісну сторону балансу воєнних потенціалів, скільки його суть, а саме: можливі кінцеві результати збройного зіткнення з точки зору втрат держави в цілому, а не тільки для її збройних сил. Ця обставина обумовлена тим, що, чим вищий рівень розвитку економіки, тим більшого значення для держави набувають кооперативні виробничі зв’язки, тим більше вона уразлива з економічної точки зору.

По-четверте, розрахунок кількісних показників (наприклад, допустимих втрат) досить складна проблема. Для різних держав ці показники різні. Скажімо, якийсь відсоток втрати населення країни для одних буде відповідати рівню допустимих втрат, а для інших – ні. Різні країни будуть орієнтуватися на

різні чинники у цьому питанні. Але за будь яких умов, багато що залежить від рівня урбанізації, загальної чисельності населення, а отже і від мобілізаційних можливостей країн [259].

Потребує врахування факт, що переорієнтація на якісні показники військового будівництва при збереженні традиційних завдань сил безпеки і оборони, їх структури може стати ще більш обтяжливим для економіки, ніж ставка на кількість. Цю обставину, на жаль, в Україні, враховують не повною мірою.

Критеріями оборонної достатності, які зарекомендували себе в процесі їх практичного застосування, є наступні:

- раціональний рівень сил безпеки і оборони, який знаходиться шляхом порівняння зі збройними силами суміжних країн. Наприклад, порівняння кількості та якості озброєння, рівня підготовки особового складу, порівняння тенденцій розвитку озброєнь і бойової техніки, воєнно-економічних потенціалів, мобілізаційних можливостей тощо.

- потенційні можливості сил безпеки і оборони по виконанню завдань, які на них в цілому покладаються. Зокрема, це може бути оцінка виконання завдань щодо зриву можливої агресії, забезпечення повсякденної діяльності та нагромадження оперативних та військових резервів і запасів, ведення бойових дій на тих чи інших оперативних напрямках, в акваторіях морів тощо. Детальний аналіз виконання цих завдань дозволяє визначити необхідну кількість та якість озброєнь і бойової техніки, чисельність збройних сил та інших військових формувань, які залучаються до виконання завдань оборони держави.

- в основі нормативного підходу до оцінки рівня оборонної достатності є визначення фінансових та матеріальних ресурсів, які може виділити держава на створення і підтримання на належному рівні бойової та мобілізаційної готовності своїх сил безпеки і оборони, на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи у воєнній сфері, на закупівлю озброєнь та бойової техніки тощо, а також визначення показника припустимого ступеня воєнно-

економічного напруження держави. Цей показник характеризує частку витрат на оборону від ВВП. За будь-яких умов цей показник для мирного часу не повинен перевищувати 6%. Щодо ступеня мобілізаційного напруження держави, який характеризує частку населення країни призваної до її збройних сил, то за умов мирного часу він не повинен перевищувати 1 %, а за воєнного – 10-12 %. У розвинених країнах також прораховані середньостатистичні кількісні показники озброєнь та бойової техніки на 1000 чол. особового складу. Проте, незважаючи на зовнішню відносну простоту та привабливість, вказані підходи до визначення оборонної достатності, які передбачають такий стан і такі можливості збройних сил, які забезпечують відбиття потенційної агресії, але не спрямовуються на масштабні наступальні дії, мають суттєву ваду. Вона полягає у заміні складної системи міждержавних відносин у воєнно-політичній сфері простим співвідношенням збройних сил держави [260, с. 180].

Механізми державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки потрібно розглядати у двох форматах. Перший формат це механізми управління в мирний час. Розвиток системи технічного забезпечення сил безпеки в мирний час, або заздалегідь до виникнення кризової ситуації, має прогнозований, плановий характер. Розвиток системи їде еволюційним шляхом. Основною його характеристикою є баланс між витратами на утримання сил безпеки та потребами у всебічному забезпеченні. В таких умовах планування розвитку та удосконалення системи технічного забезпечення сил безпеки проводиться згідно державних планів, оборонної доктрини держави та визначених законодавством норм належності та забезпечення.

Під час реагування сил безпеки на кризові ситуації механізми державного управління системою технічного забезпечення потребують перебудови, таким чином, що безпекова складова носить пріоритетний характер. Розвиток кризових ситуацій має випадковий характер, протидія може бути як військово-політичною, соціально-економічною або з природними явищами. Прогнозування розвитку таких подій ускладнено. Процеси державного

управління системою технічного забезпечення набувають багатогранності та становляться більш складними.

Ефективне реагування на кризові ситуації є основним завданням сил безпеки. Кризові ситуації представляють загрозу національній безпеці в цілому. Тобто сили безпеки є державним органом що підтримують національну безпеку. Складність виконання завдань технічного забезпечення службово-бойових (бойових) та спеціальних дій сил безпеки обумовлена багатогранністю, різноплановістю, об'ємністю процесів технічного забезпечення, що потребує розгляду зазначених процесів з наукової точки зору.

Фахівці сил безпеки з технічного забезпечення представляють систему технічного забезпечення як складову матеріально-технічного забезпечення, а у більш широкому розумінні – всебічного забезпечення сил безпеки України, організують та здійснюють з метою підтримання бойової готовності та боєздатності частин і підрозділів сил безпеки України шляхом укомплектування їх озброєнням, військовою та спеціальною технікою, забезпечення боєприпасами, експлуатаційними матеріалами, військово-технічним майном, підтримання техніки у справному стані та постійній готовності до використання за призначенням, відновлення і своєчасного повернення її до строю [285,291,292, 293]. Технічне забезпечення сил безпеки України під час реагування на кризові ситуації здійснюється з урахуванням її виду, задач що ставляться підрозділам сил безпеки України; розміру району (сектора) відповідальності, району охорони та оборони важливих державних об'єктів, ділянок державного кордону; наявності та стану озброєння і військової техніки; рівня підготовки особового складу; забезпеченості боєприпасами, військово-технічним майном, експлуатаційними матеріалами, засобами пожежогасіння; стану та можливостей сил і засобів ТхЗ. Під СТхЗ сил безпеки України розуміється сукупність взаємопов'язаних сил і засобів ТхЗ угруповання з їхніми органами управління та визначену організацію виконання заходів ТхЗ угруповання військ (рис. 1.7).

Рисунок 1.7 – Система всебічного забезпечення дій СБ [274]

Головною метою функціонування цієї системи є забезпечення підтримання встановленого рівня бойової готовності сил безпеки України за такими показниками:

- наявність в строю технічно справного, готового до використання (застосування) озброєння, військової та спеціальної техніки (ОВСТ);
- рівень забезпеченості військ боєприпасами, засобами індивідуального бронезахисту та активної оборони, а також військово-технічним майном.

Розглянемо стан наукової розробленості механізмів державного

управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій. До найбільш досліджених і впливових на стан СТхЗ сил безпеки України є механізм державного управління економічного (фінансового забезпечення). На сьогоднішній день реалізація цього механізму проводиться через державний бюджет, оборонне замовлення та систему закупівель Прозорро. Проблемним питанням є раціональний розподіл ресурсів між суб'єктами сил безпеки. Створення такої системи забезпечення, яка б задовольняла потребам у технічному забезпеченні під час кризових ситуацій.

Механізми правового забезпечення СТхЗ сил безпеки України достатньо розроблені. Нормативно-правові акти розповсюджуються як на сили оборони так і на сили безпеки. Потребують подальшого удосконалення механізми імплементації стандартів НАТО, уточнення норм належності та забезпечення сил безпеки під кризових ситуацій різного характеру.

Найбільш актуальними є механізми науково-технічного забезпечення СТхЗ сил безпеки України під час кризових ситуацій. Загально відомо, що результати науково-технічного прогресу мають вплив на ведення війн з древніх часів до сьогодні. Поява нових технічних засобів на полі бою приводило до зміни тактики і як слід організаційної структури військ. Все це впливало у подальшому на стратегію ведення війн. У якості прикладу цих тверджень наведемо декілька історичних фактів.

Перше застосування британських танків було не ефективно, а саме, механічні несправності та недосконалість взаємодії з піхотою та артилерією не дозволили виявити ефективність нової зброї. Не дивлячись на це британська технократія побачила перспективність застосування нової зброї. У короткі терміни була удосконалена конструкція танків і покращена підготовка екіпажів, що дозволило досягти реальних, нехай і обмежених успіхів. Британське командування провело сміливий експеримент з планування бойових дій на 1919 рік. План передбачав застосування тактики «бліцкригу» за двадцять років до того, як німецька армія на практиці задіяла танкові колони для проривів углиб польського тилу та порушенням ліній управління та постачання.

Також під час Першої світової війни Адміралтейство створило спеціальний науковий відділ для вирішення проблем боротьби з підводними човнами противника, плід робіт якого – ехолот досягнув необхідного рівня досконалості лише в 1920 році. З німецької сторони професор Фріц Хабер надав свої знання для отримання азоту з атмосфери, а також розробив перші отруйні гази. Однак співпраця з науковими колами в роки Першої світової війни залишалася випадковою та обмеженою, за винятком, ймовірно, конструювання аеропланів.

Опит Першої світової війни був проаналізований та вдосконалений під час Другої світової війни. Досягнутий наприкінці 1930-х швидкий темп економічного розвитку у Німеччині та СРСР дозволив удосконалити озброєння і застосувати великий спектр нових можливостей. Всі протиборчі сторони конфлікту розуміли важливість прогресу в галузі технологій та фундаментальних наукових дослідженнях, що дозволило змінити рівновагу сил шляхом створення нових зразків озброєння та техніки. Вчені, технологи, конструктори та експерти збиралися до груп, що займалися удосконаленням існуючих озброєнь та винаходом нових у раніше небачених масштабах. Тау у СРСР це створення РСЗО БМ-11, танків серії Т-34, у Німеччині ракетного озброєння ФАУ-1,2, шифрувальної техніки «Енігма», засобів радіонавігації, у США розробка технологій швидкого будівництва авіаносців та розробка ядерної зброї.

Отриманий досвід передавався експертним групам, завданням яких було усунення недоліків існуючих машин та створення нових із удосконаленими характеристиками. В результаті з конвеєрів безперервно сходили покоління нових танків, літаків та артилерійських гармат, кожна з яких значно перевершувала попередні зразки. Поява нової зброї спричиняла необхідність створення відповідних оборонного озброєння та тактичних прийомів. Між кількістю і якістю завжди існувала необхідність вибору, оскільки для внесення всіх бажаних удосконалень у існуючі типи озброєнь довелося б різко скоротити кількість ОВТ, що випускалися. З'явилися національні особливості – німецькі та британські управління схилилися на користь якості та безлічі модифікацій,

тоді як американці та росіяни віддавали перевагу кількості та неохоче йшли на вдосконалення, що перешкоджало повному залученню складальних промислових ліній. Однак варто було обставинам вимагати кількості, як германці змогли змінити практику, для забезпечення виробництва максимально можливої кількості бойової техніки в останній стадії війни зупинившись на існуючих конструкціях озброєнь не дивлячись на ресурсні обмеження. Технології набули розвитку та вдосконалення, з'явилися нові такі як радіолокація, ракетні технології, обчислювальна техніка, ядерна зброя.

Опит ведення бойових дій проти агресії РФ показав, що технологічні винаходи, які з'явилися в останні десятиліття реалізовані на практиці, проходять випробування в бойових умовах, а деякі вже прийняті на озброєння. З'явилися засоби високоточної зброї, інформаційні системи (BIG DATA), які дозволяють з достатньою швидкістю обробляти великі масиви даних, безпілотні апарати як повітряного так і наземного базування. Ці технологічні новації вже зараз вимагають змін у тактиці протидії на полі бою.

Механізми науково-технічного забезпечення СТхЗ сил безпеки України вимагають від держави інтенсифікації фундаментальних наукових досліджень, вдосконалення та розробки нових технологій, які дозволять скоротити витрати та терміни на розробку нових зразків ОВТ, відновити наукові «школи», створення оптимальних механізмів балансу між іншими механізмами державного управління СТхЗ сил безпеки України.

Науково-технічний прогрес не можливий без носіїв науки, вчених технологів, фахівців з експлуатації та ремонту ОВТ. Тому наступним логічним елементом механізмів державного управління СТхЗ сил безпеки України є кадрове забезпечення. Підготовка кадрового резерву сил безпеки забезпечить наявність потрібних фахівців під час кризових ситуацій. Потреба у кадровому резерві обґрунтована наступними чинниками: під час кризових ситуацій потреба у фахівцях зростає по експоненціальному закону, їх потрібно на порядок більше; терміни підготовки складають – молодших фахівців 1-2 роки (ремонт та обслуговування, водії та ін.), управлінські кадри до 5 років, наукові

кадри, розробники ОВТ до 15 років. Ще одним напрямком збільшення кількості фахівців технічного спрямування є скорочення термінів навчання, що приводе до зниження якості діяльності цих фахівців, а для наукових кадрів це неможливо.

Проблемним питанням державного управління кадровим забезпеченням СТхЗ сил безпеки України є необхідність створення державних механізмів створення якісного кадрового резерву фахівців різних технічних спрямувань, раціональної кількості для потреб сил безпеки під час кризових ситуацій.

Наступним механізмом вважатиме механізми планування, аналізу та прогнозування розвитку СТхЗ. Цей механізм доцільно розглянути як під час мирного часу так і під час кризових ситуацій. В мирний час цей механізм регламентується програмами розвитку ОВТ, обороним бюджетом та державним обороним замовленням. Прогноз розвитку ОВТ з урахуванням потужностей ОПК складається на довгі терміни, до 10 років. Під час кризових ситуацій обстановка та загрози змінюють свій характер та мають розвиток не за планом. Планування та прогнозування проводяться на короткі терміни, до 1 року. Аналіз призначений для виявлення недоліків в системі розвитку ОВТ. Процеси розвитку ОВТ схильні впливу великої сукупності різнорідних факторів, природа яких може нести не тільки детермінований характер, але і випадковий та невизначений характер. Однією з фундаментальних проблем в галузі реалізації планів розвитку ОВТ на сучасному етапі побудови сил безпеки України є розробка методології управління ризиками різної природи, що виникають в процесі формування та реалізації цих планів.

Одне з головних місць займає механізм управління СТхЗ сил безпеки України. Поява новітніх зразків ОВТ вітчизняного та зарубіжного виробництва накладає додаткові вимоги до системи управління, а саме створення ремонтної бази для цих ОВТ, поставки запасних частин та агрегатів. Велика номенклатура техніки створює надмірне навантаження на СТхЗ сил безпеки України. Однією з задач є удосконалення механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах надмірних

навантажень, які характерні під час кризових ситуацій.

Механізми контролю у сфері функціонування СТхЗ поділяються на контроль на законодавчому, фінансовому рівні та спеціальними державними органами або внутрішньовідомчий. Ці механізми досить детально розроблені та виконуються згідно встановлених норм та термінів. Не дивлячись на це в державі періодично трапляються корупційні скандали. Під час кризових ситуацій, коли силам безпеки доводиться виконувати обов'язки в обмежених за часом та ресурсами умовах, контроль може послабнути. Тому потребують удосконалення механізми контролю СТхЗ сил безпеки України.

Наведені механізми тільки у сукупності дозволять підтримувати достатній рівень державної безпеки під час кризових ситуацій. Кожен з цих механізмів прямо чи опосередковано впливає на інші механізми, саме їх симбіоз і дає підвищення ефективності державного управління СТхЗ сил безпеки України.

Висновки до розділу 1

1. Досліджено роль та місце сил безпеки України при реагуванні на кризові ситуації, охарактеризовано генезис дій сил безпеки України під час кризових ситуацій у парадигмі державної безпеки, відокремлена сутність управління логістичним забезпеченням дій сил безпеки при реагуванні на кризові ситуації, здійснено огляд стану наукової розробленості механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій.

2. Розглянуті нормативно-правові акти у сфері забезпечення національної безпеки та досліджена дефініція «кризова ситуація». Проведений аналіз нормативно-правових документів, дозволяє стверджувати, що запроваджено новий термін «кризові ситуації, що загрожують національній безпеці України», який характеризує обстановку напередодні введення особливого періоду. Визначено, що у системі забезпечення національної безпеки головними

суб'єктами забезпечення державної безпеки є сили безпеки.

3. Проведено оцінювання рівня воєнної безпеки країни за рівнем воєнно-економічного потенціалу держави, що є основою захищеності її національних інтересів. Основним економічним показником, який може характеризувати стан воєнно-економічної політики держави та рівень її оборонної достатності – є показник внутрішнього валового продукту (ВВП) країни. Аналіз динаміки ВВП деяких країн світу за 2012-2021 роки свідчить про те, що його зростання протягом досліджуваних років становить від 3% до 7%. Лідером за темпом зростання ВВП є Китай (середній показник близько 9%). США, Німеччина, Франція та Велика Британія тримають свої позиції лідерства в економіці, темпи зростання їх ВВП залишилися стандартними та найбільш прийнятними близько – 4%, що є ознакою сталості економіки та дотримання класичних схем її розвитку.

4. Військовий потенціал залежить від ступеня насиченості ОВСТ сил безпеки та оборони. Швидкість виробництва та відновлення ОВСТ і буде основною характеристикою військового потенціалу держави. Однією з вимог до сил безпеки є вимога збалансованості, яка виражається у встановленні раціональних пропорцій між різними видами зброї. У кожній країні такі пропорції встановлюються з урахуванням особливостей військової доктрини, специфіки завдань, що покладаються на збройні сили, рівнів розвитку техніки, історичних традицій та інших факторів.

Однак спільність поглядів на характер можливих бойових дій і близькість тактико-технічних характеристик зброї в провідних країнах світу призводять до того, що відмінності між їх арміями в значній мірі нівелюються, а співвідношення різних видів озброєння виявляються близькими. При цьому співвідношення озброєння практично не залежать від їх якості та загальної численності армій. Мало залежить і від політичної обстановки в світі. Усе це власне і дозволяє інтерпретувати ці результати як закономірності розвитку систем ОВСТ.

5. Проведено аналіз логістичного забезпеченням дій сил безпеки,

визначені проблемні аспекти. Виклики та загрози державній безпеці України останніми роками набувають великої актуальності, що в свою чергу актуалізує питання створення дієвих механізмів подолання кризових ситуацій. На перший план висувуються проблеми реформування системи забезпечення державної безпеки, швидкого реагування на виникнення кризових ситуацій в українському суспільстві. Доволі важливим постає питання забезпечення ресурсами сил безпеки, що не може реалізовуватись без належним чином налагодженої логістики. Особливо це є важливим у розрізі наявності кризових ситуацій, котрі вимагають негайної реакції, та різноманітності сил безпеки, котрі можуть бути залучені до вирішення проблемних питань. Обґрунтована система видів логістичного забезпечення дій сил безпеки при реагуванні на кризові ситуації.

6. Особливої гостроти набуває питання логістичного забезпечення під час кризових ситуацій воєнного характеру, що підтверджується подіями під час збройної агресії росії проти України. Основною проблемою логістичного забезпечення під час кризових ситуацій є терміновість поставок (надання послуг) та дефіцит ресурсів. Також до проблемних питань логістичного забезпечення сил безпеки відноситься питання нормативно-правового забезпечення. Так у більшості нормативно-правових актів логістика розглядається у застосуванні для сил оборони. Відсутнє єдине розуміння логістики для сил безпеки, які мають різні функції та задачі, але застосовуються під час кризових ситуацій спільно. Проблемним аспектом залишається відсутність ешелонування запасів для Державної служби з надзвичайних ситуацій та Національної поліції України. Таким чином, необхідною умовою потрібної ефективності дій сил безпеки при реагуванні на кризові ситуації є державне управління такого типу, яке б створювало сприятливі умови для забезпечення оперативності та повноти дій.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИЛ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ

2.1 Визначення загальної концепції проведення дослідження з розроблення нових та удосконалення існуючих механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій

Для проведення дослідження з розроблення нових та удосконалення існуючих механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій потрібно визначити існуючі проблемні питання в управлінні технічним забезпеченням.

Перш за все потрібно провести аналіз механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України. Загальновідомо, що державне управління може здійснюватися у двох режимах: за нормальних або за надзвичайних умов.

Це певною мірою допомагає зрозуміти суть проблемної ситуації, яка виникає внаслідок невідповідності існуючого і бажаного стану об'єкта управління, коли стає явною необхідність зміни цілей розвитку та параметрів вказаного об'єкта. Проблемні ситуації виникають за умов, коли висуваються нові цілі розвитку або ж унаслідок розвитку подій, що викликають виникнення кризових явищ (криз).

В останньому випадку й виникає необхідність в управлінні під час виникнення кризових ситуацій.

Тобто у першому випадку проблемна управлінська ситуація полягає у необхідності розв'язання проблеми: як досягти кращого стану або іншими

словами, як цілеспрямовано змінити межу майбутнього об'єкту управління у напрямку його кращого стану.

Це означає, що управління має здійснюватися за відхиленнями, які спричиняються дією зовнішніх і внутрішніх чинників, тобто за розбіжністю між параметрами функціонування об'єкта управління та цілями управління.

В іншому випадку має місце необхідність розв'язання іншої проблеми.

Суть її полягає в тому, як уникнути втрати того, що вже є, тобто така проблема має місце за наявності ситуації, коли є загрози порушення межі існуючого (нормального) стану об'єкта управління у більш гіршу сторону.

Це означає, що управління має здійснюватися за збуренням, тобто коли система управління реагує на можливість відхилення від стану нормального функціонування внаслідок дії зовнішніх і внутрішніх чинників.

Інтерпретуючи сказане на державне управління, можна стверджувати, що у першому випадку мова йде про концентрацію зусиль вказаного управління на реалізації національних інтересів (досягненні визначених національних цілей), як усвідомлених суспільством і політичною елітою потреб. В другому ж випадку основні зусилля державного управління мають бути зосереджені на захисті вказаних інтересів від тих чи інших загроз в умовах надзвичайного чи воєнного стану [14].

Прогресивний розвиток суспільства, безпека держави та входження її до кола розвинених країн світу залежить від ефективності державно-управлінських рішень.

Проте сьогодні в Україні бракує системності та обґрунтованості вказаних рішень, що вже призвело до значних втрат її потенціалу. Фрагментарність, розбалансованість, внутрішні суперечливості, непослідовність державно-управлінських рішень особливо проявляються при розробці державної політики та у законотворчості.

Тому є гостра необхідність у розробленні механізмів та засобів підвищення ефективності прийняття і реалізації управлінських рішень в процесі державного управління технічним забезпеченням сил безпеки на основі

вдосконалення управлінських технологій. Тобто для підвищення ефективності державного управління важливою є розробка та впровадження нових управлінських технологій.

Перейдемо до розгляду другого проблемного аспекту механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій.

Система державного управління є комплексним поняттям, зміст якого складають такі елементи:

- а) суб'єкти управління, тобто органи виконавчої влади;
- б) об'єкти управління, тобто сфери і галузі суспільного життя, які перебувають під організуючим впливом держави
- в) діяльність (процес) управління, тобто певний вид суспільних відносин, через які реалізується низка прямих і зворотних зв'язків між суб'єктами та об'єктами управління.

Система державного управління – це сукупність суб'єктів державного управління, які взаємодіють між собою та зовнішнім середовищем і утворюють єдине ціле. Система державного управління – це система правових норм, відповідно до яких діє виконавча влада. Система державного управління складається з трьох систем: системи розробки та прийняття управлінських рішень органами виконавчої влади; системи реалізації управлінських рішень; системи контролю за виконанням управлінських рішень [257, 259].

Головною ознакою суб'єкта державного управління є наявність у нього певних компетенцій і повноважень, які дозволяють йому реалізовувати свою волю у формі управлінських рішень і обов'язкових до виконання управлінських розпоряджень. Вплив влади, що виходить від суб'єкта на об'єкт управління, дає можливість підпорядкувати волю і дії останнього волі першого, що є необхідною умовою досягнення мети і вирішення завдань, поставлених суб'єктом управління. Отже, об'єкт публічного управління зобов'язаний підпорядковувати себе владній волі суб'єкта і в обов'язковому порядку підкорятися його рішенням.

У державному управлінні суб'єктами управління є: органи виконавчої влади (уряд, міністерства, державні комітети, інші центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації); керівники та керівництво цих органів (політики; чиновники; посадові особи, наділені державно-владними повноваженнями). Таким чином, можна зробити висновок, що об'єкт державного управління – це система, на яку спрямована влада суб'єктів управління. Безпосередніми об'єктами впливу суб'єкта є підпорядковані йому сектори (галузі) державного управління.

Важливо зазначити, що між суб'єктом і об'єктом державного управління не існує абсолютних меж: система, яка управляє, будучи підпорядкованою певному об'єкту, може, в свою чергу, бути об'єктом управління з боку іншого суб'єкта. Так, наприклад, обласна державна адміністрація, яка здійснює виконавчу владу в регіоні, є суб'єктом управління по відношенню до районних державних адміністрацій цього регіону, будучи водночас об'єктом управління по відношенню до уряду, який, у свою чергу, є об'єктом управління з боку глави держави та парламенту [140].

Кожному суб'єкту управління притаманні певні функції, які відображають загальносистемний поділ праці щодо їхнього виконання, у зв'язку з чим функції характеризують основний зміст та напрями діяльності суб'єкта управління. Суб'єкт є системно організованим, і в цій якості має властиві ознаки будь-якої соціальної системи. Суб'єктам управління притаманні загальні функції і цілі, єдність принципів їх утворення, будови та діяльності, структурна єдність, а також інші ієрархічні зв'язки й відносини, прийняття суворо обґрунтованих управлінських рішень, узгодження їх між собою.

Основні характеристики державного управління визначаються тим, що його функції є специфічними:

– специфічними тому, що основною метою управлінського впливу є, насамперед, своєчасне прогнозування, виявлення, запобігання та нейтралізація загроз національним інтересам із залученням спеціально створених сил і засобів: збройних сил, розвідки, контррозвідки, мобілізаційних резервів тощо;

– водночас вони стосуються інтересів кожної окремої особи, соціальної групи, суспільства і держави, а часто й інших держав, які, як правило, не збігаються, що зумовлює необхідність пошуку взаємоприйняттого балансу (компромісу) їх інтересів, що є фундаментальною управлінською проблемою, на вирішення якої спрямовуються основні зусилля суб'єктів СЗПБ України в ході їх діяльності;

– у кінцевому підсумку вони спрямовані на збереження (захист) і примноження накопичених матеріальних і духовних цінностей, створюючи таким чином умови для реалізації національних інтересів у різних сферах життєдіяльності суспільства і держави.

Загалом державне управління – це послідовність відносно завершених етапів певної управлінської діяльності та управлінських рішень, а саме:

- аналіз управлінської ситуації;
- визначення (уточнення) переліку національних цінностей (інтересів);
- визначення комплексу проблем, пов'язаних з бажанням (необхідністю) реалізації національних інтересів;
- визначення комплексу національних цілей (насамперед пріоритетних), спрямованих на розв'язання цих проблем (як правило, розбіжностей між фактичним і бажаним станом об'єкта управління);
- розроблення та прийняття державно-управлінських рішень, спрямованих на досягнення конкретних національних цілей (як правило, ці рішення спрямовані на досягнення бажаного стану об'єкта управління);
- практичне здійснення комплексу взаємопов'язаних і взаємообумовлених управлінських впливів на об'єкт управління (регулюючих, координуючих, контролюючих та інших) з метою передбачення, своєчасного виявлення, запобігання та нейтралізації загроз сталому розвитку особи, суспільства і держави (насамперед їх життєво важливих інтересів);
- постійний моніторинг стану об'єкта управління та викликів і загроз його функціонуванню (розвитку) з метою виявлення нових проблемних ситуацій (такі ситуації виникають при постановці нових цілей розвитку).

Це означає, що суб'єкти державного управління на основі такого моніторингу мають визначати оцінку загроз національним інтересам і, відповідно, розробляти комплекс необхідних державно-управлінських рішень. Тому можна погодитися з експертами, які стверджують, що державне управління – це певною мірою процес управління ризиками, який включає в себе прогнозування, ідентифікацію та нейтралізацію ризиків.

Проведений аналіз дає змогу визначитись з другим проблемним аспектом, а саме з нормативно-правовим забезпеченням діяльності сил безпеки України. Так більшість законів, постанов та інших нормативних актів в галузі технічного забезпечення розроблено для сил оборони України (для інших правоохоронних органів) без врахування специфічних задач та функцій сил безпеки. Для таких суб'єктів сил безпеки України, які виконують задачі по відсічі збройної агресії, нормативні документи мають загальні аспекти, що співпадають з деякими задачами сил оборони. Для інших суб'єктів сил безпеки України нормативні документи, щодо технічного забезпечення мають загальне спрямування, або носять рекомендований характер.

Таким чином є необхідність у вдосконаленні нормативно-правового забезпечення для сил безпеки України.

Третій проблемний аспект механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій.

Державне управління є одним із основних видів суспільної діяльності та офіційно визнано у багатьох країнах, у тому числі й в Україні окремою галуззю науки. Дослідження у цій галузі науки охоплюють теоретичні, методологічні та практичні проблеми становлення та розвитку державного управління, спрямовані на виявлення законів, закономірностей, принципів, тенденцій, системних характеристик державного управління, теорії організації, технології розробки, прийняття та впровадження управлінських рішень.

Визнання державного управління, як виду діяльності і галузі науки свідчить про гостру необхідність в ефективному розв'язанні проблем державного будівництва для забезпечення сталого і безпечного розвитку

суспільства шляхом встановлення тісного взаємозв'язку між теорією та практикою.

Зокрема, мова йде про систематизацію, класифікацію, пошук закономірностей, визначення внутрішньої ієрархії між поняттями тощо у процесі досліджень з проблем:

- вдосконалення методології прогнозування, стратегічного планування, розробки та імплементації керівних документів з питань забезпечення національної безпеки;

- розробки методичних підходів щодо обґрунтування раціональної організаційно-функціональної структури СЗНБ та її складових, передусім сектору безпеки;

- наукового обґрунтування методик визначення критичних (порогових) значень межі нормального функціонування об'єктів національної безпеки, параметрів (індикаторів, показників) оцінки загроз національним інтересам, оцінки ефективності та результативності державного управління у різних сферах життєдіяльності суспільства та держави;

- наукового обґрунтування сучасних методів моніторингу та контролю за результатами державного управління;

- оптимізації процедур пошуку оптимальних державно-управлінських рішень, які спрямовані на забезпечення національної безпеки [259, 260].

Значною науковою й практичною проблемою управлінської діяльності у процесі забезпечення національної безпеки залишається планування (визначення) цілей розвитку та розробка відповідної стратегії їх досягнення.

Це планування одночасно охоплює кілька завдань у процесі управлінської діяльності, зокрема: визначення цілей, прогнозування, оцінка можливостей, адаптація до середовища об'єкта управління. Тому вказане планування передбачає всебічне масштабне охоплення і вивчення проблем забезпечення прогресивного розвитку об'єкта управління і за своєю суттю є стратегічним. Чільне місце у теорії прийняття рішень займають також організаційні рішення. Вони пов'язані з організаційним проектуванням і полягають у визначенні

структури управлінської системи, розподілі функцій між її елементами (підрозділами, посадовими особами), встановленні статусу і повноважень (компетенції) останніх, схем взаємовідносин між ними тощо.

Принципово важливим є й те, що в багатьох випадках у процесі державного управління ті хто приймає управлінське рішення, як правило, вибирають їх із певної кількості альтернатив, які їм відомі.

Тому здебільшого задовольняються не стільки оптимальними рішеннями, як тими, що дозволяють певною мірою досягти поставленої цілі й більш-менш розв'язати управлінську проблему. Окрім того характерною особливістю, що характеризує сучасну науку державного управління є прагнення комплексно врахувати політичні, економічні, ідеологічні й інші виміри різноманітних сторін діяльності суспільства і держави, більш активно застосовувати методи та науковий апарат, що розроблений в межах точних наук (імітаційне моделювання, методи дослідження операцій, методи системного аналізу тощо).

Узагальнення, викладеного матеріалу, за третім проблемним аспектом дає змогу визначити цей аспект, а саме: відсутня єдина стратегія розвитку технічного забезпечення сил безпеки з урахуванням виконання специфічних задач та функцій; стратегія розвитку має враховувати технічну взаємодію між суб'єктами сил безпеки; проведення уніфікації технічних засобів сил безпеки за функціональним призначенням; відсутні науково обґрунтовані довгострокові плани розвитку ОВСТ.

Таким чином вдосконалення наукових основ управлінських рішень з питань забезпечення національної безпеки, передбачає, зокрема:

- інтеграцію накопичених знань в теорії державного управління і теорії національної безпеки й системне використання результатів досліджень в інших галузях науки у контексті обґрунтування шляхів, засобів та способів реалізації національних інтересів;

- аналіз і класифікацію можливих управлінських ситуацій у процесі забезпечення національної безпеки з метою визначення сукупності засобів і способів ефективного реагування на різноманітні загрози національним

інтересам;

- удосконалення технологій підготовки, прийняття та імплементації управлінських рішень з питань забезпечення національної безпеки;

- розвиток наукових досліджень, пов'язаних з вдосконаленням прогнозування, стратегічного планування, обґрунтуванням раціональної організаційно-функціональної структури системи державного управління та належної координації діяльності її складових, а також розробкою ефективних методів контролю реалізації прийнятих управлінських рішень);

- синтезування раціональної, правової, політичної моделей прийняття державно-управлінських рішень у процесі державного управління та механізму формування суб'єктивної ймовірності при їх прийнятті;

- застосування системного та ситуаційного підходів і системного аналізу у процесі формування та прийняття управлінських рішень;

Наукове обґрунтування управлінських рішень з питань забезпечення національної безпеки залежить і від оперативного отримання та системного аналізу різноманітної інформації про об'єкт управління (зокрема, про можливості та загрози щодо його розвитку).

Важливим проблемним аспектом механізму державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій, є економічна складова. Проведений військово-економічний аналіз показує, що в світі постійно зростають витрати на оборону. Це показує розуміння держав важливості питання обороноздатності.

Визначені проблемні аспекти дозволили створити загальну концепцію проведення дослідження з розроблення нових та удосконалення існуючих механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій, рисунок 2.1.

Розвиток озброєння та військової техніки, зміни в стратегії і тактиці збройної боротьби, на жаль, не повною мірою враховуються у національній практиці підготовки резервів озброєнь та військової техніки в умовах особливого періоду.

Рисунок 2.1 – Схема загальної концепції проведення дослідження з розроблення нових та удосконалення існуючих механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій

Існуючі усталені погляди на цей процес визначають, що національна економіка під час особливого періоду розпочинає перебудову на діяльність в умовах особливого періоду і через певний інтервал часу значно нарощує випуск озброєння в особливий період. Так, наприклад, у таких суб'єктів сил безпеки відсутнє ешелонування припасів, ОВСТ: НПУ, ДСНСУ. Відсутній резерв сил та засобів, який необхідний під час кризових ситуацій [93]. Не до фінансування сил безпеки також має проблемний характер.

2.2 Вплив стану системи технічного забезпечення сил безпеки України на державну безпеку

У складних умовах розвитку сил безпеки України треба зрозуміти, що однією з найважливіших умов ефективного використання державних коштів, що виділяються на оборону, є прозорість і уміле їх планування при одночасному підвищенні рівня економічної освіти у керівного та офіцерського складу.

Потребує дослідження питання фінансового забезпечення розвитку, закупівлі, модернізації та ремонту озброєнь, військової техніки, засобів та обладнання. В таблиці 2.1 наведені дані щодо забезпечення Міністерства оборони України.

Таблиця 2.1

Державний бюджет Міністерства оборони України [172]

Найменування згідно з відомчою і програмною класифікаціями видатків і кредитування державного бюджету	Бюджет на 2020 рік, тис. грн	Бюджет на 2021 рік, тис. грн
Міністерство оборони України	118012998,1	117504702,0
Керівництво та військове управління ЗСУ	720098,3	356154,1
Забезпечення діяльності ЗСУ, підготовка кадрів і військ, медичне забезпечення особового складу та ветеранів військової служби, а також членів їх сімей, ветеранів війни	89453536,8	89336907,8
Розвиток, закупівля, модернізація і ремонт озброєння, військової техніки, обладнання та засобів	22735321,0	22742438,5
Будівництво (придбання) житла для військовослужбовців ЗСУ	1200000,0	1201000,0
Утилізація боєприпасів, рідинних компонентів ракетного палива, військової техніки, озброєння та іншого військового майна, забезпечення живучості й вибухопожежобезпеки арсеналів, баз і складів ЗСУ	2539956,0	2547601,8
Забезпечення діяльності Державної спеціальної служби транспорту	1364086,0	1320599,8

На рисунках 2.2-2.4 наведений розподіл бюджету МОУ за видами видатків на 2020-2022 роки.

Рисунок 2.2 – Розподіл бюджету МОУ за видами видатків на 2020 рік

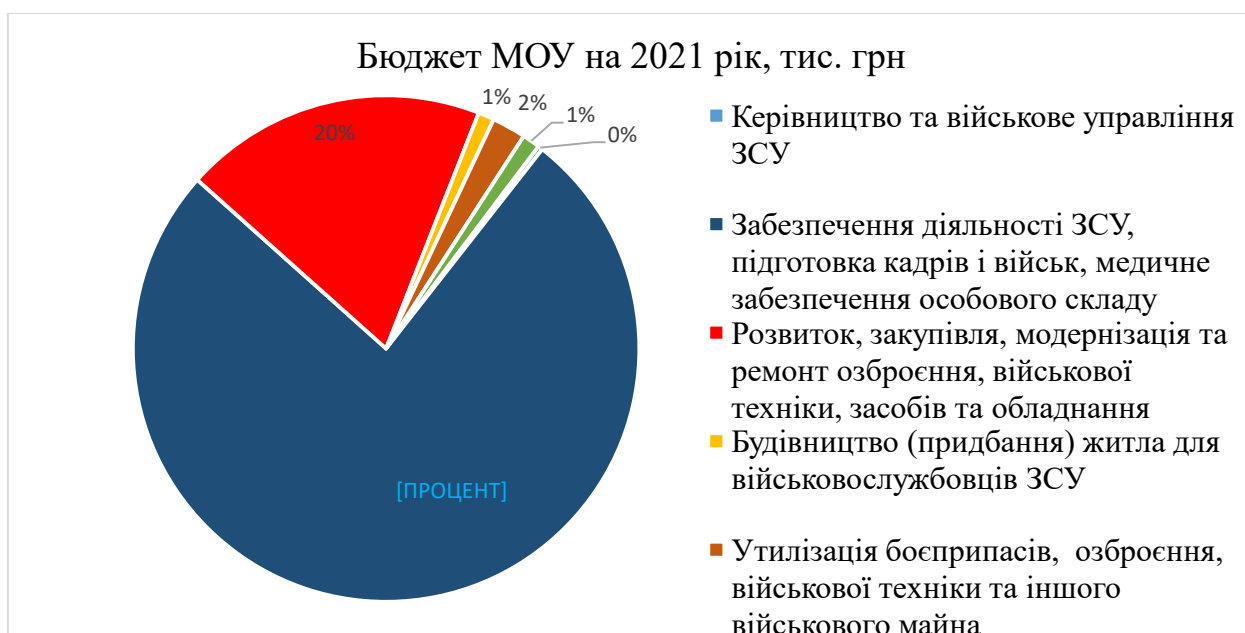

Рисунок 2.3 – Розподіл бюджету МОУ за видами видатків на 2021 рік

Міністерству оборони України на 2022 рік [172] – 119,2 млрд гривень. В складі таких видатків передбачено:

- на забезпечення діяльності Збройних Сил України – 80,9 млрд грн, з яких 59,1 млрд грн – на виплату грошового забезпечення військовослужбовців;
- 17,5 млрд грн – на матеріально-технічне забезпечення;

- 4,3 млрд грн – на виплату одноразової грошової допомоги у зв'язку із загибеллю (смертю) військовослужбовців;
- на закупівлю (ремонт) озброєння, боєприпасів, військової техніки та комплектуючих – 36,7 млрд грн;
- на забезпечення діяльності Державної спеціальної служби транспорту України – 1,6 млрд гривень [236].

Рисунок 2.4 – Розподіл бюджету МОУ за видами видатків на 2022 рік

Як видно з наведених даних, частка забезпечення на розвиток, закупівлю, модернізацію і ремонт озброєння, військової техніки, обладнання та засобів з кожним роком зростає, що проілюстровано на рисунку 2.5.

В той же час для сил безпеки України ситуація з фінансуванням носить протилежний характер. Проведений аналіз фінансування НГУ на період 2015-2022 років показав, що існує розрив між бюджетом та нормативними потребами [120, 235, 238], рисунок 2.6. Дані щодо фінансування наведені в таблиці 2.2. Виявлена тенденція до зменшення приросту фінансування потреб НГУ, рисунок 2.7.

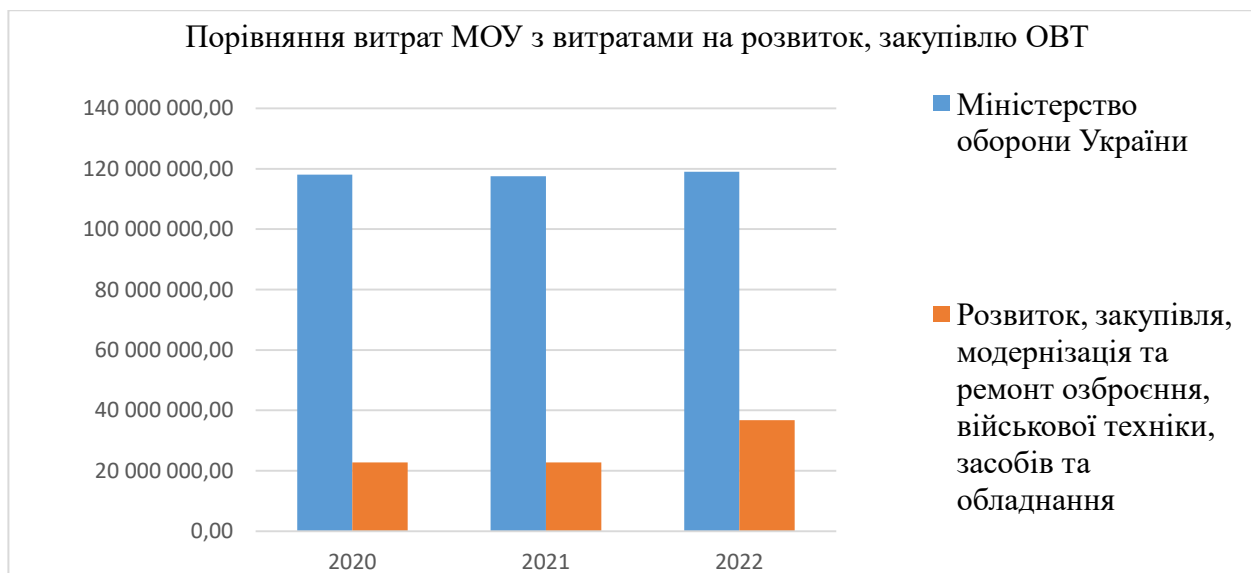

Рисунок 2.5 – Порівняння загальних витрат МОУ з витратами на розвиток, закупівлю ОВТ

Таблиця 2.2

Розподіл бюджету НГУ на період 2015-2022 роки

Стаття	2015 млрд.	2016 млрд.	2017 млрд.	2018 млрд.	2019 млрд.	2020 млрд.	2021 млрд.	2022 млрд.
Разом (Загальний фонд + Спец. фонд)	7,364	9,327	10,525	11,7	12,89	13,29	13,71	13,94
Недоотримано	-	-	-	-	-	-	-	-
Нормативна потреба	13,17	26,16	31,3	42,6	48,3	59,1	66,9	98,4
Відсоток, %	52,8	33	28,3	27,5	26,7	22,5	20,4	14,2

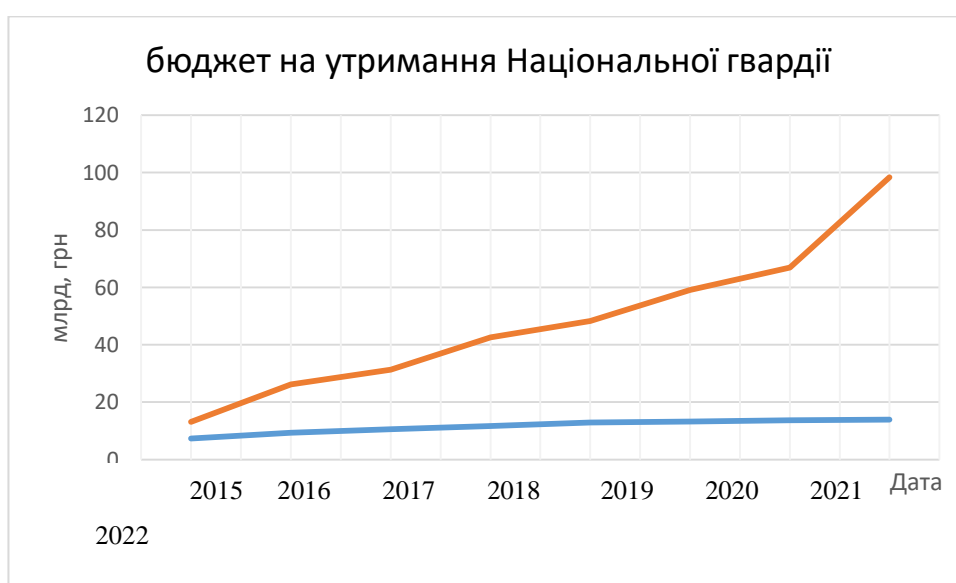

Рисунок 2.6 – Розподіл бюджету НГУ на період 2015-2022 роки [120]

В умовах обмеження фінансових надходжень, в мирний час та під час ведення бойових дій, на потреби ТхЗ НГУ проблемним питанням є оптимізація ресурсів для систем експлуатації та відновлення автобронетанкової техніки Національної гвардії України.

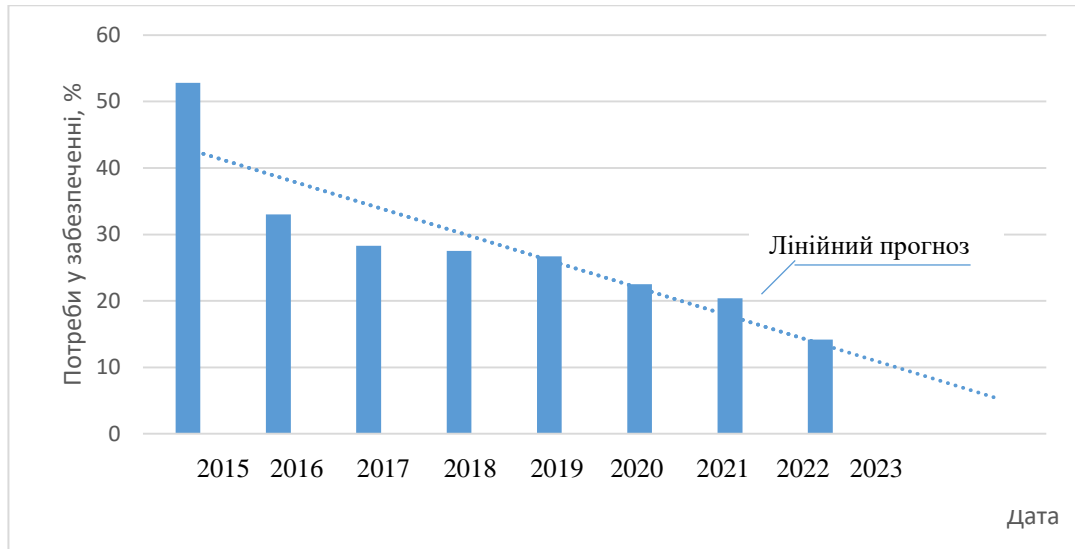

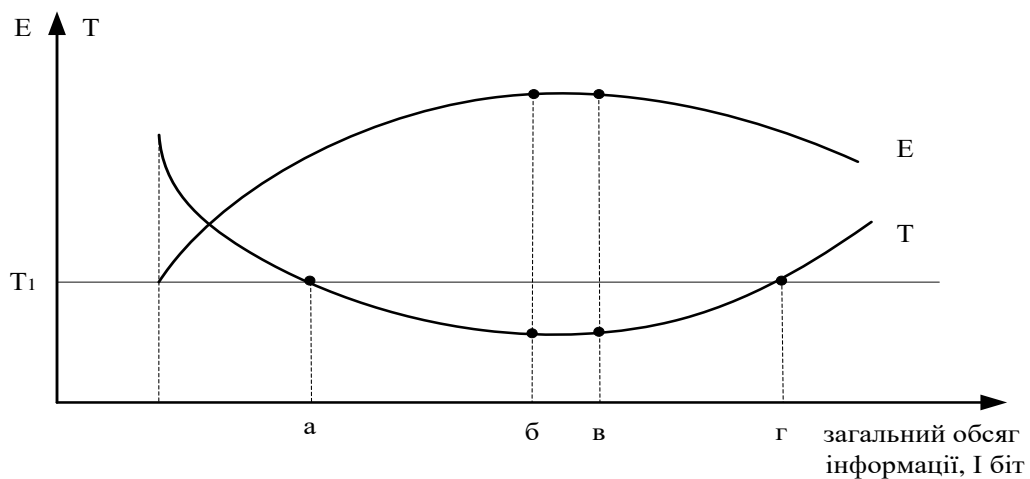
Рисунок 2.7 – Розподіл приросту фінансування НГУ на період 2015-2022 роки

Друге проблемне питання – це велика номенклатура автомобільної техніки (АТ) для сил безпеки України. Так, наприклад, НГУ має 64 марки (428 моделей АТ), тому і обсяг запасних частин та агрегатів має велике значення. Кількість інформації про стан ТхЗ, замовлення запасних частин та ін. нарощується пропорційно від кількості АТ, її стану, навантаженню та інтенсивності службово-бойових дій. Інформаційні потоки щодо організації ТхЗ сил безпеки набувають великих обсягів.

Оптимізація та автоматизація інформаційних потоків, що циркулює в системі ТхЗ дозволить підвищити ефективність вирішення завдань управління ТхЗ. Недостача інформації призводить до неправильного прийняття рішення або до невизначеності, надлишок інформації – до підвищення трудомісткості вирішення завдань управління [276]. У цих умовах найбільш повно проявляє себе залежність ефективності управління ТхЗ від обсягу та якості використовуваної при цьому інформації. Достовірність залежності

підтверджується співпадінням з законом залежності ефективності вирішення завдань управління від повноти інформації. Графічно зміст цього закону показано на рисунку 2.8.

Час для отримання необхідного обсягу інформації нелінійно зростатиме, а ефективність ТхЗ буде мати екстремум функції при якомусь значенні обсягу інформації, а потім інформаційний надлишок заважатиме процесу управління ТхЗ через погіршення організації процесів прийняття рішення. Збільшення інформації спочатку підвищує ефективність рішення, але при подальшому зростанні обсягів інформації якість рішення зменшується через перевантаження системи управління, яка має також власні обмеження. Зі збільшенням обсягу використовуваної інформації збільшується кількість варіантів ТхЗ, що підлягає розгляду (рис. 2.8) [276].

а-б – недостатньо інформації; в-г – збільшення обсягу підвищує час прийняття рішень; б-в – оптимальний обсяг інформації (висока ефективність прийняття рішень)

Рисунок 2.8 – Якісна залежність ефективності проведення ТхЗ (Е) та часу на організацію ТхЗ (Т) від загального обсягу інформації [276]

При цьому прогнозована ефективність ТхЗ збільшується за рахунок зростання обґрунтованості прийнятого рішення. Проблемним питанням є оптимальна обробка великої кількості інформації за час що є на прийняття рішення щодо організації ТхЗ сил безпеки, без втрати якості. Автоматизація процесу обробки, зберігання, передачі інформації що циркулює в системі ТхЗ досі не вирішена, що в свою чергу зменшує ефективність її застосування.

Аналіз парку сил безпеки України показав, що легкові автомобілі складають 16% від загальної кількості АТ [118, 238] (27 марок). На рисунку 2.9 показаний розподіл командно-штабних автомобілів по маркам.

Найпоширенішими марками автомобілів є: ВАЗ – 23%; ЗАЗ Lanos (Sens) – 15%; Volkswagen – 11%; Daewoo – 10%; Skoda – 6 %; Toyota – 6%; УАЗ – 9 %; ГАЗ – 5%; Great Wall – 5%. Решта марок (Audi, BMW, Chevrolet, Ford, Hyundai, Geely, Jeep, Mazda, Mercedes, Mitsubishi, Nissan, Opel, Peugeot, Renault, Seat, Ssangyong, Volvo) складають 10% від загальної кількості автомобілів.

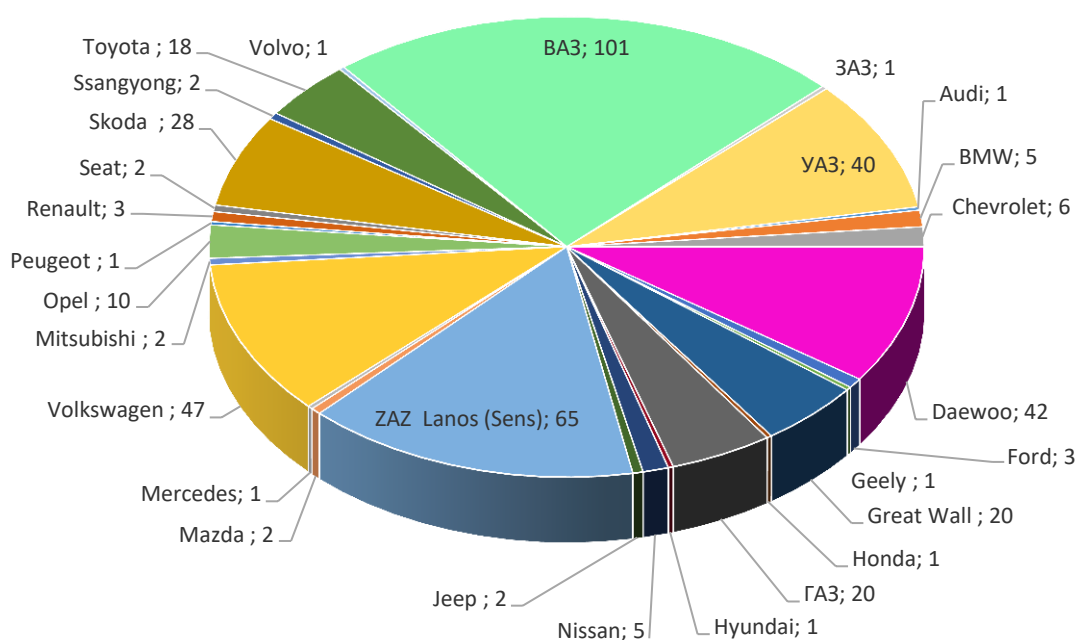

Рисунок 2.9 – Розподіл командно-штабних автомобілів за марками [238]

Близько 34 % патрульних автомобілів мають пробіг понад 100000 км, що для деяких марок є межею, відтак ці транспортні засоби потребують проведення капітального ремонту. Найбільш поширеними марками вантажних автомобілів в підрозділах сил безпеки України є: автомобіль марки КРАЗ (29% від загальної кількості вантажних автомобілів, ЗІЛ – 21%; ГАЗ – 20%; МАЗ – 11%; КАМАЗ – 6%; HYUNDAI – 5%; ISUZU – 4%; УРАЛ – 2%; ТАТА – 2%. Решта марок (MAN; MERCEDES; PEUGEOT; ВАЗ-Т; РАФ; УАЗ) розповсюджені мало (менше 1%.) Поряд з більш новими зразками техніки перебувають на озброєнні старіші автомобілі. Зокрема, 49% вантажних автомобілів експлуатується понад 20 років.

Близько 24% із загальної кількості мають пробіг понад 100 тис. км., а 8% вантажних автомобілів вичерпали встановлений термін експлуатації й потребують проведення капітального ремонту. Строки експлуатації спеціальних автомобілів також досить значні. Зокрема, знаходиться в експлуатації більше, ніж 20 років: 86 % – спеціальних автомобілів зв'язку; 85% – майстерень технічного обслуговування і ремонту автомобільної техніки (ТОіР АТТ); 63% – спеціальних інженерних автомобілів; 63 % – автомобілів типу “АЗ”; 40 % – спеціальних авіаційних автомобілів. Існуюча автомобільна техніка сил безпеки України на даний час має різну номенклатуру, що ускладнює проведення її відновлення, а в бойових умовах оперативність відновлення не відповідає потрібним часовим показникам.

Третє проблемне питання – це нерівномірність та фрагментація закупівель ОВТ. Про це свідчать дані про стан закупівлі ОВТ з 2014 по 2020 роки, які наведені в таблиці 2.3 [118, 119].

Таблиця 2.3

Стан закупівлі основних зразків нового і модернізованого ОВТ за державним оборонним замовленням у 2014 – 2020 рр. [118, 119]

Типи ОВТ	Всього, од.						
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
1	2	3	4	5	6	7	8
Модернізовані літаки і вертольоти	8	20	14	22	30	22	15
Малі броньовані артилерійські катери	–	–	–	4	2	–	–
Бронетанкове озброєння та техніка	21	31	43	56	101	45	87
Арт. системи (самохідні гаубиці, міномети)	18	67	522	63	113	475	26
Протитанкове озброєння	10	30	3	23	200	162	76
Стрілецька зброя, у тому числі гранатомети	508	640	150	–	2158	2 747	736
Засоби протиракетного захисту авіації	52	20	84	–	25	22	–
Броньовані автомобілі	15	90	35	18	36	174	64
Автомобільна техніка	48	526	394	381	685	622	106
Радіолокаційні станції (спряження РЛС із ЗРК)	6	8	14	12	31	18	15
Наземні радіотехнічні засоби розвідки	40	50	60	20	–	15	–

1	2	3	4	5	6	7	8
Засоби ураження	89	932	612	350	1902	2 429	1 792
Засоби зв'язку	–	–	236	129	840	635	394
Навігаційні прилади	134	337	310	500	456	406	616
Засоби захисту інф-ції	8	87	306	192	1139	868	967
Засоби радіоелектронної боротьби	10	10	23	22	38	23	18
Засоби хімічного захисту	–	–	1500	500	618	600	537
Безпілотні авіаційні комплекси	–	–	–	35	75	64	46

Деякі роки закупівля зразків ОВТ не проводилась, а в деякі навпаки закупівля перевищувала 400% від середнього значення (артилерійські системи, стрілецька зброя, у тому числі гранатомети). Закупівлі проводились від потреб сил безпеки та оборони України в зразках ОВТ, а не від середньострокового плану розвитку ОВТ.

Дані про стан відновлення озброєння та військової техніки сил безпеки та оборони України у 2014 – 2020 рр. на підприємствах ОПК наведені в таблиці 2.4 [118, 119].

Таблиця 2.4

Стан відновлення озброєння та військової техніки сил оборони
у 2014 – 2020 рр. на підприємствах ОПК [118, 119]

Типи ОВТ	Всього, од.						
	2014.	2015 р.	2016.	2017.	2018 р.	2019.	2020 р.
Літаки	12	11	39	40	23	11	8
Вертольоти	4	19	20	13	9	6	3
БАК	–	–	–	–	2	12	13
ЗРК	3	4	7	46	20	13	14
Техніка радіотехнічних військ	2	16	7	8	43	9	9
РАО	181	234	205	186	120	78	95
Бронетанкове озброєння і техніка	118	652	487	384	309	397	345
Автомобільна техніка	160	381	231	285	238	206	418
Техніка РЕБ	–	–	12	15	7	6	11
Техніка ВМС	–	2	7	7	11	–	10
Інженерна техніка	11	55	30	24	52	41	101
Техніка паливно-мастильних матеріалів	334	150	15	37	60	70	149
Засоби зв'язку та криптографічного захисту інформації	–	360	20	31	30	26	8

Проведений аналіз показ, що відновлення ОВТ проводиться в плановому режимі, але кількісні показники у порівнянні з наявним у сил безпеки та оборони ОВТ мають низьке значення для деяких типів ОВТ $\leq 10\%$ (літаки, вертольоти, техніка радіотехнічних військ, РЕБ, ВМС, зенітні ракетні комплекси). Окремого висвітлення потребує питання постачання ОВТ з країн партнерів. Дані наведені в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Стан постачання ОВТ в Україну (мінімальна оцінка) на 8.11.2022 р. [264]

Тип ОВТ	Отримано	Трофеї	Всього
Авіація	49	—	49
БПЛА	4 183	78	4 261
Артилерійські системи	912	215	1 127
Танки	631	450	1 081
Бронетехніка	1 660	876	2 536
Бронеавтомобілі	2 042	57	2 099
Керовані ракети, гранатомети та ПТРК	81 805	—	81 805
ПЗРК	6 260	—	6 260

Таблиця 2.6

Співвідношення основних типів ОВТ між власним виробництвом та постачаннями в Україну (за даними з таблиць 2.3-2.5)

Тип зброї	Кількість, од.		
	Наявність	ОПК	Постачання
Літаки, вертольоти	246	132	49
Танки, бронетехніка	3801	384	3617
Артилерійські системи	1820	1284	1127

Дані таблиці 2.6 проілюстровано на рисунку 2.10.

Проведений аналіз стану закупівель ОВТ з країн партнерів показав, що більша частка озброєння призначена для ведення наземних операцій, високотехнологічні та великої дальності застосування зразки ОВТ не поставляються. Потреба у високотехнологічній зброї компенсується за рахунок виробництва ОПК України [264].

Четверте проблемне питання. Розвиток та реформування сил безпеки та оборони України здійснюються без опори на серйозні наукові дослідження. Ще донедавна робилася ставка на обвальне скорочення чисельності військ та

озброєнь, мале місце надання відстрочок від військової служби багатьом категоріям призовників. По суті, було відсутнє системне й чітке уявлення про використання і скоординованих діях численних збройних формувань [89].

Рисунок 2.10 – Розподіл ОВТ за видами між власним виробництвом та постачаннями в Україні

Реорганізація різних елементів військової системи й досі відбувається незалежно один від одного, що завдає шкоди військової безпеці країни і призводить до розпорошення і без того незначних бюджетних асигнувань на оборону. Пріоритетним завданням має бути розробка загальної концепції та програми військового будівництва, які б враховували завдання забезпечення національної безпеки і базувалися на загальній теорії військового будівництва та теорії військового мистецтва. Однією з головних проблем будівництва сил безпеки та оборони України є наукове обґрунтування їх оптимального складу і організаційної структури. Під оптимальним складом слід розуміти таке співвідношення між видами, родами військ, угрупованнями, військовими частинами, військовими навчальними закладами, установами та організаціями, оснащенням військ і сил зброєю і технічними засобами, яке забезпечує максимальну боєздатність в межах визначених державою ресурсів на їх утримання.

П'яте проблемне питання – це підвищення якості експертно-аналітичного супроводження розвитку та експлуатації ОВТ та професійного рівня фахівців сектору безпеки, що зумовлює необхідність суттєвого поліпшення якості та структури професійної підготовки управлінських кадрів. Це обумовлено тим, що для спеціалістів, які здійснюють консультативно-дорадчу, експертно-аналітичну та організаційно-розпорядчу діяльність, що пов'язана із забезпеченням національної безпеки, дуже важливим є системне розуміння процесів, які відбуваються в суспільстві, знання теоретичних основ національної безпеки й державного управління, проблем, що пов'язані з НТП та його соціальними наслідками, вміння оперативно приймати управлінські рішення в умовах невизначеності та браку часу, що є характерним під час виникнення кризових ситуацій. При цьому складність та неординарність завдань, які стоять перед управлінськими структурами сектору безпеки, часто підвищують рівень вимог до професіоналізму та компетентності військовослужбовця.

2.3 Досвід функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки та оборони провідних країн світу в умовах кризових ситуацій

Планування ЛЗ багатонаціональних угруповань військ (сил) в операціях, що проводяться під керівництвом НАТО, здійснюється, як правило, відповідно до прийнятих в альянсі принципів, методик й процедур, які застосовуються при розробці планів проведення загальновійськових операцій. Однак окремі аспекти ЛЗ в подібного роду операціях іноді вимагають спеціальних підходів, що враховують склад миротворчих сил і характер покладених на них завдань.

До основних факторів, що впливають на особливості організації ЛЗ, відносяться:

- участь в операціях частин і підрозділів країн, що не входять у НАТО;

– знаходження в складі миротворчих угруповань цивільного персоналу, цивільної поліції, а також представників різних неурядових організацій, які виконують гуманітарні завдання [258].

При підготовці операції заздалегідь обумовлюється, що ЛЗ національних військових контингентів покладається на країни, які виділяють ці контингенти [143]. При цьому дії національних тилових структур в обов'язковому порядку узгоджуються з відповідними тилowymi органами НАТО, які відповідають за тилове забезпечення миротворчого угруповання в цілому. У першу чергу керівництво НАТО приділяє увагу організації всебічного забезпечення військ (сил) на початковому етапі операції – до моменту, коли в зоні кризи будуть розгорнуті й почнуть функціонувати постійно діючі національні й коаліційні структури ЛЗ.

Відповідно до керівних документів НАТО командуючим миротворчими угрупованнями надаються широкі повноваження щодо одержання тилових ресурсів з різних джерел [71]. При цьому у випадку, коли в організації ЛЗ задіяні кілька командувань ОЗС блоку, одне з них визначається в якості головного.

Медичне забезпечення при проведенні миротворчих операцій здійснюється як шляхом об'єднання медичних сил і засобів у єдину структуру, так і за рахунок покладання відповідальності за надання медичної допомоги національним контингентам на країну, що їх виділяє. Питаннями координації дій медичних служб займається одне з командувань ОЗС НАТО [265, ст. 143].

Як правило, основні завдання медичного забезпечення (госпіталізація й евакуація поранених і потерпілих, матеріально-технічне забезпечення медичних установ, ветеринарний контроль, профілактичні медичні заходи), плануються ще до початку операції [258]. При цьому враховується також можливість надання медичної допомоги місцевому населенню та використання ресурсів країни розміщення.

Всебічне та безперервне забезпечення військ розглядається військовим керівництвом Альянсу як один з найважливіших чинників, що визначають

успіх операцій. Система тилового забезпечення, що склалася під час протистояння Схід-Захід, була орієнтована насамперед на забезпечення сил НАТО під час підготовки та проведення широкомасштабних військових операцій на окремих театрах воєнних дій.

У країнах НАТО під терміном «логістичне забезпечення військ (сил)» розуміють комплекс заходів, спрямованих на задоволення матеріальних, транспортних, побутових та інших потреб військ (сил) з метою підтримання їх на необхідному рівні готовності до виконання завдань за призначенням. Це один з основних видів бойового забезпечення [258].

Об'єднані збройні сили Північноатлантичного альянсу мають досить розвинену систему логістики, яка має назву «об'єданого тилу». Це сукупність об'єднаних органів управління логістикою та матеріальним забезпеченням, а також матеріальних ресурсів для спільного використання країнами-членами блоку [258].

Об'єднаний тил ОЗС НАТО має коаліційні та національні органи командування і управління. Так, у рамках Ради та Військового комітету НАТО, а також у зонах відповідальності стратегічних командувань об'єднаних збройних сил блоку функціонує система управління логістикою, що складається з коаліційних органів планування та виконавчих органів. Вона укомплектована представниками країн-членів і вирішує завдання в інтересах Альянсу в цілому, угруповань об'єднаних сил або багатонаціональних формувань. Наразі в Європі діють єдині системи забезпечення сил НАТО паливом, ядерними боєприпасами та військовим транспортом. Всі інші потреби військ (сил) задовольняються національними органами влади. У воєнний час збройні сили блоку можуть створювати інші необхідні спільні органи управління логістикою [258].

До національних органів тилу належать органи управління, управління та установи логістики міністерств оборони, генеральних (головних) штабів і командувань видів збройних сил, а також підпорядковані їм командування, з'єднання, частини і підрозділи, які відповідають за тилове забезпечення

підпорядкованих сил. У воєнний час у роботі цих органів беруть участь цивільні служби та установи, залучені до забезпечення збройних сил.

Об'єднані органи тилу здійснюють постійну взаємодію з відповідними національними структурами, а командуючі стратегічними (СК) і регіональними командуваннями (РК) у європейських зонах відповідальності Північноатлантичного союзу мають право у надзвичайній обстановці маневрувати національними запасами матеріальних засобів і передавати, якщо буде потреба, надлишки предметів постачання однієї країни військам (силам) іншої.

У Північноатлантичному союзі у вищій ланці управління є військові й цивільні органи тилу. При цьому до вищих військових органів тилу відносять структури, які підпорядковуються безпосередньо військовому комітету, а також установи тилу СК ОЗС НАТО в Європі та на Атлантиці. В свою чергу, вищі цивільні тилкові органи представлено управліннями служб тилу Міжнародного секретаріату, а також постійними органами мирного часу при Раді НАТО (Консультативна рада по озброєнню, Комітет економічних радників, Комітет інфраструктури, Комітет по трубопроводам, Комітет координації польотів у повітряному просторі, Агентство з постачання запасних частин, Агентство з технічного обслуговування і ремонту та інші) і органами, що створюються для роботи у надзвичайних умовах (Агентство з координації наземних перевезень у Центральній Європі, Агентство з координації транспортних перевезень у Середземномор'ї, Агентство НАТО з постачання, Агентство НАТО з постачання нафтопродуктів, Агентство з координації польотів цивільної авіації й Агентство НАТО з питань біженців) [31, 33, 258].

Вищим об'єднаним органам тилу Північноатлантичного союзу підпорядковуються військові й цивільні тилкові структури, створені в зонах відповідальності регіональних командувань ОЗС блоку. Штаби ОЗС у цих зонах здійснюють управління діяльністю тилкових органів оперативних об'єднань і взаємодіють із відповідними національними службами.

За класифікацією, яка прийнята в основних країнах НАТО, тил

національних ЗС, залежно від масштабу й характеру виконуваних завдань, може поділятися на стратегічний, оперативний і військовий [258].

Стратегічний тил класифікується як вищий тилочий ешелон. Він може включати органи вищого керівництва й інші тилочі установи національних міністерств оборони, а також ремонтні й виробничі підприємства центрального підпорядкування. Стратегічний тил, як правило, розгортається країнами-учасницями у глибині зони відповідальності НАТО або національної території.

Оперативний тил розглядається як проміжний тилочий ешелон, що виконує функції сполучної ланки між стратегічним і військовим ешелонами тилу. До його складу входять управління (відділи) тилу штабів видів Збройних сил і підпорядковані ним установи, з'єднання і частини, що відповідають за всі види ЛЗ.

Військовий тил є нижчим тилочим ешелонами, призначеним для безпосереднього забезпечення військ (сил). Він включає тилочі органи з'єднань, частин і підрозділів, які зайняті безпосереднім забезпеченням особового складу всім необхідним для ведення бою.

Національні сили і засоби тилу в межах зон відповідальності головних командувань ОЗС НАТО ешелонуються, як правило, відповідно до їх призначення. Останні, у залежності від глибини, поділяються на декілька зон бойових дій і зону комунікацій.

Зона бойових дій включає райони суші і моря, а також повітряний простір над ними, у межах яких ведуться бойові дії, розміщені угруповання військ (сил) і здійснюється ЛЗ. Вона обмежується на флангах зонами відповідальності сусідніх регіональних (стратегічних) командувань ОЗС НАТО, по фронту – переднім краєм, з тилу – зоною комунікацій. При цьому тилочі кордони армійських корпусів (АК) поділяють зону бойових дій на передовий і тилочий райони. Передовий район ділиться на корпусний і дивізійний тилочі райони. У межах тилочого району розміщуються органи оперативного тилу. Загальна глибина зони бойових дій може становити 200 - 300 км [258, 265].

Зона комунікацій охоплює райони суші, моря й повітряний простір, що

межує з тилowym кордоном бойових дій. Вона поділяється на передовий і тилowy райони. У межах зони розміщуються вищі органи управління тилом, сили й засоби стратегічного тилу. Глибина зони комунікацій може становити 300 - 400 км і більше [258]. При відсутності достатньої глибини ця зона може взагалі не створюватися. У такому випадку постачання матеріальних засобів здійснюється безпосередньо в зони бойових дій.

Особливості військово-географічних умов європейської зони відповідальності НАТО і склад створених у її межах угруповань військ (сил) впливають на ступінь інтеграції тилу в зонах відповідальності регіональних командувань. Найвища централізація тилу досягнута в зоні відповідальності РК ОЗС НАТО «Північ» (особливо в її центральноєвропейській частині). На північному фланзі командування (у Норвегії) система тилового забезпечення ОЗС НАТО у зв'язку з тим, що вона має незначну глибину й територіально роз'єднана фіордами, значно відрізняється від типової (класичної) побудови тилу (структурно відсутній оперативний тил) [258].

Планування й координацію заходів щодо тилowych питань командуючий РК ОЗС НАТО «Північ» здійснює через свій штаб (управління тилу). Останній вирішує питання за допомогою підлеглих йому тилowych органів штабів субрегіональних і командувань видів ЗС, а також через комітет планування наземних перевезень на території Європи і національні тилові інстанції.

У складі штабів ОЗС всіх ступенів є відповідні тилові структури, взаємодіючі з національними тилowymi органами держав - членів блоку. Так, тилове забезпечення сухопутних військ США в зоні відповідальності СК ОЗС НАТО в Європі здійснюють сили і засоби 21-го командування тилу (на ТВД), авіаційних частин – частини і підрозділи обслуговування та забезпечення командування ВПС США в Європі, а 6-го оперативного флоту США – кораблі забезпечення і берегові тилові підрозділи ВМС США в європейській зоні [258].

Вирішення питань ЛЗ підрозділів Збройних сил ФРН покладено на формування тилового забезпечення видів ЗС і об'єднані сили забезпечення бундесверу. У ЗС Бельгії, Данії, Нідерландів, Польщі й Чехії цю функцію

виконують відповідні командування тилу, органи управління і відділи матеріально-технічного забезпечення штабів видів Збройних сил. ЛЗ сухопутних військ Великобританії в Центральній Європі здійснюють сили і засоби командування підтримки британських військ у ФРН. Організація ЛЗ Збройних сил Франції в метрополії покладена на центральне керівництво матеріально-технічного забезпечення й комісаріати (інтендантські служби) видів ЗС, а підрозділів, що виділяються для проведення операцій поза територією країни – на командування оперативного тилу [258].

Система тилу в зоні відповідальності регіонального командування ОЗС НАТО «Південь» створена також з урахуванням географічних особливостей регіону (значна довжина і роз'єднаність континентальної частини). Загальне управління тилом здійснює головнокомандуючий РК ОЗС НАТО «Південь» через свій штаб, що взаємодіє з національними координаційними групами по тилу ЗС США, Великобританії, Італії, Греції, Туреччини й Угорщини. При цьому за ЛЗ Збройних сил Італії відповідають командування, органи управління та інспекції тилу Міністерства оборони й видів ЗС, Греції – управління тилу головного штабу сухопутних військ, командування МТЗ ВПС і ВМС, Туреччини – командування тилу штабів СВ, ВМС і ВПС [258].

Управління тилу штабів ОЗС НАТО в Європі не мають у своєму безпосереднім підпорядкуванні сил і засобів ЛЗ. Для вирішення питань забезпечення коаліційних військ (сил) оперативного рівня при штабах розгорнуті координаційні центри ЛЗ, укомплектовані представниками держав-членів блоку та взаємодіючих підпорядкованих командувань.

Сьогодні НАТО проводить заходи щодо удосконалювання системи управління тилом з метою додання необхідної гнучкості та універсального характеру, що дає змогу без кардинальної перебудови управлінських структур їх задіяти для вирішення завдань як у ході великомасштабних воєнних дій, так і при проведенні миротворчих операцій, у тому числі і за межами зони відповідальності альянсу. В інтересах досягнення зазначеної мети при регіональних командуваннях ОЗС блоку формують багатонаціональні об'єднані

центри ЛЗ (БОЦЛЗ), які мають у своєму складі різні підрозділи (рисунок 2.11).

Основними з них є центри координації об'єднаного ЛЗ, медичного забезпечення, перевезень на ТВД і інженерно-будівельних робіт. В залежності від задуму проведеної операції, її масштабів, а також від кількості країн-учасниць та сил і засобів, які ними виділяються, структура БОЦЛЗ може змінюватися.

У випадку застосування угруповань ОЗС НАТО за межами зони відповідальності блоку передбачається формування командування ЛЗ, до складу якого будуть включатися необхідні підрозділи БОЦЛЗ [258].

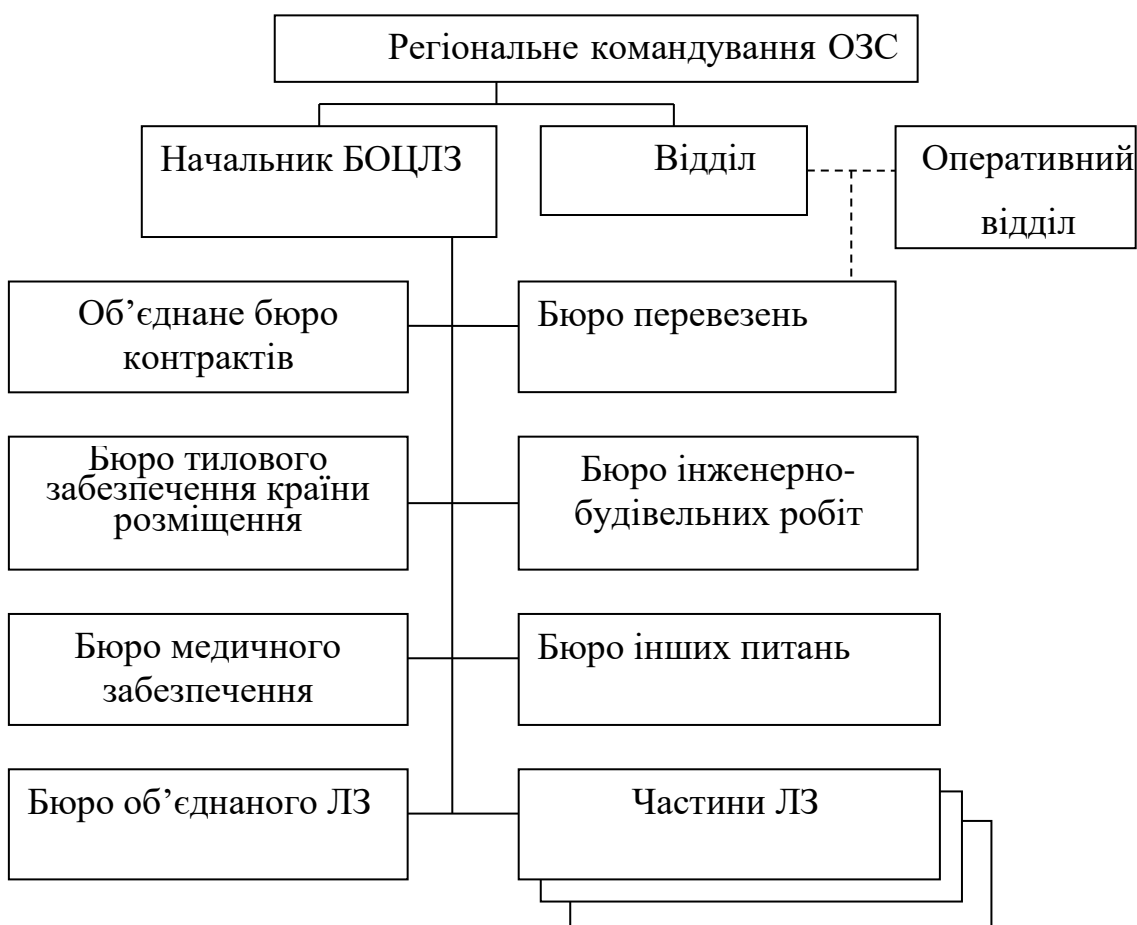

Рисунок 2.11 – Структура багатонаціонального об'єднаного центру логістичного забезпечення [258]

В ході підготовки багатонаціональних операцій особлива увага приділяється організації взаємодії з питань забезпечення НАТО з державами, що не входять до альянсу, а також з іншими міжнародними організаціями (ЄС, ООН, ОБСЄ). Характерно, що військово-політичне керівництво блоку завжди прагне зберегти за своїми структурами провідну роль у плануванні ЛЗ та управління силами й засобами тилу.

Створені в Європейській зоні відповідальності НАТО сили і засоби тилу в цілому дозволяють здійснювати ЛЗ військ (сил), однак у випадку воєнного конфлікту або війни мають потребу у значному посиленні.

Сьогодні НАТО проводить заходи щодо удосконалювання системи управління тилом з метою додання необхідної гнучкості та універсального характеру, що дає змогу без кардинальної перебудови управлінських структур їх задіяти для вирішення завдань як у ході великомасштабних воєнних дій, так і при проведенні миротворчих операцій, у тому числі і за межами зони відповідальності альянсу. В інтересах досягнення зазначеної мети при регіональних командуваннях ОЗС блоку формують багатонаціональні об'єднані центри ЛЗ (БОЦЛЗ), які мають у своєму складі різні підрозділи.

Основними з них є центри координації об'єданого ЛЗ, медичного забезпечення, перевезень на ТВД і інженерно-будівельних робіт. В залежності від задуму проведеної операції, її масштабів, а також від кількості країн-учасниць та сил і засобів, які ними виділяються, структура БОЦЛЗ може змінюватися [71, 261].

У випадку застосування угруповань ОЗС НАТО за межами зони відповідальності блоку передбачається формування командування ЛЗ, до складу якого будуть включатися необхідні підрозділи БОЦЛЗ.

В ході підготовки багатонаціональних операцій особлива увага приділяється організації взаємодії з питань ЛЗ НАТО з державами, що не входять до альянсу, а також з іншими міжнародними організаціями (ЄС, ООН, ОБСЄ). Характерно, що військово-політичне керівництво блоку завжди прагне

зберегти за своїми структурами провідну роль у плануванні ЛЗ та управління силами й засобами логістики.

Створені в Європейській зоні відповідальності НАТО сили і засоби логістики в цілому дозволяють здійснювати ЛЗ військ (сил), однак у випадку воєнного конфлікту або війни мають потребу у значному посиленні. Так, командувач військовими силами США у Європі генерал-лейтенант Бен Ходжес зазначив, що багато чого ще треба зробити, щоб прискорити процеси транспортування техніки та живої сили у Європі в разі реальної критичної ситуації. Генерал виступає за створення "військового Шенгену", щоб швидко доставляти війська до Литви та Румунії через транзитні країни. Поки це супроводжується масою узгоджень політико-юридичного характеру.

В Польщі на базі ВПС Польщі в селі Повидз сьогодні створюється логістична база НАТО. У березні 2017 року в Празі пройшла конференція з військової логістики, на якій військові структури та комерційні компанії обговорили оптимізацію спільних дій у разі війни. Крім того, наразі створюється нове командування НАТО з логістики, яке зосереджуватиметься на більш швидкому переміщенні людей та техніки і припасів. Інша структура зосередиться на командуванні в зоні Атлантичного та Північного Льодовитого океанів і захисті морських шляхів, критичних для постачання в Європу, від загроз з боку підводних човнів [28].

Таким чином, зростання напруженості у Східній Європі спонукало членів НАТО переосмислити систему управління логістичним забезпеченням об'єднаних збройних сил НАТО у Європі, а також темпи, якими зміцнюються фронтові сили або переміщують війська до зон несподіваних конфліктів.

Основні тенденції розвитку технічного забезпечення збройних сил провідних країн світу базуються на: розширенні сфери застосування наукових знань і досягнень, реалізованих у зразках, комплексах і системах озброєння та військової техніки; підвищенні їх маневреності та ступеня автоматизації за рахунок застосування штучного інтелекту і робототехніки; підвищенні здатності озброєння та військової техніки до автономного функціонування в

різних умовах і в реальному масштабі часу; спрощенні експлуатації систем озброєння та військової техніки і скороченні чисельності екіпажів та особового складу; створенні спеціалізованих систем технічного забезпечення збройних сил. Технічною основою реалізації напрямів розвитку ОВСТ є новітні технології, що базуються на останніх досягненнях мікроелектроніки, інформатики, оптоелектроніки, робототехніки тощо. Реалізація зазначених тенденцій розвитку технічного забезпечення провідних країн-членів НАТО, на думку їх фахівців, може призвести до суттєвих змін у формах і способах ведення бойових дій військами (силами) та покращення їх забезпечення.

Технічне забезпечення організовується і здійснюється з метою підтримання боєздатності військ (сил) шляхом забезпечення їх озброєнням і військовою технікою, іншими матеріальними засобами; підтримання їх у справному технічному стані та готовності до бойового застосування; відновлення озброєння і військової техніки у разі виходу їх з ладу. За оцінками експертів, бойова готовність військ (сил), боєздатність підрозділів та ОВСТ безпосередньо залежить від ступеня готовності системи управління логістикою, а також кількісного та якісного складу сил і засобів логістики [223]. Технічне забезпечення, як вид тилового забезпечення військ (сил), включає: технічне обслуговування (ТО) озброєння і техніки; ремонт озброєння і техніки; внесення конструктивних змін в озброєння і техніку; збір, евакуацію та відновлення пошкодженого озброєння і техніки; утримання та зберігання озброєння і техніки. Технічне обслуговування озброєння та військової техніки у збройних силах країн-членів НАТО здійснюється на основі стандартів, розроблених у кожній країні. У НАТО створені спільні органи з національними органами управління ТхЗ для вироблення єдиної політики та вимог до системи ТхЗ, організації та проведення ремонтно-відновлювальних робіт на ОВТ. Основними керівними органами системи ТхЗ, які організовують і здійснюють діяльність з ТхЗ, є Консультативна рада НАТО з питань озброєнь, Інфраструктурний комітет та Комітет з питань логістики Міжнародного об'єднаного комітету об'єднаних штабів. Основним органом, який безпосередньо займається

логістикою армії (сил), є Агентство НАТО з запасних частин, технічного обслуговування і ремонту. Крім того, в НАТО створені органи, які організують технічне обслуговування і ремонт конкретних видів озброєння і техніки. При плануванні та здійсненні ТхЗ органи військового управління керуються наступними принципами:

- національна відповідальність за утримання з'єднань, військових частин (підрозділів), переданих до НАТО;
- централізоване проведення ТхЗ;
- мінімальний час на технічне обслуговування озброєння та техніки.

Вважається, що критерієм оцінки ефективності технічного обслуговування є здатність органів військового управління (управлінь, служб), військових частин і підрозділів у стислі терміни відновлювати озброєння і техніку безпосередньо у військах. Наразі триває процес скорочення загальних запасів боєприпасів і техніки на складах Міністерства оборони з одночасною оптимізацією їх можливого використання. За даними американської преси, процес реорганізації стратегічних запасів розпочався ще в 1990-х роках. Вони перестали бути закріпленими за конкретними зональними командуваннями і стали загальними. Це забезпечує реалізацію нової стратегії США, яка передбачає можливість участі країни у двох регіональних збройних конфліктах, що ведуться одночасно в будь-якому регіоні земної кулі. Матеріальні засоби у збройних силах країн-членів НАТО поділяються на п'ять класів [77]:

I – продукти харчування та засоби особистої гігієни, які споживаються приблизно в однакових кількостях за будь-яких умов і в усіх районах. Вони розподіляються на основі чисельності особового складу.

II – штатне озброєння, військова техніка, інженерне та медичне обладнання, запасні частини та інструменти, необхідні для технічного обслуговування і ремонту.

III – пально-мастильні матеріали всіх видів, скраплені гази, охолоджувальні рідини та вугілля.

IV – предмети постачання, що не належать до штатного (табельного)

комплекту озброєння, техніки та військового майна, будівельні та фортифікаційні матеріали, спеціальні транспортні засоби та додатково виділені предмети постачання II класу.

V – всі види боєприпасів, вибухових речовин, детонаторів та отруйних речовин.

З метою спрощення та стандартизації обліку, зберігання та подання заявок на постачання, у збройних силах НАТО запроваджено єдину систему кодифікації матеріалів та обладнання. Згідно з цією системою, кожній позиції присвоюється 13-значний номер і короткий опис для полегшення підбору подібних і взаємозамінних матеріалів. Створювані запаси матеріально-технічних засобів поділяються на базові (необхідні в початковий період війни – приблизно на 30 днів) і довгострокові (необхідні в наступний період). Розподіляються запаси матеріально-технічних засобів наступним чином. У тилу дивізії перед початком операції створюються запаси на 10-12 днів бойових дій, а під час операції запаси підтримуються в дивізії на рівні 3-денного запасу. Загалом під час операції в тилу корпусу та на складах створюються запаси на 7-10 днів бойових дій. Слід підкреслити, що одним з найважливіших завдань логістичного центру є відновлення якомога більшої кількості озброєння та військової техніки в найкоротші терміни. За оцінками експертів НАТО, втрати озброєння та військової техніки (включаючи бронетехніку) під час арабо-ізраїльської війни перевищили показники Другої світової війни в середньому в чотири рази. При організації ремонту ОВСТ в бойових умовах фахівці ремонтних органів збройних сил США дотримуються наступних правил: для відновлення пошкодженої техніки поблизу лінії фронту час ремонту не повинен перевищувати 20 хвилин; техніка, яка потребує для відновлення близько 1 години (включаючи час буксирування), повинна бути евакуйована в найближче укриття за 2-4 км від лінії зіткнення; ремонтні роботи тривалістю до 12 годин повинні проводитися в тилкових районах батальйонів, 12-36 годин - в тилкових районах дивізіонів.

Регламентні роботи з технічного обслуговування, ремонту та заміни ОВТ

у збройних силах країн НАТО організовані та проводяться в єдиній системі ремонту, яка включає військовий (поточний), польовий (середній) та базовий (капітальний) ремонти. Військовий (поточний) ремонт виконується бойовими екіпажами та особовим складом ремонтних підрозділів (батальйонів і рот). Він включає операції із заміни деталей, вузлів та усунення несправностей, трудомісткість яких не перевищує 6 людино-годин на одиницю техніки. Польовий (середній) ремонт, який виконується ремонтними підрозділами дивізій і армійських корпусів, поділяється на поточний і капітальний. Безпосередній середній ремонт виконується в інтересах конкретного з'єднання, військової частини (підрозділу) і передбачає трудомісткість не більше 24-36 людино-годин на одиницю техніки. Загальний середній ремонт виконується в інтересах всієї системи забезпечення ОВСТ. Він включає виконання робіт, пов'язаних з відновленням озброєння та військової техніки з трудомісткістю 72-96 людино-годин на одиницю техніки. Базовий ремонт (капітальний) здійснюється цивільними підрядниками зі США та країн-членів НАТО за умови наявності відповідних контрактів.

Розглянемо тенденції та перспективи розвитку системи технічного забезпечення збройних сил провідних країн-членів НАТО. Поява нових сучасних зразків озброєння та військової техніки завжди вимагала розробки не тільки нових форм і способів застосування військ (сил) в операціях (бойових діях), але й нових підходів до їх всебічного забезпечення. Це стосується, по-перше, структури самої системи логістики, по-друге, організації відновлення озброєння і техніки з урахуванням можливих втрат під час операцій (бойових дій), по-третє, нормативів запасів озброєння і техніки та їх розгортання як у мирний час, так і в особливий період, по-четверте, безпосереднього управління логістикою військ (сил) в операціях (бойових діях).

Завдання забезпечення бойової готовності військ (збройних сил) стало однією з найважливіших проблем підвищення ефективності їх бойового застосування, і слід припустити, що розвиток системи логістики буде здійснюватися саме в цьому напрямку. Крім того, розвиток озброєння,

оперативного мистецтва і тактики ведення бойових дій зумовлює зміни в структурній побудові та функціонуванні системи тилового забезпечення. Аналіз досвіду організації та здійснення заходів логістичної безпеки в операціях за досвідом локальних війн і збройних конфліктів підтверджує цей висновок і дозволяє визначити основні тенденції та напрями розвитку систем логістичної безпеки збройних сил провідних країн-членів НАТО, які наведені нижче.

1. Автоматизація управління логістикою. Насамперед, це стосується створення автоматизованої системи управління (АСУ), яка має охоплювати всі процеси управління логістикою. На сьогоднішній день збройні сили провідних країн-членів НАТО повністю автоматизували систему управління логістикою на рівні бригади-дивізії-корпусу, зокрема, на рівні тактичного командування (бригади) створені відповідні автоматизовані центри обліку матеріальних засобів. Наприклад, в операції «Буря в пустелі» планування матеріально-технічного забезпечення військ вже здійснювалося з використанням системи, яка дозволяла проводити всі розрахунки для визначення потреб у матеріальних засобах, їх розподілу та доставки у війська. В операції «Свобода Іраку» в управлінні логістикою вже використовувалися системи космічного зв'язку.

2. Здатність системи тилового забезпечення здійснювати ремонт і відновлення озброєння та військової техніки в сучасних умовах ведення збройного бою. Це пов'язано із застосуванням нових видів озброєнь, зокрема високоточної зброї (ВТЗ), що призвело до зміни структури бойових пошкоджень ОВСТ у бік збільшення важких пошкоджень і непоправних втрат. Наприклад, в Афганістані безповоротні втрати РАО досягали 50%, в антитерористичній операції «Непохитна свобода» втрати озброєння і техніки талібів досягали 50-80%, в операції «Свобода Іраку» переважна більшість пошкодженого озброєння і техніки мали важкі пошкодження. Тому цілком ймовірно, що розвиток системи ТхЗ буде йти в напрямку збільшення можливостей військового (середнього) і базового (капітального) ремонту, тобто посилення систем тактичного і стратегічного ремонту.

3. Завчасна підготовка системи логістичного забезпечення сил в операціях. Наприклад, для підтримки сил у Перській затоці за два роки до операції було створено 30-денний запас матеріально-технічних засобів. За шість місяців до операції цей запас був подвоєний і задовольняв 60-денні потреби військ перед початком операції. Технічна підтримка військ (сил) в операціях “Непохитна свобода” та “Свобода Іраку” забезпечувалася системою, яка була розгорнута заздалегідь і функціонувала в мирний час.

4. Збільшення кількості та ваги МТЗ, що витрачаються на одного військовослужбовця в сучасних умовах ведення бойових дій. Якщо раніше норма в початковий період становила 70-100 кг (з яких 70% належало до номенклатури МТЗ системи ТхЗ), то у війні в Перській затоці вона перевищила 110 кг і, за оцінками західних експертів, має постійну тенденцію до зростання. Таким чином, згідно з аналізом експертів з логістики, добова потреба дивізії в матеріальних засобах становила (становитиме) у Першій світовій війні – до 100 тонн; у Другій світовій війні – 700-800 тонн; у В’єтнамській війні – понад 1000 тонн; у війні на Близькому Сході – 2000-2100 тонн; у сучасних локальних війнах і збройних конфліктах – 2700-2800 тонн. Цей фактор зумовлює необхідність визначення відповідних варіантів розгортання МТЗ у різних ланках логістичного управління військами.

5. Підвищення ступеня готовності військових частин (підрозділів) та установ логістичного сектору до ведення операцій. Наприклад, у війні в Чечні деякі військові частини тилу збройних сил Росії наприкінці операції мали рівень готовності, що відповідав бойовим військовим частинам.

6. Розвиток військових озброєнь і техніки. Цей напрям передбачає зміну поглядів на способи і методи ремонту новітніх систем озброєння. Ймовірно, що ремонт (відновлення) всієї системи (систем) озброєння буде здійснюватися негайно при виході з ладу окремих компонентів. При цьому методи ремонту будуть еволюціонувати в бік розвитку систем діагностики та великовузлового методу ремонту.

2.4 Методологічні засади функціонування та розвитку механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій

Головною метою військового будівництва в Україні має бути прискорення реформування сил безпеки і оборони, які б відповідали сучасним і прогнозованим геостратегічним, соціально-політичним, економічним і військово-технічним умовам і забезпечували максимальну ефективність і здатність давати адекватну відповідь реальним і потенційним загрозам України.

Сьогодні військове будівництво в Україні та реорганізація її військової системи здійснюються без опори на серйозні наукові дослідження. Ще донедавна робилася ставка на обвальне скорочення чисельності військ та озброєнь, мале місце надання відстрочок від військової служби багатьом категоріям призовників. По суті, було відсутнє системне й чітке уявлення про використання і скоординованих діях численних збройних формувань.

Реорганізація різних елементів військової системи й досі відбувається незалежно один від одного, що завдає шкоди військової безпеці країни і призводить до розпорошення і без того незначних бюджетних асигнувань на оборону. Першим й пріоритетним завданням має бути розробка загальної концепції та програми військового будівництва, які б враховували завдання забезпечення національної безпеки і базувалися на загальній теорії військового будівництва та теорії військового мистецтва.

При цьому необхідно враховувати загальні принципи військового будівництва, які полягають у наступному:

- забезпечення відповідності військового будівництва та елементів військової інфраструктури наявній військово-політичній обстановці і економічним можливостям держави;

- будівництво та розвиток збройних сил держави має здійснюватися відповідно до цілей та завдань оборони;

- єдність державного оборонного замовлення, програм озброєння та військової техніки, їх виробництва та ремонту;

- забезпечення екологічної безпеки при використанні елементів військової інфраструктури.

Основними завданнями військового будівництва мають бути: формування нової державної військової політики і військової ідеології України;

- вдосконалення організаційної структури ЗСУ, складу і співвідношення видів, родів військ (сил), спеціальних військ, і служб Збройних Сил;

- якісні перетворення ЗСУ та інших військових формувань;

- створення нової єдиної системи управління сектором безпеки і оборони, цілісного механізму прийняття рішень у сфері військової безпеки;

- відтворення ефективної системи економічного забезпечення потреб військових формувань, інших елементів оборонного комплексу країни в мирний і воєнний час;

- адаптація мобілізаційної підготовки країни до умов нового економічного устрою;

- здійснення підготовки території країни (оперативного обладнання) і розвиток військової інфраструктури в нових геополітичних умовах;

- створення єдиної системи військово-наукових організацій та установ оборонного призначення;

- подальше удосконалення системи підготовки кадрів для ЗСУ та інших військових формувань держави;

- активізація діяльності держави щодо підвищення престижу військової служби, авторитету ЗСУ та інших військових структур;

- підготовка резервів і мобілізаційних запасів;

- створення надійної системи соціального захисту військовослужбовців, членів їх сімей, працівників оборонної сфери держави тощо.

Розвиток та розвиток системи управління повинно здійснюватися за дотримання таких принципів:

- інтеграції системи управління військовими формуваннями в

загальнодержавну систему управління країною при збереженні і максимальному використанні існуючої їх структури;

- збалансованого розвитку основних компонентів системи управління вищої ланки, військових формувань при пріоритеті високотехнологічних АСУ військами і зброєю, засобів зв'язку, розвідки, навігації, радіоелектронної боротьби, систем наведення високоточних засобів ураження та підготовки даних для їх бойового застосування;

- визначення місця і ролі всіх органів законодавчої та виконавчої гілок влади у вирішенні завдань оборони та воєнної безпеки держави;

- скорочення термінів розробки і виробництва, а також зменшення витрат на створення сучасних систем і засобів управління за рахунок підвищення ступеня їх уніфікації та стандартизації.

Системи управління повинні розвиватися по одному задумом в рамках комплексної програми. При цьому основні зусилля і ресурси необхідно зосередити на таких напрямках:

- удосконаленні органів управління військами (силами), приведення їх структури, складу та чисельності у відповідність з новими завданнями, беручи до уваги угруповання військ (сил), створювані для застосування у воєнний час;

- забезпеченні стійкості функціонування системи пунктів управління (ПУ) військовими формуваннями, підвищенні життєздатності стаціонарних пунктів управління стратегічними силами і створенні уніфікованих рухливих ПУ, які б забезпечували керівництво військами (силами) в умовах ведення сучасної війни;

- модернізації та нарощуванні можливостей АСУ військами і зброєю з урахуванням забезпечення їх сумісності і можливості наступної інтеграції в рамках об'єднаної системи державного та військового управління.

Однією з головних проблем будівництва сил безпеки та оборони є наукове обґрунтування їх оптимального складу і організаційної структури. Під оптимальним складом слід розуміти таке співвідношення між видами, родами ЗСУ, об'єднаннями, з'єднаннями, військовими частинами, військовими

навчальними закладами, установами та організаціями, оснащенням військ і сил зброєю і технічними засобами, яке забезпечує максимальну боєздатність в межах визначених державою ресурсів на їх утримання.

Оборона України ґрунтується на готовності та здатності органів влади, усіх ланок сектору безпеки і оборони України, органів місцевого самоврядування, системи національної економіки та цивільного захисту до переведення, за необхідності, з мирного на воєнний стан з метою забезпечення умов для відсічі збройної агресії, ліквідації збройного конфлікту, а також готовності населення і території держави до оборони.

Розвиток озброєння та військової техніки, зміни в стратегії і тактиці збройної боротьби призводять і до змін в підготовці держав до оборони. Якщо раніше основна увага була переважно зосереджена на підготовці до бойових дій у прикордонних районах, то наразі під можливим ударом знаходиться вся територія держави і більшість об'єктів національної економіки.

Згідно із Законом України «Про оборону України», підготовка держави до оборони у мирний час включає:

- прогнозування та оцінку небезпеки і воєнної загрози;
- ведення розвідувальної та інформаційно-аналітичної діяльності з метою підготовки держави до оборони;
- здійснення заходів у сфері зовнішньої політики, спрямованих на запобігання збройному конфлікту та відсічі збройній агресії;
- формування та реалізація воєнної, воєнно-економічної, військово-технічної та військово-промислової політики держави;
- удосконалення структури, уточнення завдань і функцій Збройних Сил України та інших військових формувань, забезпечення їх необхідною чисельністю, а також їх розвиток, підготовка і підтримання на належному рівні боєздатності, бойової та мобілізаційної готовності до оборони держави, планування їх застосування;
- розвиток ОПК, створення сприятливих умов для мобілізаційної готовності галузей національної економіки до виробництва озброєння,

військової техніки та майна в необхідних обсягах;

- забезпечення Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів підготовленим особовим складом, озброєнням, військовою та іншою технікою, продовольством, речовим майном та іншими матеріальними і фінансовими ресурсами;

- розвиток військово-технічного співробітництва з іншими державами з метою забезпечення Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів озброєнням, військовою технікою і майном, які не виробляються в Україні;

- підготовка національної економіки, території, органів державної влади, органів військового управління, органів місцевого самоврядування, а також населення до дій в умовах особливого періоду;

- створення державного матеріального резерву та резервних фондів;

- забезпечення захисту державного кордону України;

- військово-патріотичне виховання громадян України, підготовка молоді до служби у Збройних Силах України, забезпечення престижу військової служби;

- забезпечення розвитку воєнної науки, високого рівня науково-технічних і технологічних досягнень з метою створення високоефективних засобів збройної боротьби;

- захист інформаційного простору України та її входження у світовий інформаційний простір, створення розвиненої інфраструктури в інформаційній сфері;

- забезпечення відкритого і демократичного цивільного контролю у сфері оборони в установленому законом порядку та з дотриманням вимог державної таємниці;

- інші заходи, що впливають на стан обороноздатності [59].

Підготовка національної економіки являє собою комплекс заходів щодо розвитку і підготовки галузей економіки в інтересах забезпечення

обороздатності держави і досягнення на цій основі необхідних можливостей щодо створення матеріальної бази ведення можливої війни (озброєння, матеріально-технічних засобів (МТЗ), об'єктів інфраструктури та ін.), а також її підготовку до функціонування за умов особливого періоду.

В ході їх реалізації держава має виходити з розуміння, що хід і результат воєнного конфлікту визначається насамперед її економічними і фінансовими можливостями. Тобто існує необхідність створення воєнно-економічного потенціалу для задоволення потреб держави у продукції і послугах військового (подвійного) призначення за такими напрямками: розвиток воєнно-економічного потенціалу; забезпечення готовності до мобілізації і функціонування за умов особливого періоду; забезпечення живучості і здатності до функціонування за умов дестабілюючих факторів війни (збройного конфлікту); розвиток воєнно-економічних зв'язків з іншими державами.

Мобілізаційна підготовка – це комплекс організаційних, політичних, фінансових, економічних, соціальних, правових та інших заходів, що здійснюються у мирний час для забезпечення підготовки національної економіки, органів державної влади та інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних сил України, інших утворених відповідно до чинного законодавства військових формувань, а також правоохоронних органів спецпризначення, Державної служби спеціального зв'язку і захисту інформації України, Державної спеціальної служби транспорту, сил забезпечення цивільного захисту, підприємств, установ і організацій до своєчасного та організованого проведення мобілізації і задоволення потреб оборони держави та захисту її території від потенційної агресії, забезпечення життєдіяльності населення країни в особливий період [207].

Метою мобілізаційної підготовки держави є забезпечення переведення національної економіки, діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, сил цивільного захисту, установ, підприємств і організацій на функціонування під час особливого періоду, а ЗСУ та інших військових формувань – на організацію і штати воєнного часу з доукомплектуванням як

особовим складом, так і озброєнням, військовою технікою, іншими матеріально-технічними засобами для забезпечення оборони держави.

Аналіз підготовки національної економіки та її окремих галузей до переведення і функціонування в умовах особливого періоду показує, що практичних заходів у цій сфері за роки незалежності України не проводилося і практично неможливо визначити її готовність до даних дій. Мобілізаційні потужності, що мають підприємства своєчасно не оновлюються та практично втрачені. Існуючі мобілізаційні плани підприємств застарілі та не відповідають дійсності.

В умовах фінансових обмежень військово-економічні мобілізаційні навчання і тренування на підприємствах, установах носили формальний характер (оповіщення та прибуття персоналу по тривозі). Перевірка й оцінка стану мобілізаційної готовності економіки, органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, а також адміністративно-територіальних одиниць України в переважній більшості не проводилася. Як свідчать події в Криму та на сході України, цей стан дуже низький.

Фінансова система держави виявилася не готовою до функціонування в умовах особливого періоду. Не визначені: засади функціонування фінансової системи держави; граничні обсяги державного бюджету; порядок підготовки проекту основних показників державного бюджету. Не врегульоване питання щодо фінансового забезпечення заходів, пов'язаних з виконанням завдань оборони в умовах особливого періоду.

Плануючи функціонування національної економіки в умовах особливого періоду необхідно враховувати наступні труднощі: збільшення виробничого циклу сучасного озброєння та військової техніки; знаходження підприємств в зоні ураження зброєю імовірного противника. Зокрема, майже рік триває налагодження виробництва не надто складного виробу – бронетранспортера «Дозор-Б». Постачання цих машин до ЗС України планувалося розпочати у березні 2015 року. І це при тому, що перші зразки зазначеної техніки були презентовані декілька років тому.

На сьогодні немає єдиного розуміння питань організації мобілізаційного забезпечення національної економіки. Частина промисловців та економістів вважають, що збереження, а тим більше, підвищення мобілізаційних потужностей неприпустимо. По-перше, при цьому у виробництві не використовується частина технологій і потужностей. По-друге значна кількість технологій на підприємствах є застарілими й не дають змоги використовувати їх під час виробництва перспективних зразків ОВСТ. Тому утримувати мобілізаційну складову для таких підприємств з економічного погляду – катастрофа.

Протягом 2003 – 2013 рр. оборонно-промисловий комплекс (ОПК) України був завантажений військовими замовленнями лише на три – чотири відсотка від його можливостей, що призвело до деградації мобілізаційних потужностей [36].

Слід зважати й на те, що виробництво озброєнь за замкнутим циклом на підприємствах України можливо тільки в обсягах 8 - 12% від необхідної номенклатури. Це продукція танкобудування, виробництво військово-транспортних літаків, радіолокаційної техніки та техніки радіоелектронної боротьби, протитанкових ракет, ракет малої та середньої дальності класу “повітря-повітря”, авіаційних двигунів та морських газотурбінних двигунів.

Отже, мобілізаційна підготовка національної економіки України й досі не враховує як особливості ведення сучасних війн, так і реальні терміни виробництва основних систем озброєння. Задля збереження вітчизняного ОПК необхідно щоб державне оборонне замовлення та закордонні контракти забезпечували обсяг випуску продукції в кількості, що дозволяє підтримувати виробничі потужності, розвиватися та отримувати прибуток задіяним підприємствам. Виробництво техніки малими серіями просто не вигідно економічно та абсолютно безглуздо у військовому відношенні. Адже чим більша партія продукції, тим дешевше кожна одиниця. Якщо техніки мало, кожен зразок стає на вагу золота у економічному, і військовому сенсі. Створення державних запасів і резервів. Історія Державного агентства резерву

України (Держрезерву) розпочалася 1 листопада 1991 р. з прийняттям постанови КМУ № 299-04 «Про створення Державного Комітету України з державного матеріального резерву», що був створений на базі Українського територіального управління Комітету з державних матеріальних резервів при Раді Міністрів СРСР. У 1992 р. Кабінетом Міністрів України були затверджені Положення про державний матеріальний резерв і Положення про Державний комітет України з матеріального резерву. Номенклатура й рівень накопичення матеріальних цінностей матеріального резерву були затверджені в 1993 р., а у 1994 р. – додатково затверджено Положення про Держкомрезерв.

Одним із його найважливіших завдань є накопичення запасів стратегічно важливих ресурсів, які б гарантували економічну та продовольчу безпеку держави, задовольняли її першочергові потреби. Втім після розпаду СРСР проблема щодо створення і підтримання на належному рівні державних резервів і запасів матеріальних засобів набула особливої гостроти. Роздержавлення об'єктів промисловості, їх акціонування і приватизація призвели до того, що на цих підприємствах фактично не залишилось ніяких запасів, у тому числі і мобілізаційних резервів.

Мобілізаційний резерв – запаси сировинних та матеріально-технічних ресурсів, що призначені для забезпечення розгортання виробництва військової, а також іншої промислової продукції, ремонту військової техніки, майна в особливий період, розгортання у воєнний час робіт з відновлення автомобільних та залізничних шляхів, річкових та морських портів, аеродромів, ліній і споруд зв'язку, газо-, нафтопродуктопроводів, систем енерго- і водопостачання для організації безперебійної роботи промисловості, зв'язку і транспорту, надання медичної допомоги. Крім мобілізаційного резерву до складу державного резерву входять запаси матеріально-технічних, сировинних і продовольчих ресурсів для забезпечення стратегічних потреб та запаси матеріально-технічних ресурсів для здійснення першочергових робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та з метою виконання інших заходів, передбачених законодавством.

За роки незалежності Україна в основному номенклатуру державних резервів і запасів матеріальних засобів не поновлювала. Окрім того наявні запаси та ресурси витрачалися не за призначенням. Це продовжувалось до 1997 р. поки не був прийнятий Закон Україна “Про державний матеріальний резерв”. Але цей закон остаточно не вирішив усі питання, зокрема, питання фінансування утримання державних резервів і запасів матеріальних засобів на підприємствах різної форми власності.

Створення стратегічних резервів особового складу, озброєнь та військової техніки. Скорочення чисельності ЗС України та перехід від загального військового обов’язку до контрактного способу комплектування значно зменшили підготовлений мобілізаційний ресурс ЗС та інших складових сектору безпеки та оборони.

Загалом досвід використання сил безпеки в конфлікті на Сході України показав помилковість окремих положень Державної комплексної програми реформування і розвитку ЗС України на період до 2017 р., які базувались на висновках щодо малої ймовірності у середньостроковій перспективі збройної агресії, яка може призвести до виникнення локальної або регіональної війни.

Тому передбачалось суттєве зменшення загальної кількості військових частин і підрозділів, вертольотів армійської авіації, літаків та інших зразків озброєння, скорочення чисельності ЗС. В бойовій підготовці пріоритет надавався діям підрозділів при виконанні завдань в миротворчих операціях. Система дислокації бойових військових частин, принципи їх комплектування не відповідали реальним загрозам. Така проблема прогнозувалася. Ще у 2006 р. було прийнято постанову КМУ “Про структуру військового резерву людських ресурсів”. В ній було визначено, що військовий резерв формується з військовозобов’язаних, і поділяється за призначенням на активний і допоміжний. Активний резерв включає резервістів, громадян, відібраних для зарахування на службу у військовому резерві, та військовозобов’язаних, що призначені згідно мобілізаційного плану для комплектування Збройних сил. Допоміжний резерв складається з військовозобов’язаних, що не ввійшли до

активного резерву, проте можуть бути залучені при проведенні мобілізації, комплектування Збройних сил у воєнний час.

Планувалося, що створюватимуться такі умови підготовки військових частин, коли рівень підготовки резервістів за військово-обліковою спеціальністю буде максимально наближений до рівня підготовки кадрових військовослужбовців. Військові частини, за рахунок додаткового укомплектування резервістами, будуть у стислі терміни готові до виконання завдань за призначенням навіть без додаткового проведення їх бойового злагодження.

У 2007 р. було проведено експеримент з підготовки резервістів. В цілому досвід підготовки резервістів було визнано успішним. Втім на заплановані показники укомплектованості резервістами вийти не вдалося.

Незадовільне фінансування не дозволило виконати плани, як щодо підготовки резервістів так і щодо укомплектованості ЗС України військовослужбовцями контрактної служби.

Для виправлення ситуації у грудні 2011 р. Міністром оборони України була затверджена Концепція служби у військовому резерві Збройних Сил України, а у серпні 2012 р. – Програма реалізації Концепції служби у військовому резерві Збройних Сил України, в рамках якої було заплановано: виділення кошторису на організацію підготовки резервістів у необхідних обсягах; визначення соціальних гарантій працівникам підприємств, установ, організацій різних форм власності, що проходять службу у військовому резерві, уточнення обов'язків роботодавців; нормативне і правове врегулювання порядку взаємодії роботодавців і резервістів з командирами військових частин; розгортання національної кампанії стосовно впровадження служби у військовому резерві в єдиному комплексі із можливістю переходу до військової служби за контрактом; запровадження нового порядку фінансового забезпечення резервістів.

Пріоритетами для доукомплектування ЗС в особливий період резервістами було визначено: військові частини Сил негайного реагування та

Сил постійної готовності. Зазначена категорія резервістів у посиленому режимі (до 30 діб) протягом року мали проходити підготовку на навчальних зборах.

Для приведення структури військового резерву людських ресурсів у відповідність до вимог сьогодення КМУ затверджено його нову структуру, яка складається з оперативного резерву, приписаного до військових частин та резерву посилення, призначеного для поповнення втрат. При цьому, оперативний резерв за ступенем готовності поділяється на резерв першої черги – резервістів, які уклали контракти та прибувають до військових частин на протязі доби та резерв другої черги – військовозобов'язаних, які прибувають по мобілізації.

З урахуванням кращого світового досвіду, додатково до військового резерву створюється громадський резерв, який на добровільних засадах об'єднає та скоординує діяльність керівників патріотичних, громадських, волонтерських організацій, підприємств, діячів культури, спортсменів та усіх небайдужих до захисту держави громадян.

Питання створення потужного контингенту резервістів для ЗСУ та інших військових формувань не є простим. Воно потребує прискіпливої уваги усього суспільства. Навряд чи вдасться досягти поставлених цілей лише за рахунок матеріального стимулювання, хоча це, звісно, дуже важливий чинник. Необхідна наполеглива й виважена реклама служби у військовому резерві, підвищення соціального статусу військовослужбовців та резервістів у суспільстві, підняття престижу військової служби.

Стратегічні резерви озброєнь та військової техніки створюються для задоволення зростаючих потреб ЗС України та інших складових сил оборони в озброєнні та військовій техніці на початку особливого періоду, коли національна економіка перебуває в процесі переходу з мирного на військовий стан. Після розпаду СРСР Україна успадкувала одне з найпотужніших угруповань військ у Європі. Тут дислокувалися: три загальновійськові та дві танкові армії, одна ракетна армія, один армійський корпус, чотири повітряні армії, армія Протиповітряної оборони, Чорноморський флот. Ці структури

нараховували понад 750 тис. чоловік особового складу, 6,5 тис. танків, близько 7 тис. бойових броньованих машин, 7,2 тис. артилерійських систем та до 1,5 тис. бойових літаків [74].

Бази та арсенали після скорочення чисельності ЗС України були заповнені озброєнням та військовою технікою. В той же час кошти для технічного обслуговування техніки, що знаходиться на базах зберігання, не виділяються, регламентні роботи не проводяться. Переважна більшість техніки перед направленням у війська потребує капітального ремонту, не говорячи про необхідну модернізацію.

Розвиток озброєння та військової техніки, зміни в стратегії і тактиці збройної боротьби, на жаль, не повною мірою враховуються у національній практиці підготовки резервів озброєнь та військової техніки в умовах особливого періоду. Усталені погляди на цей процес визначають, що національна економіка від початку особливого періоду розпочинає перебудову на функціонування в умовах дії особливого періоду і через певний проміжок часу відчутно нарощує випуск озброєння в особливий період. Наприклад, динаміку задоволення воєнно-економічних потреб, що покладалась в основу воєнно-стратегічних розрахунків в Радянському Союзі графічно можна відобразити таким чином (рисунок 2.12).

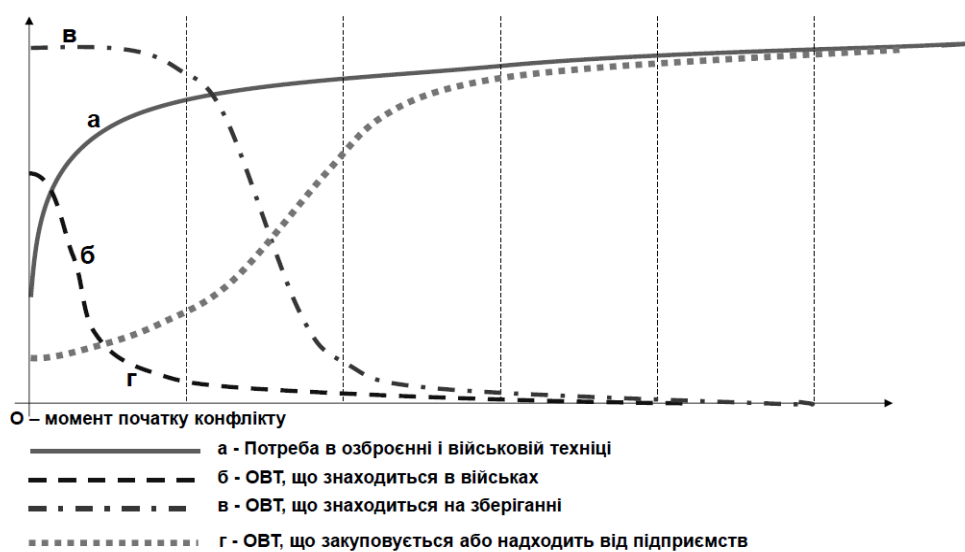

Рисунок 2.12 – Графік задоволення воєнно-економічних потреб в минулому

На графіку наведено, що різниця між воєнно-економічними потребами і можливостями національної економіки компенсувалась за рахунок резервів. Проте в сучасних умовах розвитку геоінформаційних систем, дислокація об'єктів національної економіки, в т.ч. ОПК України, відома як керівництву інших держав, так і потенційним учасникам незаконних збройних формувань. Тому після початку воєнних дій, в умовах постійного вогневого впливу противника та асиметричних атак по всій території України на об'єкти національної економіки, значно збільшиться потреба у часі на відновлення випуску оборонної продукції, а випуск високотехнологічної продукції взагалі може стати унеможливленим. Тому без зміни поглядів на мобілізаційну підготовку об'єктів національної економіки до функціонування в умовах особливого періоду, графік задоволення воєнно-економічних потреб можна відобразити таким чином (Рис 2.13.)

Рисунок 2.13 – Графік задоволення воєнно-економічних потреб в сучасних воєнних конфліктах [259]

Як видно із графіка, в сучасних воєнних конфліктах основною причиною поразки у збройному конфлікті буде розрив між воєнно-економічними потребами і можливостями їх задоволення. Необхідно також враховувати

готовність населення та сил оборони до збройного опору через деструктивний інформаційно-психологічний вплив противника.

Таким чином, знищення об'єктів національної економіки руйнує не тільки економічний, а й військовий потенціал, впливає на соціальний та морально-політичний, які в своїй сукупності складають основу обороноздатності країни.

Підготовка території держави до оборони – це комплекс організаційних, технічних, інженерних та інших заходів, що здійснюються державою з метою підготовки місцевості та об'єктів інфраструктури, які забезпечують сприятливі умови для стратегічного розгортання сил безпеки та оборони України з метою відбиття агресії. Завчасно, ще у мирний час, мають бути визначені, сплановані і проведені конкретні заходи з підготовки території держави до оборони.

Слід зазначити, що перед Першою світовою війною підготовка території держави до бойових дій велася в основному в прикордонних районах і була спрямована, головним чином, на будівництво укріплень для військ прикриття й на розвиток залізничної мережі. Перед Другою світовою війною до цього додалося ще будівництво аеродромів. У сучасних умовах вся територія держави буде піддаватися ударам противника. Тому виникає необхідність у відповідній підготовці всієї території держави.

Загальнодержавні заходи з підготовки території держави до оборони плануються і проводяться з урахуванням підготовки економіки і стану сил безпеки та оборони України. Їхній обсяг і характер узгоджуються з Генеральним штабом ЗС України і враховується в планах розвитку відповідних галузей економіки, що розробляються міністерствами, відомствами та підприємствами різних форм власності.

Вони включають розбудову й розвиток: системи транспортних комунікацій; інформаційної інфраструктури; системи енергопостачання; мережі державних баз і складів матеріальних засобів, ремонтних підприємств, лікувальних установ, систем метрологічного і навігаційного забезпечення,

топогеодезичної підготовки території та інших систем і об'єктів оборонного призначення.

Одночасно сил безпеки та оборони України відповідають за комплекс заходів, спрямованих на підготовку місцевості, транспортних комунікацій та об'єктів інфраструктури у межах операційних зон (районів), що визначені державними (цільовими) програмами та стратегічними (оперативними) планами. Ці заходи виконують з метою створення сприятливих умов для своєчасного та прихованого відмобілізування військ, приведення їх у бойову готовність, висування, розгортання, проведення маневру, виконання бойових завдань, підвищення захисту (живучості) військ, озброєння і техніки, об'єктів інфраструктури, захисту цивільного населення та особового складу від можливого ураження і для ускладнення дій противника. Цей комплекс заходів, що здійснюють в інтересах конкретної операції, бойових дій сил оборони, визначається як “оперативне обладнання території”.

Підготовка території держави до оборони повинна плануватися і здійснюватися завчасно і постійно, як до початку особливого періоду, так і в ході кризових ситуацій, на загальнодержавному рівні всіма доступними силами та засобами. Зважаючи на те, що характер сучасних кризових ситуацій висуває нові вимоги до цього процесу, на сьогодні основними з них є такі:

- пріоритет завчасної підготовки території держави до оборони над безпосередньою, розосередження аеродромів, баз, складів;
- урахування можливості широкомасштабного застосування противником сучасних високоточних засобів вогневого ураження;
- створення органу управління, що координує проведення заходів підготовки території держави до оборони в мирний та воєнний час;
- коректний і точний розподіл завдань, повноважень і відповідальності суб'єктів підготовки території держави до оборони;
- формування узгоджених та скоординованих програм дій між усіма суб'єктами підготовки території держави до оборони;
- будівництво та реконструкція стаціонарних об'єктів інфраструктури з

урахуванням потреб оборони;

- розміщення об'єктів інфраструктури поблизу районів можливого бойового застосування військових частин та підрозділів;

- відповідність рівня захищеності стаціонарних міських та позаміських пунктів управління органів державної влади, Збройних Сил, Національної гвардії, інших військових формувань та правоохоронних органів зростаючим можливостям сучасного озброєння щодо їх зруйнування (виведення з ладу); наявність в органах державного та військового управління рухомих пунктів управління, що спроможні забезпечити швидке розгортання та згортання, а також стійкість в управлінні під час переміщення та на місцевості;

- забезпечення необхідною кількістю завчасно підготовлених каналів зв'язку з необхідним рівнем завадостійкості та захищеності, захищених локальних обчислювальних мереж у можливих районах ведення бойових дій;

- завчасна підготовка транспортної мережі для забезпечення розгортання військ, бойових дій, забезпечення військ матеріально технічними засобами та проведення евакуаційних заходів із районів ведення бойових дій;

- набуття спроможностей щодо прикриття об'єктів національної транспортної системи України;

- високий рівень підготовленості керівництва держави та сектора безпеки і оборони України з питань підготовки території України до оборони.

На жаль стан підготовки території держави до оборони не відповідає зазначеним вимогам та характеру можливих кризових ситуацій за багатьма показниками. Відсутній орган державного управління та координації заходів щодо підготовки території держави до оборони. Чинні нормативно-правові акти лише частково визначають завдання, повноваження і відповідальність міністерств, інших центральних органів виконавчої влади за підготовку території держави до оборони та є суто відомчими, без необхідної конкретизації завдань. Відсутні узгоджені та скоординовані програми дій між усіма зацікавленими міністерствами і відомствами щодо підготовки території держави до оборони. Кошти на проведення відповідних заходів не виділялися, а

рішення, щодо будівництва об'єктів національної економіки, приймалися без врахування вимоги забезпечення обороноздатності країни.

Це можна продемонструвати на прикладі телекомунікаційної мережі України та системи управління ЗС України, в розрізі засобів управління. У країні створена сучасна цифрова мережа міжнародного та міжміського зв'язку, побудовано сучасні волоконно-оптичні мережі (близько 40 тис. км.) як для власних потреб, так і з метою забезпечення транзитів через її територію. Щорічно, за даними Державної служби статистики України, приймається в експлуатацію, від 200 до 350 км волоконно-оптичних ліній зв'язку.

В той же час стан об'єктів, що забезпечують функціонування ЗС України та інших складових сектору безпеки і оборони в особливий період, за останні роки значно погіршився. Позаміські захищені пункти управління органів влади, захищені пункти управління ЗСУ, інших складових сектору безпеки і оборони України, побудовані ще за часів СРСР. Вони морально і фізично застаріли, в них відсутні захищені локальні обчислювальні мережі для обміну та оброблення інформації з обмеженим доступом. Засоби зв'язку та автоматизації залишаються в своїй основі аналоговими, несумісними з телекомунікаційною мережею держави. Наявна система зв'язку ЗС України має недостатню кількість каналів зв'язку та не відповідає вимогам щодо завадостійкості та захищеності.

За часів Радянського Союзу, існувала практика планувати будівництво об'єктів національної економіки так, щоб їх можна було використати в інтересах оборони. Найбільш яскравий приклад – будівництво окремих ділянок доріг міжміського сполучення з характеристиками, що дозволяють посадку та зліт військових літаків. На сьогодні в Україні з того часу залишилося лише три такі ділянки на трасі Одеса – Київ.

Рішення, що передбачали будівництво, реконструкцію, розвиток та удосконалення об'єктів військової інфраструктури, не були підкріплені фінансами. З метою скорочення витрат на утримання ЗС відбувався процес укрупнення складів, баз, арсеналів та скорочення аеродромної мережі

Повітряних Сил (ПС) ЗС України.

Для використання авіації завчасно готується мережа аеродромів. З огляду на те, що аеродроми є об'єктами для першого удару, їх кількість має значно перевищувати потреби ПС. Однак аеродромну мережу ПС ЗС України було скорочено у 6 разів, зі 119 до 20 аеродромів, що значно зменшило спроможності авіації щодо розосередження та маневру. Більш того, на багатьох аеродромах, що не використовуються, проведено демонтаж злітно-посадкових смуг з розпродажем аеродромних плит. З точки зору підготовки території держави до оборони оптимальним було б рішення щодо передачі надлишкових аеродромів авіаклубам, комерційним фірмам, що пов'язані з авіацією, за умови що вони відповідатимуть за збереження злітно-посадкових смуг та надане їм обладнання.

Ситуація щодо арсеналів, центрів, баз, складів. Складський фонд суттєво застарів, його обладнання не повною мірою забезпечує вимоги щодо безпечного утримання запасів ОВТ та матеріальних засобів. Багато об'єктів розташовано у прикордонній зоні, поблизу великих міст та прилеглих до них районів. Укрупнення арсеналів, баз і складів (особливо це стосується озброєння, ракет і боєприпасів ЗС України) негативно впливає на їх живучість.

Будівництво та розвиток системи арсеналів, центрів, баз та складів необхідно здійснювати, в першу чергу, в районах оперативного розгортання військ (сил), поблизу аеродромів, залізничних вузлів. Вкрай важливо приділити увагу їх обладнанню, поліпшенню умов щодо обслуговування (ремонт) ОВТ та матеріально-технічних засобів, механізації робіт, розвитку транспортних комунікацій. В цілому ж актуальним постає завдання створення єдиної системи технічного і тилового забезпечення сил безпеки і оборони.

Підготовка транспортної мережі для забезпечення розгортання військ, бойових дій, забезпечення військ матеріально технічними засобами тощо. В цілому залізничний та автомобільний транспорт здатен забезпечити перевезенні військ та вантажів сил безпеки і оборони. З цією метою можуть використовуватися морські та річкові порти з урахуванням вимог щодо

розосередженого базування ВМС України, забезпечення в них стоянки, заправки кораблів, подовження причальних ліній, удосконалення захисту гаваней.

Підготовка залізничного транспорту повинна бути спрямована на створення потрібних технічних потужностей і забезпечення живучості мережі залізниць, для повного задоволення військових і господарських перевезень у загрозований період та вході відбиття збройної агресії. З метою забезпечення живучості залізничної мережі потрібно завчасно будувати та вдосконалювати обходи великих та важливих у оборонному значенні залізничних вузлів, підходи до місць наведення наплавних та тимчасових мостів, готувати тимчасові перевантажувальні райони на бар'єрних рубежах, мати резерви конструкцій та матеріалів для проведення відновлювальних залізничних робіт. Необхідно продовжувати роботи щодо створення резерву пропускної здатності залізничних шляхів за рахунок модернізації колій, технічних споруд, збільшення та вдосконалення парку рухомого складу, підвищення швидкості руху потягів, їх ваги, можливостей завантаження (розвантаження), електрифікації шляхів.

Автошляхова мережа повинна розвиватися у напрямку вдосконалення шляхів, покращення їх пропускної спроможності за рахунок поліпшення покриття, розширення проїзної частини, обладнання об'їздів великих міст. На дорогах необхідно розширювати мережу заправних станцій, пунктів ремонту та технічної допомоги, пунктів ДАІ, які обладнуються сучасними засобами зв'язку і автоматизації.

Вузьким місцем сухопутних комунікацій є відсутність обходів (кільцевих шляхів) навколо багатьох великих промислових і адміністративних центрів, наявність значно кількості перетинань залізничних та автомобільних шляхів. Частина мостів на автошляхах має недостатню вантажопідйомність, що ускладнює пересування важкої техніки сил оборони.

Актуальне значення для застосування сил безпеки і оборони в особливий період, використання сухопутних комунікацій має підготовка (загроза)

скидання води з водосховищ на річках, де є гідротехнічні споруди.

Потребує вирішення проблема протиповітряної оборони та прикриття від сучасних високоточних засобів вогневого ураження об'єктів критичної інфраструктури в особливий період.

Необхідною є робота по підготовці до розгортання на воєнний час системи лікувальних закладів. В цьому питанні робота повинна проводитися в напрямку насичення лікувальних закладів сучасним медичним обладнанням, створення резервів (запасів) крові та кров'яних замінювачів, ліків, засобів евакуації з поля бою та оперативного транспортування до лікувальних закладів.

Таким чином, до загальнодержавних заходів по підготовці території держави до оборони відноситься комплекс складних, трудомістких заходів, що вимагають істотних грошових і матеріальних витрат і які мають проводитися на основі єдиного загальнодержавного планування і фінансування.

Організація вказаної оборони передбачає завчасне планування та здійснення системи загальнодержавних воєнних і спеціальних заходів, що здійснюються у особливий період для забезпечення реалізації наступних завдань:

- охорони й захисту державного кордону;
- створення умов для надійного функціонування органів влади, органів військового управління та стратегічного (оперативного) розгортання військ;
- охорони та оборони важливих об'єктів і комунікацій;
- боротьби з диверсійно-розвідувальною діяльністю, іншими озброєними формуваннями супротивника та незаконно утвореними антидержавними озброєними формуваннями;
- забезпечення підтримання правового режиму воєнного стану.

Територіальна оборона організовується за територіально-зональним принципом, виходячи з адміністративно-територіального устрою держави. Залежно від воєнно-політичної обстановки територіальна оборона може здійснюватися на всій території або в окремих регіонах держави.

Історичний досвід свідчить, що її завдання за обсягом, характером і

способами виконання періодично змінювалися, відображаючи зміни, що відбувалися у поглядах на способи ведення збройної боротьби. Завдання щодо охорони важливих об'єктів та комунікацій постало перед протиборчими сторонами ще з моменту виникнення збройної боротьби як організованої форми застосування військ (сил) та зброї. З появою масових армій та розширенням просторового розмаху воєнних дій збільшилися вимоги до обсягів забезпечення військ, що підвищило значущість збереження та сталого функціонування об'єктів економіки, транспортної інфраструктури. Поява автоматичної зброї, далекобійних засобів вогневого ураження призвела до зростання потреб у боєприпасах, створення механізованих підрозділів потребувало значної кількості пально-мастильних матеріалів тощо. Технічний прогрес висував все нові вимоги до безперебійного функціонування національної економіки та транспортної інфраструктури. Змінювалися і завдання територіальної оборони.

У роки Першої світової війни основними завданнями територіальної оборони були охорона підготовки та відправки резервів, захист, в процесі доставки, матеріальних засобів для військ фронту. Напередодні та під час Другої світової війни розпочалося створення зон протиповітряної оборони та формування з'єднань та військових частин, призначених для боротьби з диверсійно-розвідувальними формуваннями противника, охорони й оборони загальнодержавних і військових об'єктів. У другій половині ХХ ст. завдання територіальної оборони додатково включали: прикриття, охорону і оборону позицій районів ракетних військ стратегічного призначення, районів базування авіації та сил флоту; охорону та оборону військових, важливих промислових і транспортних об'єктів.

Зростання важливості територіальної оборони в нинішній час зумовлено змінами в воєнно-політичній обстановці в світі в цілому і навколо України зокрема. Не виключена можливість терактів і диверсій на важливих державних та військових об'єктах (електростанціях, греблях, водосховищах, об'єктах хімічної промисловості, арсеналах, базах, складах, інших об'єктах критичної інфраструктури).

Розвиток поглядів на організацію та ведення територіальної оборони у кожній країні відбувається з урахуванням її геостратегічного положення, розвитку економіки, інфраструктури, розмірів території, підготовки її до оборони, прогнозованих викликів та загроз, чисельності та менталітету населення, історичних традицій, взаємодовіри населення та влади та інших, притаманних тільки даній країні особливостей.

Правовою основою функціонування системи територіальної оборони України є положення Воєнної доктрини та Закону України «Про оборону України». Її на всій території України організовує Генеральний штаб ЗС України а також обласні та Київська міська державна адміністрація, в межах своїх повноважень. Загальне керівництво підготовкою територіальної оборони здійснює Президент України, як Верховний Головнокомандувач ЗС України. А безпосереднє керівництво належить до компетенції начальника Генерального штабу – Головнокомандувача ЗС України. До виконання завдань територіальної оборони в межах їх повноважень залучаються ЗС України, інші складові сектору безпеки і оборони України. У цілому відповідальність за проведення територіальної оборони була покладена Генеральним штабом на командування Сухопутних військ ЗС України. Однак чисельність останніх постійно зменшувалась. Відтак, положення про територіальну оборону декілька разів перероблялося з метою зменшення обсягу завдань з формування сил і засобів, оскільки наявні сили не дозволяли виконувати їх у повному обсязі. Нарешті у 2002 р., за поданням Генерального штабу ЗС України, взагалі відмовилися від планів розгортання бригад територіальної оборони, що були призначені для захисту населення та об'єктів місцевої інфраструктури.

Вже у ході проведення антитерористичної операції (АТО) на сході України, починаючи з квітня 2014 р., у Києві та кожній з областей почали формуватися батальйони територіальної оборони з метою захисту об'єктів критичної інфраструктури. Практика їх розгортання засвідчила, що цього замало для ведення територіальної оборони у регіонах і надання допомоги силам, що задіяні у АТО. Тим більше що військові частини територіальної

оборони залучалися до виконання завдань з ізоляції зони конфлікту. А у листопаді 2014 р. Президент України своїм рішенням передав батальйони територіальної оборони до складу ЗС України.

Можливі шлях подальшого розвитку системи територіальної оборони. Оновлення та удосконалення системи територіальної оборони, за переконанням більшості фахівців, є одним із найбільш економічних та доцільних шляхів підвищення обороноздатності держави. В той же час немає єдності в питанні щодо підходів вирішення цього завдання. Визначатись із основами (засадами) будови територіальної оборони в Україні неможливо без урахування досвіду подій у Криму та на Донбасі (Закарпатті, Одещини, Харківщини та ін.). А він не передбачає простого варіанту вирішення цього питання.

Реформу системи територіальної оборони необхідно ув'язати з реформою місцевого самоврядування в Україні, у ході якої Кабінету Міністрів України (Міноборони, МВС, Державній прикордонній службі) доцільно передати вагому частку повноважень і завдань з її ведення до територіальних громад та органів місцевої влади. Військкомати необхідно організаційно повернути місцевим органам влади, як це було раніше, створити на їх базі відповідні підрозділи, наприклад, оборонні відділи. Останні під безпосереднім керівництвом органів місцевої влади мали б відповідати на своїх територіях за підготовку молоді та спрямування її на військову службу, мобілізаційну та облікову роботу, територіальну та цивільну оборону, організацію виконання вимог ст. 6 Закону України “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію” стосовно забезпечення, на випадок особливого періоду, виконання військово-транспортного обов'язку тощо. Укомплектувати ці підрозділи можна як військовослужбовцями так і держслужбовцями із числа звільнених в запас військових фахівців оперативно-стратегічної та оперативно-тактичної ланок.

Необхідно відійти від звичного патерналістського принципу і активізувати діяльність місцевих громад та українського суспільства в цілому. Усувати народ від безпосередньої участі у охороні і обороні території держави недалекоглядно. Тому об'єднуючою національною ідеєю має бути ставлення до

оборони держави, ідея рівних прав і обов'язків з виконання завдань оборони усіх громадян.

Рушійною силою щодо втілення цих конституційних положень у життя країни є єдність волі національної політичної еліти та населення країни. Вирішення проблеми з небезпеки видачі зброї значній кількості населенню країни, у тому числі і на територіях де спостерігаються сепаратистські настрої, можливо за рахунок жорстко контрольованих державою організаційних принципів розбудови територіальної оборони, а саме: запровадження «пілотного проекту» на територіях областей центральної України, де тривалий історичний період переважають центристські прагнення серед населення та відсутні сепаратистські настрої; на територіях нестабільних прикордонних регіонів – розташовувати військові частини Збройних Сил та Національної гвардії України. Поступово, через контрольовані або централізовано створені державою, патріотично налаштовані громадські організації, створювати і там загони територіальної оборони.

За оцінками зарубіжних експертів, утримання сил територіальної оборони обходиться державі значно дешевше, ніж утримання регулярних військ, наприклад, в США – у 6 разів, в Данії та ФРН – до 10 разів.

Отже, як бачимо, ідея створення військ територіальної оборони, коли в кожному селі може бути постійно діючий взвод резервістів, в районному центрі – рота або батальйон, в обласному центрі – бригада і, таким чином, уся країна була б покрита підрозділами і частинами, з'єднаннями людей, які з ідейних міркувань, насамперед, знаходяться постійно в цій системі забезпечення оборони держави.

Територіальна оборона може вивільнити бойові частини від функцій і завдань пов'язаних з охороною військових, а також важливих державних об'єктів, утриманням маршрутів передислокації та маневру військ тощо. Органи управління й підрозділи сил ТРО, які досконало знають свою місцевість і соціально-політичну ситуацію в районах відповідальності, мають перевагу у боротьбі з диверсійно-розвідувальними групами противника та незаконними

військовими формуваннями.

Територіальна оборона може сприяти суттєвому спрощенню та здешевленню забезпечення підрозділів, позаяк основними джерелами їх забезпечення виступають місцеві ресурси та МТЗ місцевих військових баз. Крім того, як свідчить світовий досвід, особовий склад підрозділів територіальної оборони діє у своїх районах більш самовіддано і рішучіше.

Технічне забезпечення – це діяльність органів тилу з технічного обслуговування та ремонту, яка уможлиблює використання військової та спеціальної техніки і забезпечує її постійну готовність до виконання завдань за призначенням. Воно включає: технічне обслуговування, капітальний ремонт, технічну розвідку, технічну евакуацію, метрологічне забезпечення, постачання агрегатів, блоків, технічних матеріалів, підготовку технічного персоналу [277].

Під забезпеченням слід розуміти комплекс заходів, спрямованих на підтримання техніки, озброєння та засобів зв'язку в постійній справності, їх своєчасне технічне обслуговування, оперативний ремонт у разі виходу з ладу, що полягає в організації та здійсненні технічно правильного використання, технічного обслуговування, утримання (зберігання), ремонту та евакуації БТОТ з метою забезпечення їх високої бойової готовності та збереження боєздатності.

Метою технічного забезпечення сил безпеки України та її дій є забезпечення підтримання встановленого рівня боєготовності угруповань (з'єднань, частин та підрозділів), а також в цілому за такими показниками як [277]:

– наявність в строю технічно справного, повністю готового до використання (застосування) озброєння та військової техніки;

– рівень забезпеченості боєприпасами, засобами індивідуального захисту та активної оборони, військово-технічним майном.

Складність виконання завдань технічного забезпечення службово-бойових (бойових) та спеціальних дій сил безпеки України обумовлена багатогранністю, різноплановістю, об'ємністю процесів технічного забезпечення, що потребує розгляду зазначених процесів з наукової точки зору.

Технічне забезпечення, як елемент тилового забезпечення, а в ширшому розумінні – всебічне забезпечення сил безпеки України, організовується і здійснюється з метою підтримання бойової готовності та боєздатності частин і підрозділів сил безпеки України шляхом оснащення їх озброєнням, військовою та спеціальною технікою, забезпечення боєприпасами, експлуатаційними матеріалами, військово-технічним майном, підтримання техніки у справному стані та постійній готовності до використання за призначенням, відновлення та своєчасної евакуації. Під СТхЗ сил безпеки України розуміється сукупність взаємопов'язаних сил і засобів ТхЗ угруповання з їх органами управління та організацію виконання заходів ТхЗ угруповання військ (рисунок 2.14).

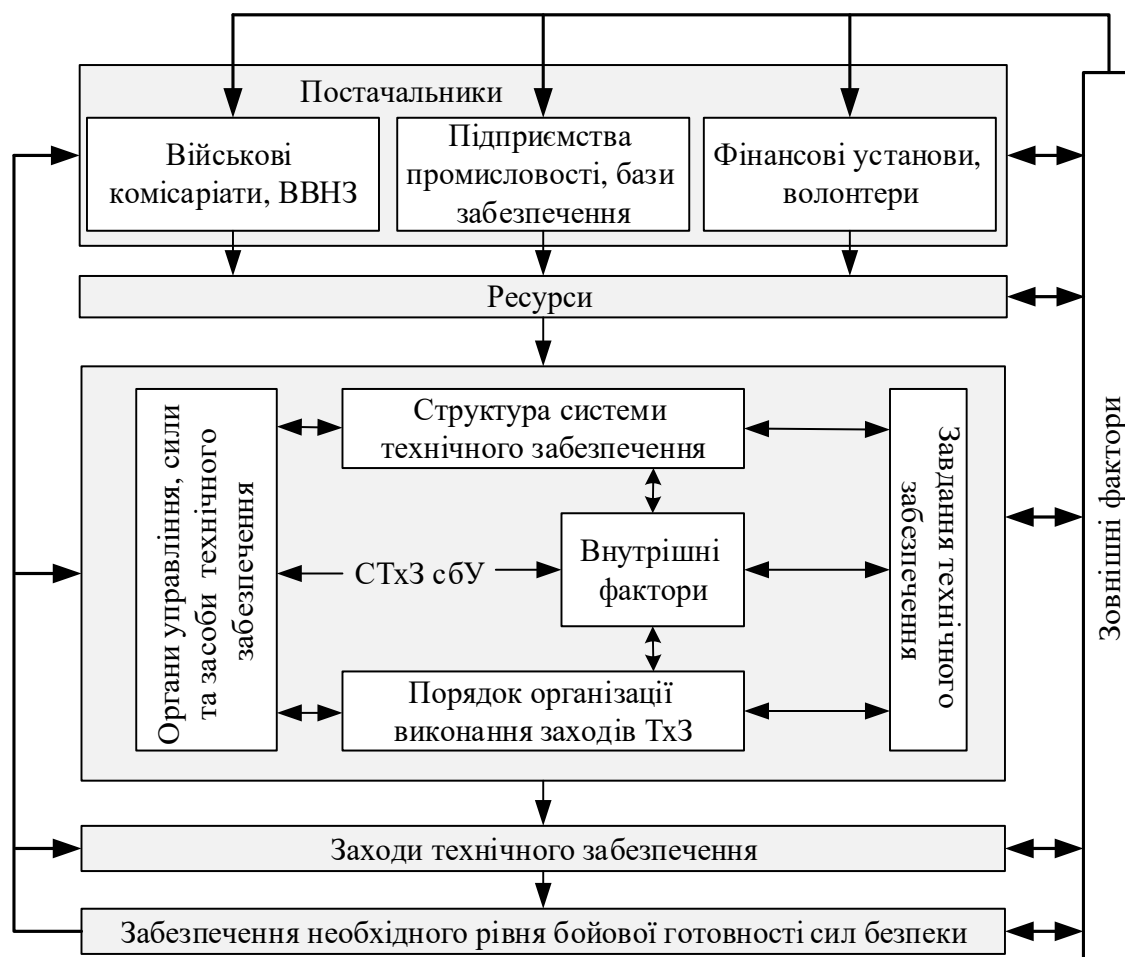

Рисунок 2.14 – Принципова схема функціонування системи ТхЗ сил безпеки України [93]

Технічне забезпечення сил безпеки України в кризових ситуаціях організовується і здійснюється з урахуванням ролі військової частини (підрозділу) у виконанні поставленого завдання та її місця в бойовому порядку; глибини виконання завдання, ширини смуги і темпу наступу (розміру зони (сектору) відповідальності, району охорони та оборони важливих державних об'єктів, розмірів опорних пунктів); наявності та стану військового озброєння і техніки; рівня підготовки особового складу; забезпеченості боєприпасами, військово-технічним майном, експлуатаційними матеріалами.

Для визначення ступеня достатності СТхЗ необхідно визначити потреби угруповання в ресурсах ТхЗ та можливості наявних сил і засобів ТхЗ щодо задоволення цих потреб. Скористаємося підходом, наведеним у статті [275], суть якого полягає у визначенні навантаження на систему за очікуваним розміром потреб у відповідних ресурсах забезпечення.

Визначальним фактором навантаження на систему логістики угруповання є загальний обсяг потреб у ресурсах логістичного забезпечення. Основними видами потреб, що впливають з прогнозу технічної обстановки та спрямовані на підтримку операцій угруповання, є: потреба в технічній розвідці, евакуації пошкоджених (несправних) ОВСТ, технічному обслуговуванні та ремонті ОВСТ [275].

Допоміжними видами потреб угруповання, спрямованими на безпосереднє забезпечення функціонування органів ТхЗ, є: потреба в забезпеченні (укомплектуванні) органів ТхЗ необхідним військово-технічним майном та спеціальною технікою; захист, охорона, оборона та маскування сил і засобів ТхЗ; управління ТхЗ. Фактори, які впливатимуть на кількість та обсяг потреб угруповання, можна поділити на оперативні-тактичні (прогнозовані за результатами аналізу оперативної обстановки) та ті, що характеризуватимуть район проведення військової операції (отримані в результаті аналізу фізико-географічних, економічних та кліматичних умов обраного району).

Кількісне та якісне вираження показників цих факторів у сукупності становитиме характер технічної обстановки. У контексті оперативного

застосування сил безпеки України під технічною обстановкою розуміється сукупність внутрішніх і зовнішніх факторів, які впливатимуть на діяльність угруповання СТхЗ. Правильний вибір сукупності цих факторів та отримання їх якісного і кількісного вираження (за результатами оперативно-тактичного аналізу) фактично визначатиме ступінь необхідності застосування заходів ТхЗ для конкретних умов (рис. 2.15) [274].

Для визначення достатності СТхЗ сил безпеки України, щодо задоволення потреб оперативного їх застосування в умовах дії кризових ситуацій виникає необхідність у з'ясуванні технічної обстановки, яка буде характерною для тих умов. Сукупність внутрішніх факторів (рисунок 2.16) визначатиме характер технічної обстановки.

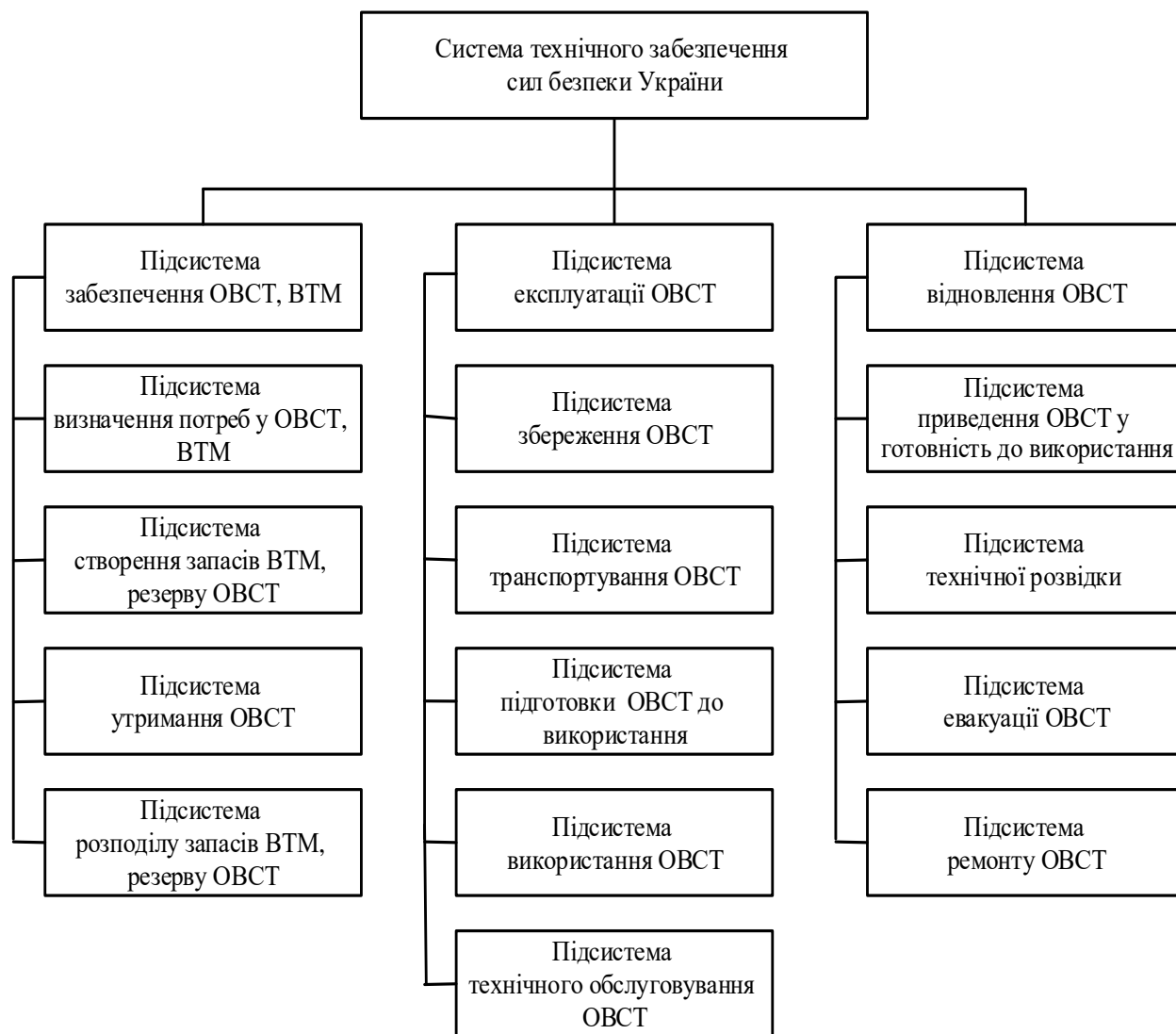

Рисунок 2.15 – Функціональні складові системи ТхЗ сил безпеки України

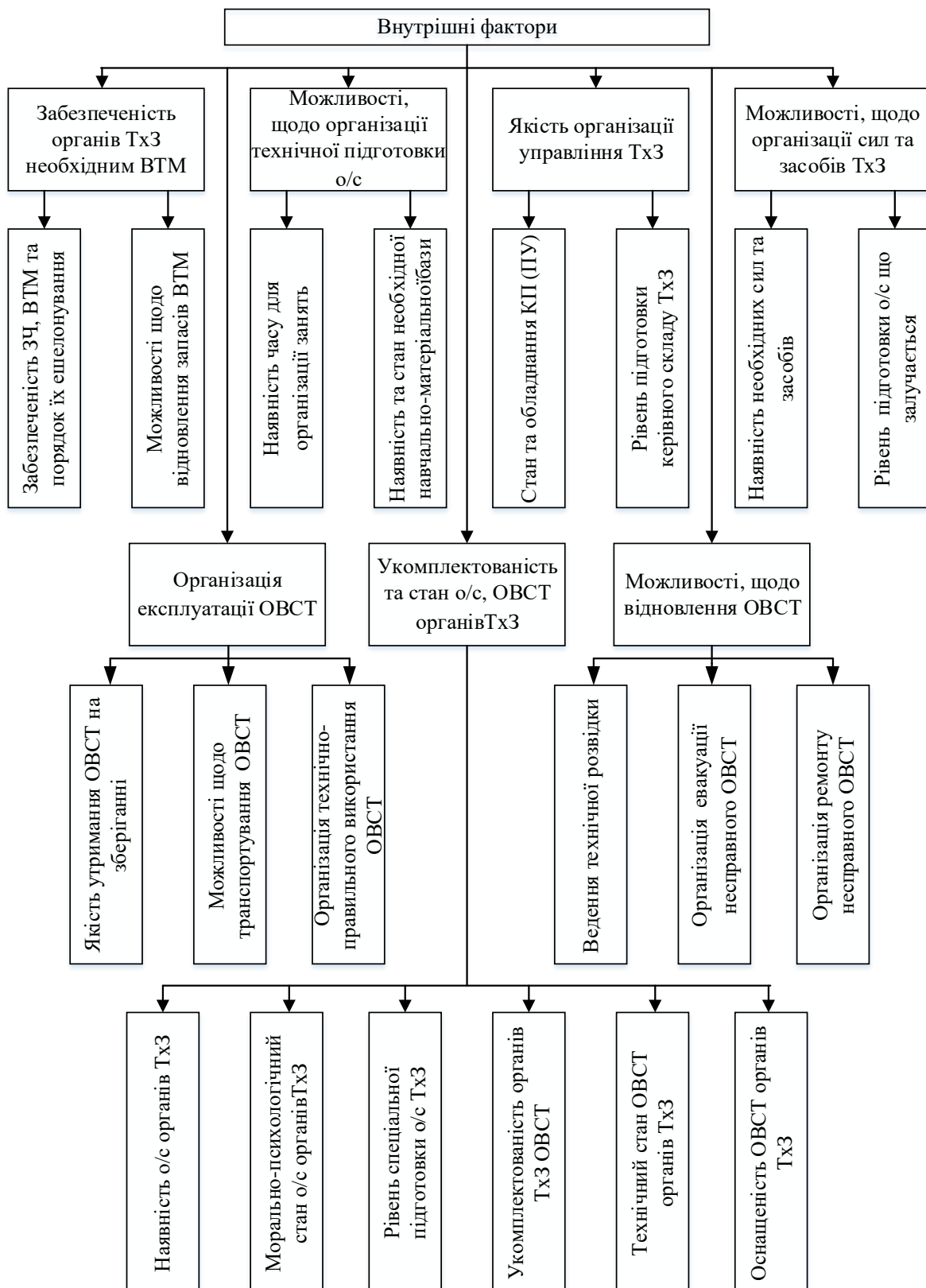

Рисунок 2.16 – Внутрішні фактори технічної обстановки [275]

Сукупність зовнішніх факторів, що впливатимуть на технічну обстановку представлені на рисунок 2.17.

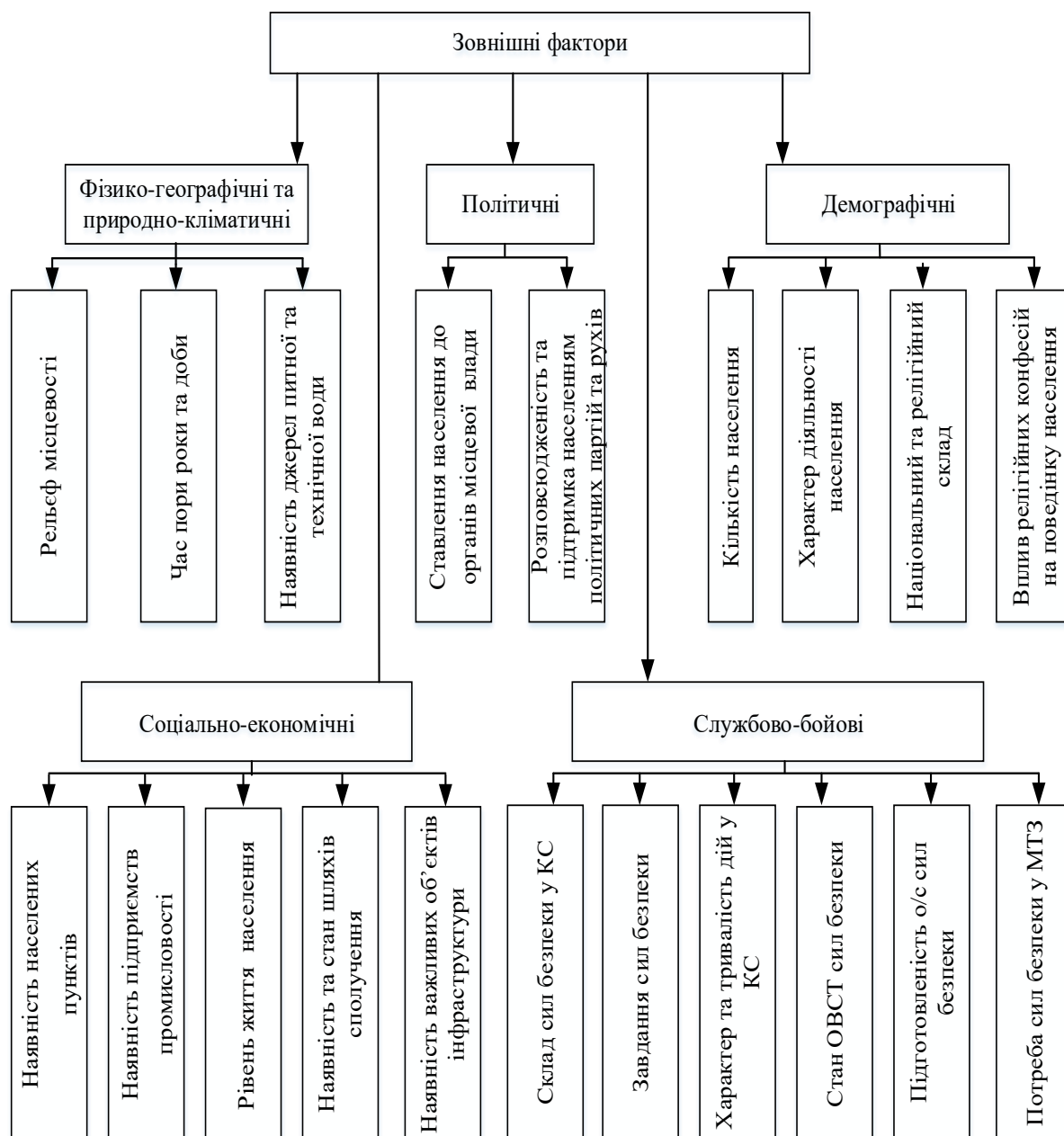

Рисунок 2.17 – Зовнішні фактори, що впливають на технічну обстановку [275]

На технічну обстановку в районі виникнення КС будуть впливати фактори, які умовно за ознакою місця виникнення та дії можна поділити на внутрішні та зовнішні, при цьому внутрішні фактори діють всередині об'єкту, що підлягає дослідженню (тобто визначають його стан), в той час як зовнішні фактори діють поза об'єктом дослідження. Під технічною обстановкою будемо розуміти сукупність внутрішніх та зовнішніх факторів, що впливатимуть на функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України в

умовах кризової ситуації.

Ступінь навантаження на СТхЗ сил безпеки України в операційному районі визначатиметься сукупністю зовнішніх та внутрішніх факторів, серед яких найбільший вплив на систему будуть мати соціально-економічні, політичні, фізико-географічні та природно-кліматичні фактори, а також службово-бойові фактори (характеризують оперативну обстановку та характер дій сил безпеки України в районі кризової ситуації).

Висновки до розділу 2

1. Визначена загальна концепція проведення дослідження з розроблення нових та удосконалення існуючих механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій, встановлено вплив стану системи технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій на забезпечення державну безпеку, окреслені нормативно-правові основи функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України під час кризових ситуацій, вивчено досвід функціонування системи технічного забезпечення силових структур провідних країн світу в умовах кризових ситуацій, а також обґрунтовані методологічні засади функціонування та розвитку механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій.

2. Визначено етапи дослідження, що відповідають побудові структури роботи і є необхідними для планування стратегії дисертаційного дослідження. Визначений проблемний аспект – відсутня єдина стратегія розвитку технічного забезпечення сил безпеки з урахуванням виконання специфічних задач та функцій; стратегія розвитку має враховувати технічну взаємодію між суб'єктами сил безпеки; проведення уніфікації технічних засобів сил безпеки за функціональним призначенням; відсутні науково обґрунтовані довгострокові плани розвитку ОВСТ.

3. Важливим проблемним аспектом механізму державного управління

системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій, є економічна складова. Проведений військово-економічний аналіз показує, що в світі постійно зростають витрати на оборону. Розвиток ОВСТ, зміни в стратегії і тактиці збройної боротьби, на жаль, не повною мірою враховуються у національній практиці підготовки резервів озброєнь та військової техніки в умовах особливого періоду. Усталені погляди на цей процес передбачають, що національна економіка з початком особливого періоду починає перебудову на функціонування в умовах особливого періоду і через певний проміжок часу значно нарощує випуск озброєння в особливий період. Так, наприклад, відсутній резерв сил та засобів, який необхідний під час кризових ситуацій. Не до фінансування сил безпеки також має проблемний характер.

4. Визначені проблемні питання стану системи технічного забезпечення сил безпеки України під час кризових ситуацій, а саме: в умовах обмеження фінансових надходжень, в мирний час та під час ведення бойових дій, на потреби технічного забезпечення проблемним питанням є оптимізація ресурсів для систем експлуатації та відновлення техніки сил безпеки України; велика номенклатура автомобільної техніки (АТ) для сил безпеки України. Кількість інформації про стан технічного забезпечення, замовлення запасних частин та ін. нарощується пропорційно від кількості АТ, її стану, навантаженню та інтенсивності службово-бойових дій; нерівномірність та фрагментація закупівель ОВСТ; підвищення якості експертно-аналітичного супроводження розвитку та експлуатації ОВСТ та професійного рівня посадовців, які працюють у секторі безпеки.

5. Наведені основні тенденції розвитку технічного забезпечення збройних сил провідних країн світу, які базуються на: розширенні обсягу наукових знань та досягнень, що реалізуються в зразках, комплексах та системах ОВСТ; підвищенні їх маневрових можливостей та ступеню автоматизації шляхом застосування штучного інтелекту та роботизації; підвищенні спроможності зразків ОВСТ діяти автономно в різних умовах обстановки та в реальному

масштабі часу; спрощенні експлуатації систем ОВСТ та скорочення на цій основі чисельності екіпажів та обсягу праці; створенні спеціальних засобів для миротворчої діяльності по нейтралізації кризових ситуацій, у тому числі створенні не смертельної зброї; підвищенні ролі і значення в системах ОВСТ керованої зброї, в першу чергу високоточної; скороченні часу переведення зразків, комплексів і систем ОВСТ в бойову готовність; підвищенні захищеності, живучості та надійності функціонування зразків, комплексів і систем ОВСТ; впровадженні модульного принципу побудови, нових форм стандартизації та уніфікації зразків, комплексів і систем ОВСТ; підвищенні значення модернізації існуючих зразків, комплексів і систем ОВСТ в загальній системі створення ОВСТ. Технічну базу реалізації тенденцій розвитку ОВСТ складають новітні технології, основою яких є останні досягнення у мікроелектроніці, інформатиці, оптоелектроніці, робототехніці та інше.

б. Визначальним чинником навантаження на технічне забезпечення дій угруповання є сумарний обсяг потреб у заходах технічного забезпечення. Основними видами потреб, отриманих за результатами прогнозу технічної обстановки та спрямованих на забезпечення діяльності угруповання, вважатимемо такі: потреби у технічній розвідці, в евакуації пошкоджених (несправних) ОВСТ, у технічному обслуговуванні та ремонті ОВСТ.

Допоміжними видами потреб угруповання, спрямованими на забезпечення функціонування безпосередньо органів технічного забезпечення, вважатимемо такі: потреби у забезпеченні (укомплектуванні) органів технічного забезпечення необхідним військово-технічним майном та спеціальною технікою; у здійсненні захисту, охорони, оборони та маскуванню сил та засобів технічного забезпечення; в управлінні технічного забезпечення. Чинники, які впливатимуть на кількість та обсяг потреб угруповання, умовно можна поділити на оперативні-тактичні (прогнозовані за результатами аналізу оперативної обстановки) та такі, що характеризуватимуть район спеціальної операції (отримані на підставі аналізу фізико-географічних, економічних та кліматичних умов вибраного району).

РОЗДІЛ 3
МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
НАУКОВО-ТЕХНІЧНИМ СУПРОВОДЖЕННЯМ СИСТЕМИ
ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИЛ БЕЗПЕКИ
В УМОВАХ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ

3.1 Концептуальні основи планування розвитку технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій

Військова агресія Росії вимагає об'єктивної оцінки стану технічного оснащення сил безпеки і оборони України, переосмислення основних підходів до формування ефективної військово-технічної (ВТП) та оборонно-промислової політики (ОПП) держави. Основні аспекти ВТП та ОПП визначаються такими вихідними положеннями: тенденціями науково-технічного прогресу в галузі озброєнь; способами і методами збройної боротьби; оперативно-тактичними і технічними можливостями ймовірного противника; досягнутим рівнем технічної оснащеності сил безпеки і оборони України; науково-технічним, технологічним і виробничим потенціалом оборонної промисловості, його здатністю задовольнити потреби сил безпеки і оборони України в озброєнні необхідної якості, бойових і експлуатаційних характеристик та кількості; Практична реалізація ВТП та ОПП пов'язана, як правило, з необхідністю:

а) розв'язання відомих суперечностей між воєнною необхідністю та оборонною достатністю, а також між оборонною достатністю та ресурсними можливостями;

б) перевірки прийнятих рішень стосовно технічного оснащення сил безпеки і оборони України в реальних умовах.

Методологія та науково-методичний апарат: формулювання вимог до перспективних систем (зразків) озброєння різної складності в сучасних умовах; тактико-технічне й техніко-економічне обґрунтування розробки документів

оборонного планування у сфері озброєння та військової техніки (ОВТ); оцінка ефективності середньострокових програм розвитку ОВТ.

Сили безпеки і оборони України набули достатнього бойового досвіду, аналіз і вивчення якого дозволяє зробити висновки про невідповідність наявного технічного оснащення вимогам часу; виявити проблемні моменти; сформулювати основні завдання для подолання ситуації, що склалася. На жаль, головну роль у технічній відсталості сил безпеки і оборони України відіграв суб'єктивний фактор, вплив якого зводився до надмірного пацифізму зовнішньої політики України; штучного применшення проблеми забезпечення воєнної безпеки країни, що знайшло відображення у залишковому принципі фінансування технічного оснащення сил безпеки і оборони України; некваліфікованого управління процесом їх переозброєння, внаслідок чого основний акцент робився на використанні застарілої техніки радянських часів та відсутності сучасних тенденцій і рішень [260]. Такі прояви значною мірою стали можливими через управлінські викривлення, які стали наслідком ігнорування наукового підґрунтя державної ВТП та переважання не виправданих суб'єктивних чинників у вигляді штучного обмеження фінансування науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) та закупівлі сучасних озброєнь і військової техніки для сил безпеки і оборони України на рівні, нижчому за мінімально припустимий.

Останні події наочно демонструють, що такі питання належать до компетенції Президента України як гаранта суверенітету і територіальної цілісності країни. Реалізація ВТП в частині формування та виконання державного оборонного замовлення, організації військово-технічного співробітництва (ВТС) та експортно-імпортової діяльності потребує суттєвих змін в існуючій структурі системи безпеки держави в цілому та її сектору безпеки і оборони та потребує: нових законодавчих ініціатив з боку гаранта Конституції; формулювання Президентом України конкретних завдань щодо технічного переоснащення сил безпеки і оборони України з урахуванням часових та ресурсних обмежень та їх затвердження Верховною Радою України;

рішучіших дій Кабінету Міністрів України з реалізації поставлених завдань.

Україна має серйозні науково-технічні та виробничі можливості в розробці та виробництві техніки, які використовуються недостатньо ефективно. Силам безпеки і оборони України притаманна низка суперечностей щодо їх оснащення сучасним озброєнням і військовою технікою [211]:

1. Авіація застосовувалася у збройному конфлікті на Донбасі лише на його початковій стадії. Однак це не означає, що вона не буде використовуватися в майбутньому, що в поєднанні із застосуванням противником високоточної авіаційної зброї може повністю знецінити титанічні зусилля керівництва держави щодо розширення поставок інших видів озброєнь для сил безпеки і оборони України;

2. Навіть така досить велика європейська країна, як Україна, вже не має інтелектуальних, технологічних, матеріальних, фінансових та виробничих ресурсів для відтворення абсолютно всіх видів військової техніки. Якщо вітчизняна оборонна промисловість не в змозі забезпечити українські сили безпеки і оборони повним спектром необхідних їм озброєнь, слід шукати можливості для розробки таких озброєнь спільно з іноземними партнерами або імпортувати їх. Наразі ситуація із забезпеченням українських сил безпеки і оборони є поганою. Зокрема, недостатнім є забезпечення винищувачами, вертольотами та безпілотниками; оперативно-тактичними ракетними комплексами; системами протиповітряної та протиракетної оборони; засобами захисту морських кордонів, у тому числі військовими кораблями, засобами берегової оборони; реактивними системами залпового вогню останнього покоління; засобами радіоелектронної, тепловізійної, оптичної, звукової розвідки; захищеним тактичним та оперативним зв'язком; амуніцією та засобами індивідуального захисту військовослужбовців, які беруть безпосередню участь у бойових діях;

3. Експортна орієнтація вітчизняного ОПК неминуче віддаляла його від реальних потреб сил безпеки і оборони України. Як наслідок, навіть у тих сферах озброєнь, в яких Україна однозначно займає провідні позиції на

світовому ринку, не завжди вдається модернізувати конкретні зразки військової техніки для безпосереднього використання силами безпеки і оборони України; збільшити обсяги поставок для української армії в короткостроковій перспективі;

4. Відсутність належного контролю за збереженням ключових технологій в оборонно-промисловому комплексі призвела до того, що деякі з них були безповоротно втрачені, а інші не можуть бути реалізовані через зношеність відповідних основних фондів. Вже зараз зрозуміло, що без деяких з них не вдасться замкнути технологічний цикл виробництва озброєння та військової техніки, необхідних українським силам безпеки і оборони. З цієї причини необхідно буде вжити швидких та енергійних заходів для відновлення виробництва піроксилінових порохів, стволів для артилерії та стрілецької зброї, електровакуумних генераторів та твердотільних НВЧ-генераторів різних діапазонів для радіолокаційних систем та радіоелектронної протибатарейної апаратури тощо;

5. Необхідність проведення аналізу номенклатури озброєнь, що вироблялися на підприємствах, розташованих на окупованих територіях, вжиття невідкладних заходів щодо відновлення втрачених базових технологій і швидкого відновлення виробництва такої продукції в інших регіонах України [10, 12, 13, 43, 256].

Що стосується національної оборонної промисловості, то слід визнати, що за роки незалежності України не були повною мірою вирішені завдання її системного формування, а наслідки розпаду військово-промислового комплексу колишнього Радянського Союзу не були повністю подолані. Іншими словами, наша оборонна промисловість є комплексом лише за назвою, але не по суті. Мова повинна йти не про державну оборонну промисловість, а про невідкладні заходи щодо якнайшвидшого завершення її формування в нинішніх економічних умовах. У найзагальнішому вигляді завдання полягає у створенні ринкової моделі ОПК з урахуванням як загальних законів ринкової економіки, так і специфічних особливостей оборонної промисловості, які, як показує

досвід, здатні звести нанівець будь-які реформаторські зусилля.

Першочерговими кроками мають стати:

- а) реструктуризація всіх складових оборонних підприємств;
- б) відродження інноваційних підходів до роботи оборонних підприємств;
- в) рішучий перехід до ринкових принципів в організаційній структурі оборонних підприємств та системі управління ними;
- г) цілеспрямована переорієнтація маркетингового вектору оборонних підприємств з ринку СНД на інші країни, розширення географії експортних поставок та імпорту сировини і комплектуючих;
- д) впровадження стандартів ISO, ЄС та інших міжнародних стандартів.

Ці заходи не вичерпують перелік заходів, необхідних для реформування вітчизняної оборонної промисловості. Лише ринкова модернізація кожного без винятку оборонного підприємства відкриває адекватні перспективи для структурної перебудови всієї оборонної промисловості. Теоретична проблема неподільності акціонерного капіталу унітарного державного підприємства створює нездоланні практичні протиріччя між обраною формою і реальним змістом функції управління в оборонній промисловості. Єдиним шляхом вирішення цих протиріч є перехід до технологій управління, заснованих на акціонерних відносинах, тобто нагальна потреба в корпоратизації оборонних підприємств. При цьому корпоратизація оборонних підприємств не розглядається як передумова майбутньої приватизації, а лише як управлінська технологія, що дозволяє адаптувати існуючу систему управління до існуючих економічних умов. 100,0% акцій таких акціонерних товариств залишаться у державній власності та збережуть свій статус стратегічних для економіки й безпеки держави, які не підлягають приватизації. Іншими словами, йдеться лише про корпоратизацію, а не про роздержавлення оборонних підприємств. Такий підхід потягне за собою: зміну механізмів управління державною власністю; перерозподіл функцій управління між суб'єктами оборонно-промислового комплексу. Але, водночас, він відкриває широкий спектр можливостей: об'єднання оборонних підприємств в інтегровані науково-

виробничі структури різних типів, у тому числі з банківським капіталом; реального відродження синтезу галузевих і програмно-цільових методів управління ОПК; забезпечення необхідної узгодженості між основними аспектами ВТП і ОПП.

Початок війни проти України 24 лютого 2022 року визначив проблеми з оснащенням сил безпеки та оборони України сучасним озброєнням та військовою технікою для захисту своєї території: недостатній рівень укомплектованості сил безпеки та оборони основними зразками (комплексами, системами) та через втрату ОВТ в перші місяці після початку агресії.

Визначальну роль у виробництві і постачанні силам безпеки та оборони України продукції військового призначення має виробничий сектор оборонної економіки – особлива частина державної економіки, що забезпечує його специфічні, воєнно-економічні потреби. Цими потребами є: озброєння, боєприпаси, військова техніка та інше військове майно, комплектуючі вироби і матеріали, виконання робіт і надання послуг, а також експортно-імпорتنі постачання в галузі військово-технічного співробітництва нашої країни з іноземними державами.

Потенціал вітчизняного ОПК за деякими позиціями не може повністю задовольнити потреби сил безпеки та оборони України, зокрема, через відсутність конструкторських розробок та відсутності серійного виробництва (військова бойова авіація, зенітно-ракетні комплекси ППО, тощо). Крім того, в умовах війни виникла необхідність в ремонті різноманітної номенклатури зразків озброєння іноземного виробництва, нерідко за відсутності документації та технологічної підготовки виробництва [51, 52, 53, 216]. Отже, повномасштабне російське вторгнення в Україну призвело до зниження функціональної спроможності ОПК України щодо забезпечення сил безпеки та оборони України ОВСТ, а також експорту, якій майже не здійснюється, що є практичною проблемою. В свою чергу, загальна наукова проблема полягає у визначенні пріоритетів розвитку ОПК України з урахуванням загроз та можливостей, що виникають в умовах дії воєнного стану. В умовах розгортання

війни проти України відбулася трансформація державної політики розвитку ОПК, а модель управління оборонною промисловістю зазнала істотних змін.

Ключовою ланкою виробничого сектору оборонної економіки розвинених держав є їх воєнно-промисловий комплекс (Military-Industrial Complex) та оборонна промисловість (Defence industry), а в Україні – ОПК як цілісна економічна система галузей, підприємств, наукових організацій, конструкторських бюро і обслуговуючих об'єктів інфраструктури цієї системи, яка призначена для виконання досліджень, розробок, виробництва і постачання озброєнь, військової і спеціальної техніки та майна для задоволення воєнно-економічних потреб держави.

Для визначення спільних і відмінних рис цього явища в Україні та в світі розглянемо підходи до розуміння змісту цього поняття у різних вітчизняних та міжнародних нормативних документах.

Зокрема: у США: воєнно-промисловий комплекс (Military-Industrial Complex) (ВПК), що розглядається як сукупність збройних сил країни та галузей, що постачають своє обладнання, матеріали та озброєння для них. Сектор оборонної промисловості (Defence and Industrial Base (DIB) Sector) у складі ВПК як всесвітній промисловий комплекс, якій дає змогу проводити дослідження, розробляти, виробляти, постачати та обслуговувати військові системи, підсистеми й компоненти або частини військової зброї для закриття військових потреб США; у Франції: оборонна промисловість і промисловість сектору безпеки (Defence and security industry); У Великій Британії: оборонна промисловість (Defence Industry).

Закон України «Про національну безпеку України» [193] визначає оборонно-промисловий комплекс України як сукупність органів державного управління, підприємств, промислових і наукових установ та організацій, які розробляють, виробляють, модернізують та утилізують продукцію військового призначення, надають послуги в інтересах оборони для оснащення та матеріально-технічного забезпечення сил безпеки і оборони, а також виробляють продукцію військового призначення та подвійного використання і

надають послуги військового призначення під час виконання завдань національної безпеки і оборони [193]. Однак у цьому визначенні не підкреслюється, що сфера діяльності підприємств у цій галузі включає не лише державні, але й приватні підприємства. Наразі приватні оборонні підприємства відіграють все більш важливу роль у забезпеченні потреб сил безпеки і оборони України, їх налічується близько 100, і на даний час приватні підприємства виробляють більше половини державного оборонного замовлення (60-70%).

З огляду на вищевикладене, пропонується наступне визначення поняття ОПК: галузь національної економіки, що включає підприємства, установи, організації виробничого і наукового призначення всіх форм власності, які розробляють, виробляють, модернізують та утилізують продукцію військового призначення, надають послуги в інтересах оборони з метою оснащення та матеріального забезпечення сил безпеки і оборони держави, а також здійснюють експортно-імпортні операції на світовому ринку товарів військового призначення та подвійного використання за державними замовленнями.

Основними елементами структури оборонно-промислового комплексу України є [75]:

- Державні установи та організації-замовники. До них можуть належати представники Міністерства оборони та інших силових відомств і органів влади. Ці установи відповідають за прийняття рішення про загальне переоснащення або створення окремих нових зразків, встановлення технічних специфікацій, організацію тендерів серед підрядників та затвердження готових проектів. У різних країнах кількість установ, уповноважених розміщувати державні замовлення на розробку і виробництво конкретних видів озброєнь, різниться. У Радянському Союзі, наприклад, цими питаннями займалися Головне управління бронетанкової техніки і Головне управління ракетно-артилерійського озброєння. У США кожен з п'яти видів збройних сил, а також об'єднані командування (наприклад, Командування спеціальних операцій) і ряд інших силових відомств можуть розміщувати державні замовлення на розробку

конкретного зразка, але їх повноваження замовляти виробництво схваленого зразка обмежені до моменту його схвалення відповідними комітетами Конгресу.

- Науково-дослідні та дослідно-конструкторські організації. Це спеціалізовані науково-дослідні інститути та конструкторські бюро, які розробляють і створюють експериментальні моделі. У США та інших країнах з ринковою економікою приватні компанії також можуть проектувати і створювати нові зразки, але вони зобов'язані організувати режим секретності при впровадженні розробок, щоб запобігти розголошенню державної таємниці.

- Оборонне виробництво. Заводи, фабрики, верфі, які виробляють стрілецьку зброю та боєприпаси, збирають військову техніку, літаки, будують і спускають на воду військові кораблі тощо.

- Структурні підрозділи збройних сил, що займаються проведенням військових випробувань (проводяться після випуску обмеженої партії певного виду озброєння), а також маркетингом нових і списанням застарілих зразків озброєння та організацією зберігання запасів.

- Міжнародна торгівля і постачання зброї за кордон. Ведеться уповноваженими на те державними підприємствами.

З початком широкомасштабного вторгнення російської федерації структура ОПК змінилася, так згідно з постановою Кабінет Міністрів України від 09.03.2022 № 237 зі складу ДК “Укроборонпром” передані до сфери управління МО України три спецекспортера: ДК “Укрспецекспорт”; ДГЗТП “Спецтехноекспорт” та ДП СЗТФ “Прогрес” (рисунок 3.1).

Стан вітчизняного ОПК в умовах дії воєнного стану характеризується наступними викликами:

- руйнація підприємств та їх виробничої інфраструктури. Станом на червень 2022 року загальні збитки ОПК України від окупантів перевищили 100 млрд. грн внаслідок близько 100 ракетних ударів на оборонні підприємства, знищення виробничого обладнання та потрапляння підприємств під окупацію;

- впливом капіталу та призупиненням інвестиційних проектів внаслідок

військової загрози;

- порушенням логістичних зв'язків та ланцюгів постачання сировини, матеріалів, комплектуючих виробів, що загостило наявну проблему щодо забезпечення вітчизняних підприємств ОПК елементною базою, що не виробляється в Україні та постачається з-за кордону;

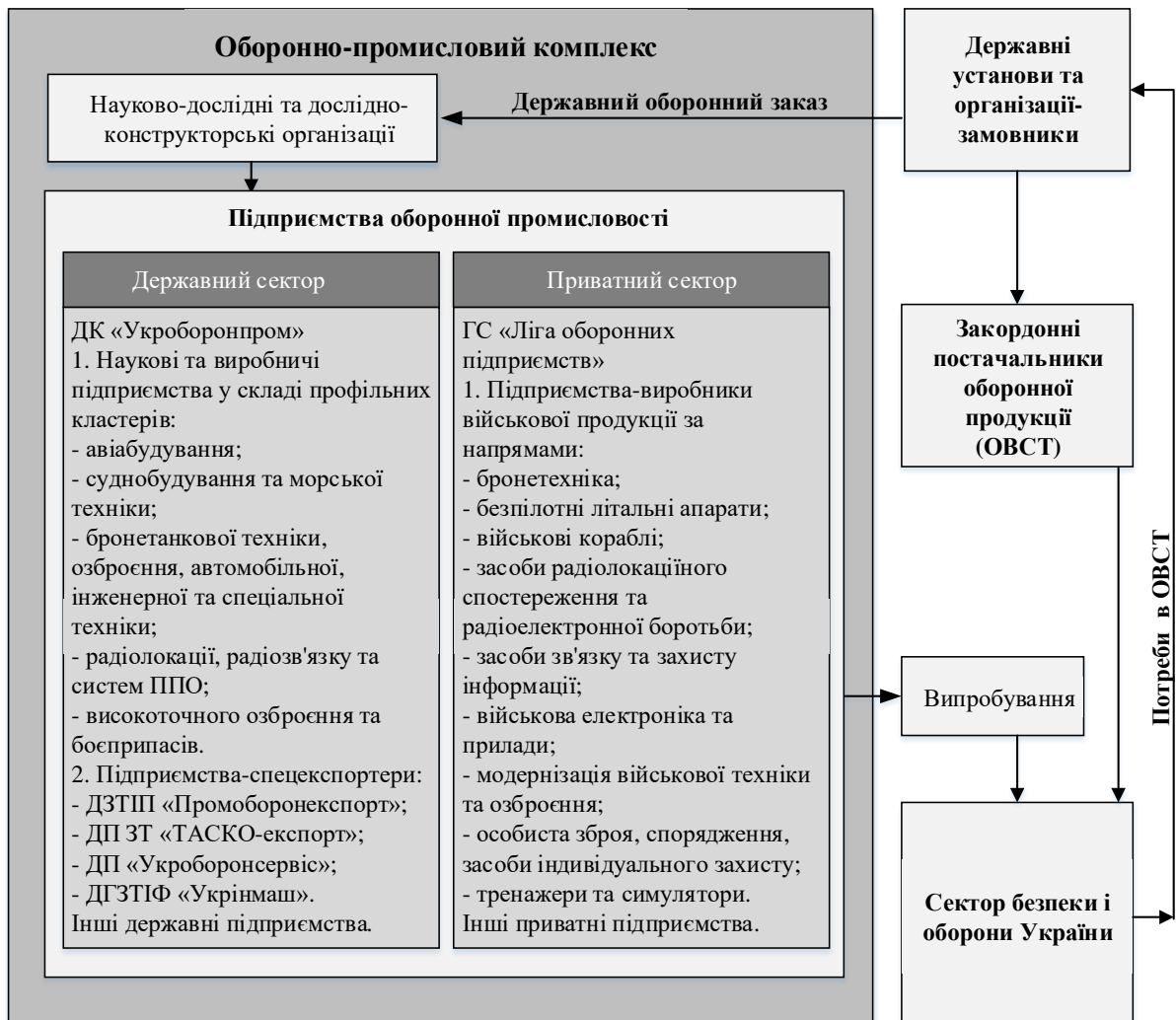

Рисунок 3.1 – Вклад ОПК України щодо потреб сектору безпеки та оборони [75]

- збільшення потреби в ОВТ на тлі недостатнього рівня готовності виробничої та ремонтної бази підприємств ОПК до швидкого поповнення потреб сил безпеки та оборони України та ремонту пошкодженого в результаті бойових дій ОВТ;

- майже повною зупинкою підприємствами ОПК постачання на експорт

готової продукції, комплектувальних виробів, агрегатів, вузлів військового призначення та подвійного використання;

- вимушеною міграцією людського капіталу, що порушила баланс робочої сили у регіональному та галузевому розрізі;

- відсутністю науково-технічної й виробничо-технологічної бази для створення та виробництва бойової авіації (гелікоптери, літаки), систем ППО/ПРО, повітряно-космічної оборони, боєприпасів різних калібрів;

- низьким рівнем непорушних запасів матеріально-технічних засобів сил безпеки та оборони України;

- потребою в виробництві та накопиченні боєприпасів, ракет тощо [216].

До цих нових викликів можна додати проблеми вітчизняного ОПК, що історично склалися з початку набуття Україною незалежності, пов'язаних із обмеженим бюджетним фінансуванням на тлі ускладнення процесів залучення інвестицій для підприємств ОПК; недосконалим регуляторним середовищем, зокрема, у сфері оборонних закупівель та неповним використанням експортного потенціалу ОПК [273].

Але поряд з ключовими викликами, в умовах воєнного стану для ОПК України з'явилися й ключові можливості його розвитку, що пов'язано із:

- активним переходом сил безпеки та оборони до сучасного ОВТ через масштабне постачання сучасної зброї західними партнерами;

- збільшенням уваги до України у світі, що може позитивно вплинути на ефективність експортної діяльності оборонних підприємств, у тому числі, у сфері фінансування від міжнародних партнерів;

- налагодження двосторонніх партнерських зав'язків із країнами-членами НАТО, США, Великою Британією та окремими європейськими країнами у напрямках забезпечення ефективного трансферу технологій, пришвидшення інноваційного розвитку вітчизняного ОПК відповідно до кращих світових практик [51, 216].

Першими кроками до цього в умовах війни є здійснення релокації – переміщення оборонних підприємств на безпечні території України та за її

межі; створення центрів обслуговування та ремонту основної номенклатури техніки (Чехія, Болгарія, Польща) з подальшою організацією ліцензійного виробництва нових зразків озброєння та техніки для сил безпеки та оборони на території України; підписання Україною та Польщею двостороннього документу про створення першого спільного підприємства, а також збільшення імпорتنих закупівель ОВТ із країн-партнерів.

Становище нашої держави у контексті російської агресії зумовило актуалізацію подальших наукових досліджень у сфері виявлення ризиків оборонно-промислового комплексу нашої держави. Зокрема, необхідно виявити основні загрози оборонно-промислового комплексу України, що дасть змогу у подальшому розробити заходи щодо їх усунення. Основні загрози оборонно-промислового комплексу України представлені на рисунку 3.2.

Усунути більшу частину виявлених загроз оборонно-промислового комплексу України пропонуємо завдяки таким напрямкам подальшої роботи [75, 230]:

- концентрація бюджетних ресурсів на основних напрямках забезпечення військовослужбовців держави сучасною зброєю;
- підвищення ефективності державного оборонного замовлення;
- реструктуризація ОПК України, що має на меті оптимізацію його складу, структури, а також технічного переоснащення нових виробництв;
- запровадження дієвого механізму регулювання цін на продукцію ВПК;
- стимулювання оборонного сектора економіки;
- удосконалення системи заходів щодо своєчасного виконання прийнятих рішень про оснащення військ сучасною зброєю із заданими тактико-технічними характеристиками та високою якістю виробництва.

Завдання, мета, цілі та напрямки подальшого розвитку ОПК України детально визначені в стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України затвердженого Указом Президента України від 20 серпня 2021 р. № 372/2021.

Рисунок 3.2 – Основні загрози оборонно-промислового комплексу України [75]

Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України визначає пріоритетні напрями військово-промислової політики держави, цілі реформування ОПК та очікувані результати їх досягнення з урахуванням сучасних воєнно-політичних загроз і викликів.

Стратегія визначає: цілі, основні напрями, завдання військово-промислової політики держави; наявні та прогнозовані фактори впливу на розвиток ОПК з урахуванням зовнішніх і внутрішніх умов; пріоритети розвитку

ОПК на довгостроковий період; основні напрями діяльності державних органів з підтримки розвитку ОПК; напрями та завдання реформування і розвитку ОПК [273].

Стратегія є основою для підготовки державних програм, пов'язаних з оборонно-промисловим комплексом України, з метою забезпечення сталого та ефективного розвитку оборонно-промислового комплексу, зменшення залежності України від імпорту критично важливої продукції шляхом заміщення її вітчизняною продукцією та відновлення стратегічної ролі оборонно-промислового комплексу.

Стратегія реалізується на основі національного економічного та інтелектуального потенціалу з використанням механізмів державно-приватного партнерства та військово-технічного співробітництва з іноземними державами.

Метою державної військово-промислової політики є створення умов для розвитку оборонно-промислового комплексу України з використанням механізмів державно-приватного партнерства та військово-технічного співробітництва з іноземними державами для виробництва високоефективного озброєння, військової та спеціальної техніки для потреб Збройних Сил України та інших органів сектору безпеки і оборони, а також нарощування експортного потенціалу оборонно-промислового комплексу України.

Метою державної оборонно-промислової політики є створення конкурентоспроможного, технологічно розвиненого, функціонально стійкого, прибуткового, фінансово самодостатнього та життєздатного, раціонально диверсифікованого, ресурсо- та енергоефективного, цифрового оборонно-промислового комплексу, здатного задовольняти поточні та перспективні потреби Збройних Сил України та інших військових формувань на основі сучасних стандартів корпоративного управління, управління якістю та ефективного використання людських ресурсів.

Військово-промислова політика держави буде реалізовуватися за такими основними напрямками [88]:

- створення системи стратегічного планування в оборонно-

промислового комплексу України та системи планування довгострокових наукових і матеріально-технічних потреб Збройних Сил України та інших військових формувань у продукції військового та цивільного призначення подвійного використання;

- забезпечення постійної наукової, інформаційно-аналітичної та нормативно-правової підтримки реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу;

- оптимізація системи державного управління оборонно-промисловим комплексом України, уникнення конфлікту інтересів між повноваженнями з формування державної військово-промислової політики та управлінськими функціями суб'єктів господарювання;

- впровадження принципів корпоративного управління відповідно до міжнародних стандартів;

- підвищення рівня координації між органами виконавчої влади, відповідальними за реалізацію державної політики у сфері безпеки, оборони та розвитку оборонного сектору економіки;

- запровадження ефективної системи організації діяльності державних науково-дослідних установ та виробничих підприємств ОПК шляхом створення за їх участю господарських об'єднань підприємств або холдингів (науково-виробничих структур) з орієнтацією на конкретні цілі та пріоритети для кожного сегменту виробництва (аерокосмічна галузь, виробництво спеціальної техніки (у т.ч. протиповітряної, радіолокаційної, радіоелектронної боротьби та зв'язку, технічної розвідки), бронетанкова галузь тощо);

- створення та впровадження єдиної інформаційно-аналітичної системи центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику, як сучасного засобу підтримки прийняття рішень у сфері реалізації військово-промислової політики;

- раціональна диверсифікація оборонної промисловості;

- корпоратизація підприємств, установ та організацій оборонно-промислового комплексу, запровадження принципів корпоративного

управління відповідно до принципів Організації економічного співробітництва та розвитку, поєднання централізованого державного управління з сучасними ринковими механізмами;

- запровадження економічних механізмів стимулювання інновацій, підвищення прибутковості, забезпечення сталого фінансового стану оборонних підприємств та відновлення їх платоспроможності;

- удосконалення системи стандартизації, уніфікації та управління якістю відповідно до стандартів НАТО;

- заміщення імпорту критичних матеріалів, комплектуючих, елементної бази, критичних технологій та мінімізація залежності від іноземних постачальників, включаючи повну ліквідацію залежності від поставок матеріалів та комплектуючих з Російської Федерації, інвестиції в розвиток базових та критичних технологій та реалізація довгострокових планів інноваційного розвитку;

- зняття регуляторних обмежень на створення спільних підприємств з іноземними компаніями та проведення спільних операцій, залучення іноземного капіталу для розвитку виробничих потужностей українських компаній при одночасному забезпеченні державного контролю для нейтралізації потенційних загроз національній безпеці;

- забезпечення доступу суб'єктів господарювання всіх форм власності до участі у проєктах з розробки та виробництва продукції оборонного призначення, запровадження та реалізація державно-приватного партнерства та сприяння залученню інвестицій на внутрішньому та зовнішньому ринках;

- спрощення процедур отримання операторами ліцензій на експорт та імпорт товарів оборонного призначення;

- збільшення присутності товарів та послуг оборонно-промислового комплексу на міжнародних ринках, посилення організаційних та інституційних заходів з просування їх експорту;

- інституційна підтримка реалізації інноваційних проєктів та розвитку критичних технологій відповідно до кращих світових практик, зокрема з

використанням механізмів державно-приватного партнерства;

- сприяння розвитку малих і середніх підприємств усіх форм власності у сфері розробки та створення інноваційних технологій і виробництва високотехнологічної продукції військового, спеціального, подвійного та цивільного призначення;

- запровадження механізмів державного протекціонізму та державної підтримки експортного потенціалу в рамках військово-технічного співробітництва з іноземними державами з урахуванням зобов'язань України за відповідними міжнародними договорами;

- запровадження заходів для заохочення підприємств до збільшення обсягів цивільної продукції;

- залучення підприємств оборонно-промислового комплексу до програм науково-технічного та соціально-економічного розвитку країни;

- економічне стимулювання використання новітніх технологій, у тому числі пов'язаних з енергозбереженням та енергозабезпеченням;

- створення системи безперервного навчання, яка відповідає потребам оборонної промисловості, підвищує мотивацію та забезпечує правовий і соціальний захист працівників;

- запровадження ефективних механізмів взаємодії між державними замовниками та виконавцями державних контрактів (договорів) у сфері оборонних закупівель;

- впровадження CALS-технологій та системи ощадливого виробництва [105];

- перегляд потреб та оновлення мобілізаційних запасів в оборонно-промисловому комплексі [273].

Поточні та прогнозовані фактори, що впливають на розвиток оборонної промисловості. Внутрішні умови:

Організаційна структура української оборонної промисловості та її система управління є неефективними та недієвими, що призводить, серед іншого, до поступового зниження інноваційності її діяльності та стійкої

тенденції до зниження продуктивності та ефективності [4, 75]:

- адміністративний примус залишається основним методом управління участю держави в оборонній промисловості;
- більшість суб'єктів господарювання не мають достатнього рівня науково-технічної, фінансово-економічної та виробничої самодостатності;
- у виробництві переважають технології третього та четвертого укладів і відсутні відповідні розробки технологій п'ятого та шостого укладів, що призводить до невідповідності номенклатури систем, підсистем озброєння та військової техніки, які виробляються підприємствами, сучасному рівню;
- основні параметри економічної діяльності українських оборонних підприємств (структура та використання основних фондів, науково-дослідна та виробнича діяльність, продуктивність праці, чисельність персоналу тощо) не відповідають вимогам сучасності;
- існуючі в державі принципи організації діяльності оборонної промисловості не відповідають домінуючим тенденціям світового промислового розвитку, зокрема принципам, викладеним у стандартах ISO, які є найбільш якісно адаптованими механізмами управління матеріальним виробництвом у ринкових умовах;
- поширені у світі механізми планування, контролю, забезпечення та постійного вдосконалення бізнес-операцій, зокрема за допомогою таких відомих інструментів, як ощадливе виробництво, технології безперервного операційного вдосконалення, системи безперервної інформаційної підтримки життєвого циклу продукції та інші, недостатньо впроваджені або відсутні взагалі;
- існують труднощі із забезпеченням кваліфікованою робочою силою та руйнуванням системи професійно-технічної освіти;
- темпи переозброєння Збройних Сил України та інших складових сил оборони новітніми (модернізованими) зразками не забезпечують виробничих потужностей оборонної промисловості, внаслідок чого підприємства мають обмежені можливості інвестувати в подолання технологічного розриву

(існування та розвиток підприємств можливе лише за наявності портфеля іноземних замовлень);

- внаслідок російської військової агресії та тимчасової окупації частини суверенної території України було втрачено підприємства оборонно-промислового комплексу, які виробляли озброєння, військову та спеціальну техніку та/або брали участь у коопераційних зв'язках з іншими підприємствами-виробниками озброєння, військової та спеціальної техніки;

- в Україні відсутні підприємства, установи та організації, що займаються розробкою та виробництвом бойових літальних апаратів (літаків, вертольотів), систем протиповітряної/протиракетної оборони, систем повітряно-космічної оборони, високоточних гіперзвукових літальних апаратів різних типів та оборонної техніки, практично відсутнє виробництво радіо- та мікроелектронних компонентів, багатьох матеріалів та комплектуючих, критично важливих для виробництва озброєння, військової та спеціальної техніки.

За результатами огляду оборонно-промислового комплексу необхідно визначити найбільш критичні фактори, які мають суттєвий вплив на формування цілей та завдань щодо досягнення необхідних спроможностей оборонно-промислового комплексу, серед яких:

- недосконала система визначення потреб в озброєнні, військовій та спеціальній техніці та формування планів закупівель для сил безпеки і оборони на найближчу перспективу, відсутність максимальної публічності процесу державного оборонного замовлення та відбору виконавців;

- відсутність ефективних державних програм переходу від одиничного та дрібносерійного виробництва до масового випуску новітніх зразків озброєння, військової та спеціальної техніки;

- недостатня концентрація фінансових та інших ресурсів для реалізації пріоритетних напрямів трансформації у розробці нових поколінь озброєння, військової та спеціальної техніки;

- спостерігається відсутність державної підтримки та фінансування

розвитку критичних технологій в оборонно-промисловому комплексі України, проведення фундаментальних досліджень в інтересах оборонної промисловості та стимулювання нових науково-технічних напрямів;

- відсутня чітка державна політика щодо стимулювання інноваційного розвитку оборонної промисловості та підтримки лізингових угод;

- відсутня гнучка цінова політика на продукцію військового призначення;

- має місце недооцінка впливу експортного потенціалу підприємств-виробників озброєння, військової та спеціальної техніки на їх фінансово-економічний стан та відсутність державної підтримки підприємств, продукція яких має значний експортний потенціал;

- спостерігається недостатній рівень доступних кредитів для підприємств, що виробляють озброєння, військову та спеціальну техніку;

- рівень координації військово-технічної та військово-промислової політики, зокрема у сфері розробки та виробництва сучасних озброєнь, військової та спеціальної техніки є низьким;

- відсутні ефективні механізми залучення інвестицій у галузь;

- має місце низький рівень військово-технічного співробітництва для залучення міжнародних компаній до інвестування в оборонну промисловість.

Глобальні тренди. Зміни у зовнішньому середовищі створюють нові виклики та можливості, які матимуть значний вплив на розвиток оборонної промисловості, особливо у наступному десятилітті:

- економічна політика країн демонструє ознаки переходу від глобалізації до ізоляції;

- міжнародна конкуренція на світовому ринку озброєнь, військової та спеціальної техніки стрімко зростає;

- змінюється структура світової економіки (центр економічного розвитку переміщується із Заходу на Схід – до країн, що розвиваються), має місце дефіцит ресурсів (енергоносіїв, продовольства, питної води), що стимулюватиме зростання ринків озброєнь, військової та спеціальної техніки;

- випереджаюче зростання ринків, що розвиваються, особливо в Південно-Східній Азії, продовжиться;
- високі темпи технологічних змін і перехід до нового технологічного укладу (штучний інтелект, розвиток нових комунікаційних технологій, біотехнологій, електроніки тощо) призводять до появи нових ринків і звуження старих, загострюється конкуренція між виробниками озброєнь;
- геополітичні чинники негативно впливають на експорт озброєнь України, що також обмежує доступ вітчизняних оборонних підприємств до критично важливих технологій, матеріалів та компонентів;
- загострення регіональних і локальних конфліктів призводить до зростання попиту на озброєння, військову та спеціальну техніку, а економічна нестабільність, глобальні кризи та пандемії можуть призвести до обмеження доступу до міжнародних ринків, капіталу для інвестицій, валютних ризиків і зниження попиту на продукцію військового призначення, що вплине на життєздатність довгострокових експортних контрактів;
- дефіцит ресурсів призведе до зростання собівартості продукції та попиту на енергоефективні технології та обладнання [1].

Тенденції розвитку озброєнь. Провідні держави світу здійснюють активні кроки з переозброєння своїх армій. Зміни у способах ведення збройної боротьби створюють нові потреби у розробці озброєнь на нових фізичних принципах з використанням квантових, інформаційних, космічних, гіперзвукових, біотехнологій та технологій штучного інтелекту, розробляються нові матеріали, робототехніка та автономні безпілотні літальні апарати, вдосконалюється неядерна високоточна зброя (НТЗ).

Наземна бронетехніка, літаки і гелікоптери, а також кораблі і підводні човни оснащуються двигунами, що працюють на альтернативних джерелах енергії, а деякі з них стають безпілотними.

Бойові розвідувально-ударні комплекси забезпечують ведення розвідки в режимі реального часу, включаючи повітряну та космічну розвідку, а також авіаційну та артилерійську вогневу підтримку та інженерну розвідку з

використанням роботизованих систем.

Легкі вертольоти (легкі штурмовики), безпілотні літальні апарати, що знаходяться в розпорядженні командира, використовуються не тільки як розвідувальна авіація, але й для ведення вогню з повітря по засобах вогневої підтримки, артилерійських системах, безпілотниках-камікадзе або застосовуються як тактична авіація (повітряна вогнева підтримка).

Протиповітряна оборона оснащена переносними зенітно-ракетними комплексами та зенітними гарматами для боротьби з низьковисотними цілями, які пов'язані з автоматизованими системами управління та цілевказання.

Основою виживання, мобільності та прихованості підрозділів в районі виконання бойового завдання є стійкість зв'язку в умовах застосування противником засобів радіоелектронної боротьби.

Для ведення бойових дій на морі та в прибережних районах військово-морські підрозділи оснащуються роботизованими безпілотними надводними та підводними апаратами, в тому числі ударними, які формують системи моніторингу, управління та оборони як на поверхні, так і під водою.

Відбувається активна розробка та застосування автоматизованих систем управління збройними силами на різних рівнях (стратегічному та тактичному).

Пріоритетами розвитку оборонно-промислового комплексу є науково-технічний, виробничо-технологічний розвиток, технічне переоснащення та модернізація підприємств оборонно-промислового комплексу, які реалізовуватимуться шляхом:

- прискореного технічного переоснащення науково-виробничої бази оборонно-промислового комплексу, спрямованого насамперед на забезпечення виконання державних оборонних програм;
- модернізації підприємств, впровадження нових технологій, оновлення виробничих фондів, створення потужностей та підготовки виробництва до виконання завдань і заходів, визначених державними цільовими оборонними програмами, зокрема за пріоритетними напрямками:
- створення автоматизованих систем управління;

- розвиток ракетно-космічних технологій;
- розробка високоточних боєприпасів, амуніції та спеціальних хімічних речовин;
- розробка засобів радіоелектронної боротьби;
- розробка інструментів технічної розвідки;
- розвиток систем протиповітряної оборони;
- розробка безпілотних платформ та ударної робототехніки, оснащення «солдата майбутнього» тощо;
- військово-суднобудування;
- проектування вертольотів;
- організація виробництва зразків штурмової, винищувальної, бомбардувальної, навчально-тренувальної та бойової авіації, які наразі не виробляються в Україні, з поступовим переходом від складання та локального виробництва вузлів і агрегатів до повномасштабного серійного виробництва за ліцензійними угодами;
- організація спільного серійного виробництва озброєння, військової та спеціальної техніки, що не виробляється в Україні, за ліцензійними угодами для задоволення потреб промисловості;
- впровадження CALS-технологій та ощадливого виробництва;
- розвиток дослідницької та випробувальної бази;
- впровадження маловитратних та безвідходних технологій, що забезпечують раціональне споживання та використання природних ресурсів, зниження енергетичної складової собівартості продукції та наближення її енергоємності до рівня розвинених країн та стандартів ЄС.

Розвиток оборонної промисловості на основі використання її конкурентних переваг може бути забезпечений шляхом широкої інтеграції з високотехнологічним сектором цивільної промисловості.

Диверсифікація виробництва, що дозволить підприємствам ОПК освоїти випуск високотехнологічної промислової продукції цивільного призначення (до 2030 року частка цивільної продукції в ОПК має становити не менше 50% від

загального обсягу виробництва), а також створення та просування на ринки імпортозамінної та експортоорієнтованої цивільної продукції можливе за таких умов:

- усунення ризику деградації вітчизняної оборонної промисловості у разі можливого скорочення оборонних закупівель;
- забезпечення здійснення інноваційної та інвестиційної діяльності оборонних підприємств таким чином, щоб вони мали змогу виробляти озброєння, військову та спеціальну техніку з необхідними тактико-технічними характеристиками;
- збереження та розвиток комплексу компетенцій в оборонно-промисловому комплексі для забезпечення вирішення всього спектру завдань технічного оснащення силових структур України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України.

Необхідно вжити заходів для реструктуризації та вдосконалення управління, включаючи:

- структурний перегляд системи управління державним сектором оборонної промисловості;
- перегляд та оптимізація структури активів компаній та установ;
- створення науково-виробничих структур, які координують і реалізують великі проекти (програми), оптимізують і підвищують концентрацію виробництва, впроваджують і вдосконалюють корпоративне управління та менеджмент.

Систему планування можна вдосконалити шляхом:

- створення якісно нової системи аналізу та планування в промисловості, взаємоузгодженого зі стратегічними документами державного оборонного планування в контексті цілей, завдань та пріоритетів державної політики у сфері національної безпеки і оборони, воєнно-економічного, соціально-економічного та науково-технічного розвитку держави;
- створення та впровадження єдиної інформаційно-аналітичної системи центрального органу виконавчої влади, відповідального за формування та

реалізацію державної військово-промислової політики, як сучасного інструменту підтримки прийняття рішень.

Оптимізація імпортозаміщення відбуватиметься шляхом поступової локалізації виробництва в інтересах національної оборони і безпеки та використання офсетних угод при організації спільного виробництва, в тому числі із застосуванням технології адитивного 3D-друку.

Розвиток кадрового потенціалу оборонної промисловості забезпечується через:

- покращення умов праці та підвищення престижу працівників оборонно-промислового комплексу;

- моніторинг та прогнозування кадрових потреб організації, вдосконалення підготовки кваліфікованого персоналу для забезпечення виробничих циклів найважливіших систем озброєння;

- удосконалення системи підготовки (перепідготовки) кадрів, стимулювання залучення висококваліфікованих фахівців до оборонно-промислового комплексу.

Розвиток експортного потенціалу можливо стимулювати наступним чином:

- розробка та прийняття законодавства для забезпечення військово-технічного співробітництва та реалізації угод на імпорт озброєння, військової та спеціальної техніки;

- укладення міжурядових угод про військово-технічне співробітництво, які передбачають взаємний захист інвестицій, технологій та конкретні заходи щодо спільного виробництва озброєння, військової та спеціальної техніки для ринків третіх країн;

- розвиток експортного потенціалу оборонно-промислового комплексу, що передбачає створення сприятливих умов для реалізації міжнародних проектів у сфері озброєння та військової техніки;

- створення умов для спільного виробництва зразків, які не виробляються в Україні.

Забезпечення випереджаючого інноваційного розвитку в оборонній промисловості.

Метою інноваційної діяльності в оборонно-промисловому комплексі є забезпечення потреб держави в сучасних вискоєфективних системах озброєння, військової та спеціальної техніки відповідно до встановлених нормативів, національних і міжнародних стандартів, а також потреб в експорті високотехнологічної продукції шляхом оновлення та створення нової науково-технічної бази підприємств і організацій оборонно-промислового комплексу на основі поєднання ефективного державного управління та ринкових механізмів саморозвитку.

Слід зосередитися на інноваційній діяльності в оборонній промисловості, передбачивши, зокрема:

- технічне переоснащення та оновлення виробничої бази з урахуванням новітніх науково-технічних досягнень і переходу до нових типів спеціалізації та організації виробництва;
- підвищення технологічного рівня розробки та виробництва озброєння, військової та спеціальної техніки;
- підвищення ефективності використання матеріалів та інших ресурсів;
- різкого зменшення енергоємності виробництва;
- мінімізації впливу оборонної промисловості та її продукції на навколишнє середовище та людей;
- забезпечення стимулювання приватної підприємницької ініціативи у виконанні завдань розвитку оборонно-промислового комплексу;
- вирішення питання забезпечення оборонно-промислового комплексу кваліфікованими кадрами шляхом запровадження післядипломної підготовки фахівців усіх рівнів.

Для досягнення цієї мети держава має адаптувати рамкові умови для здійснення масштабної інноваційної діяльності в оборонно-промисловому комплексі, зокрема забезпечити оптимальне співвідношення між ринковими та регуляторними важелями державного впливу на інноваційний розвиток та

удосконалити структуру оборонно-промислового комплексу на засадах інноваційної моделі.

Інноваційна діяльність та ресурси, необхідні для її розвитку, повинні розглядатися з урахуванням наступних ключових пріоритетів:

- адаптація інноваційної інфраструктури оборонної промисловості до умов глобалізації та підвищення її конкурентоспроможності;
- створення привабливих умов для розробників інновацій, стимулювання інноваційної діяльності підприємств оборонно-промислового комплексу;
- переорієнтація інноваційної інфраструктури на ринковий попит та споживачів;
- системний підхід до управління інноваційною діяльністю, інформаційне забезпечення.

Основними напрямками інноваційного розвитку оборонної промисловості України є наступні:

- реформування інституційної структури оборонної промисловості з метою створення науково-виробничих структур, здатних реалізовувати повний інноваційний та інвестиційний цикли;
- створення нової системи управління функціонуванням та розвитком оборонної промисловості;
- використання системи прискореного інноваційного розвитку та нової моделі наукового супроводу інновацій в оборонно-промисловому комплексі;
- запровадження нових механізмів фінансування, кредитування та інвестиційної підтримки оборонної промисловості;
- надання науково-виробничим структурам оборонно-промислового комплексу державної підтримки на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Слід забезпечити технічне переоснащення, структурну реорганізацію, технологічну модернізацію та розвиток науково-виробничої бази підприємств оборонно-промислового комплексу шляхом, зокрема:

- модернізації, нарощування потенціалу та підготовки виробництва до виконання завдань і заходів, визначених цільовими оборонними програмами

держави в частині розвитку озброєння, військової та спеціальної техніки;

- зняття нормативних та інших обмежень на державне фінансування модернізації, розбудови потенціалу та виробничого навчання недержавних оборонних підприємств;

- технічного переоснащення та технологічної модернізації, розробки та впровадження технологій ремонту озброєння, військової та спеціальної техніки і виробництва комплектуючих для їх ремонту;

- впровадження ІТ-систем для управління виробництвом;

- реалізації проектів і програм у рамках міжурядових угод та міжнародних договорів у сфері науково-технічного співробітництва, у тому числі військово-технічного співробітництва, розширення сфери та обсягів експорту високотехнологічної продукції військового, цивільного та подвійного призначення;

- створення спеціалізованих виробництв для виготовлення нових матеріалів і речовин, складних деталей, вузлів, приладів, агрегатів і виробів, у тому числі з використанням технологій адитивного 3D-друку;

- створення спеціалізованого інструментарію та матеріально-технічної бази;

- впровадження ощадливого виробництва;

- удосконалення заходів та процедур, пов'язаних з безпекою персоналу, доступністю об'єктів, інформаційною безпекою, кібербезпекою на підприємствах, в установах та організаціях оборонно-промислового комплексу.

Відповідно до існуючих та перспективних потреб в озброєнні, військовій та спеціальній техніці пропонується зосередити основні зусилля оборонних науково-дослідних установ на розробці озброєння, військової та спеціальної техніки та раціональній диверсифікації оборонно-промислового комплексу:

у фундаментальних дослідженнях:

- надзвукова зброя, заснована на електромагнітному прискоренні зарядів малого калібру («куль») субміліметрових і мікронних розмірів;

- інфрачервоні електронно-оптичні перетворювачі для створення

надчутливих приладів нічного бачення та тепловізійних камер нового покоління;

- нове покоління конструкційних матеріалів з аномально високою гнучкістю і зносостійкістю для використання в авіабудуванні, зокрема, у виробництві лопатей вертольотів, планерів літаків і суднобудуванні;

- надчутливі звукові та ультразвукові приймачі для систем ехолокації у водному середовищі;

- альтернативні джерела енергії – гібридні, електричні, водневі електростанції;

- мікро- та наносупутники;

у прикладній сфері застосування напрацювань у наступних напрямках:

- автоматизовані системи управління, інтеграція різних систем озброєння в єдину мережу розвідки, цілевказання та управління вогнем;

- ракетно-космічні технології;

- високоточна наземна, повітряна та морська зброя;

- засоби радіоелектронної боротьби та навігаційного забезпечення;

- технічні методи розвідки;

- робототехніка та безпілотні платформи різного призначення;

- екіпірування «солдата майбутнього»;

- кібербезпека;

- вертольотобудування (легкі вертольоти);

- аерокосмічного обладнання та критичних компонентів, розвиток виробничої бази та збільшення виробництва військово-транспортних літаків.

Заходи з розвитку військового озброєння і техніки та раціональної диверсифікації оборонно-промислового комплексу реалізуються шляхом створення конкурентоспроможної наукоємної продукції військового, цивільного та подвійного призначення і підготовки виробництва для її впровадження в галузях:

військова – створення, модернізація та освоєння виробництва продукції військового та подвійного призначення для задоволення потреб Збройних Сил

України, інших військових формувань та правоохоронних органів, а також на експорт;

цивільна – створення, модернізація та освоєння виробництва технологічно складної конкурентоспроможної цивільної продукції для підвищення рівня задоволення пріоритетних національних соціально-економічних потреб країни у високоякісній вітчизняній продукції та її експорту в галузях машинобудування, транспорту, енергетики, життєзабезпечення, інформатизації та телекомунікацій;

імпортозаміщення:

- створення та розвиток імпортозамінних виробництв продукції військового та цивільного призначення подвійного використання, які необхідні для задоволення пріоритетних потреб оборони, безпеки та економіки держави і дозволяють зменшити залежність України від імпорту критично важливих товарів;

- локалізація виробництва з метою збільшення частки вартості сировини, матеріалів, комплектуючих виробів, вузлів, деталей та агрегатів вітчизняного походження, виконання робіт і надання послуг вітчизняними виробниками на митній території України у вартості товарів, робіт і послуг, що закуповуються для потреб національної безпеки і оборони, зокрема шляхом укладення офсетних (компенсаційних) договорів з іноземними постачальниками при здійсненні закупівель товарів, робіт і послуг за імпортом;

розвиток і захист ключових та критичних технологій:

- забезпечення динамічного розвитку провідних (високоризикових) наукових досліджень і розробок, фундаментальних наук та реалізацію прикладних наукових програм в інтересах оборони і безпеки держави, зокрема за участю Національної академії наук України, державних наукових центрів та провідних університетів;

- створення реєстру критичних технологій та компетенцій;

- сприяти комерціалізації та більш широкому використанню військових технологій та технологій подвійного призначення для виробництва цивільної

продукції та диверсифікації виробництва на оборонно-промислових підприємствах;

- розробка політики управління інтелектуальною власністю для оборонної промисловості;

- запровадження процедури захисту технологій при здійсненні іноземних інвестицій у вітчизняні суб'єкти господарювання, що мають стратегічне значення для оборони і безпеки держави, з метою захисту національних інтересів держави;

- удосконалення заходів і процедур, пов'язаних з безпекою персоналу, доступністю об'єктів, інформаційною безпекою та кібербезпекою на оборонно-промислових підприємствах для захисту військових і цивільних технологій подвійного використання;

мобілізаційна підготовка – удосконалення системи розвитку та підтримання виробничих потужностей для мобілізаційних потреб підприємств ОПК шляхом визначення (уточнення) потреб у мобілізаційних запасах, проведення інвентаризації та оновлення виробничих потужностей і мобілізаційних запасів.

Для впровадження ефективних механізмів взаємодії (контрактів) між державними замовниками та виконавцями оборонного замовлення слід [204]:

- забезпечити належний рівень рентабельності оборонного замовлення (контрактів) з метою створення умов для науково-технічного, економічного та соціального розвитку оборонно-промислових підприємств;

- запровадити якісно нову систему планування середньо- та довгострокових програм і проектів у сфері розроблення та виробництва озброєння, військової та спеціальної техніки, забезпечити їх сталу реалізацію та ув'язку з державними програмами розвитку оборонно-промислового комплексу України;

- удосконалити механізми фінансування підприємств за державними цільовими програмами розвитку озброєння, військової та спеціальної техніки і оборонно-промислового комплексу.

Потреби ОПК України у безперервному навчанні персоналу для задоволення потреб оборонно-промислового комплексу, підвищення мотивації та забезпечення правового і соціального захисту працівників задовольнятимуться шляхом створення та впровадження (удосконалення) системи безперервної підготовки кадрів:

- системи безперервної підготовки робітничих, технічних та інженерно-технічних кадрів для оборонно-промислового комплексу шляхом відновлення роботи навчальних центрів на підприємствах, закладів професійної (професійно-технічної) освіти та профільних кафедр у вищих навчальних закладах, а також розроблення та впровадження відповідних програм підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних кадрів;

- державної системи, механізмів та комплексу організаційних, правових, економічних та інших заходів щодо забезпечення мотивації, стимулювання, правового та соціального захисту працівників оборонних підприємств;

- системи створення та підготовки кадрового резерву для заміщення управлінських посад усіх рівнів;

- схеми сертифікації інженерно-технічного персоналу в оборонній промисловості.

Наукова, інформаційна та аналітична підтримка оборонно-промислового комплексу здійснюватиметься за такими напрямками:

- вивчення вітчизняного та зарубіжного досвіду інтеграції науки та виробництва в оборонному секторі;

- аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду організаційно-правового забезпечення, принципів та механізмів державно-приватного партнерства в оборонному секторі економіки, розробка практичних рекомендацій щодо підготовки нормативно-правових актів для раціонального співробітництва підприємств, установ та організацій різних форм власності в оборонно-промисловому комплексі;

- вивчення потреб оборонного сектору економіки в імпорті продукції (товарів, технологій, робіт, послуг) військового призначення та подвійного

використання, розробка практичних рекомендацій щодо раціональної диверсифікації та імпортозаміщення;

- розробка принципів та механізмів, практичні рекомендації щодо вдосконалення системи захисту інтелектуальної власності в оборонно-промисловому комплексі;

- розробка принципів та механізмів, практичних рекомендацій та нормативно-правових актів, спрямованих на підвищення енергоефективності виробництва, зменшення частки енергоресурсів у структурі собівартості промислової продукції, що виробляється в оборонно-промисловому комплексі, та наближення її до рівня розвинутих країн та стандартів НАТО і Європейського Союзу;

- розробка практичних рекомендацій щодо створення та розвитку сучасної конкурентоспроможної цивільної продукції в оборонно-промисловому комплексі з урахуванням реальних та потенційних потреб економіки і населення держави та можливостей оборонно-промислового комплексу;

- розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи стандартизації, уніфікації та управління якістю товарів військового та цивільного призначення подвійного використання;

- створення системи та вдосконалення наявних наразі механізмів постійного забезпечення наукових установ та виробничих комплексів оборонно-промислового комплексу інформаційними, аналітичними та іншими матеріалами щодо світового розвитку науки і техніки, розробки озброєння, військової та спеціальної техніки;

- розробка, впровадження та постійне вдосконалення CALS-технологій;

- створення та впровадження захищеної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи обліку та аналізу діяльності підприємств оборонно-промислового комплексу;

- створення єдиної інформаційної бази науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, об'єктів інтелектуальної власності та технологій військового, спеціального та подвійного призначення, конструкторської

документації на продукцію військового призначення для використання при розробці інноваційної високотехнологічної продукції військового і цивільного призначення та подвійного використання;

- створення, розробка та впровадження захищеної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи експертної підтримки діяльності суб'єктів та об'єктів оборонного сектору України;

- створення системи інформаційно-видавничої діяльності в оборонно-промисловому комплексі, проведення наукових досліджень з питань розвитку оборонного сектору економіки, забезпечення підготовки та видання наукових, науково-аналітичних та інформаційно-аналітичних видань з питань розвитку науки, техніки, технологій, інженерії, сучасного науково-технічного прогресу в оборонно-промисловому комплексі [204, 273].

У сфері нормативно-правового забезпечення реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу основними завданнями мають бути:

- розробка та прийняття законопроектів щодо вдосконалення системи управління оборонним сектором економіки, визначення відповідних управлінських функцій для суб'єктів господарювання, що здійснюють управління державними об'єктами оборонно-промислового комплексу;

- розробка та прийняття законодавства, спрямованого, зокрема, на:

- визначення порядку іноземного інвестування в суб'єкти господарювання, що мають стратегічне значення для забезпечення обороноздатності й безпеки держави, з метою створення правових умов та механізмів участі іноземних інвесторів у капіталі цих суб'єктів господарювання, а також механізмів державного контролю за операціями з активами цих суб'єктів господарювання, що забезпечують захист національних інтересів держави;

- створення сприятливих умов для залучення іноземних інвестицій в оборонну промисловість;

- визначення особливостей трансформації державних комерційних підприємств оборонно-промислового комплексу в господарські товариства та

залучення іноземних інвестицій в оборонну промисловість при забезпеченні державного контролю для нейтралізації потенційних загроз національній безпеці;

- запровадження економічних механізмів стимулювання імпортозаміщення та інноваційної діяльності на підприємствах ОПК, які передбачають структурні зміни, залучення інвестицій та кредитів в обсягах, достатніх для поповнення обігових коштів, створення та освоєння нових видів продукції, розробки та впровадження сучасних технологій, оновлення та розвитку їх науково-виробничої бази;

- розробку та впровадження правових механізмів стимулювання диверсифікації виробництва на підприємствах оборонно-промислового комплексу;

- запровадження механізмів державного протекціонізму та державної підтримки вітчизняних виробників;

- запровадження механізмів вдосконалення державного регулювання трансферу технологій;

- удосконалення правового регулювання офсетних (компенсаційних) договорів з іноземними постачальниками при імпорті товарів, робіт і послуг для потреб національної безпеки і оборони для локалізації виробництва з метою збільшення частки вартості сировини, матеріалів, комплектуючих виробів, вузлів, деталей та комплектуючих вітчизняного походження, робіт і послуг, виконаних вітчизняними виробниками на митній території України, у вартості придбаних товарів, робіт і послуг;

- запровадження механізмів державно-приватного партнерства в оборонно-промисловому комплексі для спільної розробки та реалізації інвестиційних та інноваційних проектів, налагодження трансферу технологій, залучення компетенцій, кадрів, інновацій, технологій, капіталу та управлінського досвіду приватних компаній і організацій для спільного вирішення викликів національній безпеці;

- вдосконалення системи захисту прав інтелектуальної власності на

оборонні технології;

- розробку, затвердження та впровадження нормативно-технічних документів, що регламентують розроблення, виробництво, ремонт, модернізацію та утилізацію товарів військового призначення та подвійного використання;

- розробку та впровадження механізмів пільгового кредитування підприємств ОПК, які беруть участь в оборонному замовленні, виконують зовнішньоекономічні контракти на постачання озброєння, військової техніки та комплектуючих, забезпечують розробку та виробництво продукції, що заміщує імпорт;

- запровадження механізмів фінансового стимулювання оборонних підприємств;

- нормативно-правове забезпечення державного фінансування заходів з модернізації, розбудови потенціалу та підготовки виробництва, що здійснюються недержавними оборонними підприємствами [273].

3.2 Механізми формування раціонального оборонного заказу держави

Оборонне планування є складовою частиною системи державного планування, що здійснюється з метою забезпечення обороноздатності держави шляхом визначення пріоритетів і напрямів розвитку сил оборони, озброєння та військової техніки, інфраструктури, підготовки військ (сил), а також розроблення відповідних концепцій, програм і планів з урахуванням реальних і потенційних загроз у воєнній сфері, демографічних, фінансових та економічних можливостей держави [273].

Основними цілями оборонного планування на основі спроможностей є [54, 59]:

- оцінка безпекового середовища, визначення принципів, мети та основних завдань оборонної політики держави, пріоритетів та напрямів

розвитку сил оборони з урахуванням реальних і потенційних загроз у воєнній сфері, демографічних та фінансово-економічних можливостей держави;

- визначення потреб у спроможностях, структурі, чисельності особового складу, кількісних та якісних показниках озброєння та військової техніки, інших видів техніки, військової інфраструктури та підготовки військовослужбовців (формування перспективного складу Збройних Сил, що відповідає вимогам щодо необхідних спроможностей, з урахуванням спроможності держави забезпечувати свої оборонні потреби);

- оцінка стану готовності сил оборони до виконання завдань з оборони України (оцінка наявних спроможностей Збройних Сил до виконання завдань за всіма визначеними сценаріями), а також результатів реалізації заходів з їх розвитку у попередньому періоді;

- розробка комплексного документу щодо розвитку спроможностей сил оборони та необхідності розвитку спроможностей сил безпеки у видатках державного бюджету України та оцінки ризиків;

- планування ресурсного забезпечення сил безпеки (формування пропозицій щодо державного оборонного замовлення, планування закупівель продукції, робіт і послуг, у тому числі на особливий період);

- планування заходів з мобілізаційної підготовки в Міністерстві оборони та Збройних Силах;

- організація виконання завдань і заходів, передбачених програмами і планами, та оцінка стану розбудови необхідного потенціалу.

Принципи оборонного планування на основі спроможностей полягають у наступному:

- реалістичність, тобто баланс між вартістю заходів з розбудови спроможностей та виділеними коштами;

- ефективність, тобто досягнення поставлених цілей шляхом виконання завдань і заходів у запланований період у межах виділених ресурсів;

- ефективність, тобто оптимальне співвідношення витрачених ресурсів і досягнутих результатів;

- централізація управління плануванням для забезпечення сталого розвитку сил оборони;
 - безперервність управління плануванням та моніторингу ефективності;
 - систематичні та паралельні процеси планування та моніторингу для забезпечення ефективності процесу управління розвитком потенціалу;
 - об'єктивність та колегіальність у підготовці пропозицій щодо прийняття рішень у процесі планування;
 - цілісність, яка забезпечується взаємним узгодженням планових документів розвитку складових сил оборони на довго-, середньо- та короткострокову перспективу з урахуванням їх функціонального призначення, що досягається єдиним наскрізним плануванням створення нових і модернізації існуючих видів озброєння, військової та спеціальної техніки, виробничих потужностей для їх розроблення, виробництва, а також розроблення та впровадження нових військових технологій;
 - узгодженість оборонного планування зі стратегічним плануванням застосування сил оборони, засобів мобілізаційної підготовки національної економіки, системи життєзабезпечення населення і території держави до оборони;
 - відкритість інформації про цілі, пріоритети, орієнтири планування та прозорість використання ресурсів.
- Вихідними даними для оборонного планування є [211]:
- засади внутрішньої і зовнішньої політики, в тому числі у сфері оборони, відповідно до законодавства України;
 - очікувані загрози національній безпеці та національним інтересам України, стратегічні цілі та основні завдання політики національної безпеки у сфері оборони держави, а також уточнені, у разі необхідності, завдання сил оборони, визначені Президентом України;
 - висновки на основі аналізу досягнень воєнної науки та новітніх військових технологій, досвіду застосування Збройних Сил у військових операціях та міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки;

- індикативні прогностичні показники спроможності держави забезпечити потреби оборони людськими, фінансовими та матеріально-технічними ресурсами (обсяги виробництва військової техніки та озброєння підприємствами ОПК у мирний час, після виконання мобілізаційного плану розвитку національної економіки України на особливий період, замовлення за кордоном, виробництво в рамках кооперації, лізингу та інших форм військово-технічного співробітництва);

- затверджена за результатами оборонного огляду загальна структура, склад та організація Збройних Сил (для довгострокового планування – модель (обрис) майбутніх Збройних Сил).

Впровадження оборонного планування на основі спроможностей здійснюється з дотриманням положень законів України з питань оборони і військового будівництва, Воєнної доктрини України (в перспективі Стратегії воєнної безпеки України), Стратегічного оборонного бюлетеня України.

На рисунку 3.3 наведена загальна схема процесу оборонного планування.

Безпосереднє керівництво здійсненням оборонного планування покладається в Міністерстві оборони – на першого заступника Міністра оборони України, у Збройних Силах – на начальника Генерального штабу – Головнокомандувача Збройних Сил України.

Загальну координацію заходів оборонного планування здійснює Департамент воєнної політики стратегічного планування та міжнародного співробітництва МО України. У рамках оборонного планування Міністерство оборони формує та реалізує державну політику з питань національної безпеки у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва у мирний час та особливий період. Генеральний штаб відповідає за організацію та здійснення заходів оборонного планування у Збройних Силах. Процес оборонного планування безперервний і має циклічний характер. Оборонне планування поділяється на довгострокове (12 років), середньострокове (6 років) та короткострокове (2 роки).

Рисунок 3.3 – Загальна схема процесу оборонного планування [85]

Довгострокове оборонне планування в Міністерстві оборони та Збройних Силах здійснюється з метою реалізації засад державної політики у сфері оборони і військового будівництва шляхом визначення стратегічних цілей, пріоритетів і напрямів розвитку сил оборони, озброєння й військової техніки, інфраструктури, підготовки військ (сил), а також потреби в ресурсах. Довгострокове оборонне планування передбачає:

- проведення аналізу стану та визначення тенденцій розвитку воєнно-політичної, воєнно-стратегічної і соціально-економічної обстановки у державі та світі, характеру, форм та способів ведення збройної боротьби на наступні 10-20 років;

- визначення (уточнення) засад державної політики у сфері оборони і військового будівництва;

- необхідних спроможностей та порядку їх створення, утримання й розвитку;

- розроблення (уточнення) на основі Стратегії національної безпеки України Воєнної доктрини України (в перспективі Стратегії воєнної безпеки України);

- розроблення на основі Воєнної доктрини України (в перспективі Стратегії воєнної безпеки України) та результатів проведення оборонного огляду Стратегічного оборонного бюлетеня України;

- створення нормативно-правової бази для середньострокового і короткострокового оборонного планування;

- визначення пропозицій до прогнозних показників видатків зведеного бюджету на оборону на довгострокову перспективу;

- розроблення державних цільових програм [211].

Основними даними для довгострокового оборонного планування є:

- результати аналізу стану та визначення тенденцій розвитку воєнно-політичної, воєнно-економічної та воєнно-стратегічної обстановки в Україні та навколо неї, напрямів розвитку збройних сил провідних країн світу, характеру

- сучасних збройних конфліктів, реальних і потенційних воєнних загроз

національній безпеці України у воєнній сфері;

- можливості національної економіки, її галузей та перспективи їх розвитку (відповідно до національних (державних) цільових програм розвитку);
- наявні спроможності Збройних Сил, які визначають їх готовність до виконання завдань за призначенням;
- положення (вимоги) нормативно-правових актів щодо підстав, повноважень та методів, за якими мають діяти структурні підрозділи Міністерства оборони, Генерального штабу, командувань видів та інших органів військового управління в частині довгострокового планування, умови та порядок розроблення комплексного документа з розвитку спроможностей Збройних Сил (сил оборони), планів утримання і розвитку та інших документів оборонного планування;
- тенденцій розвитку воєнної науки, техніки, форм і способів застосування Збройних Сил, технічних засобів збройної боротьби та змін у структурі сектору безпеки і оборони України;
- проблеми у сфері розвитку сил оборони, шляхи їх вирішення;
- результати виконання комплексного документу з розвитку спроможностей Збройних Сил, державної програми розвитку озброєння і військової техніки, плану утримання та розвитку, планів утримання та розвитку видів, інших програмних і планових документів щодо розвитку Збройних Сил;
- матеріальні, фінансові і людські ресурси, що виділяються для розвитку сил оборони.

Структурні підрозділи Міністерства оборони та Генерального штабу, командування видів, інші органи військового управління, науково-дослідні установи:

- беруть участь у проведенні аналізу воєнно-політичної, воєнно-економічної та воєнно-стратегічної обстановки, визначенні рівня реальних та потенційних загроз воєнній безпеці України;
- вносять за підпорядкованістю пропозиції щодо формування і реалізації воєнної політики;

- розробляють (за необхідності) пропозиції до Стратегії воєнної безпеки України (Воєнної доктрини), Державної програми розвитку озброєння та військової техніки, законодавчих та інших нормативно-правових актів у сфері оборони та військового будівництва;
- беруть участь у розробці імовірних сценаріїв виникнення та розвитку кризових ситуацій, що потребує застосування сил та засобів сектору безпеки і оборони;
- опрацьовують концептуальні документи щодо застосування військ (сил) у перспективному безпековому середовищі;
- беруть участь у формуванні пропозицій щодо визначення потреби в матеріальних, фінансових і людських ресурсах для забезпечення Збройних Сил; розробляють програмні документи розвитку спроможностей видів, окремих родів військ, сил, організують роботу в підпорядкованих структурах щодо виконання заходів довгострокового оборонного планування та взаємодії з іншими суб'єктами планування в частині, що їх стосується;
- замовляють у межах своїх повноважень проведення комплексних досліджень з питань довгострокового оборонного планування, прогнозування перспектив розвитку Збройних Сил;
- беруть участь в оборонному огляді, за результатами якого розробляють звіт та пропозиції до Стратегічного оборонного бюлетеню України [206].

Державні цільові програми на довгостроковий період розробляють з метою вирішення існуючих проблемних питань розвитку озброєння, військової і спеціальної техніки, інфраструктури та інших актуальних питань оборони. Порядок їх розробки, затвердження і виконання визначається законодавством.

Середньострокове оборонне планування здійснюють з метою визначення комплексу заходів технічного, організаційного, соціального та економічного характеру, які забезпечують готовність сил оборони до ефективного виконання завдань з оборони, з урахуванням передбаченого законодавством щорічного бюджетного фінансування сектору оборони. Середньострокове оборонне

планування здійснюється на підставі положень Стратегії воєнної безпеки України, Стратегічного оборонного бюлетеня України, актів Президента України та Кабінету Міністрів з урахуванням передбаченого законодавством щорічного бюджетного фінансування сектору оборони, результатів огляду спроможностей, а також ходу виконання програм розвитку сил оборони і відповідних державних цільових програм.

У програмах розвитку правоохоронних і розвідувальних органів, сил цивільного захисту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, Державної спеціальної служби транспорту та інших військових формувань окремим розділом визначаються завдання і заходи, що стосуються їх участі в здійсненні оборони держави, які узгоджуються з МО України та Генеральним штабом Збройних Сил.

Короткострокове оборонне планування здійснюється з метою деталізації, а за необхідності – уточнення показників комплексного документу розвитку спроможностей сил оборони шляхом розроблення щорічних планів утримання та розвитку Збройних Сил, вироблення раціональних управлінських рішень щодо ефективного використання наявних та виділених ресурсів.

На короткостроковий період щорічно розробляються:

- військово-політичні вказівки щодо формування та реалізації воєнної політики в Міністерстві оборони України і Збройних Силах України на визначений період (наступний та два послідовних за ним роки); спільні накази Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України з організації оборонного планування та складання проектів кошторисів;
- накази керівників інших органів управління з питань оборонного планування (за потреби);
- пропозиції до попередніх показників проекту Державного бюджету України на наступний рік, прогнозу видатків на два подальші роки (на перспективу – пропозиції до бюджетної декларації на три роки) та змін до переліку бюджетних програм;
- бюджетний запит Міністерства оборони;

- пропозиції Міністерства оборони до проекту основних показників державного оборонного замовлення на відповідний період;
- зведений кошторис Міністерства оборони;
- орієнтовний план утримання та розвитку Збройних Сил України;
- план утримання та розвитку Збройних Сил;
- плани утримання та розвитку видів.

За потреби можуть розроблятися інші документи, які деталізують та обґрунтовують необхідність проведення заходів та витрат на них.

Оборонний огляд передбачає проведення наступних основних процедур: оцінювання середовища безпеки; планування ресурсів і сил; оцінювання ризиків; формування перспективної моделі (структури) ЗС; підготовка програмних документів їх розвитку (рис. 3.4).

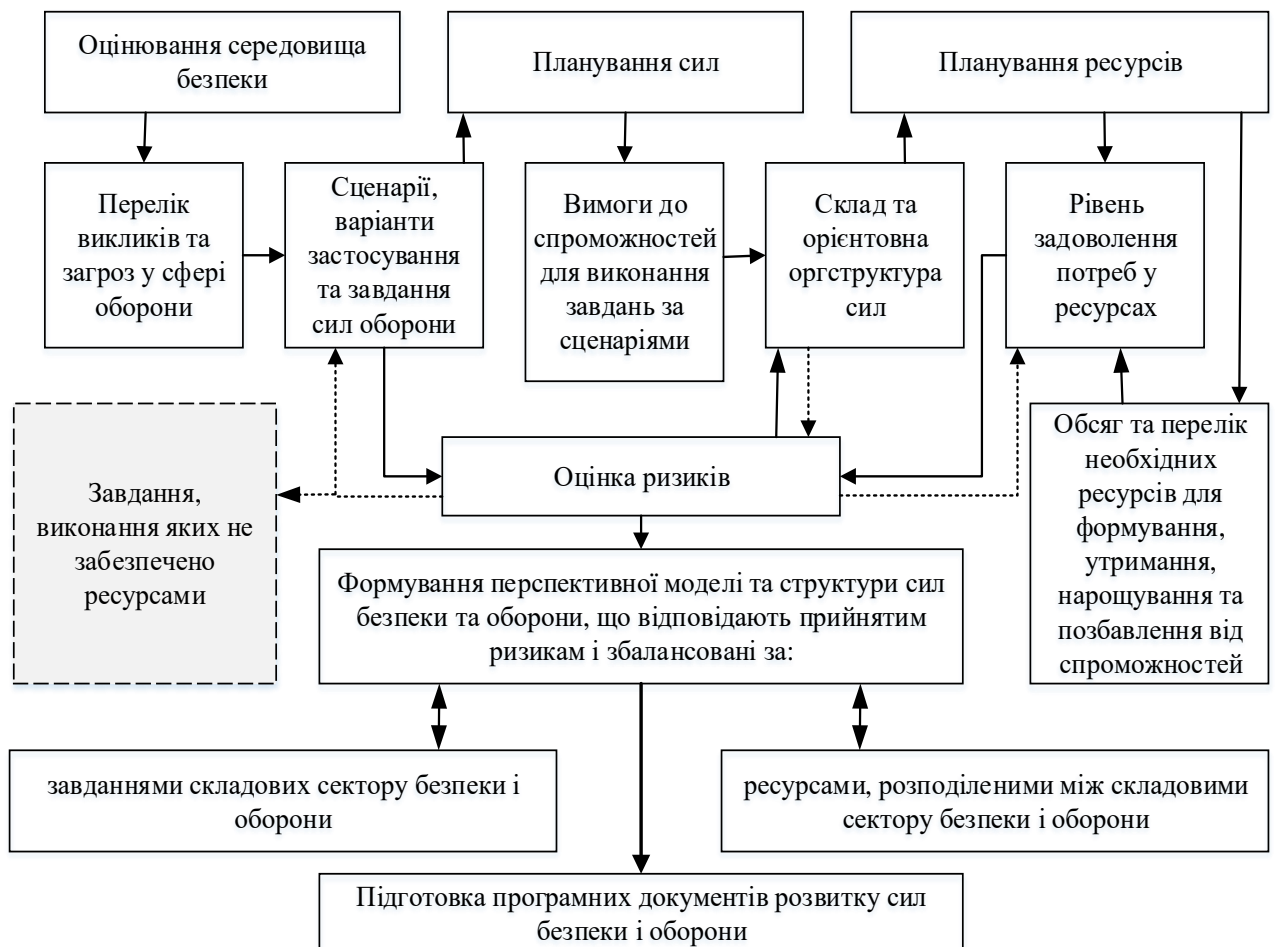

Рисунок 3.4 – Перелік та взаємний зв'язок між процедурами у процесі оборонного огляду (варіант) [85]

За їх результатами опрацьовується склад та організаційна структура військ (сил), які відповідають завданням Збройних Сил (сил оборони) і збалансовані ресурсами, розподіленими між складовими сектору безпеки і оборони, а також програмні документи довгострокового та середньострокового планування.

У ході процедури оцінювання середовища безпеки:

- оцінюються перспективи розвитку воєнно-політичної та за необхідністю воєнно-стратегічної обстановки навколо України на наступні 10-20 років;

- визначається перелік викликів та загроз у сфері оборони;

- формуються на їх основі ймовірні сценарії розвитку кризових ситуацій, за яких застосовуються сили безпеки та оборони України.

У рамках цієї процедури оцінюється ймовірність виникнення сценаріїв, визначаються варіанти застосування та завдання Збройних Сил (сил оборони) за кожним сценарієм, а також вимоги до спроможностей (бойових, оперативних, спеціальних) щодо виконання завдань за усіма сценаріями. Під час оцінювання воєнно-політичної обстановки та прогнозу її розвитку визначаються реальні та потенційні зовнішні загрози у сфері оборони і безпеки на довгострокову (середньострокову) перспективу з використанням апробованих математичних методик (розрахункових задач) та спеціального математичного програмного забезпечення. Оцінка воєнно-політичної обстановки є результатом кількісно-якісного аналізу сукупності чинників, що характеризують стан відношень між державами (їх коаліціями, іншими суб'єктами міжнародного права), їх військових та економічних потенціалів, розстановки, співвідношення і взаємодії політичних, військових та інших сил, ступеня напруженості між державами та рівня потенційної небезпеки виникнення воєнних конфліктів, інших воєнних загроз національній безпеці України. При цьому визначаються перелік викликів та загроз національній безпеці у сфері безпеки і оборони.

Враховуючи характеристику викликів і загроз національній безпеці нашої країни, пріоритети політики держави у сфері безпеки і оборони, аналізується широкий спектр імовірних ситуацій, в яких можуть застосовуватися (залучаються) сили оборони, на довгострокову перспективу. Такі ситуації об'єднуються відповідними сценаріями. Оцінювання сценаріїв проводиться з використанням методів експертної оцінки та інших методів стратегічного аналізу. Визначається ймовірність їх виникнення та негативні наслідки для національної безпеки нашої країни. Оцінювання ймовірності виникнення кризових ситуацій відбувається як окремо за кожним із сценаріїв, так і груп сценаріїв одночасно. Це дає змогу здійснювати планування сил та ресурсів на довгострокову, середньострокову та короткострокову перспективу більш цілеспрямовано, точно та обґрунтовано.

Результатом оцінювання середовища безпеки мають бути:

- висновки з оцінки воєнно-політичної обстановки, характеристика викликів і загроз, як окремий документ;
- перелік вірогідних сценаріїв розвитку кризових ситуацій та варіантів можливого застосування військ (сил);
- інші робочі матеріали, які визначені Експертною комісією.

Планування сил здійснюється на основі варіантів застосування сил оборони для виконання завдань визначених сценаріями та включає:

- визначення необхідних спроможностей для виконання завдань за варіантами застосування;
- оцінка наявних спроможностей та їх відповідності вимогам (здатності до виконання завдань за призначенням);
- визначення недостатніх і надлишкових спроможностей шляхом порівняння як необхідних, так і наявних спроможностей;
- планування заходів щодо утримання наявних, формування недостатніх і позбавлення від надлишкових спроможностей.

Такий підхід передбачає (рисунок 3.5):

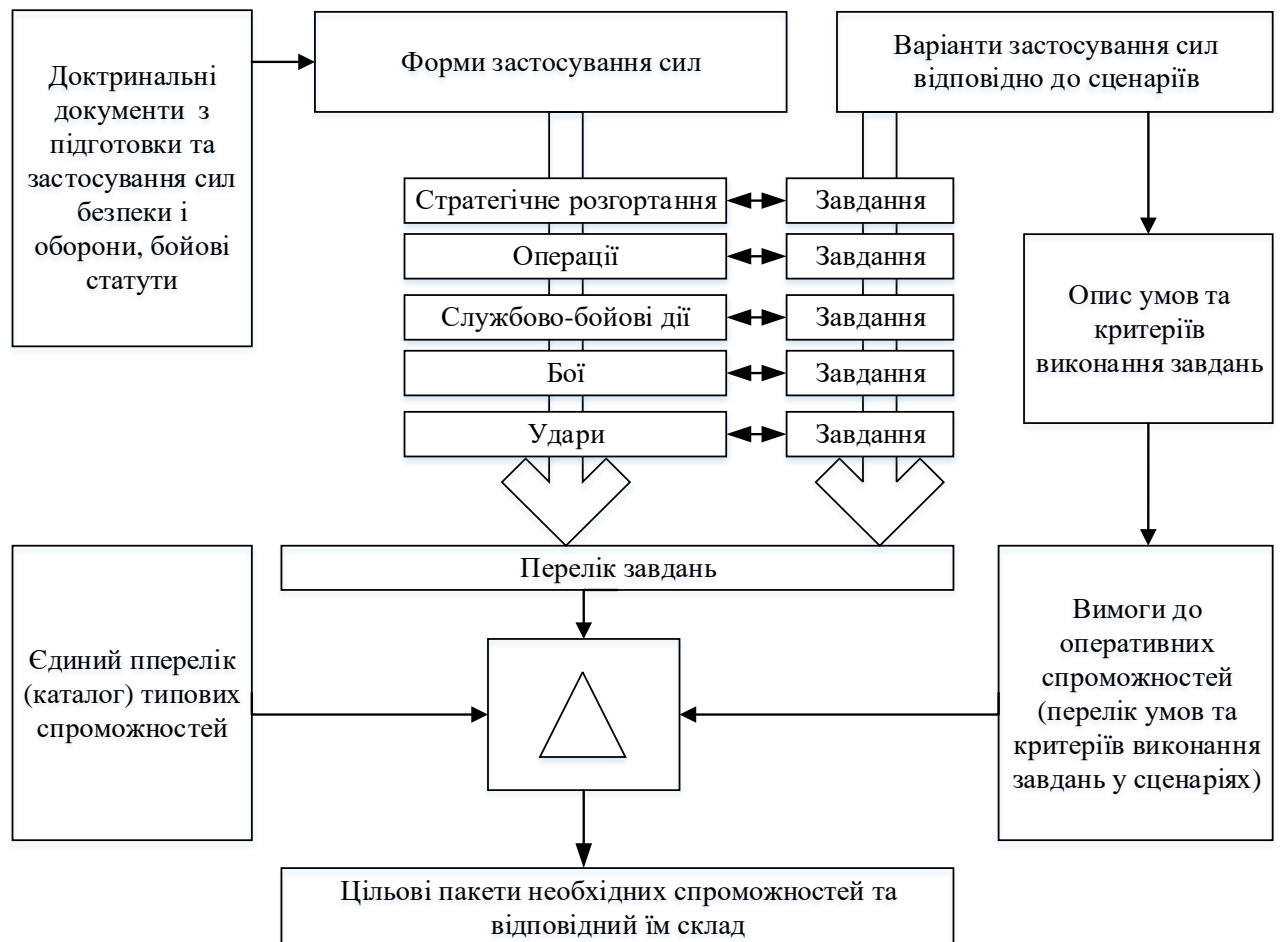

Рисунок 3.5 – Складові планування сил безпеки за характеристиками їх спроможностей [85]

- визначення завдань за кожним із сценаріїв, які в подальшому мають бути зведені у єдиний перелік;
- опис умов і критеріїв виконання завдань (умов їх виконання): воєнних, фізичних, цивільних, які у сукупності складають актуальні вимоги до оперативних спроможностей, створення каталогів спроможностей видів;
- підбір з Каталогу спроможностей Збройних Сил, спроможностей, які відповідають визначеним завданням;
- визначення пріоритетів обраних спроможностей (критичних спроможностей) у відповідності із завданнями з урахуванням перспективи розвитку;
- формування цільового пакету критично необхідних спроможностей і відповідного їм складу сил.

Для визначення та опису спроможностей враховуються умови (географічні, кліматичні, соціально-політичні, військові, техногенні тощо), за яких будуть виконуватися завдання в рамках сценаріїв. Пріоритетність розвитку спроможностей може бути визначена за допомогою рейтингу, який оцінюється експертами за методологією, що враховує: ймовірність виконання завдання за сценарієм та можливий вплив на досягнення цілей у разі невиконання цього завдання; необхідність конкретної спроможності для виконання конкретного завдання та ступінь негативного впливу на виконання завдання через невикористання спроможності. Для прийняття раціонального рішення щодо відбору (розвитку) спроможностей для виконання конкретних завдань та визначення пріоритетності їх досягнення можуть бути використані інші апробовані математичні методи (розрахункові задачі) та спеціальне математичне програмне забезпечення. Компіляція необхідних спроможностей (з урахуванням їх оцінок) дозволяє створити цільовий пакет оборонних спроможностей для виконання завдань за конкретним сценарієм та визначити відповідний склад сил і засобів.

Оцінка наявних спроможностей здійснюється органами військового управління стратегічного, оперативного та тактичного рівнів, командирами, керівниками структурних підрозділів і організацій під час проведення оборонного огляду, огляду спроможностей (один раз на 2-3 роки за рішенням Міністра оборони), а також за потребою.

Вона проводиться для всіх основних компонентів спроможностей і включає оцінку:

- відповідних доктринальних документів (щодо підготовки, застосування, організації повсякденної діяльності підрозділу (структурного елемента) тощо).
- організаційної структури та складу оперативно-тактичного угруповання Збройних Сил за видами і родами військ (сил) з точки зору їх здатності виконувати завдання в будь-якій обстановці з необхідним рівнем ефективності;
- рівня підготовки персоналу до виконання поставлених завдань;

- забезпечення необхідним озброєнням та військовою технікою для виконання завдань відповідно до обстановки з урахуванням їх технічного стану та терміну служби;

- стану та спроможності систем матеріально-технічного та медичного забезпечення виконувати завдання відповідно до ситуації, в тому числі наявність запасів;

- якості військової освіти і науки, її здатності забезпечувати належний рівень професійної підготовки кадрів та обґрунтованість розвитку і застосування Збройних Сил;

- наявності кваліфікованого та мотивованого військового (цивільного) персоналу;

- існуючої військової інфраструктури та її здатності забезпечувати життєдіяльність військових організацій та виконання ними завдань за призначенням;

- рівня оперативної сумісності з відповідними силами НАТО.

Процедура оцінки здійснюється шляхом порівняння необхідних спроможностей (оперативних, бойових, спеціальних) для виконання завдань за кожним імовірним кризовим сценарієм та наявних можливостей сил і засобів.

Результати оцінки (висновки) можуть бути наступними:

- зіставлення наявних можливостей із завданнями в сценаріях;

- незначне перевищення необхідних можливостей (більшість наявних сил і засобів можуть бути використані для вирішення завдань у передбачуваних ситуаціях, решта є надлишковими);

- перевищення необхідного потенціалу (близько половини наявних сил і засобів можуть бути використані для вирішення завдань за передбачуваними сценаріями, решта є надлишковими);

- значне перевищення необхідних спроможностей (лише незначна частина наявних сил і засобів може бути використана для вирішення завдань у передбачуваних ситуаціях, решта є надлишковою);

- наявний критичний надлишок потужностей (наявні сили і засоби взагалі не потрібні для вирішення проблем у відповідних сценаріях);
- незначний дефіцит необхідних спроможностей (наявних сил і засобів для виконання завдань за відповідними сценаріями);
- відсутність необхідних спроможностей (близько половини наявних сил і засобів недостатньо для виконання завдань, передбачених сценаріями);
- значний брак необхідного потенціалу (лише невелика частина наявних сил і засобів може бути задіяна);
- критичний дефіцит основних спроможностей (оперативних, бойових, спеціальних) – повна відсутність наявних сил і засобів для виконання завдань за сценаріями.

Підтримання наявних спроможностей – функціонування відповідно до їх основних компонентів (складових) для забезпечення необхідного стану та спроможностей сил і засобів для виконання завдань за сценаріями. Розширення (модернізація) наявних спроможностей – доповнення їх наявними силами та засобами для досягнення необхідного рівня спроможностей для виконання завдань за сценаріями. Це може включати краще оснащення військ та вдосконалення складу і структури існуючих підрозділів. Розвиток нових спроможностей зазвичай вимагає створення нових підрозділів (реорганізації існуючих), нових систем озброєння та військової техніки, органів управління та інших компонентів для виконання завдань за передбаченими сценаріями.

Утилізація надлишкових військових спроможностей (сил) передбачає їх вивільнення для виконання конкретних функцій, скорочення військових частин і підрозділів та оптимізацію військової інфраструктури. На основі цього аналізу визначається обсяг ресурсів та їх вартість (ресурсні потреби) для формування, утримання, розширення та виведення з експлуатації спроможностей.

Визначені потреби в ресурсах слугують орієнтиром для середньо- та короткострокового оборонного планування.

3.3 Науково-технічне супроводження політики забезпечення обороноздатності держави

Державне оборонне замовлення – це захід державного регулювання у сфері наукового та матеріально-технічного забезпечення оборони і національної безпеки України, який визначає порядок взаємодії міністерств, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади, державних установ, організацій та суб'єктів господарювання всіх форм власності під час його формування, розміщення та виконання, а також передбачає засоби реалізації міжнародних договорів України з питань військово-технічного співробітництва. Таке визначення державного оборонного замовлення містилося в Законі України «Про державне оборонне замовлення» від 03.03.1999 р. № 464-XIV. Закон втратив чинність на підставі Закону № 808-IX від 17.07.2020 р. [176].

Закон «Про оборонні закупівлі» докорінно змінює законодавство у сфері оборонних закупівель з радянської системи на європейську [196]. Відтепер оборонні закупівлі будуть більш відкритими – без зайвої секретності. План закупівель, який замінить ДОЗ, розроблятиметься протягом трьох років, а вітчизняна продукція, як державного, так і приватного сектору, матиме перевагу над іноземною [196].

Закон запроваджує багато нововведень, зокрема:

- визначає сучасні процедури закупівель продукції оборонного призначення та регулює закриті процедури закупівель;
- прозорість забезпечується шляхом обмеження підстав для засекречування та відмови від засекречування всього плану закупівель, що підвищує конкуренцію в оборонних закупівлях;
- запроваджується електронний реєстр з чіткими та зрозумілими критеріями включення нових учасників для залучення більшої кількості постачальників;
- запроваджено систему критеріїв для вибору постачальників – не лише на основі ціни продукції, а й на основі збалансованої системи, що враховує

вимоги до управління якістю, вартість життєвого циклу продукції, співвідношення ціна/якість та відповідність вимогам замовника;

- з метою залучення інвесторів та нових постачальників система ціноутворення була змінена на ринкову;

- імпорт регулюється та здійснюється за єдиними процедурами та можливостями закупівель через спеціалізовані міжнародні організації, включаючи НАТО, тоді як вітчизняний виробник має цінову перевагу до 10% над імпортом.

Закон також вводить поняття локалізації в оборонних закупівлях – при закупівлі імпорتنих товарів перевага надаватиметься постачальникам, які частково локалізують виробництво в Україні, а також виробникам, які забезпечують більш сприятливі умови для технічного обслуговування, сервісу та ремонту продукції, що постачається; можливість укладання інвестиційних договорів для розвитку виробництва [196]. Крім того, закон передбачає затвердження типових державних контрактів, запровадження критерію «життєвого циклу» для озброєння, військової та спеціальної техніки; поступовий перехід до державного забезпечення якості на основі підходів, що використовуються у відповідних стандартах НАТО [196]. Загалом Закон встановлює загальні правові засади планування, порядок визначення обсягів та особливості здійснення закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення для забезпечення потреб сектору безпеки і оборони, а також інших товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб безпеки і оборони. Також визначено порядок здійснення державного та демократичного цивільного контролю у сфері оборонних закупівель. Перехід на нові процедури значно наближає Україну до стандартів країн-членів НАТО [196].

Слід зазначити, що дія цього документа не поширюється на оборонні закупівлі через міжнародні спеціалізовані організації, їх представництва, через спеціалізовані фонди, підприємства, установи та організації, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів, а також через механізми Програми міжнародних військових продажів Уряду США [242].

Слід зазначити, що як вітчизняні, так і зарубіжні науковці не приділяли достатньої уваги дослідженню визначення поняття «державні оборонні закупівлі» і слід визнати, що серед науковців немає однакості в цьому питанні. Наприклад, у дослідженні, проведеному SIGMA (Support for Improvement in Governance and Management, що означає «Підтримка для вдосконалення врядування та менеджменту»), дається таке визначення оборонних закупівель (defense procurement): оборонні закупівлі – це процес, за допомогою якого органи оборони закупають різні товари, послуги або роботи, необхідні для виконання їх обов'язків і завдань. Наприклад, ці органи закупають канцелярське приладдя та ІТ-обладнання для виконання своїх адміністративних обов'язків; закупають продукти харчування для військовослужбовців, послуги прибиральників, підводні човни, бойові літаки, бронетехніку, боєприпаси, ракети та інше військово майно для забезпечення національної безпеки, територіальної цілісності або виконання інших міжнародних зобов'язань, таких як участь у миротворчих операціях за кордоном; закупають відповідні послуги з технічного обслуговування для забезпечення безперервності бізнесу.

На рисунку 3.6 наведена схема державного регулювання в сфері оборонних закупівель. Пояснення до схеми державне регулювання в сфері оборонних закупівель: ВР затверджує річний держбюджет. Кожному центральному органу влади визначається свій бюджет. Цей бюджет ділиться на всі потреби – на зарплати, житло, закупівля речей та військової техніки.

Закупівля військової техніки проходить через державні оборонні закупівлі (ДОЗ), на якому стоїть гриф цілком таємно. Усі пропозиції до ДОЗ подаються в МЕ, яке готує їх до затвердження кабміном. Перед затвердженням урядом проект ДОЗу розглядається РНБО. Після затвердження кабміном ДОЗ виконуються.

Закон України «Про оборонні закупівлі» визначає загальні правові засади планування, порядок визначення обсягів та особливості здійснення закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення для забезпечення потреб

сектору безпеки і оборони, а також інших товарів, робіт і послуг для гарантованого забезпечення потреб безпеки і оборони, порядок здійснення державного та демократичного цивільного контролю у сфері оборонних закупівель. Метою є визначення правових засад забезпечення матеріально-технічних та наукових потреб сектору безпеки і оборони держави шляхом ефективного та прозорого здійснення оборонних закупівель відповідно до заходів із захисту національних інтересів, створення конкурентного середовища, запобігання корупції у сфері оборонних закупівель, розвитку добросовісної конкуренції, ефективного та прозорого планування, здійснення та контролю за оборонними закупівлями.

Рисунок 3.6 – Державне регулювання оборонних закупівель [85]

Наведемо особливості Закону України «Про оборонні закупівлі» у порівнянні з Законом України "Про державне оборонне замовлення". В новому Законі з'явилися такі терміни:

- визначення учасників спрощеного аукціону з використанням електронної системи закупівель – процес визначення учасників спрощеного аукціону з використанням електронного аукціону;

- гарантоване забезпечення потреб безпеки і оборони – забезпечення суб'єктів господарювання, товарів, робіт і послуг, необхідних для виконання завдань із відсічі збройної агресії, відвернення загроз національній безпеці, незалежності, територіальній цілісності і недоторканності України, боротьби з тероризмом; усунення обставин, що зумовили необхідність введення надзвичайного стану;

- головним органом у сфері планування оборонних закупівель є визначений Кабінетом Міністрів України центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику;

- головним органом у сфері оборонних закупівель є центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у воєнній, оборонній сферах і сфері військового будівництва в мирний час та в особливий період;

- державне забезпечення якості – визначення уповноваженим органом державного забезпечення якості відповідності процесів забезпечення якості товарів, робіт і послуг оборонного призначення вимогам державних контрактів (договорів);

- електронний реєстр учасників та виконавців державних закупівель – система збору, обробки, уточнення, захисту та обміну даними про учасників та виконавців державних закупівель (договорів);

- зведений трирічний план закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення за закритими процедурами закупівель – перелік (номенклатура) та обсяги товарів, робіт і послуг оборонного призначення за кожним державним

замовником, які надаються (закуповуються) за закритими процедурами закупівель, затверджений Кабінетом Міністрів України, а також обсяги коштів, передбачених на ці цілі на плановий та наступні за плановим два бюджетні періоди;

- коефіцієнт ефективності – зведений розрахунковий показник технічної та бойової спроможності, надійності, стійкості, придатності до конкретних умов бойових дій систем озброєння, військової та іншої техніки;

- місце виробництва – питома вага вартості сировини, матеріалів, комплектуючих, вузлів, деталей та складових частин продукції вітчизняного походження, а також виконання робіт та надання послуг вітчизняними виробниками на митній території України у вартості товарів, робіт і послуг, що є предметом договору;

- неконкурентна процедура закупівлі – процедура, що має винятковий характер у зв'язку з особливими характеристиками та/або умовами предмета закупівлі, які не дають змоги укласти договір про закупівлю на конкурентних засадах;

- оборонні закупівлі – придбання державним замовником товарів, робіт і послуг, призначених для виконання державних програм у сфері національної безпеки і оборони, а також інших товарів, робіт і послуг для забезпечення гарантованого задоволення потреб у сфері безпеки і оборони;

- служба державного замовника – суб'єкт господарювання, що належить до сфери управління державного замовника, або структурний підрозділ державного замовника, уповноважений державним замовником здійснювати закупівлі та укласти державні контракти (договори) на закупівлю товарів, робіт і послуг оборонного призначення та інших товарів, робіт і послуг з метою гарантованого задоволення потреб у сфері безпеки і оборони;

- трирічний план закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення – план, підготовлений державними замовниками у формі відкритих даних, що містить показники річного плану закупівель та прогнозні показники закупівель на наступні за плановим два бюджетні періоди;

- уповноважений орган державного контролю якості – орган, уповноважений Кабінетом Міністрів України здійснювати оцінку відповідності процесів забезпечення якості товарів, робіт і послуг оборонного призначення вимогам, визначеним державними замовниками у сфері оборонного замовлення;

- учасник – суб'єкт господарювання незалежно від організаційно-правової форми та форми власності або фізична особа, яка подала в установленому порядку цінову пропозицію для участі у відборі, оголошеному державним замовником;

- цінова пропозиція – пропозиція учасника торгів щодо предмета договору, яка подається з метою участі в торгах на умовах, визначених замовником [196].

Планування закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення є складовою оборонного планування і здійснюється з урахуванням обсягу видатків, необхідних для фінансування сектору безпеки і оборони. Планування закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення здійснюється виходячи з потреб і пріоритетів сектору безпеки і оборони, обсягів фінансових ресурсів, необхідних для їх задоволення, передбачених стратегіями, іншими стратегічними документами та державними програмами у сфері національної безпеки і оборони, розвитку складових сектору безпеки і оборони, зокрема, оснащення їх сучасним озброєнням і військовою технікою, формування необхідних запасів матеріально-технічних засобів і потужностей оборонної промисловості, здійснення інших заходів, що сприяють зміцненню сектору оборони. На рис. 3.7 наведено схему послідовності формування раціонального (оптимального) варіанту державного оборонного замовлення, виходячи з потреб сил безпеки України.

Якщо раніш оснащення сил безпеки проводилось тільки до норм оснащення, то зараз, згідно оборонних закупівель, ураховуються і інші показники, такі як: ефективність вирішення задач під час реагування на КС, масштаб та рівень складності оперативної обстановки КС, структура побудови

угруповання сил безпеки (організаційно-штатна структура). Особливістю оборонних закупівель під час КС є достатньо висока динаміка виходу техніки з ладу (для КС військово-політичного характеру – це динаміка знищення автобронетанкової техніки), швидкоплинність оперативної обстановки. Під час таких КС оборонні закупівлі повинні проводитися по спрощеній (прискореній) процедурі.

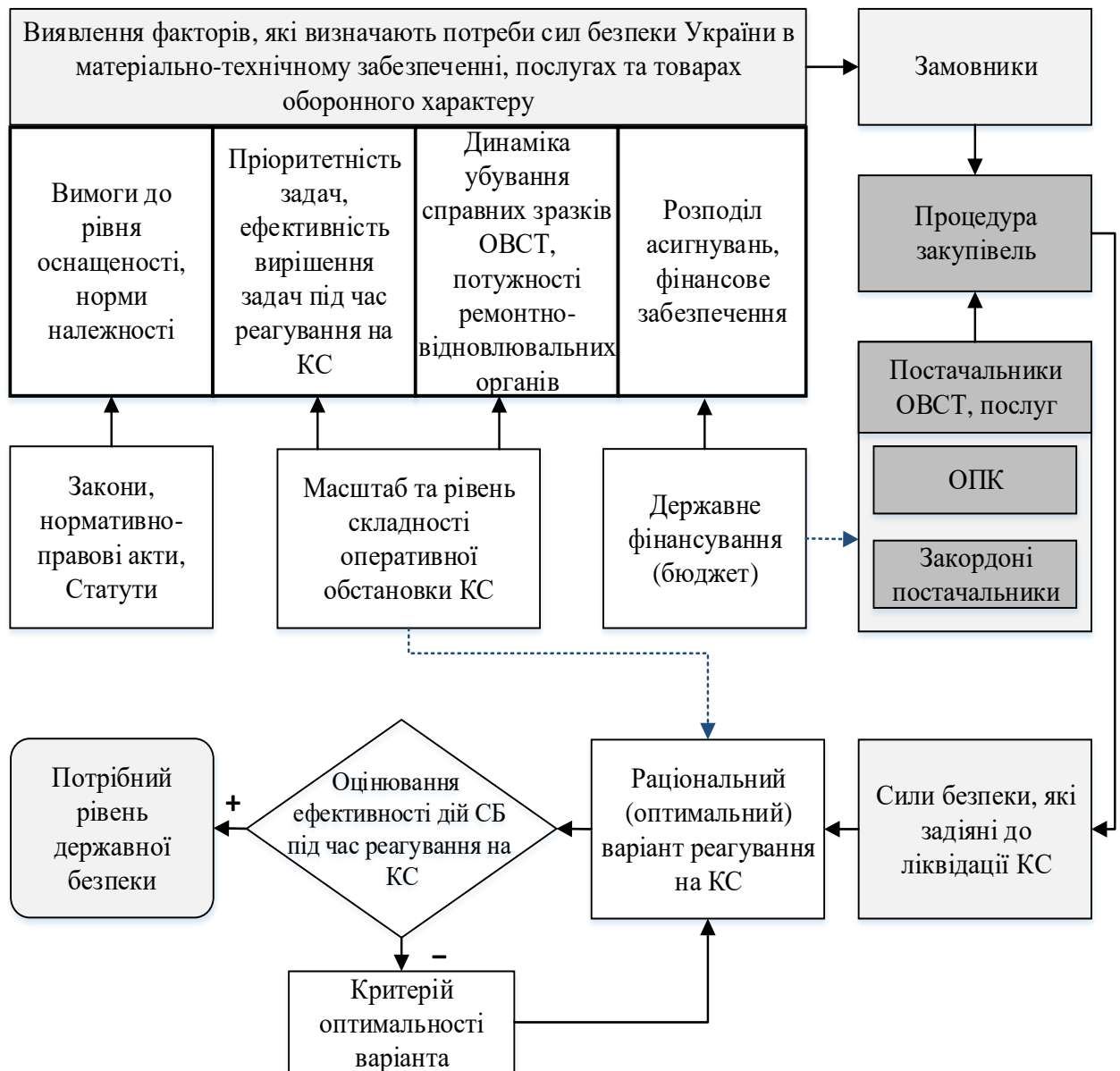

Рисунок 3.7 – Схема послідовності формування раціонального (оптимального варіанту) державних оборонних закупівель [85]

Визначальним фактором якості військово-наукових досліджень з обґрунтування перспектив розвитку та обліку систем озброєння сил безпеки є рівень методології їх проведення. Методологія обґрунтування перспектив розвитку та обліку систем озброєння сил безпеки - це сукупність принципів, методів, методик та моделей, спрямованих на вирішення проблеми обґрунтування напрямів її розвитку, вибору оптимального типу, складу та зовнішності зразків (комплексів, систем) ОВТ, що входять до неї, в умовах ресурсних обмежень з урахуванням безлічі факторів військово-політичного оперативного-стратегічного, військово-технічного, військово-економічного та виробничо-технологічного характеру [59].

Предметом методології є система озброєння сил безпеки, яка з погляду теорії систем та системного підходу і відповідно до її природної структури представляється у вигляді багаторівневої ієрархічної системи, що складається зі зразків, комплексів і систем ОВТ різних видів і типів, що створюються та вдосконалюються з метою вирішення завдань забезпечення безпеки та оборони держави в умовах ресурсних обмежень з урахуванням безлічі факторів, що зумовлюють її існування та розвиток.

Сутність сучасної методології обґрунтування перспектив розвитку систем озброєння зводиться до наступного принципового положення: удосконалення ОВТ має розглядатися не як створення сукупності окремих нових зразків ОВТ, а як розвиток системи озброєння сил безпеки в цілому, що має цільове призначення, визначене покладеними на сили безпеки завданнями.

Обґрунтування перспектив розвитку систем озброєння сил безпеки відповідно до зазначеного вище підходу є раціональним поєднанням методів досліджень оперативного-стратегічного (оперативно-тактичного) і військово-(техніко)-економічного характеру і включає наступні етапи:

- аналіз тенденцій розвитку кризових ситуацій;
- аналіз завдань сил безпеки;
- визначення відповідності системи озброєння сил безпеки системі завдань та вимог до напрямів та параметрів подальшого її розвитку;

- розробка військово-технічних концепцій розвитку системи озброєння сил безпеки загалом та систем озброєння, призначених для вирішення певних стратегічних та оперативних завдань;

- визначення пріоритетів розвитку ОВТ та обґрунтування основних напрямів розвитку системи озброєння;

- обґрунтування вимог до розроблюваних зразків (комплексів, систем) ОВТ, у тому числі до рівнів найважливіших ТТХ, виходячи із завдань сил безпеки і можливостей промисловості, а також завчасного створення науково-технічної бази для розвитку ОВТ з нетрадиційним напрямом;

- обґрунтування програм розвитку ОВТ.

Обґрунтування перспектив розвитку системи озброєння передбачає організацію та проведення робіт кооперацією науково-дослідних організацій та органів управління за єдиним задумом та планом з урахуванням виділених асигнувань та обраних пріоритетів.

До основних принципів методології обґрунтування концептуальних та програмно-планових документів розвитку ОВТ та систем озброєння сил безпеки належать:

- системність;

- збалансованість;

- відповідність оперативно-тактичних можливостей систем завданням сил безпеки;

- відповідність кількісно-якісних показників систем озброєння економічним можливостям країни;

- поділ планування розвитку ОВТ на довгострокове та короткострокове;

- стандартизація та уніфікація та ін. [59].

Процеси формування та реалізації планів розвитку ОВТ проводяться в умовах різних невизначеностей та прояву факторів ризику, від яких залежить ступінь реалізації планів. Методичний апарат для оцінювання основних показників ризику створення зразків ОВСТ наведено на рисунку 3.8.

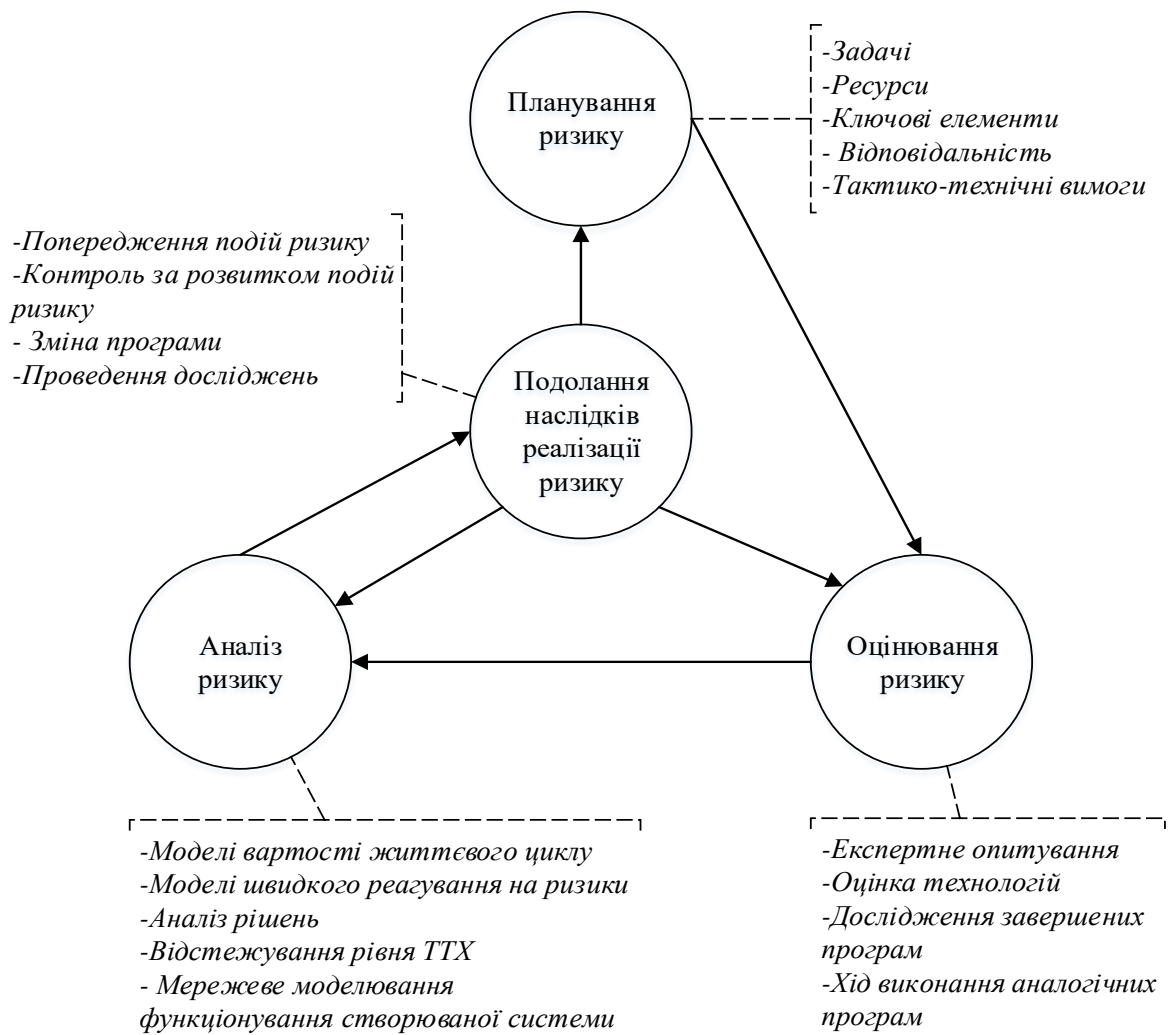

Рисунок 3.8 – Методичний апарат для оцінювання основних показників ризику створення зразків ОБСТ [81]

Методологічний підхід до вирішення завдань обґрунтування варіанта розвитку системи озброєння сил безпеки може бути представлений інформаційно-логічною схемою (моделлю), що відображає послідовність розгляду таких логічно та інформаційно взаємопов'язаних рівнів:

- рівень держави та її безпеки;
- рівень сил безпеки, їх формувань;
- рівень систем сил безпеки;
- рівень системи озброєння та її підсистем;
- рівень зразків, комплексів та систем ОБТ, їх функцій національних модулів;

- рівень елементної бази та комплектуючих для ОВТ;
- рівень матеріалів та речовин для ОВТ.

На рисунку 3.9 наведений комплекс наукових задач, що вирішуються при формуванні державних оборонних закупівель.

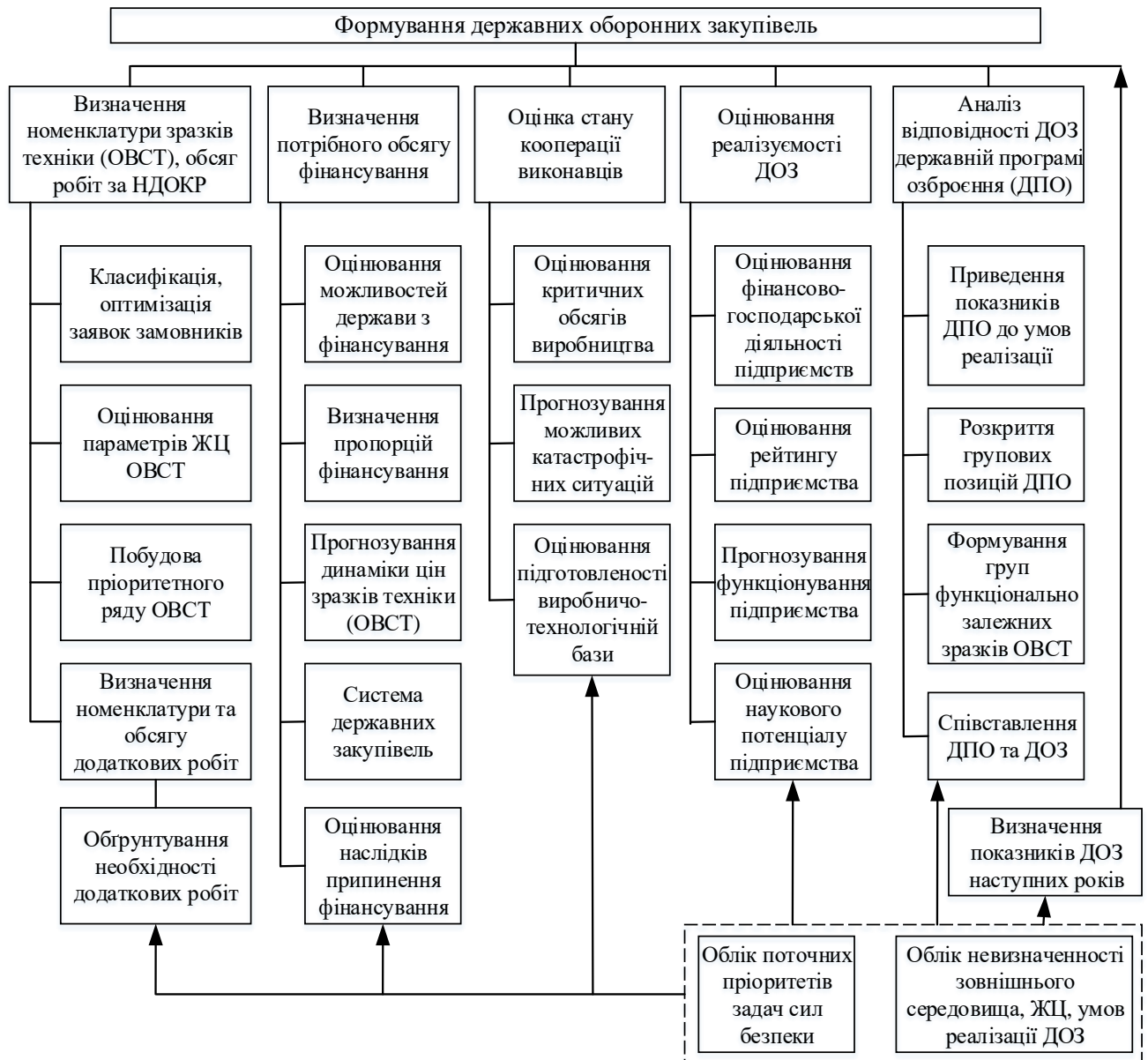

Рисунок 3.9 – Комплекс наукових задач, що вирішуються при формуванні державних оборонних закупівель [81]

Науково-технічне супроводження політики забезпечення обороноздатності держави можна розглянути через призму положень про організацію наукової і науково-технічної діяльності в суб'єктах сил безпеки

України. Узагальнення цих положень дає змогу визначити напрямки та методологію наукової і науково-технічної діяльності сил безпеки України.

Наукова і науково-технічна діяльність (НіНТД) у суб'єктах сил безпеки України спрямована на одержання і використання нових знань для розв'язання проблем, пов'язаних із реалізацією державної політики у сфері державної безпеки. НіНТД здійснюється відповідно до Конституції України [129], Законів України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [191], «Про вищу освіту» [173] та інших нормативно-правових актів, які регулюють питання наукової і науково-технічної діяльності.

Основними видами наукової (науково-технічної) роботи виступають науково-дослідні, дослідно-конструкторські, проектно-конструкторські, технологічні, дослідно-технологічні, пошукові й проектно-пошукові роботи, виготовлення дослідних зразків чи партій наукової (науково-технічної) продукції, а також інші роботи, що пов'язані з доведенням нових наукових і науково-технічних знань до стадії їх практичного використання [87, 88].

Система НіНТД включає:

- орган управління НіНТД;
- суб'єкти НіНТД;
- консультативно-дорадчі органи.

Органом управління НіНТД є структурний підрозділ апарату суб'єкта сил безпеки України, до повноважень якого належить організація НіНТД, на який покладено функції з:

- підготовки пропозицій щодо формування науково-технічної політики з питань, що належать їх компетенції у відповідних галузях
- планування та координації НіНТД;
- визначення основних напрямів наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок з питань розвитку відповідних галузей;
- організації наукового супроводження реалізації заходів розвитку відповідних галузей;

- розробки нормативно-правових актів і науково-методичної бази з питань НІНТД;
- організації підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів.

На наукові установи та заклади вищої освіти із особливими умовами навчання, що належать до сфери компетенції центрального органу виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, (НУ та ЗВО) з урахуванням їх профілю покладаються завдання щодо планування, організації і безпосереднього здійснення наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок з визначеної проблематики.

Консультативно-дорадчі функції з НІНТД у НУ та ЗВО виконує колегіальний орган, яким є вчена (наукова, науково-технічна, технічна) рада. Система консультативно-дорадчих органів призначена для підвищення обґрунтованості та узгодженості рішень, що стосуються питань функціонування і розвитку науки, забезпечення колегіальності та демократичності під час підготовки таких рішень.

Замовлення наукової (науково-технічної) продукції формуються на підставі пропозицій структурних підрозділів апарату суб'єкта сил безпеки України, які розробляються на підставі потреб територіальних органів і підрозділів, НУ та ЗВО, а також інших організацій, установ та підприємств у порядку, визначеному чинним законодавством та міжнародними договорами України.

Формування тематики Н(НТ)Р здійснюється відповідно до Порядку формування тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок, які фінансуються за рахунок коштів державного бюджету.

Значущим фактором розвитку наукових досліджень є їх фінансове забезпечення. На рисунку 3.10 наведені тенденції збільшення витрат на НДДКР у світі та у державах з найбільш зростаючою економікою.

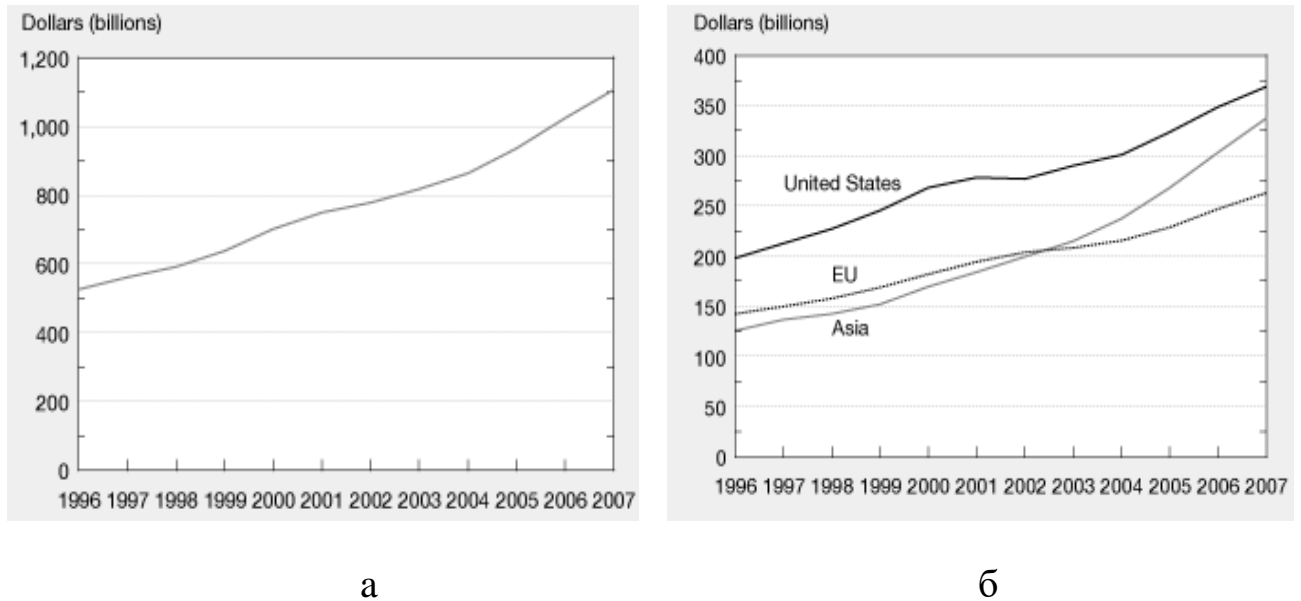

Рисунок 3.10 – Витрати на НДДКР: а - у всьому світі; б - в США, ЕС и Азії за 1996–2007 рр. [251]

В даний час у світі складаються чотири головні центри науково-технічного прогресу - США, Європейський Союз, Японія та Китай. У цих країнах створено умови для інтенсифікації процесу відтворення знань. Відповідно до цього в рамках бюджету на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР) виділяються значні ресурси.

Аналіз науково-технічної політики провідних країн показує, що пріоритети національного науково-технологічного розвитку визначаються найчастіше у вигляді переліків найважливіших технологій.

Переліки технологій, що регулярно розробляються та затверджуються на державному рівні, дозволяють сконцентрувати фінансові та матеріальні ресурси на найбільш пріоритетних напрямках, що забезпечують економічне зростання держави та конкурентоспроможність національної продукції на світовому ринку, розвиток військової техніки. На рисунку 3.11 наведені витрати провідних країн у відсотках від ВВП.

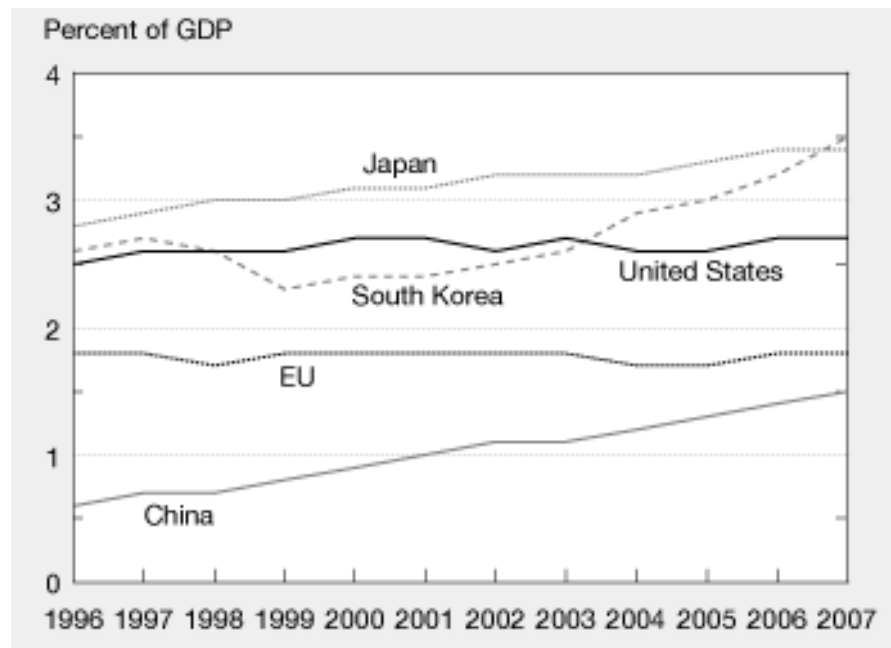

Рисунок 3.11 – Витрати НДДКР як частка економічного виробництва окремих країн: 1996–2007 рр. [251]

Тенденцію до зростання витрат на наукові дослідження підтверджують дані за 2016 рік у провідних країнах світу, наведені на рисунку 3.12.

Очолюють рейтинг США з показником 511 млрд. доларів, Китай - 451,2 млрд. доларів та Японія 168,6 млрд. доларів. США та Китай, які мають найбільший обсяг внутрішніх витрат на НДДКР, за їх часткою у ВВП займають 11-те та 15-те місця (2,74% і 2,12% відповідно).

Аналіз науково-технічної політики провідних країн показує, що пріоритети національного науково-технологічного розвитку визначаються найчастіше у вигляді переліків найважливіших технологій. Переліки технологій, що регулярно розробляються та затверджуються на державному рівні, дозволяють сконцентрувати фінансові та матеріальні ресурси на найбільш пріоритетних напрямках, що забезпечують економічне зростання держави та конкурентоспроможність національної продукції на світовому ринку, розвиток військової техніки. На основі зазначених переліків формуються відомчі переліки технологій, у тому числі переліки критичних технологій. Такий порядок визначення пріоритетів науково-технологічного розвитку прийнято у США, Франції, Великій Британії, Японії, Китаї, Канаді та інших

країнах. Розробкою переліків займаються з 1981 р., перші переліки технологій було розроблено у сфері міністерства оборони [36].

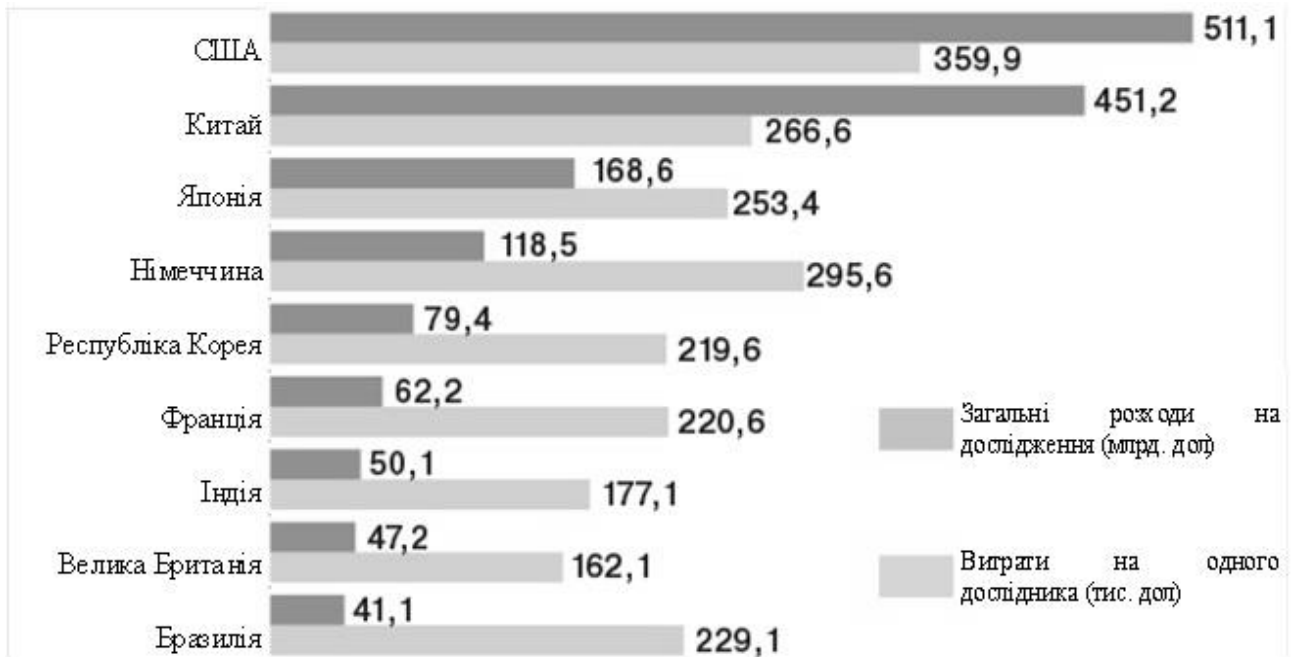

Рисунок 3.12 – Витрати на НДДКР у 2016 році у провідних країнах світу [241]

Що стосується механізму впровадження результатів фундаментальних досліджень для забезпечення обороноздатності, то найефективнішим можна вважати той, що склався у США. Ключовим елементом цього механізму є добре відоме Управління перспективних дослідницьких проектів міністерства оборони США, створене в 1958 р. (Defense Advanced Research Projects Agency – DARPA) [232]. Завданням цього підрозділу МО США є проведення НДДКР, які мають, з одного боку, високий рівень технічного ризику, з другого, – потенційно високу військово-технічну віддачу. Незалежне від видів збройних сил, Управління перспективних дослідницьких проектів отримало можливість працювати безпосередньо під керівництвом вищих ланок МО на найпередовіших рубежах науки і техніки, маючи головне завдання завоювання та утримання технологічної переваги США у військовій галузі та забезпечення своєчасного попередження про військово-технічні інновації з боку ймовірного противника. DARPA є самостійним управлінням в апараті міністра оборони

США. Воно перебуває у безпосередньому підпорядкуванні начальника Управління військових НДДКР, а загальне керівництво діяльністю управління здійснює заступник міністра оборони США з придбання, технологій та матеріально-технічного забезпечення. Роботи, що виконуються DARPA, зазвичай не пов'язані зі створенням конкретних систем зброї. Окремі програми та проекти, що здійснюються ним, тривають у середньому протягом 3–5 років і доводяться до успішного результату, до стадії демонстраційних випробувань експериментальних зразків, після чого передаються до відповідних органів НДДКР видів ЗС або управлінь МО, а в деяких випадках – іншим державним відомствам (НАСА, ЦРУ та ін.) для реалізації отриманих результатів у системах та засобах збройної боротьби. DARPA реалізує велику кількість програм та проектів, які значно впливають на розвиток національної технологічної бази США. Основні зусилля DARPA зосереджені на реалізації проектів з високим ризиком, пов'язаних з науковими та технологічними проривами, успішне здійснення яких може призвести до якісно нових можливостей у вирішенні завдань забезпечення національної безпеки. Організаційна структура DARPA не має аналогів ні в МО, ні в інших федеральних відомствах США, причому є дуже гнучкою, регулярно коригується відповідно до змінних завдань. У ході проведення НДДКР DARPA працює за контрактами з промисловими фірмами, університетами, безприбутковими організаціями та державними лабораторіями. При цьому фахівці управління в основному обґрунтовують загальний задум роботи, а безпосередня взаємодія з органами видів ЗС у процесі видачі контракту та його виконання покладається на менеджерів програм, що працюють у тематичних відділах цього управління. Як правило, DARPA починає фінансування робіт задовго до можливості визначення їх здійсненності [232].

При цьому якщо керівник програми вважає, що роботи йдуть у тупиковому напрямку, вони можуть бути швидко припинені. Іншим фактором успіху діяльності DARPA американські фахівці вважають те, що воно приймає до фінансування лише приблизно 5% усіх пропозицій, тоді як у інших відомств

ця частка сягає 30–40%. Управління також широко практикує фінансування на пайовій основі ініціативних НДДКР промислових фірм та університетів. У рамках цього управління в США здійснюється постійний моніторинг науково-технічної сфери у світі на користь завчасного виявлення науково-технічних проривів, які при реалізації у зразках ОБТ можуть суттєво підвищити їх ефективність. Після цього до фінансування досліджень у галузі виявлених проривних технологій залучаються кошти бюджету США. Так на рисунку 3.13 наведена динаміка кількості наукових працівників з 1995 по 2007 роки [232].

Ефективність роботи DARPA з військово-технічної точки зору визначається тим, що США на сьогоднішній день мають найбільш досконалі зразки озброєння і військової техніки практично всіх видів. Тут слід зазначити, що такої успішної діяльності DARPA сприяють значні витрати на освіту своїх студентів, а також високий науково-технічний рівень фундаментальних досліджень, завдяки чому США зайняли передові позиції з більшості наукових напрямів [232].

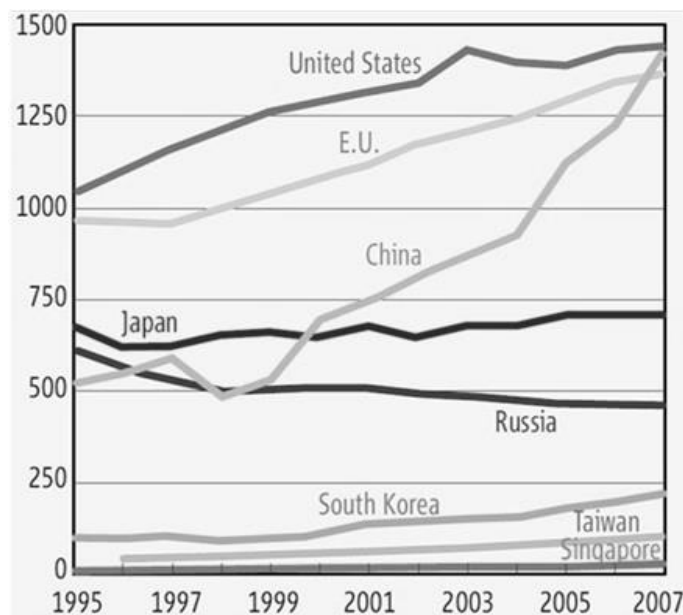

Рисунок 3.13 – Динаміка кількості наукових працівників (в тисячах) [251]

Проведений аналіз показав, що швидке зростання економічного потенціалу держави і як наслідок показників державної безпеки забезпечуються за рахунок збільшення науково-технічного потенціалу держави. Науковий потенціал ґрунтується на достатньому фінансуванні фундаментальних наукових

досліджень, на потужній матеріально-технічній базі наукових досліджень, мотивації вчених, високої якості освіти, затребуваність результатів науки для потреб держави.

Розглянемо стан справ з українською наукою. Так за статистичними даними Міністерства освіти, відсоток від ВВП держави на наукові дослідження за останні роки постійно зменшувався, рисунок 3.14.

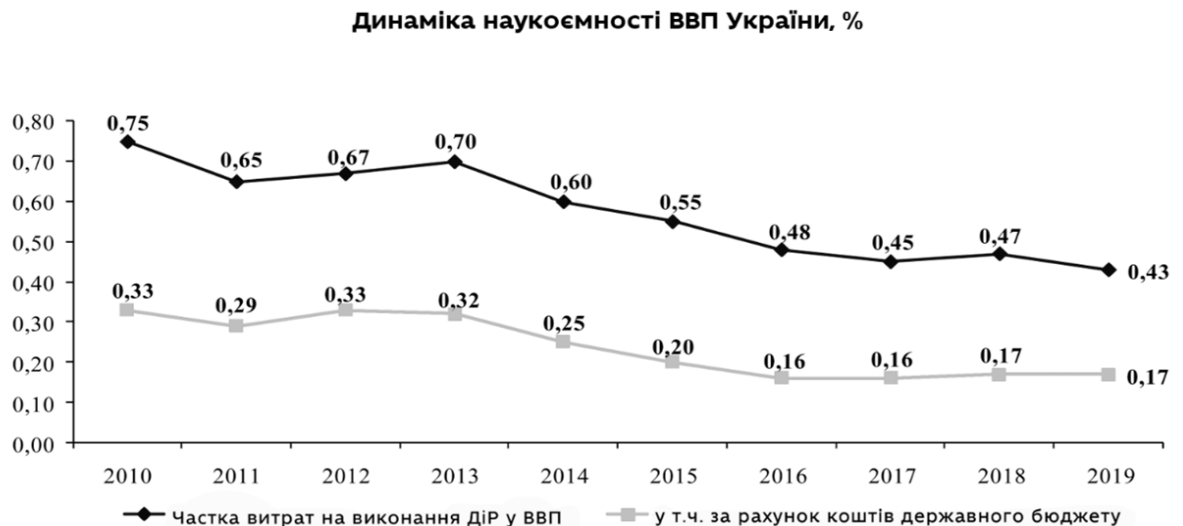

Рисунок 3.14 – Динаміка витрат на наукову діяльність в Україні, як частка ВВП [65]

Структура джерел фінансування вітчизняної науки показує 30 % фінансування з боку держави, 40 % – приватного сектору та більше 20% – іноземних джерел. Головними розпорядниками бюджетного фінансування є Національна академія наук України (НАН) та Міністерство освіти і науки України (МОН): у 2016 р. виділено на фінансування наукових досліджень НАН – 54,98% (2015 р. – 59,35%) та МОН – 14,95% (2015 р. – 11,97%), а коштів спеціального фонду для НАН – 60%, МОН – 27,1%. Найбільшу кількість нових прикладних наукових досліджень відкрито за результатами науково-технічних робіт, що виконувалися у 2016 р. за рахунок коштів МОН (244 од. або 61,1% від загальної кількості відкритих нових прикладних наукових досліджень) та НАН (111 од. або 28%) [65].

Практично все фінансування наукових досліджень і розробок у секторі вищої освіти проводиться за рахунок бюджетних коштів, оскільки частка самостійного фінансування відповідних витрат у загальному обсязі складає 0,1 – 0,2% проти 0,8 – 0,9 % за середніми даними по Європейському Союзу [65]. При цьому за кількістю створених одиниць науково-технічної продукції за рахунок коштів загального фонду у 2016 р. вирізняються МОН – 29,4% (3655 од. з впровадженням 43,0%) та НАН – 19,4% (2414 од. з впровадженням 37,3%) на фоні Національної академії педагогічних наук (НАПН) –17,3% (2147 од. з впровадженням 100%) та Національної академії аграрних наук (НААН) –10,2% (1264 од. з впровадженням 39,5%).

При цьому серед наукових організацій України незалежно від їх форм власності за період 2005-2016 роки вирізняється сектор вищої освіти, якому за цей період належало приблизно від 60 до 70% одиниць наукової та науково-технічної роботи, що створювалась за всіма джерелами фінансування. Відбуваються також і зміна кількісних та якісних характеристик наукових кадрів (табл. 3.1), а також вікової структури науковців та дослідників, рисунок 3.15.

Таблиця 3.1

Кількісні характеристики наукових кадрів (тис.) [65]

Роки	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Кількість працівників наукових організацій	293,1	188,0	170,6	141,1	134,7	129,9	123,2	109,6	101,6	97,5
Кількість спеціалістів, які виконують ННТР	179,8	120,8	105,5	89,6	85,0	82,0	77,9	69,4	63,9	61,2
доктори наук	4,1	4,1	4,2	4,5	4,4	4,5	4,5	4,3	4,1	4,1
кандидати наук	22,9	17,9	17,0	17,0	16,1	15,9	15,9	14,7	13,9	13,7

Проведений аналіз дозволив визначити напрями удосконалення системи наукової і науково-технічної діяльності у силах безпеки України, а саме:

- створення умов забезпечення високої якості наукових досліджень;

- створення привілеїв воєнних вчених у порівнянні з несенням служби у суб'єктах сил безпеки України;
- створення діючих інструментів матеріальної та моральної мотивації для стимулювання наукових працівників;
- забезпечення високої якості освіти в школі та ВНЗ;
- науковий супровід проводився з постійною присутністю на об'єктах, навчаннях, випробуваннях на підприємствах;
- проведення комплексних НДР з основних проблем розвитку сил безпеки України;

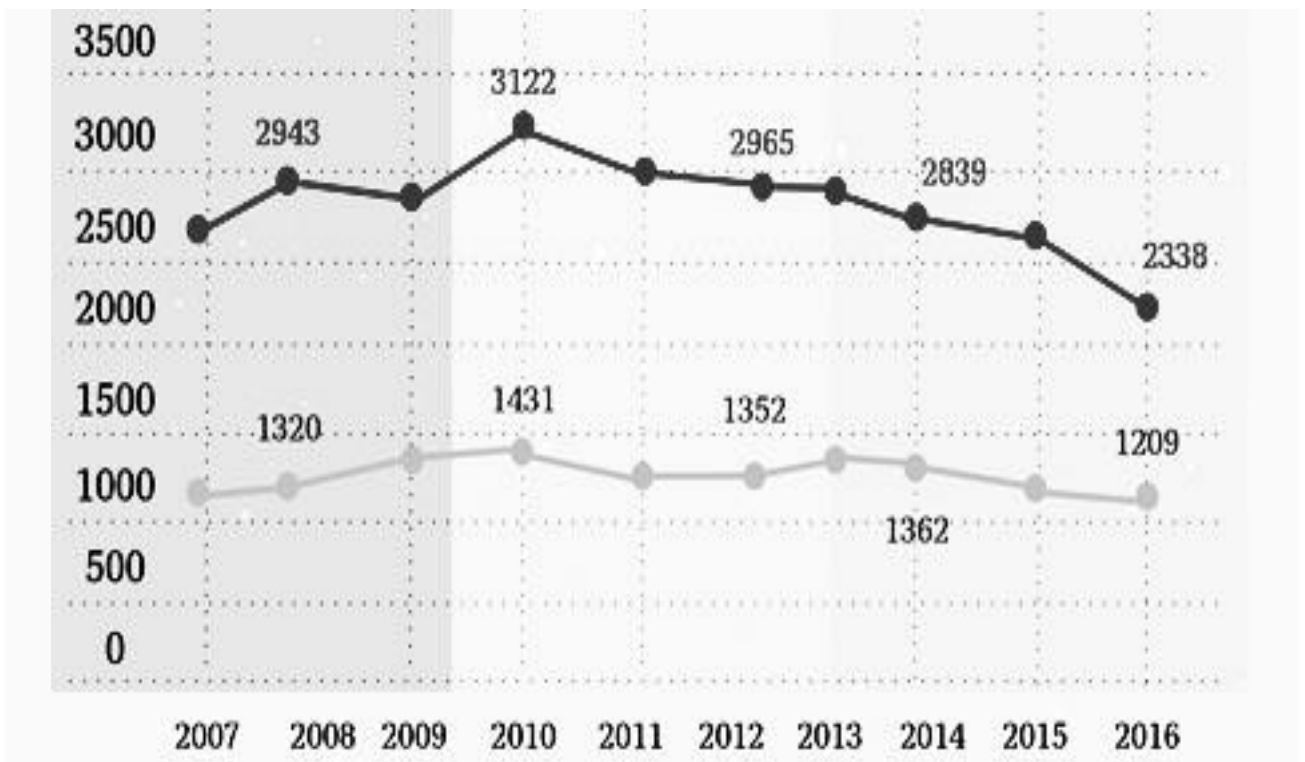

Рис. 3.15 – Динаміка чисельності молодих учених (до 35 років) та молодих кандидатів наук в НАН України за 1999–2016 роки [65]

- створення потужної лабораторної, стендової та випробувальної бази наукових установ та ВНЗ;
- створення умов затребуваності результатів науки в органах державного управління;
- персональна відповідальність керівників усіх рангів за науковий ріст

молодих вчених;

- створення високого престижу науки в суспільстві, кращі кадри в науці;
- керівники наукових установ підбирались з мотивованих досвідчених фахівців;
- налагодження системи підготовки та кар'єрного росту вчених;
- чіткий розподіл задач та відповідальності між ОДУ та науковими організаціями;
- міжвидові координаційні ради за участю провідних вчених країни з проблем національної безпеки;
- наукові установи можуть самостійно готувати кадрову заміну ветеранів;
- приведення організаційно-штатної структури та завдань НУ, НП ВВНЗ та ВНП ЗВО України у відповідність до реальних потреб сил безпеки України;
- збільшення відсотку залучення науковців до проведення спільних міжнародних досліджень та досліджень з НУ НАН України;
- удосконалення фінансового забезпечення НіНТД сил безпеки України;
- підвищення рівня інформаційного забезпечення НіНТД.

3.4 Прогнозна модель розвитку технічного забезпечення сил безпеки України на довгострокову перспективу

Одним з основних завдань оборонної політики держави є підтримання Збройних Сил, інших утворених відповідно до закону військових формувань та спеціальних правоохоронних органів сектору безпеки і оборони у стані бойової готовності, у тому числі оснащення їх новітніми зразками озброєння та військової (спеціальної) техніки для забезпечення захисту державного суверенітету і територіальної цілісності.

Сучасний стан загроз суверенітету і територіальній цілісності України, зокрема агресія Російської Федерації, вимагає запровадження необхідних заходів протидії їм, удосконалення підходів до формування військово-технічної

політики держави з урахуванням нагальної потреби модернізації наявного військового (спеціального) озброєння і техніки.

Проблеми з оснащенням військових формувань у секторі безпеки і оборони пов'язані з тим, що значна кількість наявного військового (спеціального) озброєння і техніки має тривалий термін експлуатації, морально і фізично застаріла і потребує модернізації або заміни на нові зразки.

Реалізація завдань і заходів у коротко- та середньостроковій перспективі оборонного планування не дозволяє забезпечити необхідну послідовність досягнення довгострокових цілей розвитку та необхідних темпів розробки військового (спеціального) озброєння і техніки та їх серійного виробництва.

З метою розробки та впровадження у виробництво нових перспективних зразків (комплексів, систем) військового (спеціального) озброєння та техніки необхідно створити перспективну систему озброєння військових формувань як основних елементів сектору безпеки і оборони держави.

Метою реалізації цих Основних напрямів є визначення напрямів розвитку військово-технічних і технологічних спроможностей держави на довгострокову перспективу для забезпечення належного оснащення всіх складових сектору безпеки і оборони необхідним озброєнням та військовою (спеціальною) технікою.

Розробка основних напрямів розвитку військового (спеціального) озброєння та техніки на довгострокову перспективу допомагає визначити необхідні складові перспективної системи озброєння Збройних Сил та інших військових формувань сектору безпеки і оборони.

Система озброєння – це збалансована багаторівнева організаційно-технічна система, що являє собою сукупність функціонально пов'язаних та організаційно структурованих видів і родів військ, а також бойової та допоміжної техніки, призначених для виконання завдань силами оборони [59].

У перспективі розвиток основних складових системи озброєння є еволюційним і базується на світових тенденціях розвитку військового (спеціального) озброєння та техніки, а саме:

- наявності сучасних засобів розвідки, зв'язку, захисту інформації та автоматизованого управління;
- переважно роботизоване, автономне та дистанційно кероване військове озброєння та обладнання різного призначення та розташування;
- високотехнологічне, високоточне озброєння у складі розвідувально-ударних систем, у тому числі дальнього радіусу дії;
- високоефективні, багатфункціональні зразки бойової та спеціальної техніки для наземного, морського та повітряного застосування;
- сучасні системи радіоелектронної боротьби та заходи протидії технічній розвідці та високоточній зброї противника;
- сучасні інформаційні інструменти для боротьби в інформаційному просторі.

Далі в Основних напрямках наведені озброєння й військова (спеціальна) техніка сухопутних військ і окремих родів військ, Повітряних Сил, Військово-Морських Сил. На жаль напрямки розвитку та модернізації техніки сил безпеки не наведено. В Україні відсутня загальна концепція розвитку технічного забезпечення для сил безпеки. Деякі аспекти розвитку техніки наведені в окремих Стратегіях кожного суб'єкту сил безпеки [86]. Узагальнені дані щодо технічного забезпечення, його розвитку наведені в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Узагальнені дані щодо технічного забезпечення сил безпеки

№ з/п	Назва нормативно-правових документів	Розвиток, модернізація, напрямки	Ким затверджено, дата
1	2	3	4
1.	Стратегія реформування системи Державної служби України з надзвичайних ситуацій	Проблема: невідповідність матеріально-технічного забезпечення сил цивільного захисту, що входять до системи ДСНС, сучасним вимогам (більше 80 % одиниць спеціальної техніки експлуатуються понад 30 років та підлягають заміні), застарілі види авіаційної	розпорядження КМУ від 25 січня 2017 р. № 61-р [270]

1	2	3	4
2.	Концепція розвитку Національної гвардії на період до 2020 р.	<p>техніки і відсутність сучасних рятувальних морських суден, що погіршує виконання нашою країною міжнародних зобов'язань стосовно авіацій-них робіт з пошуку і рятування у зоні, яка включає територію України та акваторію Чорного і Азовського морів, у межах якої Україна забезпечує авіаційний пошук і рятування, відсутній резерв техніки, матеріальних і технічних засобів для створення спеціальних формувань ДСНС в особливий період.</p> <p>Шляхи: нарощування матеріально-технічної бази сил цивільного захисту та їхнього технічного переоснащення сучасною технікою, аварійно-рятувальними засобами та спеціальним обладнанням для використання силами цивільного захисту, що входять до системи ДСНС;</p> <p>Проблема: незавершеність процесу переоснащення Національної гвардії спеціальною технікою, сучасним озброєнням, спеціальними засобами, засобами зв'язку для ефективного виконання покладених завдань; неузгодженість процедур оборонного планування з бюджетним процесом, недосконалість механізму програмного управління оборонними ресурсами</p> <p>Шляхи: оснащення військових частин і підрозділів НГУ новітніми й модернізованими</p>	розпорядження КМУ від 1 лютого 2017 р. № 100-р [210]

1	2	3	4
3.	Стратегія розвитку Державної прикордонної служби	зразками озброєння, військової та спеціальної техніки, спеціальними засобами та обладнанням Проблема: Уніфікація та технічного переоснащення органів і підрозділів Держприкордонслужби сучасними зразками озброєння, військової техніки і системами спостереження і контролю	розпорядження КМУ від 23 листопада 2015 р. № 1189-р [177]
4.	Стратегія розвитку Національної поліції на період до 2023 року	Проблема: не визначена. Шляхи: Удосконалити систему логістичного та матеріально-технічного забезпечення органів і підрозділів поліції в частині внутрішнього планування, розподілу та ефективного використання матеріально-технічних ресурсів.	розпорядження КМУ від 2019 р. проєкт [195]
5.	Концепція реформування Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України	Проблема: темпи переозброєння сил оборони на новітні (модернізовані) зразки озброєння не забезпечують потреби у заміні основних ви-	Указ Президента України від 22 жовтня 2021 року № 544/2021

Аналіз показав, що загальними проблемами технічного забезпечення сил безпеки України є:

1. Недостатній рівень забезпечення сучасними зразками озброєння, військової та спеціальної техніки і системами спостереження та контролю;
2. Недостатній рівень фінансування ускладнює процеси виробництва та закупівлі у необхідних обсягах сучасних зразків техніки;
3. Відсутність загально державної концепції планування розвитку технічного забезпечення сил безпеки на довгостроковий період;
4. Низький рівень уніфікації ОВТ, велика номенклатура автомобільної техніки, терміни експлуатації.

На рисунку 3.16 представлений розроблений механізм планування дій сил безпеки під час кризових ситуацій з урахуванням їх спроможностей. Його відмінність від оборонного планування сил оборони в тому, що треба ураховувати задачі кожного суб'єкту сил безпеки та конкретний їх вплив на кризову ситуацію. Оцінювання спроможностей та розроблення сценаріїв (варіантів дій) проводиться за той же методикою, що і для сил оборони.

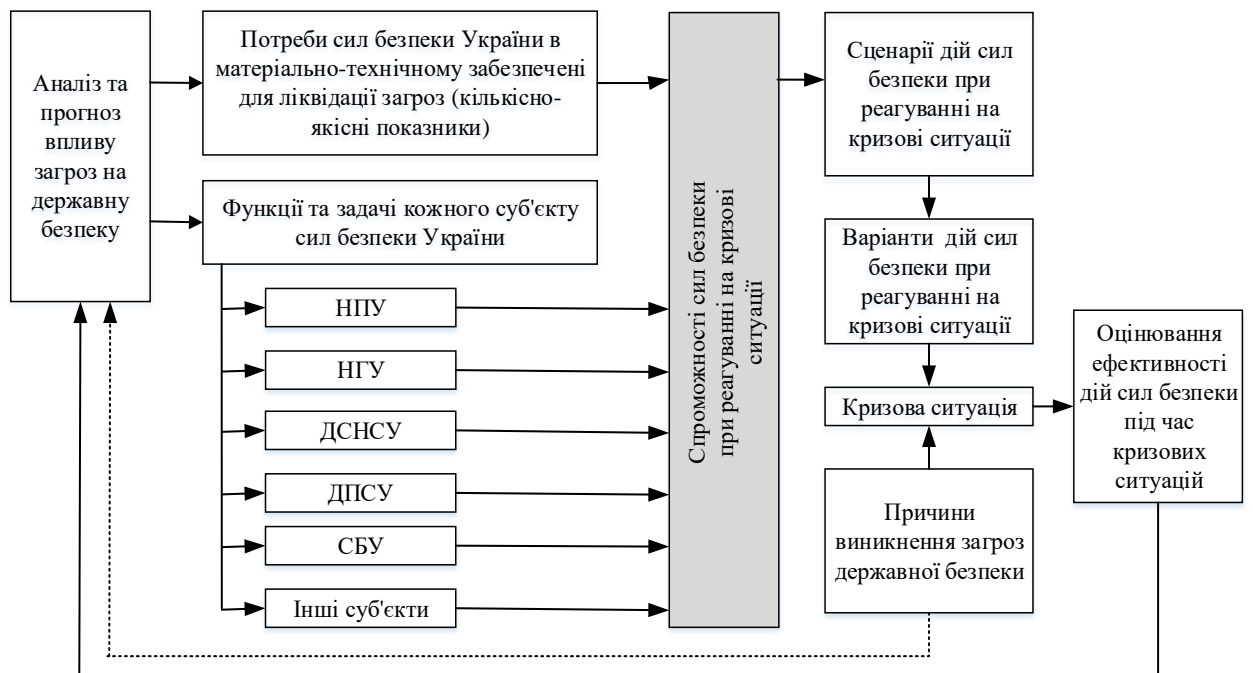

Рисунок 3.16 – Механізм планування дій сил безпеки під час кризових ситуацій з урахуванням їх спроможностей [85, 89]

Кризові ситуації на які реагують сили безпеки України у більшості випадків мають швидкоплинний характер, час виникнення випадковий процес, прийняття рішення проводиться в умовах невизначеності обстановки. Кількість варіантів розвитку кризових ситуацій може сягати сотень. Планування дій сил безпеки під час кризових ситуацій потрібно проводити з урахування виду кризової ситуації та участі конкретних суб'єктів.

Дані аналізу тенденцій розвитку техніки в світі дозволили узагальнити їх за групами основних напрямків розвитку:

1. Збільшення надійності технічних засобів;

Результати прогнозування на основі експертного оцінювання наведено на рисунку 3.17.

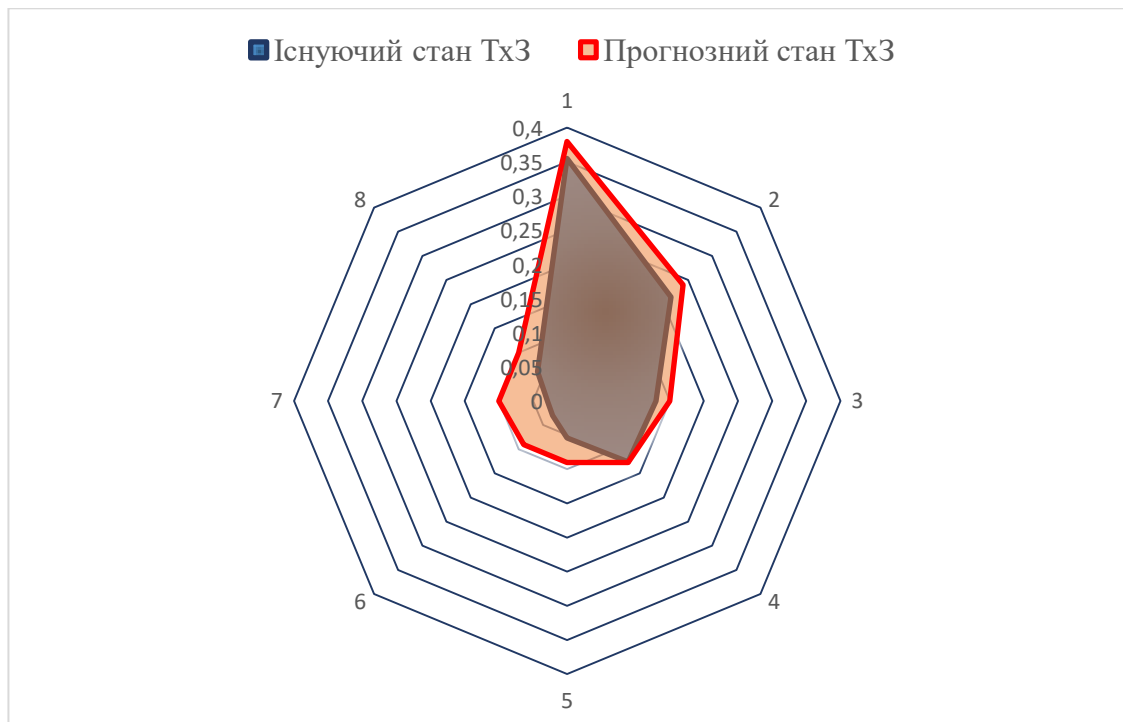

Рисунок 3.17 – Прогноз розвитку ТхЗ сил безпеки на довгостроковий період [94]

Розвиток технічного забезпечення буде йти за напрямками інтелектуалізації технічних засобів, ускладнення електронного обладнання, автоматизації процесів управління.

Висновки до розділу 3

1. Окреслено вклад оборонно-промислового комплексу України в формування державної безпеки, обґрунтовані концептуальні основи планування розвитку технічного забезпечення сил безпеки України, розроблені механізми формування раціонального оборонного заказу держави, визначено заходи науково-технічного супроводження політики забезпечення обороноздатності держави, сформована прогнозна модель розвитку технічного забезпечення сил безпеки України на довгострокову перспективу.

2. Досліджено механізми впливу оборонно-промислового комплексу

України на державну безпеку. Враховуючи низку загроз, з якими зіштовхується оборонно-промисловий комплекс України на сучасному етапі, необхідно сформулювати довгострокові цілі щодо розвитку оборонної промисловості. Можливе залучення приватного сектору до створення необхідних продуктів хімічної промисловості, необхідних для потреб оборонно-промислового комплексу (ОПК).

3. Розглянуті основні завдання оборонного планування на основі спроможностей. Оцінювання наявних спроможностей здійснюється органами військового управління стратегічного, оперативного, тактичного рівня, командирами, начальниками та керівниками структурних підрозділів та організацій в ході оборонного огляду, огляду спроможностей. Воно здійснюється за усіма базовими компонентами (складовими) спроможностей та передбачає оцінювання: чинних доктринальних документів, які застосовуються (щодо підготовки, застосування, організації повсякденної діяльності підрозділу (структурного елементу) тощо); організаційної структури і складу наявних підрозділів Збройних Сил за видами і родами військ (сил) щодо їх здатності виконувати завдання за кожною ситуацією з необхідним рівнем ефективності; рівня підготовки особового складу до виконання завдань за призначенням; забезпеченості необхідними зразками озброєння та військової техніки для виконання завдань за ситуаціями, з урахуванням їх технічного стану та термінів експлуатації; стану та здатності систем матеріально-технічного забезпечення (логістики), медичного забезпечення до виконання завдань за ситуаціями, у тому числі наявність запасів; якості військової освіти та науки, її здатності забезпечити належний рівень професійної підготовки особового складу; наявності кваліфікованого та мотивованого військового (цивільного) персоналу; наявної військової інфраструктури і її здатності забезпечувати життєдіяльність військових організацій та виконання ними завдань за призначенням; рівня сумісності з відповідними підрозділами сил НАТО. Процедура оцінювання здійснюється шляхом порівняння необхідних спроможностей (оперативних, бойових, спеціальних) для виконання завдань за

кожним імовірним сценарієм розвитку кризових ситуацій та наявних спроможностей сил і засобів.

4. Удосконалено механізм формування раціонального варіанту державних оборонних закупівель. Планування закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення є складовою оборонного планування. Основою планування закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення є потреби, пріоритети сектору безпеки і оборони, обсяги фінансових ресурсів, необхідних для їх задоволення, передбачені стратегіями, іншими стратегічними документами та державними програмами у сферах національної безпеки і оборони, розвиток складових сектору безпеки і оборони, зокрема оснащення їх сучасним озброєнням і військовою технікою, створення необхідних запасів матеріально-технічних засобів та необхідних для цього потужностей оборонно-промислового комплексу, реалізація інших заходів з посилення обороноздатності держави. Особливістю оборонних закупівель під час кризові ситуації є достатньо висока динаміка виходу техніки з ладу, швидкоплинність оперативної обстановки. Під час таких кризових ситуацій оборонні закупівлі повинні проводитися по спрощеній (прискореній) процедурі.

5. Визначений вплив військово-наукових досліджень на обороноздатність держави. Визначальним фактором якості військово-наукових досліджень з обґрунтування перспектив розвитку та обліку систем озброєння сил безпеки є рівень методології їх проведення. Тенденцією розвитку науково-дослідної роботи в світі є інтенсифікація цих досліджень, збільшення фінансування. Інтелектуалізація сучасної техніки ставить високі фахові вимоги до спеціалістів, що її обслуговують. Розвиток науки має прямий взаємозв'язок, як з технічною забезпеченістю сил безпеки і як слід державною безпекою. Високий науковий потенціал держави дозволяє займати передові позиції у світі з будівництва та розвитку сил безпеки та оборони. Проведений аналіз показав, що швидке зростання економічного потенціалу держави і як наслідок показників державної безпеки забезпечуються за рахунок збільшення науково-технічного потенціалу держави. Науковий потенціал ґрунтується на достатньому фінансуванні фундаментальних наукових досліджень, на потужній

матеріально-технічній базі наукових досліджень, мотивації вчених, високої якості освіти, затребуваність результатів науки для потреб держави.

6. Розроблена модель розвитку технічного забезпечення сил безпеки України на довгострокову перспективу. Аналіз показав, що загальними проблемами технічного забезпечення сил безпеки України є: недостатній рівень забезпечення сучасними зразками озброєння, військової та спеціальної техніки і системами спостереження та контролю; недостатній рівень фінансування ускладнює процеси виробництва та закупівлі у необхідних обсягах сучасних зразків техніки; відсутність загально державної концепції планування розвитку технічного забезпечення сил безпеки на довгостроковий період; низький рівень уніфікації ОВТ, велика номенклатура автомобільної техніки, терміни експлуатації.

7. Дані аналізу тенденцій розвитку техніки в світі дозволили узагальнити їх за групами основних напрямків розвитку: збільшення надійності технічних засобів; підвищення захисту та ергономічності; збільшення економічності витрат паливно-мастильних матеріалів; ремонтпридатність, зниження трудомісткості обслуговування; збільшення відсотку використання електронного обладнання; інтелектуалізація керування, роботизація; використання альтернативних джерел енергії та нових видів палива; автоматизація процесів розробки, виробництва, обліку технічних засобів та управління ними. Розвиток технічного забезпечення буде йти за напрямками інтелектуалізації технічних засобів, ускладнення електронного обладнання, автоматизації процесів керування.

РОЗДІЛ 4

МЕХАНІЗМИ КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИЛ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ

4.1 Механізми відомчого контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України під час кризових ситуацій

Під внутрішнім (відомчим) контролем розуміють контроль, який здійснюється в міністерстві, іншому органі виконавчої влади або на окремому підприємстві, в організації чи установі органом (посадовою особою), пов'язаним з підконтрольною структурою відомчими зв'язками [45]. Відомчий контроль є одним з основних засобів забезпечення законності та дисципліни в державному управлінні. Він є обов'язковим елементом державного управління, важливою функцією кожного органу управління (посадової особи). Відомчий (внутрішній) контроль здійснюється не тільки державними органами. Кожна вища ланка (посадова особа) недержавного сектору економіки контролює нижчу ланку у своїй структурі в межах повноважень і підпорядкованості. Здійснюваний ними контроль також матиме ознаки адміністративного контролю через те, що він здійснюється адміністрацією, тобто органом управління, але не буде частиною державного управління, оскільки здійснюється недержавною структурою. Відомчий контроль, який сьогодні здійснює держава, можна розглядати як явище, що має різні аспекти виявлення. Його метою сьогодні є спостереження за функціонуванням відповідного підконтрольного об'єкта відомчої належності; отримання об'єктивної та достовірної інформації про стан законності та дисципліни, що там панує; вжиття заходів щодо попередження та усунення порушень законності та дисципліни; виявлення причин та умов, що сприяють відхиленням від вимог правових норм, принципів організації виробничого процесу, надання послуг

тощо. Відомчий контроль здійснюється органами управління як загальної, так і спеціальної компетенції. Його предметом є організація та функціонування відносин всередині об'єкта, тобто стан справ у внутрішніх структурах міністерств, відомств, інших центральних органів державної виконавчої влади, окремих підприємств, установ та організацій. Відомчий контроль дає змогу отримати необхідний обсяг інформації, аналіз якої дозволяє найбільш доцільно і раціонально вирішувати питання подальшого розвитку різних сфер управління та шляхів оптимізації управлінських структур у цих сферах. Форми відомчого контролю практично не відрізняються від тих, що використовуються іншими органами контролю. Це ревізії, планові та позапланові перевірки, подання документів, звітів, опитування, попередній аналіз прийнятих управлінських рішень тощо. Як правило, відомчий контроль здійснюють люди, які добре знають суть справи і не завжди є професійними контролерами. Очевидно: ніхто, крім особи, яка працює в системі спеціального контрольного підрозділу відомства, підприємства, установи, організації, структурних підрозділів, які вони контролюють, не може повною мірою розуміти весь стан справ і проблемні аспекти діяльності об'єкта контролю. Зазначене стосується і контролю, який здійснює вища посадова особа. Його знання характеру роботи підконтрольної сфери є наслідком того, що завдання, цілі (і частково функції) контролюючої посадової особи та підконтрольного об'єкта збігаються. Водночас відомчий контроль має суттєвий недолік, який іноді зводить нанівець його сильні сторони. «Захист» так званої «честі мундира» та небажання «виносити сміття з хати» суттєво підривають ефективність відомчого контролю [259].

У державному управлінні відомчий контроль здійснюється в усіх сферах управлінської діяльності: економічній, соціально-культурній, адміністративній та політичній. Тут можна виділити дві основні сфери відомчого контролю: контроль, який здійснюють органи державного управління за виробництвом і наданням послуг, і контроль, який здійснюють органи державного управління вищого рівня за управлінськими структурами нижчого рівня. Оскільки

відомчий контроль здійснюється міністерствами, відомствами та іншими органами управління в межах певної структури, він тісно пов'язаний із завданнями, що стоять перед ними. Характерною особливістю відомчого контролю є те, що за його результатами, за наявності правових підстав, до осіб, винних у порушенні чинного законодавства, застосовуються заходи адміністративного примусу у вигляді дисциплінарних стягнень. Таке повноваження надано чинним законодавством виключно органу відомчого контролю. Контроль поділяється на внутрішній (відомчий), міжвідомчий та надвідомчий (позавідомчий). Внутрішній контроль здійснюється в межах самого міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади або окремого підприємства, організації чи установи органом (посадовою особою), який пов'язаний з підконтрольною структурою відомчими зв'язками. Крім державних органів, відомчий контроль можуть здійснювати також керівники (посадові особи) недержавного сектору економіки в межах своїх повноважень і підпорядкованості, в межах своєї структури, контролюючи нижчий рівень.

Відомчий контроль є важливою функцією будь-якого органу управління (посадової особи). Без організації та здійснення відомчого контролю неможливе функціонування жодного підконтрольного державі об'єкта. Відомчий контроль також є одним з основних чинників дисциплінування працівників як у сфері державного управління, так і у сфері виробництва матеріальних благ, надання послуг тощо.

Цілі відомчого контролю:

- моніторинг роботи відповідного підконтрольного об'єкта факультету;
- отримання об'єктивної та достовірної інформації про дотримання законності та дисципліни на об'єкті, що перевіряється;
- вжиття заходів для запобігання та усунення порушень закону та дисципліни;
- виявлення причин та умов, що призводять до недотримання вимог законодавства, правил організації виробництва, надання послуг тощо;
- вжиття заходів для покращення ситуації на об'єкті (відновлення

законності та дисципліни);

- притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні встановленого порядку [82].

Відомчий контроль надає необхідний обсяг інформації, аналіз якої допомагає вирішувати питання подальшого розвитку різних сфер управління і того, як досягти оптимізації роботи управлінських структур у цих сферах у найбільш доцільний і раціональний спосіб.

Форми відомчого контролю майже не відрізняються від тих, що застосовуються іншими контролюючими органами. Це планові та позапланові перевірки, запити про надання документів, пояснень тощо, залежно від предмета перевірки. Як правило, відомчий контроль здійснюють особи, добре обізнані з суттю питання, що дозволяє їм повною мірою встановити факти та проблеми в діяльності об'єкта контролю. Сказане стосується і контролю, який здійснює вища посадова особа. Його обізнаність із суттю роботи підконтрольного суб'єкта зумовлена тим, що завдання, цілі (і частково функції) контролюючого органу та підконтрольного суб'єкта збігаються.

Особливістю відомчого контролю є те, що за результатами його провадження, за наявності правових підстав, до осіб, винних у порушенні чинних нормативно-правових актів, застосовуються заходи адміністративного впливу у вигляді дисциплінарних стягнень. Цим правом наділений виключно орган відомчого контролю.

Суть міжвідомчого контролю полягає в тому, що органи міжвідомчої компетенції, встановлюючи вимоги, обов'язкові для виконання всіма міністерствами, державними комітетами, відомствами, підприємствами, установами та організаціями, контролюють їх виконання. Міжвідомчий контроль здійснюється органами, що мають різну відомчу приналежність. Його існування зумовлене необхідністю забезпечення єдиного підходу до вирішення складних проблем, що зачіпають багато галузей у загальнодержавному масштабі. Коло питань, які має право розглядати такий орган, є надзвичайно вузьким і спеціалізованим, залежно від покладених на нього професійних

завдань. Міжвідомчий орган перевіряє реалізацію конкретної функції суб'єкта перевірки.

До механізмів відомчого контролю за функціонуванням системи технічного забезпечення силових структур України належать механізми відомчого обліку транспортних засобів, їх реєстрації та зняття з обліку. Постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2013 р. № 164 визначено порядок відомчого обліку та реєстрації транспортних засобів Національної гвардії, Державної прикордонної служби, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації та Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту [181].

Відомча реєстрація транспортних засобів складається з комплексу заходів, пов'язаних з перевіркою документів, що є підставою для такої реєстрації, звіренням та, у разі необхідності, експертизою ідентифікаційних номерів складових частин (кузова, шасі, рами, двигуна), оглядом транспортного засобу, оформленням і видачею реєстраційного документа - технічного талона транспортного засобу. Облік зареєстрованих транспортних засобів здійснюється шляхом збирання, узагальнення та зберігання інформації про такі транспортні засоби в базі даних єдиної електронної реєстраційної системи Головного управління Національної гвардії, Адміністрації Державної прикордонної служби, Адміністрації Держспецтрансслужби, Державної служби України з питань транспорту та зв'язку, Державної служби України з надзвичайних ситуацій [181].

Відомчій реєстрації підлягають всі легкові, вантажні, спеціальні автомобілі, автобуси, колісні тягачі, трактори, сідельні тягачі, шасі, тягачі, пересувні майстерні технічного обслуговування і ремонту озброєння та техніки, мотоцикли, причепа та напівпричепа. Забороняється експлуатація транспортних засобів, які не пройшли реєстрацію в установленому порядку і не мають реєстраційних знаків, що відповідають державним стандартам, а також ідентифікаційних номерів їх складових частин, які не відповідають записам у реєстраційних документах або пошкоджені чи підроблені.

Відомча реєстрація транспортних засобів, ведення їх обліку та зняття з обліку зареєстрованих транспортних засобів здійснюється уповноваженими органами (підрозділами) штабу Національної гвардії, Адміністрації Державної прикордонної служби, Адміністрації Державної служби транспорту та зв'язку, Державної служби з надзвичайних ситуацій (служби безпеки дорожнього руху - СБДР). За результатами перевірки, згідно з якими транспортний засіб не перебуває в розшуку, працівник служби безпеки дорожнього руху робить запис у графі «Оперативна група» технічного паспорта: «Дозвіл на першу відомчу реєстрацію» із зазначенням дати видачі та номера дозволу, який засвідчує своїм підписом і печаткою.

Перша відомча реєстрація нових ТЗ, а також тих, що були в експлуатації та ввезені на митну територію України, проводиться за умови, що конструкція і технічний стан, їх марка (модель) та складові частини, що мають ідентифікаційні номери, відповідають обов'язковим вимогам норм, правил і стандартів України, що підтверджується сертифікатом відповідності або свідоцтвом про визнання іноземного сертифіката. Відомча реєстрація транспортного засобу здійснюється протягом 10 днів після надходження транспортного засобу до органу, підрозділу, військової частини на підставі заяви керівника (командира) органу, підрозділу, військової частини, поданої до служби безпеки дорожнього руху.

Відомості про транспортні засоби органів, підрозділів, військових частин, взяті на облік службою безпеки дорожнього руху, вносяться до бази даних єдиної електронної реєстраційної системи штабу Національної гвардії, Адміністрації Державної прикордонної служби, Адміністрації Державної спеціальної служби транспорту, Адміністрації Держспецзв'язку та Державної служби з надзвичайних ситуацій у порядку, визначеному відповідно Міністерством внутрішніх справ, Міністерством оборони, Адміністрацією Держспецзв'язку та ДСНС. Відомчі реєстраційні відомості (зміни до раніше поданих відомчих реєстраційних відомостей) транспортного засобу невідкладно передаються службою безпеки дорожнього руху до

територіального сервісного органу Міністерства внутрішніх справ для внесення відповідних відомостей до Єдиного державного реєстру Міністерства внутрішніх справ.

Перереєстрація транспортного засобу здійснюється Службою безпеки дорожнього руху в наступних випадках:

- отримання технічного талону для заміни втраченого або непридатного для використання талону;
- зміна кольору, призначення, марки або моделі транспортного засобу в результаті переобладнання або заміни кузова чи інших елементів з ідентифікаційними номерами.

Зняття з обліку транспортного засобу здійснюється службою безпеки дорожнього руху на підставі заяви керівника (командира) органу, підрозділу, військової частини, що подається до служби безпеки дорожнього руху у таких випадках:

- передача транспортного засобу іншому підрозділу за наказом (рішенням) органу, що надає допомогу;
- викуп (вibraкування);
- відчуження.

Також до механізмів відомчого контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення силових структур України належить обов'язковий технічний контроль транспортних засобів. Правовою основою для проведення обов'язкового технічного контролю є:

Закон України «Про дорожній рух» (стаття 35);

Постанова Кабінету Міністрів України № 137 від 30 січня 2012 р. «Про затвердження Порядку проведення обов'язкового технічного контролю та обсягів перевірки технічного стану транспортних засобів, технічного опису та зразка протоколу перевірки технічного стану транспортного засобу»;

Постанова Кабінету Міністрів України від 10 березня 2017 р. № 141 «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 30 січня 2012 р. № 137 і від 31 травня 2012 р. № 512»;

Постанова Кабінету Міністрів України від 31 травня 2012 р. № 512 «Про затвердження Порядку формування загальнодержавної бази даних про результати обов'язкового технічного контролю транспортних засобів, доступу до неї та встановлення розміру плати за надання таких послуг».

Обов'язковий технічний контроль транспортних засобів здійснюється суб'єктами обов'язкового технічного контролю, які мають право володіти або користуватися обладнанням, що дозволяє перевіряти технічний стан транспортних засобів на відповідність вимогам безпеки дорожнього руху та охорони навколишнього середовища. Наприклад, у випадку з військовими частинами Національної гвардії України суб'єктом перевірки є представники Головного управління Національної гвардії України.

Обов'язковий технічний контроль транспортного засобу включає перевірку технічного стану транспортного засобу, а саме: гальмівної системи і рульового керування, зовнішніх світлових приладів, пневматичних шин і коліс, світлопропускання через вікна, газобалонного обладнання (за наявності) та інших елементів у частині, що безпосередньо стосується безпеки дорожнього руху та охорони навколишнього середовища (ч. 3 ст. 35 Закону України «Про дорожній рух»).

Перевірка технічного стану транспортного засобу проводиться з метою визначення відповідності транспортного засобу вимогам, встановленим до конструкції та технічного стану, відповідно до Наказу Міністерства інфраструктури України від 26 листопада 2012 р. № 710 «Про затвердження Вимог до перевірки конструкції та технічного стану колісного транспортного засобу, методики проведення такої перевірки» (пп. 11 п. 2 Порядку).

За результатами перевірки технічного стану визначається придатність або непридатність транспортних засобів до експлуатації.

4.2 Механізми урядового контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки Україні під час кризових ситуацій

Контроль є важливою ознакою і основною функцією державного управління. Існування і розвиток громадянського суспільства, процеси реформування економічних відносин на ринкових засадах, євроатлантична інтеграція – безпосередньо залежать від процесу прийняття оптимальних рішень і здійснення ефективного державного контролю за їх своєчасною і повною реалізацією [8, 263, 233].

На перший план діяльності урядового апарату виходить здійснення контролю за неухильним дотриманням законів України, виконанням указів і розпоряджень Президента України, постанов Кабінету Міністрів України. Належним чином організований контроль дозволяє мати оперативну інформацію щодо стану справ на різноманітних напрямках діяльності, дає можливість вчасно втрутитися в процес управління, вжити запобіжні заходи, забезпечити законність.

На думку Соловйова В. М. [263, с. 66] у державному управлінні під законністю, розуміється передусім наявність науково обґрунтованих правових норм, які відповідають Конституції та законам України, вимогам формальної логіки та законодавчої техніки, враховують реалії сьогодення та спрямовані на майбутнє, а, по-друге, – послідовне й неухильне виконання цих норм усіма державними органами, посадовими особами, громадянами й об'єднаннями [263, с. 66].

У державному управлінні урядовий контроль досліджується в основному в контексті аналізу державного контролю або Кабінету Міністрів України як органу виконавчої влади. Така ситуація, а також процес зміни форми державного правління з президентсько-парламентської на парламентсько-президентську, який фактично розпочався із прийняттям Закону України "Про внесення змін до Конституції України" від 8 грудня 2004 р., № 2222-IV обумовлює актуальність і необхідність дослідження урядового контролю як

способу забезпечення законності. Ця робота є продовженням аналізу способів забезпечення законності і складовою частиною дослідження законності у державному управлінні з метою удосконалення шляхів її забезпечення [233].

Дослідження наукових праць з державного управління і адміністративного права свідчить, що під забезпеченням законності розуміють діяльність відповідних державних формувань, спрямовану на:

- недопущення порушень в діяльності органів державної влади, їх посадових осіб тих вимог і приписів, які закріплені в діючих законах і підзаконних актах, і якими вони користуються в своїй повсякденній роботі;
- виховання працівників апарату управління у суворому дотриманні законності та державної дисципліни;
- своєчасне і оперативне виявлення, припинення і встановлення таких порушень;
- відновлення порушених прав та законних інтересів громадян, суспільних організацій;
- встановлення причин та умов, які цьому сприяють;
- притягнення до встановленої відповідальності винних в порушенні законності та дисципліни;
- розробку та прийняття заходів, спрямованих на усунення причин і умов порушення законності і дисципліни;
- створення умов невідворотності відповідальності у випадку їх порушення [3 с. 605, 6, 45, 156 с. 37, 233].

Аналіз цих положень підводить до висновку, що контрольна діяльність Кабінету Міністрів України безпосередньо спрямована на забезпечення законності в державному управлінні України.

Під способами забезпечення законності розуміють – застосування системою державних органів і суспільних організацій, на які покладений обов'язок по підтриманню та зміцненню законності в сфері виконавчої влади і, які наділені юридично владними повноваженнями правових і організаційних видів і методів діяльності, практичних прийомів, операцій, форм роботи, з

метою забезпечення точного дотримання вимог законності всіма суб'єктами державного управління [298, с. 78].

Нормативною базою, яка закріплює контрольну функцію Кабінету Міністрів України є Конституція України, Тимчасовий регламент Кабінету Міністрів України, Положення про Управління моніторингу Департаменту діловодства та моніторингу Секретаріату Кабінету Міністрів України, а також укази Президента України та інші постанови Кабінету Міністрів України.

Незважаючи на те, що Конституція України прямо не передбачає контрольну функцію Кабінету Міністрів України, це логічно впливає із змісту ст. 113, яка зазначає, що Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади, спрямовує та координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади, тобто здійснює контроль за всіма ланками виконавчої влади [233].

Окремі повноваження Кабінету Міністрів України, які належать до контрольних, закріплені у Тимчасовому регламенті Кабінету Міністрів України. Згідно з п. 3 "Кабінет Міністрів... контролює діяльність міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської місцевих держадміністрацій".

А згідно з розд. VII Регламенту [188, с. 70] та Розпорядження Президента України від 30 травня 1997 р. № 221/97-рп "Про порядок проведення експертизи і підготовки на підпис Президентіві України законів України" [199, с. 32], Кабінет Міністрів України вивчає прийняті Верховною Радою України законодавчі акти, що надійшли на підпис Президентіві і готує відповідно до них свої висновки та пропозиції щодо доцільності підписання відповідного закону Президентом або застосування до нього права вето, здійснюючи при цьому контроль за змістом цих законів, забезпечуючи законність у правотворчій діяльності.

У розд. XI Тимчасового регламенту закріплено, що Кабінет Міністрів України може здійснювати конституційне подання з питань прийнятих

Верховною Радою України законів, відповідності міжнародних договорів тощо [188, с. 76-78].

Потрібно також пригадати про проект Закону України "Про Кабінет Міністрів України", на прийняття якого давно очікують, а також про Концепцію Закону України "Про державний контроль у сфері діяльності органів виконавчої влади та їх посадових осіб". Ці закони є надзвичайно важливими і необхідними. Після внесення 8 грудня 2004 р. змін до Основного Закону України багато положень цих законопроектів потребуватимуть переробки з урахуванням нових конституційно-правових реалій.

Метою концепції є створення системи державного контролю у всіх сферах діяльності органів виконавчої влади, яка повинна цілісно пов'язати аспекти внутрішнього і зовнішнього контролю і визначити його механізми.

Основними завданнями Закону є:

- визначення єдиної методологічної основи державного контролю. Вона має передбачати здійснення його на основі демократичних принципів, обґрунтованого визначення завдань, форм і методів контролю;
- узгодження змісту контролю із завданнями, що стоять перед державними органами та новим спрямуванням розвитку держави у суспільних процесах;
- уникнення дублювання функцій контрольних органів;
- встановлення засад координації діяльності різних органів контролю та засобів забезпечення цієї діяльності в межах законодавчо закріплених повноважень.

Аналіз Концепції свідчить, що вона актуальна і потребує подальшої розробки і прийняття, відповідно до форми державного правління. Закон України "Про державний контроль у сфері діяльності органів виконавчої влади та їх посадових осіб", має вирішити такі питання:

- визначити поняття "державний контроль у сфері діяльності органів виконавчої влади та їх посадових осіб" та інші терміни, які необхідно юридично закріпити з метою удосконалення урядового контролю;

- сформулювати завдання та принципи здійснення державного контролю.

Відповідно до концепції адміністративної реформи роль Кабінету Міністрів України в законодавчому процесі повинна підвищитися за рахунок заходів:

- проведення експертизи будь-яких проектів законів перед їх розглядом Верховною Радою України незалежно від суб'єкта їх подання;
- звернення до Президента України з пропозиціями щодо використання ним права вето стосовно прийнятих Верховною Радою України законів;
- звернення до Верховної Ради України щодо визнання поданих урядом законопроектів першочерговими [156, с. 56].

Проведення експертизи проектів законів повинно носити дослідний характер. Для всебічного дослідження на базі Секретаріату Кабінету Міністрів доцільно створити науково-дослідний інститут, в якому б працювали експерти за відповідним напрямом діяльності. А залучення до цієї роботи вчених, мало б важливе значення як для теорії, так і для практики державного управління.

У Кабінеті Міністрів України здійснення контролю забезпечується Управлінням моніторингу Департаменту діловодства та моніторингу Секретаріату Кабінету Міністрів України.

До основних функцій Управління належать:

- а) формування автоматизованої бази даних і робота з інформаційними масивами, які в ній накопичуються в межах компетенції Управління;
- б) здійснення технічного контролю за додержанням виконавцями термінів виконання завдань з використанням автоматизованої системи контролю виконання доручень (АС КВД) Секретаріату Кабінету Міністрів;
- в) уніфікація процедур зовнішнього і внутрішнього контролю в середовищі АС КВД та забезпечення інформаційного супроводження процесу контролю виконання доручень на всіх його етапах відповідно до вимог Тимчасового регламенту Кабінету Міністрів України;
- г) участь у здійсненні інформаційного обміну між автоматизованими системами щодо контролю виконання актів і доручень Президента,

Секретаріату Президента України, Верховної Ради та АС КВД Секретаріату Кабінету Міністрів;

д) підготовка пропозицій щодо вдосконалення організації та автоматизації процесів контролю та обліку документів;

е) контроль за своєчасним опрацюванням і поданням на підпис Президенту України законів України, що надійшли до Кабінету Міністрів для експертизи і візування [167].

При здійсненні контрольної функції Кабінету Міністрів України, в першу чергу, має бути посилений інформаційно-аналітичний характер контролю за органами виконавчої влади, характер діяльності яких у ході адміністративної реформи має набути якісних змін.

Практика свідчить, що система контролю, яка існує в Кабінеті Міністрів України, як це не прикро, охоплює вузьке коло контрольних питань – в основному відслідковує терміни виконання встановлених завдань.

Для вирішення цієї проблеми у складі Управління моніторингу необхідно створити сектор аналітичної роботи, тобто треба відходити не лише від строків виконання, а й здійснювати контроль за якістю виконання у встановлені строки. Проведення аналітичної роботи має позитивно вплинути і на забезпечення законності як при проведенні експертизи законопроекту, так при здійсненні моніторингу.

Процес переходу від контролю щодо видів документів до контролю "за напрямками" (за секторами), який зараз триває, є позитивним фактором удосконалення контролю, переходом до аналітичної роботи. Тобто, якщо раніше співробітник Управління здійснював контроль, наприклад, за виконанням указів Президента України, то із-за великого навантаження він не міг добре розбиратися у всіх сферах, на які був спрямований той чи інший указ. Фактично він міг здійснювати контроль лише за строками, а не за змістом чи якістю виконання. Саме якість виконання (у встановлені законодавством строки) є критерієм при дотриманні законності у державному управлінні України.

Контроль "за напрямками" здійснюється за законами України та іншими нормативно-правовими актами відповідно до сфери управління. Іншими словами, контролем за виконанням законів України, указів Президента, розпоряджень Кабінету Міністрів України, наприклад, у гуманітарній сфері, займається спеціаліст вузької спеціалізації, що також дозволяє простежити доручення, які надійшли на одну й ту саму тему. Співробітник особисто знає фахівців та експертів, їх професіональний рівень, ставлення до службових обов'язків, що покращує і прискорює роботу щодо контролю, забезпечує законність.

Позитивним є підвищення особистої відповідальності спеціаліста. Якщо раніше, за невиконання указу та розпорядження в одній сфері, могли двічі притягти до дисциплінарної відповідальності, що негативно позначалося на співпраці з керівництвом сектора, то перехід до контролю за секторами виправив цю помилку.

Інформаційний обмін між автоматизованими системами щодо контролю виконання актів і доручень Президента України, Секретаріату Президента України, Верховної Ради України та АС КВД Секретаріату Кабінету Міністрів України відбувається досить слабо, обміну даними як такого немає. Посланням Президента України до Верховної Ради України "Європейський вибір.

Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002 – 2011 роки" та "Про внутрішнє і зовнішнє становище України в 2002 році" передбачено створення телекомунікаційної мережі органів виконавчої влади, об'єднаної з мережами Секретаріату Президента України та Верховної Ради України, – спочатку в регламентному режимі, а згодом в режимі реального часу.

Тобто, мова йде про створення в перспективі складної інформаційної системи контролю органів державної влади, та широкомасштабній комп'ютеризації контрольної діяльності міністерств, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади.

Реалізацію єдиної державної політики електронного документообігу та закони України "Про електронні документи та електронний документообіг" та "Про електронний цифровий підпис" підвищать ефективність інформаційного обміну та поліпшить швидкість та якість контролю.

Проведене дослідження показало, що урядовий контроль є способом забезпечення законності і відіграє важливу роль у здійсненні ефективного державного управління. Удосконалення контрольної діяльності Кабінету Міністрів України та вирішення проблемних питань, з метою реалізації поставлених державою завдань та забезпечення законності, має важливе значення для розбудови Української держави та її виходу на європейський рівень.

Контрольна діяльність Кабінету Міністрів України стосовно органів виконавчої влади не повинна зводитися лише до перевірки виконання як такого, а має враховувати якість виконання, своєчасне виявлення проблем та концентрацію зусиль на коригування ситуації, застосування заходів щодо забезпечення виконання завдань.

Одним з механізмів урядового контролю є механізм фінансового контролю. Після здобуття Україною незалежності виникла потреба у підвищенні ролі державного фінансового контролю, і у 1993 році прийнято Закон України «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні».

Указом Президента України від 27.08.2000 № 1031 «Про заходи щодо підвищення ефективності контрольно-ревізійної роботи» [189] Головному контрольно-ревізійному управлінню України надано статус центрального органу виконавчої влади. Відповідно до Указу Президента України від 09.12.2010 № 1085/2010 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» [189] Головне контрольно-ревізійне управління України реорганізовано у Державну фінансову інспекцію України. 28 жовтня 2015 року на базі Державної фінансової інспекції України постановою Уряду створена Державна аудиторська служба України [212].

Державна аудиторська служба України – центральний орган виконавчої

влади у формі інспекції, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів України та який реалізує державну політику у сфері державного фінансового контролю.

Відповідно до Положення про Державну аудиторську службу України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 03 лютого 2016 року № 43 [183] основними завданнями Держаудитслужби є: забезпечення реалізації державної політики у сфері державного фінансового контролю; (у кінці 2019 року функція формування політики, яка була в Держаудитслужби, була передана до Мінфіну); здійснення державного фінансового контролю, спрямованого на оцінку ефективного, законного, цільового, результативного використання та збереження державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів, досягнення економії бюджетних коштів; надання у передбачених законом випадках адміністративних послуг.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» [198] державний фінансовий контроль забезпечується органом державного фінансового контролю через проведення державного фінансового аудиту, інспектування, перевірки закупівель та моніторингу закупівлі.

Реалізація державного фінансового контролю шляхом здійснення:

- інспектування здійснюється органом державного фінансового контролю у формі ревізії та полягає у документальній і фактичній перевірці певного комплексу або окремих питань фінансово-господарської діяльності підконтрольної установи, яка повинна забезпечувати виявлення наявних фактів порушення законодавства, встановлення винних у їх допущенні посадових і матеріально відповідальних осіб;

- державний фінансовий аудит є різновидом державного фінансового контролю і полягає у перевірці та аналізі органом державного фінансового контролю фактичного стану справ щодо законного та ефективного використання державних чи комунальних коштів і майна, інших активів

держави, правильності ведення бухгалтерського обліку і достовірності фінансової звітності, функціонування системи внутрішнього контролю;

- перевірка закупівель у замовників проводиться за місцезнаходженням юридичної особи, що перевіряється, чи за місцем розташування об'єкта права власності, щодо якого проводиться перевірка, і полягає у документальному та фактичному аналізі дотримання замовником законодавства про закупівлі;

- моніторинг закупівлі, відповідно до ст. 5 Закону [198], проводиться в порядку, встановленому Законом України «Про публічні закупівлі» (ст. 8) [200].

Згідно Закону України «Про публічні закупівлі» моніторинг процедури закупівлі – аналіз дотримання замовником законодавства у сфері публічних закупівель під час проведення процедури закупівлі, укладення договору про закупівлю та протягом його дії з метою запобігання порушенням законодавства у сфері публічних закупівель [200].

Під час кризових ситуацій в державі у сфері публічних закупівель проходять зміни. Ці зміни торкнулися і механізмів державних закупівель. Повномасштабне вторгнення РФ суттєво вплинуло на усі сфери економіки України, зокрема, відповідні зміни були внесені і у процедуру проведення тендерів на Prozorro у військовий час. Вже за кілька днів Кабмін ухвалив Постанову №169, яка стосується реалізації оборонних і публічних закупівель товарів, робіт, послуг в умовах воєнного стану. На сьогодні проведення тендерів регулюється Постановою № 169, а також Законом України “Про публічні закупівлі” [200]. Саме вищезгадана постанова, яка містить низку змін в умовах здійснення закупівель, створює максимально ефективні умови для постачальників, що працюють в електронній системі Prozorro.

Тендери під час воєнного стану на Prozorro [234].

Варто зазначити, що оголошення військових тендерів на Prozorro для державних замовників, які працюють в оборонній сфері, скасоване на період дії в Україні воєнного стану. Також без оголошення спеціальної процедури

відбувається купівля товарів і послуг та замовлення певних робіт, які є критично необхідними для повноцінного існування нашої держави в нинішніх кризових умовах.

Інші Замовники, купуючи товари і послуги та оплачуючи певні види робіт вартістю до 50 000 грн., мають право використовувати прямі договори, викладаючи звіт про їх укладення на Прозорро, або ж спрощені закупівлі – особливості їх проведення, як і раніше, визначаються чинним ЗУ «Про публічні закупівлі». Якщо бюджет товарів і послуг становить від 50 000 грн. до 200 000 грн. (до 01 млн. грн. при виконанні робіт), Замовники також оголошують спрощену процедуру закупівель. У наступних випадках, без офіційного оголошення держзакупівлі на Прозорро [234]:

- якщо інформація стосовно тендерів під час воєнного стану не підлягає розголошенню, адже це може завдати значної шкоди країні;
- у цей момент Замовник перебуває безпосередньо в зоні ведення активних бойових дій;
- на час проведення закупівлі Замовники технічно не можуть скористатися електронною системою Prozorro;
- є термінова потреба у придбанні визначених товарів, наданні спеціалізованих послуг, виконанні робіт, через що неможливо витримати передбачені законодавством строки;
- спрощені закупівлі відмінили внаслідок відсутності пропозицій учасників;
- у разі, коли після підписання договору Замовник потребує додаткового постачання продукції або виконання робіт від того ж самого Постачальника;
- предметом тендеру є надання адвокатських послуг;
- оголошено державну закупівлю товару, послуги або виконання робіт, що забезпечують безперебійну роботу підприємств критично важливої інфраструктури;
- закупаються юридичні послуги, необхідні для захисту інтересів України в цілому та її громадян, захисту сфери національної безпеки і оборони.

Prozorro, раніше ProZorro [234] – електронна система публічних закупівель, де державні та комунальні замовники оголошують тендери на закупівлю товарів, робіт і послуг, а представники бізнесу змагаються на торгах за можливість стати постачальником держави.

Сфера публічних закупівель регулюється Законом України «Про публічні закупівлі», а головним нормотворчим органом у цій сфері є Департамент сфери публічних закупівель, який входить до складу Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України ДП «Прозорро» разом з електронною системою Prozorro належать державі Україна та підпорядковуються Кабінету Міністрів України [234].

З 1 квітня 2016 року система Prozorro є обов'язковою для центральних органів влади та монополістів, а з 1 серпня – для всіх інших державних замовників [200]

Філософія Prozorro складається з трьох основних компонентів [234]:

- Усі бачать усе. На порталі Prozorro видно весь процес закупівель: від оголошення до переможців.
- Конкуренція понад усе. Публічні закупівлі вперше стали конкурентним ринком саме завдяки системі Prozorro. Що більше учасників на торгах, то більша конкуренція і відтак – економія коштів платників податків.
- Золотий трикутник партнерства. Prozorro об'єднує і враховує інтереси держави, бізнесу та громадянського суспільства [234].

Майданчики Prozorro. Prozorro – це адміністратор бази даних та модулю аукціонів. До них підключені електронні майданчики, через які, своєю чергою, підключаються замовники та постачальники. Інформація про торги ідентична й доступна на усіх електронних майданчиках та на порталі Prozorro. Щоби взяти участь у закупівлі, треба зареєструватися на майданчику та подати свою пропозицію на торги [234].

Законом України «Про публічні закупівлі» [200] передбачається:

- запровадження електронного аукціону, який передбачає автоматичну

оцінку тендерних пропозицій;

- поява нових понять: «авторизований електронний майданчик», «електронна система закупівель», «централізована закупівельна організація», «система хмарних обчислень»;

- замість 5 процедур залишити 3 (відкриті торги, конкурентний діалог, переговорна процедура);

- зміна термінології, зокрема: замість терміну «державна закупівля» вводить термін «публічна закупівля»; замість термінів «конкурс», «документація конкурсних торгів», «пропозиція конкурсних торгів», «комітет з конкурсних торгів» вводяться поняття «тендер», «тендерна документація», «тендерна пропозиція», «тендерний комітет» [234].

Набула чинності нова редакція Закону «Про публічні закупівлі» 19 квітня 2020 року [200]. Основні зміни:

- поріг для обов'язкового проведення закупівель через Prozorro знизився з 200 до 50 тисяч гривень.

- посилення відповідальності за грубі порушення тендерного законодавства.

Учасник торгів може виправити несуттєві помилки в тендерній пропозиції протягом 24 годин. Вдосконалився механізм оскарження тендерних процедур в Антимонопольному комітеті України – тепер Учасник може оскаржити скасування Замовником закупівлі, а вартість плати за оскарження залежатиме від очікуваної вартості процедури закупівлі. Запрацювала альтернатива для невеликих допорогових закупівель – державний маркетплейс Prozorro Market. Розпочалася трансформація самого процесу закупівель – тендерні комітети відходять у минуле, замість них приходять уповноважені особи: окрема позиція, яка оплачується [234].

Очікувані переваги:

- викорінення і системне запобігання корупції;
- прозорість всього тендерного процесу;
- неприпустимість дискримінації заявок;

- об'єктивна оцінка тендерних заявок;
- простота і легкість застосування тендерних процедур;
- перехід на електронний документообіг;
- повна звітність і аналіз всіх державних закупівель;
- відкриті процедури прийняття рішень;
- широке залучення громадськості;
- приватні електронні майданчики [234];

Завдяки електронним торгам на Prozorro в 2020 році державі вдалося заощадити 43,5 млрд грн. Це на 43 % більше, ніж роком раніше: за аналогічний період 2019 року було зекономлено 30,5 млрд. При цьому очікувана вартість цих закупівель зросла лише на 19 % (з 698 до 830 млрд грн) [282]. Загалом же за чотири роки існування Prozorro система заощадила держбюджету України 150 млрд грн.

Відповідно до звіту Prozorro за 2018 р. в загальній кількості тендерів від держзамовників – 1,1 млн, найбільша частка припадає на будівельні роботи – 146 тис. тендерів. Крім того, будівельні роботи та поточний ремонт продемонстрували найбільшу суму різниці в абсолютному еквіваленті, яка склала 7,6 млрд грн (згідно звіту по публічних закупівлях Мінекономіки за 2018 рік). Найдорожчими договорами, укладеними з іноземними учасниками, також стали договори на будівельні роботи та поточний ремонт – 20 млрд грн. [218].

4.3 Механізми демократичного цивільного контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України під час кризових ситуацій

Демократичний цивільний контроль над оборонною сферою та правоохоронними органами держави сформульовано як політичний стандарт рядом авторитетних міжнародних організацій, таких як ОБСЄ, НАТО, ЄС, Рада Європи.

З урахуванням цього в Україні визначені такі основні напрями та проблеми щодо вдосконалення демократичного цивільного контролю за діяльністю сектору безпеки.

1. Завершення формування структури системи державного управління сектором безпеки.

Результати діяльності в даному напрямі в Україні не можна вважати задовільними. Основною причиною цього слід признати остаточну невизначеність розподілу функцій, повноважень, відповідальності та контролю в сфері безпеки між гілками влади. Відсутність такої визначеності призвела до розбалансованості управлінських рішень в даній сфері. Так, у 2008 році Президент України вніс законопроект щодо скорочення чисельності Збройних Сил на 17 тис. чол. Верховна Рада ухвалила закон, який передбачав скорочення на 9 тис. чол., а у вересні міністр оборони України виступив з ініціативою збільшення їх чисельності на 21 тис. чол.

Досі не встановлено парламентський контроль за спеціальними службами (в першу чергу розвідувальними органами). Згідно з рекомендацією ПАРЕ № 1713 для його здійснення необхідно створення спеціального комітету чи підкомітету Верховної Ради.

2. Законодавче закріплення основних параметрів і характеристик суб'єктів сектору безпеки відповідно до покладених на них функцій і завдань.

Відсутність чіткої й системної конкретизації функцій та повноважень органів державної влади позбавляє можливості законодавчого закріплення параметрів і характеристик суб'єктів сектору безпеки, що фактично робить невизначеним сферу розповсюдження і предмет демократичного цивільного контролю. Наприклад, за існуючими законодавчими функціями парламенту, типу «визначає основи національної безпеки», які мають широке трактування, не стоять основоположні питання забезпечення національної безпеки, в тому числі пов'язані з конкретним технічним оснащенням Воєнної організації та параметрами боєготовності сил оборони. Тому навіть такі конкретизовані

функції Верховної Ради, як затвердження загальної чисельності ЗС, СБУ та інших військових формувань, перетворюються на формальну процедуру.

3. Забезпечення наукової обґрунтованості інституційних перетворень і державних рішень в оборонній політиці.

На багатьох міжнародних конференціях, на яких розглядалися проблеми реформування сектору безпеки неодноразово зазначалося, що в Україні бракує цілісної науково обґрунтованої картини сектору безпеки і стандартів, за якими формується та оцінюється його діяльність. Тому політика в оборонній сфері, яка не має опори на обґрунтовану стратегію призводить до того, що рішення, які спочатку вважалися єдино вірними, потім обертаються серйозними помилками.

Водночас наукова обґрунтованість державних рішень в оборонній політиці європейських країн є гарантією того, що сили оборони адекватні воєнним загрозам, а їх потреби займають відповідне місце в пріоритетах щодо виділення необхідних їм ресурсів. При цьому узагальнена європейська модель вироблення оборонної політики та контролю сектору безпеки має такі етапи:

- дослідження та оцінка варіантів політики;
- розробка і реалізація управлінських рішень (приймаються рішення щодо конкретної політики з визначенням ресурсів, термінів і відповідальності);
- методів контролю та аналізу політики;
- визначення рішень, необхідних для реалізації її цілей і завдань;
- оцінка і перегляд політики (відбувається періодичний ретельний огляд цілей і результатів, контроль ефективності; перегляд методів здійснення політики, ресурсів та пріоритетів);
- повторна оцінка політики (на цьому етапі проводиться ухвалення рішення про її продовження, уточнення, модифікацію або припинення й перехід до нової політики).

4. Розробка та впровадження в практику науково-обґрунтованих критеріїв і методик поетапної оцінки результатів функціональної діяльності всіх структур сектору безпеки. Україна й досі не має відповідних розробок. Відсутність таких

стандартів призводить до суб'єктивних оцінок діяльності структур, що контролюються, навіть на рівні адміністративного цивільного контролю, не кажучи вже про контроль громадський. Навіть з реалізацією принципу прозорості певні види діяльності в цих структурах, конкретні заходи, результати можуть бути і відомими, але незрозумілими або трактуватися по-різному.

У відсутності належної методології здійснення демократичного цивільного контролю західні аналітики вбачають загрозу державному управлінню, бо навіть парламентський контроль може перетворитися на звичайну політичну риторику.

5. Загальмувалося удосконалення нормативно-правової бази демократичного цивільного контролю.

Експерти відзначають низьку культуру підготовки і виконання українського законодавства, навіть документів, підготовлених у співпраці з західними фахівцями. Зокрема, у цих документах, як правило, відсутні чіткі цілі та програми їх досягнення.

Не став виключенням і закон «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави». Дотепер структура державного управління в ньому не віднесена до предмету і завдань такого контролю, як і механізми його здійснення.

Хоча відсутність контролю суспільства над структурами державної влади фактично унеможлиблює й демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією та правоохоронними органами.

До цього часу нема законодавчих рішень і стосовно таких важливих аспектів контролю, як: розмежування сфер діяльності суб'єктів державного контролю і громадських інституцій;

- чітка регламентація процедур здійснення адміністративного, парламентського і громадського контролю;

- розширення сфери контролю яке б, зокрема, передбачало відкрите обговорення в суспільстві прийняття рішень в оборонній сфері, а не просто

його інформування про діяльність сектору безпеки;

- визначення ролі та місця дослідних цивільних структур, до кола інтересів яких відносяться питання оборонної тематики, і громадських організацій;

- створення дієвого механізму залучення інститутів громадянського суспільства до питань управління СЗНБ та її контролю.

На окрему увагу заслуговує європейська норма, за якою передбачається, що основоположні документи національного законодавства в оборонній сфері мають базуватися на політичному консенсусі всіх головних політичних партій, Уряду та суб'єктів громадянського суспільства.

6. Підвищення ефективності парламентського контролю.

Цей напрям забезпечувався активізацією діяльності парламентського Комітету з питань національної безпеки і оборони, який мав найбільш кваліфікований склад за весь час існування. Комітет зосереджував зусилля на вдосконаленні нормативно-правової бази сфери безпеки, посиленні соціального захисту військовослужбовців.

Разом з тим до цього часу, немає позитивних зрушень у ключових компонентах, які обумовлюють ефективність діяльності Верховної Ради України з питань оборонної політики, таких, як:

- підвищення рівня її компетентності за рахунок відповідної системи інформаційно-аналітичного забезпечення її діяльності та підвищення професійного рівня народних депутатів;

- організація суспільного діалогу по стратегічних питаннях оборонної політики з метою підвищення прозорості і з'ясування напрямів суспільної думки стосовно концептуальних питань.

За європейськими стандартами парламентський контроль над сферою безпеки буде повним тоді, коли в його полі зору перебувають п'ять головних аспектів діяльності оборонних структур: політика, особовий склад, фінанси, діяльність, технічне оснащення.

В межах першого аспекту – право парламенту розглядати і затверджувати

базові нормативно-правові акти: концепції, стратегії, програми. В українському законі «Про демократичний цивільний контроль...» така норма звужена до державних програм реформування і розвитку ЗС та інших програм, але й вона систематично ігнорується. Щодо другого аспекту, то це повноваження парламенту затверджувати план управління людськими ресурсами (в тому числі й спосіб комплектування сил оборони) і чисельність особового складу всіх складових сектору безпеки; схвалювати призначення вищих військових командирів.

В Україні ці повноваження обмежуються тільки законодавчим затвердженням чисельності особового складу, як правило, науково не обґрунтованої.

Третій аспект – це контроль над бюджетом на трьох рівнях, включаючи постатейний та на окремі програми.

Відносно четвертого аспекту – це право парламенту на розслідування у випадку помилкової або невдалої діяльності виконавчої влади. В діяльності українського парламенту практики такого контролю немає.

П'ятий аспект передбачає причетність парламенту до питань технічного переоснащення на рівні уточнення потреб у новому оснащенні, урядових рішень відносно контрактів і виробників.

В багатьох європейських країнах важливим інструментом впливу на виконавчу владу в питаннях оборони є процедура парламентської санкції.

Зокрема, вона діє при вирішенні питань переозброєння армії й практично розглядається як участь у прийнятті рішень щодо цих питань.

В європейській практиці особлива увага приділяється питанню компетентності парламенту, оскільки без компетентності членів парламенту того ж рівня, що і в міністерстві оборони та без тісної співпраці сторін не може бути належного застосування влади парламенту та ефективного планування в силових міністерствах.

Проблема вирішується наявністю в складі парламенту досвідченого професійного штату державних службовців, який володіє знаннями, навичками

і засобами для підтримки членів парламенту на рівні, необхідному для забезпечення належної підзвітності представників сектору безпеки й підтримує парламентаріїв в курсі ключових проблем безпеки і відповідного комплексу даних.

При цьому особливий акцент робиться на важливості розуміння парламентаріями потреб національних збройних сил. Якщо парламент не спроможний зрозуміти, які видатки потрібні та як вони використовуються, не може бути й мови про прозорість та підзвітність.

Тобто принципово не може бути демократичного контролю, доки парламент є неефективним. На жаль, Верховна Рада України поки що не спроможна реалізувати таку настанову.

7. Законодавче закріплення чіткої системи періодичної відкритої звітності та персональної відповідальності вищих посадових осіб держави і сектору безпеки за якість і виконання прийнятих рішень щодо проведення військової реформи, політичної та економічної ефективності витрат на оборону. Європейська практика запровадила досить чітку систему підзвітності та відповідальності за здійснювані дії, як основу ефективного виконання службових функцій, а також передумову оптимального розподілу влади між інститутами сфери оборони та безпеки.

Європейською нормою є звітність силових міністрів Прем'єр-міністру і парламенту. Якщо парламент не задоволений ситуацією в структурах сфери безпеки, він може усунути з посади їх керівництво або окремих міністрів.

В українських реаліях, незважаючи на щорічні Послання Президента Верховній Раді та періодичну звітність перед нею керівників силових структур, ознаки системності та притягнення до персональної відповідальності й досі відсутні. Наслідком, зокрема, є перманентний кризовий стан у Збройних Силах.

Зміна керівників силових структур відбувається переважно не через недоліки в їх роботі (які, як правило, не стають доступними для публічного обговорення), а з політичних чи інших міркувань.

Характерно, що навіть у Законі «Про демократичний цивільний

контроль...» «відповідальність посадових осіб» співвіднесена лише зі «своєчасністю, повнотою і достовірністю інформації, що надається,» та з «реагуванням на звернення громадян».

8. Забезпечення прозорості процесів прийняття концептуальних рішень в оборонній сфері.

Закон «Про демократичний цивільний контроль...» звужує сферу інтересів суспільства в оборонній політиці «інформацією про діяльність Збройних Сил та інших складових Воєнної організації й не відповідає змістовному навантаженню однієї з базових умов контролю – “відкритості процесів обговорення та прийняття рішень в оборонній сфері».

Водночас європейська практика передбачає досить широкий для суспільного обговорення спектр питань оборонної діяльності держави, а саме:

- інформація про оборонну політику та її втілення;
- управління ресурсами, кадрова політика, бюджетний менеджмент;
- процес закупівлі озброєнь, особливо у довгострокових програмах.

При цьому відкриті публікації з питань оборони, щорічний оборонний бюджет, щорічна доповідь про стан оборони та збройних сил. Це документи, які спеціально готуються для забезпечення підзвітності, прозорості в оборонній політиці, інформування суспільства Вони є результатом серйозних досліджень, політичних консультацій та громадських обговорень і мають бути схвалені парламентом та урядом.

Забезпечення прозорості процесів прийняття концептуальних рішень з питань оборони є необхідним для роз'яснення суспільству сукупності факторів, що визначають таке рішення, та формування відповідної громадської думки. Але в Україні відсутні механізми, за допомогою яких вдалося б забезпечити необхідний рівень інтерпретації питань оборонної політики у суспільстві, формування щодо них громадської думки та вплив її на прийняття принципових державних рішень.

9. Створення механізмів залучення до практики формування державної оборонної політики і системи демократичного цивільного контролю інститутів

громадянського суспільства, компетентних цивільних експертів, мас-медіа та дослідних аналітичних центрів.

Українська практика обмежується формуванням цивільних неурядових консультативно-рекомендаційних рад (колегій) при керівництві структурами сектору безпеки, поодиноким залученням до обговорення деяких питань оборонної політики цивільних експертів і недержавних аналітичних центрів.

Європейські ж норми засновані на визнанні громадянського суспільства однією з вищих цілей демократизації, необхідною умовою ефективності оборонного менеджменту (управління). Зокрема, заохочується діяльність громадських організацій, через які суспільство розширює сферу впливу на органи державного управління та підтримання діяльності Уряду в полі зору громадськості. Позитивні функції громадських організацій походять, насамперед, з їхньої незалежності, а в ряді випадків і прямої опозиції державі.

Безумовним є те, що безпекова політика має бути органічно вписаною в політичне життя суспільства та відображати його інтереси. Власне, цивільний контроль і покликаний забезпечувати цю єдність інтересів. Оскільки зазначене пов'язане із системою керівництва суб'єктами сектору безпеки, то ця сфера відноситься до управлінської функції держави та суспільства в цілому.

Цивільний контроль над армією у правовій демократичній державі – це теорія і практика такого регулювання військово-цивільних відносин, за якого основні принципи демократії превалюють над принципами військової справи. Це підпорядкованість воєнної стратегії цивільній владі, зверхність політичного керівництва над сферою безпеки і оборони. Здійснення демократичного цивільного контролю передбачає створення системи обмежень, яка б ускладнювала і навіть використання армії з антиконституційною метою [83, 260].

В розвинутому демократичному суспільстві процес цивільного контролю над сектором безпеки і оборони здійснюється за допомогою різних форм і засобів, що мають забезпечити додержання законності та запобігти можливим протиправним діям. Для цього усі гілки державної влади, громадяни та їхні

об'єднання мають відповідні механізми контролю, визначені законом.

Згідно з висновками фахівців Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, система цивільного контролю забезпечує:

- надійну схему підпорядкування силових структур главі держави;
- чітке розмежування повноважень і відповідальності між органами державної влади, між цивільними та військовими;
- ефективний нагляд за силовими структурами з боку парламенту;
- високий престиж військової служби у суспільстві та високий рівень довіри до силових структур серед населення.

В Українському суспільстві, за їх оцінками, створено сприятливі умови для відкритого обговорення та прийняття важливих державних рішень з військових та безпекових питань із залученням широких кіл громадськості.

Принцип цивільного контролю над воєнною організацією та правоохоронними органами держави відображає суспільно-необхідну діяльність для покращання координації та цивільно-військового співробітництва, узгодження демократичних цінностей з безпековою та оборонною політикою.

Одним із головних принципів ефективних цивільно-військових стосунків, властивих західним демократіям, є спільна відповідальність за національну безпеку і оборону. Це означає, що уряди встановлюють оборонні та безпекові цілі й забезпечують їх виконання відповідними ресурсами, а військові та правоохоронці – забезпечують безпеку, правопорядок та боєготовність збройних сил, аби досягнути окреслені цілі. Цивільний контроль є складовою механізму державного управління, і контролю взагалі як елементу цього механізму. Вказана організаційно-правова категорія є досить важливою, оскільки сприяє забезпеченню необхідних владних структур інформацією щодо ефективності діяльності конкретних органів у державі на всіх рівнях управління [83, 260].

Контроль дає можливість не лише виявити, а й попередити помилки та

недоліки в роботі учасників управління, шукати нові резерви та шляхи подолання проблемних питань. Отже, контроль як функція державного управління, виявляється у здійсненні нагляду (спостереження) за діяльністю об'єкта, перевірці відповідності владно-управлінських рішень профілю та змісту його діяльності, а також у виявленні та попередженні можливих невідповідностей та помилок, що перешкоджають функціонуванню управлінської системи та її складових відповідно до поставленої мети (визначених напрямів). Слід зазначити, що роль контролю не обмежується лише державно-управлінською необхідністю, його місія значно ширша та публічна.

Метою демократичного цивільного контролю є [260]:

- забезпечення цивільної пріоритетності при розробленні та реалізації державної політики у сфері національної безпеки;
- контроль додержання вимог законодавства у діяльності суб'єктів сектора безпеки і оборони, запобігання їх використанню для протиправних цілей, порушення прав і свобод людини і громадянина;
- сприяння розробленню та реалізації стратегій, доктрин, концепцій і програм у сфері національної безпеки;
- участь у забезпеченні реформування і розвитку суб'єктів сектора безпеки і оборони з урахуванням стандартів країн-членів ЄС і НАТО;
- сприяння ефективному використанню фінансових, матеріально-технічних та інших ресурсів суб'єктами сектора безпеки і оборони.

Подальший розвиток в Україні громадянського суспільства передбачає налагодження у державі таких військово-цивільних відносин, які б сприяли більшій прозорості для населення заходів, які приймаються у військовій сфері. Однією із важливих умов вирішення цього завдання є реалізація демократичних принципів управління сектором безпеки, бо у демократичних країнах демократичний цивільний контроль за діяльністю сектору безпеки розглядають, як складову проблеми вдосконалення цивільно-військових відносин [260].

В автократичних же державах, якщо при владі військові, цивільний

контроль взагалі відсутній. Якщо влада належить диктатору, він намагається призначити на ключові пости в армії та інших силових структурах своїх людей, щоб поставити їх на службу утримання своєї влади.

В країнах, для яких характерним є наявність однопартійної системи, сили та засоби сектору безпеки розглядається як вагомий інструмент досягнення цілей партії. Особи офіцерського складу мають бути членами партії і виконувати функції агітаторів та пропагандистів. Останньою інстанцією є не держава, а партія [260].

Значною мірою із-за низького рівня цивільного демократичного контролю, нинішні темпи та ефективність військової реформи є незадовільними, а стан та боєздатність ЗС України не поліпшуються. Водночас, у загальному випадку, чинниками, які зумовлюють наявність та необхідність розв'язання проблеми вдосконалення цивільно-військових відносин, є наступні.

По-перше, організація внутрішнього життя у військовій сфері регламентується особливими правилами (законами, статутами тощо) і є досить консервативною. В ній принципово важливу роль відіграють військові традиції. Тому об'єктивно військова сфера порівняно неохоче піддається реформуванню і новаціям [259].

По-друге, Після закінчення холодної війни виникла низка досить непростих проблемних питань щодо ролі, функцій та завдань національних збройних сил. Відповідь на них приходиться шукати усім країнам, бо сьогодні вони вимушені перебудовувати свої збройні сили для вирішення більшою мірою регіональних завдань та для адекватної реакції на нові загрози національній безпеці (тероризм, боротьба з наркобізнесом, організована злочинність, внутрішні безпорядки, миротворча діяльність, релігійний та етнічний екстремізм тощо). Вказані завдання далеко не адекватні традиційним (підготовка до широкомасштабної війни), які раніше покладалися на військових [259].

По-третє, ускладнення і вдосконалення сучасних озброєнь і бойової техніки ставить на порядок денний питання про відміну загальної мобілізації, а

це об'єктивно закладає нові якісні і кількісні виміри відносин між збройними силами та суспільством. Разом з загальною військовою повинністю буде відмирати уявлення про органічну єдність громадянина і солдата, народу і армії, хоча в плані забезпечення національної безпеки вказану єдність необхідно зберегти. Тобто у цьому контексті потрібен суттєвий перегляд природи цивільно-військових відносин [259].

По-четверте, очевидно, що неможливо забезпечити національну безпеку лише однією військовою могутністю. Тобто виділяти на оборону необхідно лише ту частину ресурсів, яка необхідна для забезпечення безпеки. Тому виникають дві проблеми: правильного визначення частки коштів, необхідних для забезпечення безпеки та обґрунтування оптимального рівня оборонної достатності. При вирішенні цих проблем військові бояться, що некомпетентні чиновники нанесуть армії непоправну шкоду, бо переконані, що краще ніж вони розуміються на проблемах армії. Політики та цивільні спеціалісти, навпаки, часто досить зверхньо ставляться до законних потреб військових. Очевидно, що вказане непорозуміння між цивільними та військовими наносить значну шкоду національній безпеці. Серед причин необхідності вдосконалення цивільно-військових відносин в Україні можна, зокрема, назвати [259]:

- потреби охорони та захисту демократичного процесу, надання йому сталих, прогнозованих форм розвитку;
- забезпечення дотримання законності в армії;
- необхідність підтримки на належному рівні мобілізаційної готовності та боєготовності Збройних Сил України і в цьому контексті обґрунтованості військово-політичних і військових рішень;
- забезпечення достовірності інформації з різних питань життєдіяльності військової сфери;
- необхідність порушення вітчизняної традиції функціонування війська у стані відносно замкненої, майже відірваної від суспільства структури;
- важливість оптимізації існуючої системи підготовки та призначення військових кадрів;

- необхідність забезпечення належної організації життєдіяльності сектору безпеки в умовах глибоких змін, які відбуваються у всіх сферах суспільного та політичного життя України.

Таким чином, проблема полягає не стільки у запровадженні демократичного цивільного контролю за діяльністю сектору безпеки, як у корінному реформуванні відносин між військовим та цивільним сектором, яке в свою чергу є складовою розв'язання проблеми забезпечення належної ефективності управління сектором безпеки [259].

Вдосконалення цивільно-військових відносин передбачає інформаційну прозорість і сприяє знаходженню прийняттого компромісу між демократичними наполяганнями та вимогами збереження необхідної секретності. У цьому контексті демократичним цивільним контролем має бути охоплена вся воєнна сфера від розробки та затвердження Воєнної доктрини до розгляду та затвердження воєнного бюджету, від стану оборонної інфраструктури до організації виробництва і оснащення військ сучасною зброєю.

У даному випадку, важливу роль мають відігравати ЗМІ, які мають займати державницькі позиції і стати надійними правозахисними інститутами та впливовими суб'єктами моніторингу стану справ не тільки у військовому секторі, а й щодо відношення до нього цивільного сектора.

Необхідно підкреслити, що у посттоталітарних країнах проблеми у сфері цивільно-військових відносин, виникають і з боку цивільного сектора із-за [259]:

- нездатності демократичного керівництва забезпечити подальший демократичний розвиток, підтримати законність і порядок;
- слабкості політичних інститутів і амбіційності політиків, здатних залучити військових для здійснення своїх цілей;
- некомпетентності та безвідповідальності цивільних у питаннях прийняття військово-політичних та стратегічних рішень військового будівництва.

На останньому варто наголосити, бо управлінські рішення, які приймаються щодо забезпечення національної безпеки визначають тенденції, напрями і динаміку розвитку держави і суспільства. Помилкові рішення щодо розподілу ресурсів між військовими і цивільними задачами, які приймаються у мирний час виправити в передвоєнний період, а тим більше під час війни – практично буде неможливо.

В Україні головна причина помилкових рішень в області розподілу ресурсів між військовими і цивільними завданнями, як правило, полягає не в тому, що вказані ресурси обмежені. Недосконалість цивільно-військових відносин знаходить свій прояв у відсутності взаємної відповідальності за виконання завдань у сфері забезпечення національної безпеки між цивільним і військовим сектором [259].

Таким чином, в Україні поки що недостає досвіду цивільно-військових відносин, який має місце в країнах консолідованої демократії, де до цивільного контролю залучені структури усіх гілок влади і громадянське суспільство [259].

Тому визначальним у цьому питанні є створення такої системи взаємин між військовими та цивільними, яка б сприяла ефективному управлінню силами і засобами сектору безпеки, що неможливо без здійснення належного цивільного контролю за його діяльністю.

У якості інструменту демократичного контролю над сектором безпеки і оборони може виступати і моніторинг [60]. З урахуванням вітчизняного та міжнародного досвіду найбільш поширеними в сучасних умовах є такі форми цивільного контролю як моніторинг, діяльність громадських рад, вивчення громадської думки, проведення громадських експертиз та консультацій з громадськістю.

В першому наближенні моніторинг і визначається як вид спостереження, а саме: моніторинг – система постійного спостереження за явищами і процесами, що відбуваються в оточуючому середовищі та суспільстві, результати якого слугують для обґрунтування управлінських рішень із забезпечення безпеки людей та економіки взагалі.

Виходячи з такого розуміння моніторинг пов'язують з оцінковим явищем, які споріднені між собою тим, що будь-яка цілеспрямована діяльність включає визначення цілей та планування заходів, спрямованих на досягнення поставленої мети. Моніторинг і є складовою здійснення планових заходів, сприяє контролю їх проведення та оцінці отриманих результатів (проміжних і кінцевих). Моніторинг включає спостереження за тим, що робиться, тоді як оцінка дає змогу встановити причино-наслідкові зв'язки між діями та результатами. У найбільш загальному вигляді моніторинг і оцінку визначають як зворотній зв'язок, що дає змогу з'ясувати, чи відповідає меті фактична спрямованість діяльності на досягнення цієї мети, чи досягнуто бажаних проміжних та кінцевих результатів.

Головна риса моніторингу – систематичне відстеження якісних і кількісних показників, і отже, головна мета – знімання показників стану об'єкта спостереження і виявлення розбіжностей з планами, програмами, установками [60]. Оцінка ж має на меті з'ясувати, чи забезпечують реалізовані заходи той вплив, на який вони спрямовані. Звідси і друга сутність моніторингу – як різновиду відстеження явищ і процесів. Його важливість полягає в тому, що він виступає своєрідним інструментом вдосконалення заданих (превентивних) програм і з'ясування того, що забезпечує впровадження цих програм в очікуваний результат. Моніторинг виступає своєрідним гарантом того, що прийняті програми та їхні завдання цілком реальні і можуть бути здійснені. Моніторинг призначений для того, щоб відстежити складники програми (кошти, заходи і результати), задокументувати й оцінити використання відповідних ресурсів (матеріальних та людських) і забезпечити, скажімо, прозорість їх використання [60].

Головна змістовна функція моніторингу – наглядова (спостереження), що й визначає його як інструмент демократичного цивільного контролю. При цьому, слід зауважити, що в українському законодавстві термін «нагляд» застосовується лише до визначення функцій органів прокуратури, а в інших випадках – термін «контроль» [60].

Розглянемо моніторинг як важливий елемент демократичного управління сферою безпеки [60]. Передусім це стосується парламентсько-го контролю, органів аудиту, омбудсменів, ЗМІ, зацікавлених неурядових організацій і громадян – усі вони можуть брати участь у здійсненні наглядової функції або функції контролю. Однією зі змістовно-функціональних складових контролю є перевірна функція. Згідно з оцінками Європарламенту, перевірка може стосуватися дотримання суб'єктами сфери безпеки загальної політики та встановлення законів і правил їх діяльності, а також перевірку дієвості та ефективності інститутів сфери безпеки. При цьому, перевірка – це практична, технологічна процедура нагляду або контролю [60].

Суб'єкти сектора безпеки підлягають власному, внутрішньому контролю, а також зовнішньому контролю і нагляду з боку парламенту, судової влади, громадських організацій, міжнародних експертів. Згідно з рекомендаціями Європарламенту кращі практики парламентського контролю ґрунтуються на чотирьох принципах:

- стримування і противаги між органами влади;
- прозорості;
- реагування на потреби виборців;
- підзвітності.

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про національну безпеку України» цивільний контроль здійснюється за принципами верховенства права, законності, підзвітності, прозорості, ефективності та результативності [193]. При цьому, прозорість передбачає повне розкриття фінансової інформації щодо функціонування сектору безпеки та оборони з метою забезпечення ефективного використання фінансових ресурсів з урахуванням вимог Закону України «Про державну таємницю». По суті наведені принципи за своїм змістом є подібними, що свідчить про врахування досвіду демократичних країн та особливостей вітчизняної правової системи [60, 83].

Стосовно принципу стримування і противаги між органами влади слід зауважити, що з урахуванням вітчизняного досвіду й досвіду країн-членів ЄС і

НАТО він реалізується залежно від форми державного правління (президентської, парламентської або змішаної). В Україні парламентська форма державного правління діяла лише на момент проголошення незалежності, а з грудня 1991 р. Відбувалася неодноразова зміна змішаної форми державного правління (президентсько-парламентської чи парламентсько-президентської). Зазначене, як свідчить аналіз, дійсно залишається актуальною проблемою і негативно впливає на систему державної влади та організацію цивільного контролю. Як приклад, у сфері оборони нещодавно існувала практика паралельного контролю, коли одночасно діяли Положення «Про Міністерство оборони України» і Положення «Про Генеральний штаб Збройних Сил України», які відповідно були затверджені Прем'єр міністром України та Президентом України.

Стосовно принципу прозорості, то пропонується не розглядати його як протиположності конфіденційності. В такому разі демократичний цивільний контроль над спецслужбами в силу їх закритості буде неефективним. Насправді конфіденційність є складовою і неодмінною умовою прозорості. Фактично це є діалектика відкритості й таємності в діяльності спецслужб і правоохоронних органів. Недаремно в законах України «Про оперативно-розшукову діяльність» та «Про контррозвідувальну діяльність» засовується, по аналогії з досвідом країн-членів НАТО, поняття «система гласних і негласних заходів». В такому випадку прозорість не означає втручання в повсякденну діяльність спецслужб і правоохоронних органів, а виступає критерієм оцінки їх суспільної корисності й ефективності діяльності, відповідності національним потребам та одним із ключових питань демократичного цивільного контролю [60, 83].

Принцип реагування на потреби виборців стосується передусім парламентського контролю. Він забезпечує політичну підзвітність суб'єктів сектора безпеки і оборони державній владі та демократично обраним представникам народу в порядку парламентського нагляду. Визначаючи національну політику та пріоритети безпеки, парламент представляє погляди виборців. Здійснюючи свою наглядову функцію, парламент перевіряє

відповідність особливих повноважень, зокрема застосування сили, національному та міжнародному праву. Оскільки мова йде про сектор безпеки, то в контексті зазначеного найбільш актуальною вбачається проблема актуалізації безпекової парадигми на захисті національних інтересів, а також прав, свобод і безпеки людини, що цілком відповідає вимогам Конституції України, згідно з якою «людина, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». За своєю структурою контроль і нагляд включають і підзвітність підконтрольної структури. М. Бовенс розрізняє дві позиції підзвітності: підзвітність як якість і підзвітність як механізм. В даному випадку якість означає набір стандартів для оцінки діяльності посадових осіб та безпекових структур. Підзвітність як механізм означає відносини, в рамках яких діяльність безпекової структури може оцінити громадськість. Підзвітність таким чином є одним із ключових принципів управління, яка надає легітимності діям офіційних осіб та організацій.

У зв'язку з цим органи демократичного цивільного контролю при здійсненні контролю мають керуватися головним, стратегічним фактором – суспільним та функціональним призначенням суб'єктів сектора безпеки. Завдання сектора безпеки – реагувати на громадські потреби та гарантувати безпеку як суспільне благо. Ці відносини мають будуватися на довірі й діалозі та мають бути орієнтованими на консенсус, підзвітними, прозорими, ефективними, рівними, інклюзивними, з повагою до верховенства права [60, 83].

Крім нагляду і перевірки (прозорості, підзвітності і т.п.) іншою важливою складовою моніторингу як інструменту демократичного цивільного контролю над сектором безпеки є відстеження загроз національній безпеці.

З метою розвитку інститутів громадянського суспільства та підвищення рівня участі громадськості в державному управлінні в Україні відбувався досить стрімкий розвиток системи громадських структур, спрямованих на здійснення контролю за діяльністю державних органів та органів місцевого

самоврядування.

У класифікації суб'єктів демократичного цивільного контролю, як зазначалося, виокремлюють декілька складових, у т.ч. громадський контроль. До останнього чинника включають громадські організації, науково-експертні установи, консультативні організації, різноманітні групи підтримки, протестні, ініціативні кола тощо. При всьому розмаїтті суб'єктів громадського контролю і місій, які вони виконують, пріоритетність належить громадським радам, як найбільш дієвої форми контролю, що безпосередньо відображає інтереси демократичного суспільства. При цьому, порядок створення та організації діяльності громадських рад було дещо уніфіковано правовим шляхом [60]. Йдеться про низку нормативних актів – постанов Кабінету Міністрів України «Деякі питання щодо забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 15 жовтня 2004 р. № 1378, «Про додаткові заходи щодо залучення громадян до участі в управлінні державними справами» від 18 травня 2005 р. № 356, «Питання забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 1 березня 2006 р. № 215, «Про додаткові заходи щодо забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 26 листопада 2009 р. № 1302, «Порядок залучення громадян до формування та реалізації державної політики», затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 6 січня 2010 р. № 10 та ін.

На теперішній час, створення та діяльність громадських рад при органах державної влади здійснюється відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» та затверджених нею «Порядку проведення консультацій із громадськістю з питань формування та реалізації державної політики» і «Типового положення про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій».

4.4 Інноваційні антикорупційні складові механізмів контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій

Правову основу запобігання корупції становлять Конституція України, Кримінальний та Кримінальний процесуальний кодекси України, Закони України «Про Національну поліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про запобігання корупції», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки», «Про прокуратуру», міжнародні договори, згоду на обов'язковість виконання яких надано Верховною Радою України, а також прийнятими на їх виконання іншими нормативно-правовими актами [8].

За даними звіту з опитування населення, проведеним на замовлення НАЗК [245], корупція посідає 3-тє місце серед основних проблем, перелік яких пропонувався респондентам, рисунок 4.1 – 68,6% українців вважають корупцію дуже серйозною проблемою. Цей показник статистично не змінився відносно результатів попереднього опитування (у 2020 р. – 69%) [245].

Рисунок 4.1 – Сприйняття основних проблем України 2020-2021 роки [245]

Якщо поєднувати відповіді «дуже серйозна проблема» та «серйозна», то «лідерами» серед інших проблем станом на грудень 2021 року були 3 проблеми: висока вартість життя та низькі доходи (94,2%), воєнні дії на Донбасі (92,8%) та корупція (91,6%). Аналіз даних у динаміці свідчить, що порівняно з минулою хвилиною (2020 р.) проблема корупції перемістилася в рейтингу проблем з 2-го місця на 3-тє на тлі зростаючих цін та очікування загострення воєнного конфлікту з РФ наприкінці 2021 року. Зокрема, воєнні дії вважають дуже серйозною проблемою 76,2% опитаних проти 72,7% у 2020 році, високу вартість життя та низькі доходи вважають дуже серйозною проблемою 72% опитаних проти 67%.

За даними наведеними Transparency International Ukraine [247] загальна динаміка України у рейтингу Індексу сприйняття корупції за останні десять років незмінно зростає. У Transparency International Ukraine зауважують, що хоча зміна показника на 1 бал рік до року не є надто значущою, але у порівнянні з 2014-им показник України зріс на 8 балів – і це демонструє загальну позитивну тенденцію [247]. На рисунку 4.2 наведені дані динаміки.

Рисунок 4.2 – Динаміка України у рейтингу Індексу сприйняття корупції за останні десять років [247]

Однією із рекомендацій від українського офісу Transparency International була мінімізація ризиків ухвалення законопроектів, які виводять закупівлі з-під дії закону України «Про публічні закупівлі». «В умовах війни такий крок був необхідний, тому що рівень правової невизначеності був підвищений. Значна частина закупівель повернулася у публічний простір, але є низка винятків, де можна купувати напрямую без застосування аукціонів і існує загроза зловживання цим дозволом купувати напрямую. Апелюючи питанням безпеки чи терміновості, замовники можуть підписувати прямі угоди й не публікувати їх. Скандал з переплатами на харчуванні для військових є прикладом таких зловживань. Щоби запобігти корупції й забезпечити якість, закупівлі мають бути максимально відкритими. На жаль, ми не можемо сказати, що не має жодних загроз із відкритістю зараз» [79, 247].

Історично склалося так, що для України питання корупції має проблемний характер. Не дивлячись на спроби держави побороти корупцію її прояви постійно трапляються. Розглянемо існуючу нормативно-правову базу щодо протидії корупції в Україні.

Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції», схвалений 11 червня 2009 року, став однією з перших впливових спроб протидії корупції. Введення його в дію планувалося з 1 січня 2010 року, але терміни введення в дію цього Закону переносилися. Основною причиною переносу стала неможливість практичної реалізації як його окремих положень, такі і положень Законів України «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень» та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення», які були ухвалені одночасно із базовим Законом у цій сфері [8].

Наступний Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» значно розширив сферу діяльності щодо запобігання корупції. В ньому було проведено конкретизацію суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення, визначено види відповідальності (кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної). В Законі було

визначено процедуру спеціальної перевірки осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування тощо. На протязі наступних трьох років до цього Закону було внесена велика кількість змін на підставі 13 законодавчих актів.

У 2011 року розроблено та схвалено Національну антикорупційну стратегію на 2011–2015 роки. В ній було зазначено, що корупція в Україні «набула ознак системного явища, яке поширює свій негативний вплив на всі сфери суспільного життя, все глибше укорінюючись у повсякденному житті як основний, швидкий та найбільш дієвий протиправний засіб вирішення питань, досягнення певних цілей».

На основі цієї Стратегії було розроблено та затверджено у 2011 р. Державну програму щодо запобігання і протидії корупції на 2011–2015 роки. Мета Програми - це впровадження механізмів зменшення рівня корупції в Україні. У цієї Програми задекларовано те, що із 46 заходів, спрямованих на удосконалення нормативно-правової бази, у 39 термін виконання визначено 2011–2014 рр. Більшість з них залишилися не реалізованими [8].

Наступним кроком протидії корупції стало утворення Національного антикорупційного комітету, як консультативно-дорадчого органу при Президентові України. Це сприяло поліпшенню ситуації у сфері боротьби з корупцією в Україні, забезпеченню узгодженості дій правоохоронних органів. Очолював Комітет особисто Президент України, виконавчим секретарем було призначено спочатку Міністра юстиції України, а в подальшому Секретаря Ради національної безпеки і оборони України. Організаційно-технічне забезпечення його діяльності здійснював Апарат РНБО України, а наукове супроводження покладалося на Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. За оцінками окремих експертів та громадської організації «Транспаренсі Інтернешнл», в Україні цей Комітет був мало дієвим [8].

В Україні зареєстровані громадські організації, зокрема: Антикорупційне бюро в Україні, Всеукраїнська громадська організація Антикорупційний

комітет, Центр протидії корупції та ін.

Метою цих організацій є: зміна суспільного ставлення до корупції, здійснення інформаційної підтримки та координація діяльності громадських організацій, що працюють у сфері боротьби з корупцією, співпраця з органами державної влади, органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями, участь у підготовці та публікації аналітичних матеріалів на тему корумпованості влади, реалізація просвітницьких заходів серед громадян України, проведення конференцій, «круглих столів», присвячених протидії корупції, тощо.

Наступним кроком протидії корупції в Україні з 2014 року стало прийняття Закону України «Про очищення влади». Він визначає правові й організаційні засади проведення перевірки державних службовців та прирівняних до них осіб, посадових осіб органів місцевого самоврядування, перелік суб'єктів перевірки, тобто запроваджує конкретний механізм люстрації (очищення) влади [8].

Органом, уповноваженим на забезпечення проведення перевірки, визначено Міністерство юстиції України. Для забезпечення здійснення громадського контролю за процесом очищення влади (люстрації) та дотримання Закону України «Про очищення влади» при Міністерстві утворено дорадчий громадський орган з питань люстрації (Громадський люстраційний комітет), що є позитивним з огляду на необхідність забезпечення конституційних прав і свобод громадян.

Для реалізації цього Закону Кабінет Міністрів України 16 жовтня 2014 року прийняв Постанову «Деякі питання реалізації Закону України «Про очищення влади» № 563 та Розпорядження «Про затвердження плану проведення перевірок відповідно до Закону України «Про очищення влади» № 1025-р.

У жовтні 2014 року Верховна Рада України прийняла низку законів, спрямованих на посилення протидії корупції, у тому числі:

Закон України «Про запобігання корупції» прийнятий 14 жовтня 2014

року № 1700-VII. [178] Вказаний Закон України:

1. Встановлює коло суб'єктів, на яких поширюється дія цього Закону:

а) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

б) особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

в) особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, а також інші особи, які не є службовими особами та перебувають з підприємствами, установами, організаціями в трудових відносинах [178].

2. Визначає статус Національного агентства з питань запобігання корупції. Національне агентство – є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику.

3. Передбачає формування та реалізацію антикорупційної політики (Антикорупційна стратегія), засади якої визначаються Верховною Радою України; приймаються Антикорупційні програми; Національним агентством готується проект щорічної національної доповіді щодо реалізації засад антикорупційної політики, який не пізніше 1 квітня подається до Кабінету Міністрів України; передбачає участь громадськості в заходах щодо запобігання корупції.

4. Визначає заходи запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням. Встановлює обмеження щодо: використання службових повноважень чи свого становища; одержання подарунків; запобігання одержанню неправомірної вигоди або подарунка та поводження з ними; сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності; обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування; спільної роботи близьких осіб.

5. Визначає заходи запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, зокрема покладає на суб'єктів цього Закону, певні зобов'язання. Для запобігання та врегулювання конфлікту інтересів передбачаються заходи: зовнішнього та самостійного врегулювання конфлікту інтересів; усунення від виконання завдання, вчинення дій, прийняття рішення чи участі в його прийнятті; обмеження доступу до інформації; перегляд обсягу службових повноважень; здійснення повноважень під зовнішнім контролем; переведення, звільнення особи у зв'язку з наявністю конфлікту інтересів.

6. Встановлює вимоги до поведінки осіб, додержання етичних норм; пріоритету інтересів; політичної нейтральності; неупередженості; компетентності та ефективності; нерозголошення інформації; утримання від виконання незаконних рішень чи доручень.

7. Передбачає заходи щодо фінансового контролю, а саме: подання декларацій особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, перелік інформації, що зазначається в декларації; облік та оприлюднення декларацій; контроль та перевірку; строки подання декларацій; повну перевірку зазначених у декларації відомостей; моніторинг способу життя суб'єктів декларування; а також додаткові заходи здійснення фінансового контролю.

8. Забезпечує державний захист викривачів, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції.

9. Встановлює інші механізми запобігання і протидії корупції (Розділ IX), зокрема: заборону на одержання пільг, послуг і майна органами державної влади та органами місцевого самоврядування; вимоги щодо антикорупційної експертизи; спеціальної перевірки та порядку її проведення; використання результатів проведення спеціальної перевірки; ведення Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення; вимоги щодо прозорості та доступу до інформації [178].

Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року визначає правові основи організації та діяльності

Національного антикорупційного бюро України.

Законом визначено статус Національного антикорупційного бюро України; правову основу, основні принципи його діяльності; гарантії незалежності; загальну структуру і чисельність; обов'язки, права Національного бюро та його працівників, порядок конкурсного відбору Директора Національного бюро, порядок його призначення та повноваження; директорів територіальних управлінь, працівників Національного бюро, їх спеціальні звання, присягу; застосування засобів впливу, спеціальних засобів та вогнепальної зброї; обмеження; порядок стажування; контроль за діяльністю Національного бюро та його підзвітність.

Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки» від 14 жовтня 2014 року визначив першочергові заходи із запобігання та протидії корупції, що повинні створити основу для подальшого проведення реформи у цій сфері, яка включає в себе формування та реалізацію державної антикорупційної політики; запобігання корупції; покарання за корупцію; формування негативного ставлення до корупції; оцінку результатів та механізм реалізації антикорупційної стратегії. Фактично це програма протидії корупції, яка вперше прийнята у вигляді окремого закону. Раніше подібні програми Кабінет Міністрів України ухвалював постановами.

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення кінцевих вигодоодержувачів юридичних осіб та публічних діячів», що встановлює механізм розв'язання проблеми виявлення фізичної особи – кінцевого вигодоодержувача юридичних осіб, а також вільного доступу до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно. Дія цього Закону спрямована на унеможливлення легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, оскільки всі юридичні особи приватного права повинні вказувати кінцевого вигодоодержувача – фізичну особу при реєстрації, зміні власності юридичної особи, а також при відкритті рахунків у фінансових установах.

Так, прийнято Указ Президента України «Про Національну раду з питань

антикорупційної політики» від 14 жовтня 2014 року № 808/2014, відповідно до якого при Президентіві України утворено консультативно-дорадчий орган – Національну раду з питань антикорупційної політики та затверджено положення про неї.

Основними завданнями Національної ради є:

- підготовка та подання Президентіві України пропозицій щодо визначення, актуалізації та вдосконалення антикорупційної стратегії;
- здійснення системного аналізу стану запобігання і протидії корупції в Україні, ефективності реалізації антикорупційної стратегії, заходів, що вживаються для запобігання і протидії корупції;
- підготовка та надання Президентіві України узгоджених пропозицій щодо поліпшення координації та взаємодії між суб'єктами, які здійснюють заходи у сфері запобігання і протидії корупції;
- оцінка стану та сприяння реалізації рекомендацій Групи держав проти корупції (GRECO), Організації економічної співпраці і розвитку (ОЕСР), інших провідних міжнародних організацій щодо запобігання і протидії корупції, підвищення ефективності міжнародного співробітництва України у цій сфері;
- сприяння науково-методичному забезпеченню з питань запобігання і протидії корупції.

Негайне запровадження та реалізація вищезазначених правових і організаційних заходів у комплексі, належне виконання їх усіма членами суспільства, на нашу думку, сприятиме посиленню протидії корупції в Україні, хоча окремі їх аспекти вже піддаються критиці, як недосконалі й такі, що можуть неоднозначно тлумачитися та застосовуватися на практиці й потребують додаткового регулювання та розкриття.

Державна програма щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015 – 2017 роки (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 265). Метою Програми є створення ефективної загальнодержавної системи запобігання та протидії корупції на основі нових засад формування та реалізації

антикорупційної політики. Досягнення мети Програми можливе шляхом імплементації нових засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2014 – 2017 роки, затвердженої Законом України від 14 жовтня 2014 р. № 1699-VII, а також належного впровадження нового базового антикорупційного законодавства, зокрема Законів України “Про запобігання корупції” та “Про Національне антикорупційне бюро України” [192].

Антикорупційна стратегія визначає пріоритети державної антикорупційної політики до 2018 року, реалізація яких створить основу для подальших реформ у цій сфері, зокрема дасть змогу усунути одну з основних причин незадовільного стану справ у сфері антикорупційної політики в Україні, якою є фрагментарність і недосконалість законодавчої та інституційної антикорупційної інфраструктури.

Закон України “Про запобігання корупції” [178] визначає засади формування, моніторингу, координації впровадження антикорупційної політики, залучення інститутів та організацій громадянського суспільства, представників бізнесу до цих процесів, регулює превентивну діяльність державного механізму, спрямовану на усунення можливостей та стимулів для корупційної поведінки як у публічному, так і приватному секторах, а також передбачає утворення Національного агентства з питань запобігання корупції як ключового елемента інституційного забезпечення державної антикорупційної політики.

Закон України “Про Національне антикорупційне бюро України”, а також зміни, що вносяться до кримінального законодавства зазначеним Законом та Законом України “Про запобігання корупції”, створюють законодавчі підстави для кримінального переслідування найбільш небезпечних проявів корупції [192].

Таким чином, імплементація цих базових антикорупційних актів дасть можливість сформуванню системи запобігання та протидії корупції, що, в свою чергу, суттєво зменшить гостроту проблеми корупції.

Виконання Програми дасть змогу здійснити невідкладні заходи з проведення антикорупційної реформи, зокрема:

- забезпечити формування та реалізацію державної антикорупційної політики на основі результатів аналізу достовірних даних про корупцію та чинники, які її обумовлюють, впровадити ефективний моніторинг та координацію реалізації антикорупційної політики незалежним спеціалізованим органом із залученням представників громадянського суспільства;

- зменшити вплив корупціогенних ризиків на діяльність органів законодавчої влади, посилити громадський контроль за їх діяльністю;

- створити ефективні механізми запобігання корупції, конфлікту інтересів, порушенню етичних стандартів поведінки та забезпечити контроль за дотриманням правил щодо доброчесності особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, іншими особами, утворити з цією метою Національне агентство з питань запобігання корупції;

- посилити ефективність діяльності органів судової влади та системи кримінальної юстиції у переслідуванні осіб, які вчинили корупційні правопорушення, забезпечити ефективну роботу Національного антикорупційного бюро України;

- сприяти усуненню корупційних передумов ведення бізнесу, сформуванню нетолерантне ставлення бізнесу до корупції;

- розширити можливості для доступу до суспільно важливої інформації;

- сформуванню в суспільстві ідеї нетерпимості до корупції, підвищити рівень довіри населення до влади [192].

Таким чином, правовою основою запобігання корупції є система державних законодавчих і підзаконних актів, що визначають суспільно-правову необхідність проведення комплексу передбачених законом заходів, їх правові, організаційно-тактичні основи, гарантії законності їх застосування.

До основних напрямків антикорупційних складових механізмів контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій можна віднести [8]:

1. Створення ефективного контролю за розподілом і витрачанням бюджетних коштів. Використання бюджетних коштів створює найбільш поживний ґрунт для корупційних можливостей. Корупція в цьому сегменті є і найбільш шкідливою, оскільки махінації з бюджетними коштами наносять найбільшу шкоду галузі технічного забезпечення. Сенса антикорупційної складової на цьому напрямку полягає в пошуку і застосуванні все більш ефективних форм і методів контролю.

У число найбільш актуальних заходів входять:

- встановлення максимально диференційованої бюджетної класифікації. Як відомо, чим більше видаткові статті, тим більше з'являється можливостей для маніпулювання бюджетними коштами;

- введення механізмів фінансової прозорості при витрачанні бюджетних коштів державними, муніципальними органами та установами (принципи складання кошторисів і їх виконання);

- введення системи спеціалізованих заходів відповідальності у відношенні посадових осіб за порушення при використанні бюджетних коштів, а також персональної відповідальності посадових осіб у сфері розпорядження довіреними їм коштами та майном;

- забезпечення прозорості державних або муніципальних закупівель і замовлень, їх конкурсний характер (там, де це неможливо, повинні застосовуватися жорсткі специфікації і стандарти на продукцію та послуги) і прозорість проведення конкурсів;

- аудит системи держзакупівель;

- законодавча жорсткість вимог до фінансової звітності державних, муніципальних підприємств (у тому числі розкриття інформації на рівні не меншому, ніж для приватних компаній, акції яких котируються на біржі);

- розширення функцій і повноважень антимонопольних органів;

- ліквідація інституту позабюджетних фондів;

- зменшення обсягу готівкового обороту, розширення сучасних електронних засобів розрахунку, впровадження сучасних форм звітності.

2. Удосконалення правоохоронної системи і поліцейської діяльності (діяльності спецслужб). Незважаючи на те, що акцент в антикорупційній політиці робиться на усунення або мінімізацію умов, що сприяють корупції, це не знімає актуальності постійного вдосконалення методів виявлення та припинення злочинів, що відносяться до корупційних, а також діяльності по збору та аналізу доказів злочинів у сфері корупції з метою покарання винних у суді (оперативно-розшукова діяльність, дізнання, слідство, підтримання державного обвинувачення в суді).

Даний напрямок доцільно розбити на два великі блоки.

Блок перший - створення умов для ліквідації корупції в самих правоохоронних органах і спецслужбах. У деяких країнах, де є підстави вважати багато поліцейських структури і спецслужби ураженими корупцією, мова повинна йти фактично про проведення комплексної поліцейської реформи [8].

У цьому блоці можна виділити наступні заходи:

- проведення інвентаризації та ревізії системи правоохоронних органів і спецслужб для ліквідації необґрунтованого дублювання функцій і повноважень;
- посилення спеціалізації правоохоронних органів, що веде до підвищення професіоналізму їх працівників;
- істотне підвищення заробітної плати працівників правоохоронних органів при одночасній оптимізації їх чисельності та посиленні їх відповідальності, в тому числі, шляхом встановлення в якості кваліфікуючої ознаки вчинення корисливого злочину працівником правоохоронного органу (спецслужби).

Блок другий - вдосконалення діяльності суб'єктів сил безпеки щодо протидії корупції. До цього блоку можна віднести наступні заходи [8]:

- підвищення рівня технічного забезпечення правоохоронних органів і спецслужб, впровадження в їх роботу сучасних інформаційних технологій;
- більш глибоке інтегрування національних правоохоронних органів і спецслужб в міжнародні антикримінальні організації, зокрема:

- уніфікація уявлень про доказову базу у сфері корупції;
- налагодження міжнародного інформаційного обміну (зокрема, про фірми, практикуючі підкуп та незаконне лобіювання);
- укладення двосторонніх та багатосторонніх міжнародних угод про спільні оперативні заходи;
- укладення міжнародних угод про взаємну правову допомогу, пов'язаної з видачею кримінально переслідуваних осіб, опитуванням свідків, доступом до банківських рахунків та покладенням на них арешту;
- організація стажувань фахівців у країнах, де були успішно реалізовані програми боротьби з корупцією;
- підготовка та випуск сучасної навчальної літератури по боротьбі з корупцією для вузів і факультетів сил безпеки.

3. Впорядкування системи і структури, ревізія функцій органів виконавчої влади. Даний напрямок можна вважати основною частиною тих заходів, які зазвичай називаються адміністративною реформою. Напрямок антикорупційної політики включає в себе:

- встановлення обґрунтованих критеріїв для визначення оптимальної структури та чисельності органів виконавчої влади. За змінами структури органів, їх статусу і функцій часто стоять корпоративні, а не загальнодержавні інтереси; створюється психологічна невпевненість керівників відомств у власному майбутньому;
- відсутні обґрунтовані критерії зміни структури, що породжує можливість корисливого лобіювання з боку тих чи інших груп;
- безконтрольно зростає чисельність державного апарату;
- ліквідацію інституційних причин для конфлікту інтересів (зокрема, створення такої системи та структури органів виконавчої влади, щоб в одному і тому ж органі не поєднувати, наприклад, функції визначення правил, контролю та надання публічних послуг);
- декомерціалізацію державної та муніципальної діяльності, у тому числі шляхом делегування ряду публічних соціальних і правових послуг

недержавним структурам;

- забезпечення інформаційної прозорості процесу прийняття рішень органами виконавчої влади, використання ними бюджетних коштів, у тому числі через доступ до фінансових документів державних органів з боку недержавних організацій та засобів масової інформації (визначення переліку документів, які підлягають обов'язковому оприлюдненню, та ін.);

- введення механізмів громадського впливу на діяльність відомств (незалежна експертиза суспільно значущих проектів рішень, інформування, зворотній зв'язок та ін.) [8].

4. Зміна принципів державної служби та контроль за майновим становищем представників влади. Цей напрямок, традиційно, є частиною адміністративних реформ, а в деяких країнах (США в 90-х роках - "реформа Гора") іноді цілком охоплює зміст останньої. Для протидії корупції цей напрям надзвичайно важливий, оскільки від того, наскільки високий статус державного службовця, рівень оплати його праці, наскільки міцні правові та соціальні гарантії для службовця, багато в чому залежить мотивація чесного служіння.

Даний напрямок включає:

- чітке визначення регулювання статусу, в т. ч. обмежень (насамперед, у відношенні до підприємницької діяльності) для осіб, які обираються або призначаються на вищі державні посади (міністри, депутати і ін.);

- чітке визначення статусу "політичних призначенців" (помічників, радників президента, прем'єра, міністрів тощо) та визначення умов прийняття їх на службу та звільнення з неї, соціальних гарантій після відставки;

- визначення підстав і порядку управління від імені держави пакетами акцій, що входять до складу державній власності, в акціонерні товариства з наявністю державній або муніципальній власності, відповідальності за це державних службовців;

- встановлення твердих і зрозумілих соціальних і матеріальних гарантій для кожної категорії державної служби, у тому числі при відставці;

- введення обмежень для переходу на роботу після звільнення з державної

служби в комерційній організації, що були раніше підконтрольні даній посадовій особі або були пов'язані з ним відповідно до його компетенції;

- необхідність ротації службовців, в чій функції входять прямі контакти з населенням і бізнесом;

- поширення обмежень, встановлених для державних службовців, на менеджерів державних підприємств та підприємств з певною часткою державної або муніципальної участі;

- встановлення механізмів, що гарантують прозорість динаміки майнового стану осіб у період проходження ними державної служби. В тому числі:

- законодавчо встановлене обов'язкове декларування доходів і майна вищими посадовими особами, державними, муніципальними службовцями, депутатами і суддями;

- встановлення заходів відповідальності за явний обман при декларуванні доходів і майна;

- введення принципу інформаційної прозорості стосовно декларованих відомостей при дотриманні недоторканності приватного життя [8].

Розглянемо завдання та функції державних органів виконавчої влади із спеціальним статусом (з правоохоронними функціями) щодо запобігання корупції. Також потребують уваги питання реалізації антикорупційного законодавства на рівні державних органів виконавчої влади.

До основних державних органів виконавчої влади із спеціальним статусом (з правоохоронними функціями) відносяться:

1. Державне бюро розслідувань – правоохоронний орган України, що розслідує кримінальні провадження, в яких фігурують правоохоронці, судді і найвищі службовці (від міністрів до начальників ГУ). Поступово ДБР перебрало на себе функцію досудового (попереднього) слідства від прокуратури. Створення органу було передбачено Кримінальним процесуальним кодексом України у термін до 20 листопада 2017 року. Закон України про Державне бюро розслідувань прийнятий 12 листопада 2015 [175],

підписаний Президентом 14 січня 2016, набрав чинності 1 березня 2016 року. Запрацювало Бюро 27 листопада 2018 року.

Державне бюро розслідувань є державним правоохоронним органом, на який покладаються завдання щодо запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування, віднесених до його компетенції [239].

Повноваження ДБР:

- бере участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері протидії злочинності;
 - здійснює інформаційно-аналітичні заходи щодо встановлення системних причин та умов проявів злочинності, вживає заходів до їх усунення;
 - припиняє і розкриває злочини;
 - здійснює оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування злочинів;
 - здійснює розшук осіб;
 - використовує гласних і негласних штатних та позаштатних працівників, матеріально і морально заохочує осіб, які надають допомогу;
 - розробляє і затверджує методичку розслідування окремих видів злочинів;
- вживає заходів щодо відшкодування завданих державі збитків і шкоди, забезпечує можливості для конфіскації;
- вживає заходів щодо виявлення необґрунтованих активів та збору доказів їх необґрунтованості;
 - вживає заходів для повернення в Україну з-за кордону коштів та іншого майна, одержаних внаслідок вчинення злочинів;
 - має доступ до інформаційних систем органів державної влади, самостійно створює інформаційні системи та веде оперативний облік;
 - організовує забезпечення особистої безпеки осіб рядового і начальницького складу, державних службовців ДБР та інших осіб;
 - забезпечує роботу з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників;

- здійснює виконання запитів про надання правової допомоги від компетентних органів іноземних держав;
- розробляє пропозиції до проєктів міжнародних договорів України;
- здійснює співробітництво з поліцейськими та іншими відповідними органами іноземних держав;
- забезпечує додержання режиму таємниці та іншої інформації з обмеженим доступом;
- звітує про свою діяльність, інформує суспільство про результати своєї роботи.

Права ДБР та його посадових осіб [239]:

- здійснюють гласні та негласні оперативно-розшукові, слідчі та негласні слідчі дії;
- безоплатно одержують інформацію, необхідну у справах про злочини, в тому числі з автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, держателем (адміністратором) яких є органи державної влади або органи місцевого самоврядування, у тому числі інформацію з обмеженим доступом; інформацію, необхідну у справах щодо виявлення необґрунтованих активів; в тому числі що містить банківську таємницю;
- вживають заходів для припинення протиправних діянь, що перешкоджають здійсненню повноважень ДБР, перевіряють у зв'язку з цим документи, що посвідчують особу;
- проводять фотографування, аудіо- і відеозйомку, дактилоскопію осіб, затриманих за підозрою у вчиненні злочину, взятих під варту;
- використовують у невідкладних випадках, з подальшим відшкодуванням завданих збитків, транспортні засоби, для проїзду до місця події, припинення злочину, переслідування та затримання осіб, які підозрюються у його вчиненні, доставлення до закладів охорони здоров'я осіб, які потребують екстреної медичної допомоги;
- здійснюють співпрацю з фізичними особами, у тому числі на договірних засадах, дотримуючись умов добровільності і конфіденційності цих

відносин, матеріально та морально заохочують їх;

- створюють інформаційні системи та ведуть оперативний облік;
- зберігають, носять та застосовують вогнепальну зброю і спеціальні засоби, а також застосовують заходи фізичного впливу;
- скликають наради, проводять наукові та науково-практичні заходи;
- вживають заходів щодо розшуку та арешту коштів та іншого майна, що можуть бути предметом конфіскації або спеціальної конфіскації, провадять діяльність із зберігання коштів та іншого майна, на яке накладено арешт;
- залучають кваліфікованих спеціалістів та експертів, у тому числі іноземців, з метою визначення вартості активів з ознаками необґрунтованості [239].

2. Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) – центральний орган виконавчої влади із спеціальним статусом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних та інших кримінальних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових [192].

Утворене Президентом України 16 квітня 2015 року, Бюро займається протидією корупційним та іншим кримінальним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами та становлять загрозу національній безпеці. Бюро розслідує корупційні справи, до яких причетні держслужбовці категорії «А».

Обов'язки Національного антикорупційного бюро [246]:

- здійснює оперативно-розшукові заходи;
- здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності, а також інших, визначених законом;
- проводить перевірку на добросовісність осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;
- вживає заходи щодо розшуку та арешту коштів та іншого майна, які можуть бути предметом конфіскації, здійснює діяльність щодо зберігання коштів та іншого майна, на яке накладено арешт;
- взаємодіє з іншими державними органами, органами місцевого

самоврядування та іншими суб'єктами для виконання своїх обов'язків;

- здійснює інформаційно-аналітичну роботу;
- забезпечує особисту безпеку працівників Національного бюро та інших визначених законом осіб;
- забезпечує на умовах конфіденційності та добровільності співпрацю із особами, які повідомляють про корупційні правопорушення;
- звітує про свою діяльність та інформує суспільство про результати своєї роботи;
- здійснює міжнародне співробітництво [246].

3. Національне агентство з питань запобігання корупції – це центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом. НАЗК відповідальне за формування антикорупційної політики та запобігання корупції. Національне агентство створене відповідно до Закону України "Про запобігання корупції" [178]. НАЗК працює за такими напрямками [162]:

- аналізує ситуацію з корупцією в Україні та розробляє відповідну Антикорупційну стратегію та державну програму з її реалізації, а також координує виконання цих документів;
- виявляє корупційні норми у законодавстві та проектах актів;
- контролює дотриманням правил етичної поведінки, законодавства щодо запобігання конфлікту інтересів у діяльності публічних службовців;
- координує та надає методичну допомогу державним органам та органам місцевого самоврядування у виявленні та усуненні корупціогенних ризиків у їх діяльності, погоджує та контролює виконання антикорупційних програм у цих органах;
- контролює та перевіряє декларації публічних службовців, проводить моніторинг способу їх життя;
- стежить за дотриманням обмежень щодо фінансування політичних партій, законним та цільовим використанням партіями виділених з державного бюджету коштів, своєчасністю подання партіями відповідних звітів та достовірністю включених до них відомостей, розподіляє виділені з державного

бюджету кошти на фінансування статутної діяльності політичних партій [162].

Співпрацює з викривачами корупції, надає їм правовий та інший захист адмініструє:

- Єдиний державний реєстр декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;
- Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення;
- Єдиний державний реєстр фінансових звітів політичних партій.

НАЗК співпрацює з іншими державними органами для реалізації антикорупційної політики України [162].

4. Служба безпеки України (СБУ) – державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України. Підпорядкований Президенту України [248].

Серед інших завдань, на СБУ покладено боротьбу з корупцією та організованою злочинністю. Одним з державних органів, уповноважених працювати в цій сфері, є Головне управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю СБУ (Департамент «К»). Завданнями Головного управління та підпорядкованих йому відділів у регіонах є [248]:

- організація, здійснення та координація оперативно-розшукових заходів щодо злочинів у сферах державного управління, валютно-фінансової системи, органів влади, легалізації доходів, контрабанди, організованих злочинних угруповань (а також наркоугруповань) та інших особливо складних злочинів;
- виявлення, попередження, локалізації та припинення діяльності міжрегіональних організованих злочинних угруповань, які використовують методи насильства.

Висновки до розділу 4

1. Обґрунтовані механізми відомчого, урядового та демократичного цивільного контролів у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України під час кризових ситуацій, сформовані інноваційні антикорупційні складові механізмів контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій.

2. Відомчий контроль здійснюється міністерствами і відомствами, іншими органами управління всередині відповідної структури, то він тісно пов'язаний із завданнями, які стоять перед ними. Відомчий контроль дає змогу отримати необхідний обсяг інформації, аналіз якої допомагає найбільш доцільно і раціонально вирішити питання подальшого розвитку різних сфер управління та способів досягнення оптимізації роботи управлінських структур у цих сферах. Характерною ознакою відомчого контролю є та, що за його наслідками, за наявності правових підстав, до винних у порушенні діючого законодавства осіб застосовуються заходи адміністративного примусу у вигляді дисциплінарних стягнень. Таке право чинним законодавством надано тільки органу відомчого контролю за сферою діяльності контроль розподіляється на внутрішній (відомчий), міжвідомчий та надвідомчий (позавідомчий).

3. Доведено доречність створення в Україні складної інформаційної системи контролю органів державної влади, та широкомасштабній комп'ютеризації контрольної діяльності міністерств, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади. Правильно організований контроль дозволяє мати оперативну інформацію щодо стану справ на різних ділянках роботи, дає можливість вчасно втрутитися в процес управління, вжити запобіжні заходи, забезпечити законність.

4. Одним з механізмів урядового контролю є механізм фінансового контролю. Під час кризових ситуацій в державі у сфері публічних закупівель проходять зміни. Ці зміни торкнулися і механізмів державних закупівель. Повномасштабне вторгнення РФ суттєво вплинуло на усі сфери економіки

України, зокрема, відповідні зміни були внесені і у процедуру проведення тендерів на Прозоро у військовий час.

5. Демократичний цивільний контроль над оборонною сферою та правоохоронними органами держави сформульовано як політичний стандарт рядом авторитетних міжнародних організацій, таких як ОБСЄ, НАТО, ЄС, Рада Європи. Принцип цивільного контролю над воєнною організацією та правоохоронними органами держави відображає суспільно-необхідну діяльність для покращання координації та цивільно-військового співробітництва, узгодження демократичних цінностей з безпековою та оборонною політикою.

Доведено, що відсутність чіткої й системної конкретизації функцій та повноважень органів державної влади позбавляє можливості законодавчого закріплення параметрів і характеристик суб'єктів сектору безпеки, що фактично робить невизначеним сферу розповсюдження і предмет демократичного цивільного контролю.

З урахуванням цього в Україні визначені такі основні напрями та проблеми щодо вдосконалення демократичного цивільного контролю за діяльністю сектору безпеки: завершення формування структури системи державного управління сектором безпеки; законодавче закріплення основних параметрів і характеристик суб'єктів сектору безпеки відповідно до покладених на них функцій і завдань; забезпечення наукової обґрунтованості інституційних перетворень і державних рішень в оборонній політиці; розробка та впровадження в практику науково-обґрунтованих критеріїв і методик поетапної оцінки результатів функціональної діяльності всіх структур сектору безпеки; підвищення ефективності парламентського контролю.

6. Проведений аналіз антикорупційного законодавства України. Встановлено, що правовою основою запобігання корупції є система державних законодавчих і підзаконних актів, що визначають суспільно-правову необхідність проведення комплексу передбачених законом заходів, їх правові, організаційно-тактичні основи, гарантії законності їх застосування. Визначені антикорупційні складові механізмів контролю у сфері функціонування системи

технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій, якими є: зміна принципів державної служби та контроль за майновим становищем представників влади; створення ефективного контролю за розподілом і витрачанням бюджетних коштів; удосконалення правоохоронної системи і поліцейської діяльності (діяльності спецслужб); впорядкування системи і структури, ревізія функцій органів виконавчої влади.

Розглянуті питання реалізації антикорупційного законодавства державними органами виконавчої влади із спеціальним статусом (з правоохоронними функціями), до яких віднесені: Державне бюро розслідувань України, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції України, Служба безпеки України. Доведено, що негайне запровадження та реалізація зазначених в дослідженні правових і організаційних заходів у комплексі, належне виконання їх усіма членами суспільства, на нашу думку, сприятиме посиленню протидії корупції в Україні, хоча окремі їх аспекти вже піддаються критиці, як недосконалі й такі, що можуть неоднозначно тлумачитися та застосовуватися на практиці й потребують додаткового регулювання та розкриття.

РОЗДІЛ 5

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИЛ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ

5.1 Пропозиції з удосконалення системи підготовки та перепідготовки персоналу у галузі технічного забезпечення сил безпеки України

Результати аналізу світових тенденцій та досвіду провідних країн-членів НАТО щодо трансформації сектору військової освіти в умовах високої динаміки змін у формах, способах і засобах ведення війни та збройної боротьби, а також сучасного стану системи військової освіти вказують на наявність специфічних проблем та чинників, що перешкоджають ефективному функціонуванню системи військової освіти, з огляду на нові виклики, які постають перед суспільством, державою, Збройними Силами та іншими складовими сил оборони.

Існуюча система військової освіти не повною мірою забезпечує безперервний професійний розвиток військових фахівців протягом військової кар'єри, набуття ними нових компетентностей для належного виконання завдань оборонного планування, спільного застосування Збройних Сил та інших складових сил безпеки і оборони, проведення спільних операцій у рамках об'єднаних органів військового управління, у тому числі з відповідними структурами держав-членів НАТО [244].

Основними причинами цієї проблеми є:

- використання застарілих підходів і принципів при формуванні структури та змісту військової освіти та недосконалий процес прогнозування її розвитку;
- відсутність ефективної багаторівневої системи професійної військової освіти, що забезпечує набуття професійної компетентності для виконання службових (бойових) функцій відповідно до стандартів НАТО та досвіду

ведення бойових дій складовими сил безпеки і оборони у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації;

- невідповідність структури військової освіти у збройних силах структурі та організації військової освіти в країнах-членах НАТО;

- відсутність міжвідомчої координації у підготовці військових фахівців для сил безпеки і оборони, централізована підготовка офіцерських кадрів на оперативному та стратегічному рівнях військової освіти;

- неповна відповідність змісту військової освіти сучасному досвіду бойової та оперативної підготовки військ (сил) та їх застосування у війнах, локальних конфліктах, антитерористичних і міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки згідно зі стандартами країн-членів НАТО;

- відсутність інтеграції системи військової освіти з системою управління кар'єрою;

- повільне впровадження сучасних ІТ, інформаційно-комунікаційних технологій, інтерактивних, особистісно-орієнтованих освітніх технологій та дистанційного навчання, зокрема в рамках Програми НАТО з удосконалення військової освіти (DEEP);

- недостатній рівень підготовки науково-педагогічних (педагогічних) працівників та викладачів військових коледжів, військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів, закладів професійної (професійно-технічної) військової освіти та навчальних частин (центрів) до викладання освітніх програм відповідно до потреб інтеграції з НАТО;

- недосконала організаційно-штатна структура військових навчальних закладів, навчальних частин (центрів) та її невідповідність динаміці розвитку складових сил безпеки і оборони;

- неефективна система відповідальності стейкхолдерів та військових навчальних закладів за якість підготовки військових фахівців, виконання статутних вимог щодо внутрішнього та зовнішнього супроводу і забезпечення якості освіти та освітньої діяльності;

- недостатнє оснащення навчального процесу новими, сучасними

зразками озброєння та військової техніки, тренажерами, тренажерними системами, комплексами, лабораторіями, модельними центрами тощо;

– недостатня співпраця між українськими військовими навчальними закладами та військовими навчальними закладами країн-членів НАТО.

Тому подальший розвиток системи військової освіти потребує її трансформації шляхом визначення нових підходів до структури та змісту, які забезпечать ефективну та системну реалізацію закріпленого в Конституції України стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в НАТО та Європейському Союзі та забезпечать складові сил безпеки і оборони вмотивованими, професійними та освіченими кадрами.

Трансформація системи військової освіти передбачає професіоналізацію Збройних Сил та інших складових сил оборони, інтеграцію органів управління військовою освітою, мережі військових навчальних закладів, існуючих освітніх стандартів, професійних стандартів та нормативно-правової бази в єдиний комплекс складових системи військової освіти для забезпечення сил оборони військовими фахівцями.

Професіоналізація військової освіти передбачає формування сучасної моделі професійної військової освіти, яка забезпечує підготовку військових фахівців на основі їх безперервного професійного розвитку, враховує загальні тенденції розвитку системи національної та міжнародної безпеки, зміни у принципах і способах ведення збройної боротьби, нові вимоги до якості військової освіти та формування добросовісності на основі стандартів НАТО. Професійна військова освіта сприяє розвитку військового лідера, надаючи широкий спектр професійних знань та розвиваючи творче мислення протягом військової кар'єри [244].

Основними завданнями трансформації системи військової освіти є:

– створити багаторівневу систему професійної військової освіти відповідно до стандартів НАТО, кращих вітчизняних і зарубіжних практик та власного бойового досвіду України;

– досягнення взаємосумісності структури професійної військової освіти

з підготовки військових фахівців сил безпеки і оборони з відповідними структурами країн-членів НАТО;

- забезпечення та організація спільної централізованої підготовки офіцерських кадрів оперативного та стратегічного рівнів складових сил безпеки і оборони, постійне оновлення змісту військової освіти з метою набуття нових компетенцій військовими фахівцями щодо підготовки та застосування військ (сил) у складі Об'єднаних Збройних Сил, здійснення заходів оборонного планування, забезпечення оперативної сумісності на основі методів, принципів і стандартів підготовки, прийнятих у збройних силах держав-членів НАТО, кращих національних традицій та бойового досвіду;

- розробка та впровадження в освітній процес військових навчальних закладів, які здійснюють підготовку військових фахівців для сил безпеки і оборони, оновлених освітніх програм, спрямованих на формування нового стилю військового лідерства, доброчесності, підвищення рівня практичної підготовки та готовності до професійної діяльності з урахуванням потреб інтеграції до НАТО та власного досвіду ведення бойових дій Збройними Силами та іншими складовими сил оборони;

- забезпечення реалізації принципу «Освіта протягом усієї військової кар'єри»;

- прискорення впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та технологій дистанційного навчання;

- забезпечення оптимізації та уніфікації організаційно-штатної структури військових навчальних закладів та їх чисельності;

- приведення рівня підготовки науково-педагогічних (педагогічних) працівників та викладачів у відповідність до цілей і змісту професійної військової освіти;

- забезпечення якості військової освіти, запровадження підзвітності стейкхолдерів освітньої діяльності, виконання законодавчих вимог щодо забезпечення та гарантування якості освіти, запровадження інституційного аудиту професійної військової освіти;

– організація навчального процесу з використанням нових, сучасних зразків озброєння та військової техніки, тренажерів, тренажерних систем, комплексів, лабораторій, модельних центрів та ефективного використання наявних ресурсів військових навчальних закладів, які готують військових фахівців для Збройних Сил та інших складових сил оборони;

– розширення партнерства між українськими військовими навчальними закладами та військовими навчальними закладами НАТО і Європейського Союзу [244].

Військова освіта є різновидом спеціалізованої освіти і спрямована на набуття компетентності у професійній військовій діяльності під час навчання в умовах безперервного інтегрованого освітнього процесу з метою досягнення відповідних рівнів та ступенів освіти та/або рівнів військової підготовки.

Система військової освіти включає такі елементи, як ступені та рівні освіти, рівні військової освіти, галузі знань і спеціальності (предметні галузі освіти і науки, спеціальності військового обліку), освітні та професійні стандарти, освітні програми, кваліфікації, ліцензійні умови, військові спеціалізовані навчальні заклади та інші суб'єкти освітньої діяльності, учасники освітнього процесу, органи управління у сфері військової освіти, а також нормативно-правові акти, що регулюють відносини між ними.

Закон України «Про освіту» надає наступне визначення терміну «професійна військова освіта» – спеціалізована військова освіта, яка здобувається в межах освітніх програм на відповідних рівнях військової освіти з метою підвищення рівня професійного військового фахівця та набуття професійних компетентностей, що забезпечують виконання службових (бойових) функцій [173].

Професійну військову освіту також можна назвати новим компонентом структури військової освіти, який функціонує через запровадження багаторівневої системи L-курсів (L1-L5) для офіцерів сил безпеки та оборони для досягнення тактичного, оперативного та стратегічного рівнів військової освіти [99].

Курси професійної військової освіти готують мотивованих і відповідальних офіцерів-лідерів з великим бажанням вчитися і розвиватися у своїй кар'єрі, зі знанням стандартних процедур НАТО з військового планування та прийняття рішень, власним баченням вирішення проблем і широким спектром знань: від базових до професійних і спеціалізованих.

Усі військові вищі, навчальні заклади Міністерства оборони України здійснюють підготовку фахівців для проходження військової служби за контрактом на посадах офіцерського складу за освітньо-професійними (освітньо-науковими) програмами з метою здобуття наукових ступенів одночасно з вивченням відповідного курсу професійної військової освіти. Крім того, є можливість вступу на курси L на базі дипломів бакалавра та магістра.

Завдяки функціонуванню курсів професійної військової освіти освітній процес є безперервним і впродовж кар'єри кожен військовослужбовець поетапно вдосконалюватиме власну військову майстерність. Планується, що перед присвоєнням чергового військового звання та призначенням на відповідну посаду військовослужбовці проходять навчання на відповідних L-курсах та курсах підвищення кваліфікації за посадою.

Схожа модель здобуття військової освіти тактичного рівня в системі професійної військової освіти впроваджується у вищих військових навчальних закладах та у закладах зі специфічними умовами навчання сектору безпеки й оборони. На оперативному та стратегічному рівні військової освіти представники Збройних Сил України та інших складових сил оборони навчатимуться у об'єднаних групах, зокрема і виключно іноземною мовою.

Професійна військова освіта (Professional Military Education) – термін стандарту НАТО, застосовується в системі військової освіти і підготовки військових фахівців держав-членів Альянсу, тобто схожа вертикаль L-курсів вибудована і функціонує в освітніх закладах НАТО та держав-членів Альянсу. За їхнім досвідом в Україні впроваджено новий алгоритм здобуття військової освіти, який базується на безперервності освітнього процесу та тісному взаємозв'язку з кар'єрним зростанням [244].

Імплементация вимог стандарту НАТО у національному законодавстві є передумовою для сертифікації (акредитації) L-курсів та взаємного визнання сертифікатів, отриманих як в українських вишах, так і навчальних закладах НАТО та держав-членів Альянсу. Крім того, створюються додаткові можливості для залучення до освітнього процесу в системі професійної військової освіти військовослужбовців-практиків з бойовим досвідом у ролі викладачів-інструкторів.

Військову освіту можна здобути одночасно із середньою спеціальною, професійно-технічною, фаховою передвищою або вищою освітою, тобто це формальний вид освіти, який забезпечує досягнення результатів навчання відповідного рівня освіти та здобуття визнаної державою кваліфікації, визначених освітніми стандартами.

Система військової освіти також надає освітні послуги з підготовки осіб офіцерського складу в багаторівневій системі професійної військової освіти (без вищої освіти), а також сержантського і старшинського складу в системі професійної військової підготовки, підготовки офіцерів запасу, перепідготовки та підвищення кваліфікації, мовної підготовки військовослужбовців та цивільного персоналу, підготовки наукових кадрів, підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників тощо.

Професійна військова освіта відноситься до неформального виду освіти, оскільки не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, проте може завершуватися присвоєнням професійних чи присудженням часткових освітніх кваліфікацій. Тож професійна військова освіта є однією зі складових загальної структури військової освіти, до якої також належать, до прикладу, військова підготовка офіцерів запасу. Саме на курсах професійної військової освіти різні категорії військовослужбовців офіцерського складу здобувають рівні військової освіти (тактичний, оперативний, стратегічний), вивчають натовські процедури планування та прийняття військових рішень під керівництвом досвідчених викладачів-інструкторів, вдосконалюють власне володіння іноземними мовами, а також

мають змогу продовжити навчання за магістерською програмою [117]. На рисунку 5.1 наведена загальна структура системи військової освіти.

Рисунок 5.1 – Загальна структура системи військової освіти [99, 117, 244]

Структура курсів професійної військової освіти виглядає наступним чином:

тактичний рівень військової освіти:

- базовий тактичний курс (L-1A);
- професійний курс на тактичному рівні (L-1B);
- курс командування тактичного рівня (L-1C);
- командно-штабний курс тактичного рівня (L-2);

оперативний рівень військової освіти:

- об'єднаний курс офіцерів оперативного рівня (L-3);

стратегічний рівень військової освіти:

- курс для вищого керівництва на стратегічному рівні (L-4);
- курс стратегічного менеджменту та державної політики вищого рівня (L-5).

Під час здобуття вищої освіти за освітньо-професійною програмою

підготовки бакалавра у ВВНЗ, ВНП ЗВО за різними спеціальностями, зокрема і так званих цивільних галузей знань, на курсах професійної військової освіти L-1A та L-1B тактичного рівня здійснюється підготовка осіб до проходження військової служби на посадах молодшого офіцерського складу.

На курсі базового тактичного рівня професійної військової освіти (L-1A) курсанти отримують загальновійськову підготовку.

Професійний курс на тактичному рівні професійної військової освіти (L-1B) готує осіб на офіцерські посади початкового рівня за відповідною військовою спеціальністю (групою військово-облікових спеціальностей) згідно з процедурами планування та прийняття рішень Процесу керівництва військами (Troop Leading Process – TLP). Ця підготовка дозволяє випускникам займати базові посади командира взводу та заступника командира роти.

З метою набуття нових компетенцій для подальшого просування по службі проводиться навчання на командному курсі тактичного рівня L-1C (частина магістерської програми з тактичної військової освіти) та командно-штабному курсі тактичного рівня L-2 професійної військової освіти.

Курс професійної військової освіти L-1C передбачає підготовку офіцерів для призначення на посади тактичного рівня штатної категорії «капітан» за відповідними військово-обліковими спеціальностями (групою військово-облікових спеціальностей) згідно з процедурами військового планування та прийняття рішень TLP у поєднанні з елементами MDMP (Military Decision Making Process) – процедури прийняття військових рішень на рівні батальйону для сухопутного компоненту Збройних Сил України [99, 244].

Підготовка офіцерів для призначення на посади тактичного рівня (у тому числі офіцерів медичної служби) у штатній категорії «майор» здійснюється на командно-штабних курсах професійної військової освіти тактичного рівня L-2. На цих курсах викладаються дисципліни, розроблені відповідно до процедур військового планування та прийняття рішень MDMP та OPP (Operation Planning Process). Заняття проводяться в об'єднаних групах за родами військ.

Оперативний рівень військової освіти офіцерів сил оборони здійснюється

на курсах офіцерів комбінованого складу оперативного рівня професійної військової освіти L-3 за єдиною освітньою програмою для всіх складових сил оборони в Національному університеті оборони України імені І. Черняхівського. Така підготовка може також здійснюватися у закладах ВВНЗ інших державних органів та військових формувань з урахуванням наявності відповідної матеріально-технічної бази, наукового та науково-педагогічного потенціалу. Рішення про її започаткування приймається керівником державного органу (військового формування), якому підпорядкований відповідний вищий навчальний заклад, за погодженням з Міністерством оборони України [117].

Курс L-3 для керівників органів військового управління на рівні командування компонентів або офіцерів військового управління на рівні об'єднаного штабу призначений для офіцерів у званні підполковника/полковника. Заняття проводяться в об'єднаних групах без будь-якої службової приналежності відповідно до Процесу планування спільних операцій JOPP (Joint Operation Planning Process) [99, 117, 244].

Однією з основних вимог до офіцерів, які призначаються на посаду керівника органу військового управління на рівні командування компонентів або офіцера органу військового управління на рівні Об'єднаного штабу (Командування об'єднаних сил), є наявність ступеня магістра та кваліфікації офіцера оперативного рівня.

Стратегічний рівень військової освіти для офіцерів сил оборони та безпеки забезпечується на курсі стратегічного рівня (L-4) професійної військової освіти в Національному університеті оборони України імені І. Черняхівського. Курс L-4 розрахований на офіцерів категорії полковник/генерал. Заняття проводяться у спільних групах без будь-якої приналежності відповідно до процедур JOPP (Joint Operation Planning Process), а навчальні дисципліни охоплюють стратегічні напрямки оборонного планування.

Для подальшого просування на вищі керівні посади в самостійних структурних підрозділах Міністерства оборони України, Генерального штабу

Збройних Сил України, відповідних органів військового управління інших складових сил оборони, центральних органів виконавчої влади та інших державних органів, до компетенції яких належать питання оборони і безпеки, в Національному університеті оборони України передбачено короткостроковий курс стратегічного управління та державної політики вищого рівня (L-5). На рис. 5.2 показано відповідність освітніх програм стандартам НАТО.

РІВНІ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ	КУРСИ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ	ПРОЦЕСИ ПЛАНУВАННЯ І ПРИЙНЯТТЯ ВІЙСЬКОВИХ РІШЕНЬ (НАТО)	СИЛИ ОБОРОНИ
СТРАТЕГІЧНИЙ	L5	курси стратегічного управління вищого рівня та державної політики	Вище керівництво сил оборони
	L4	курси офіцерів ОВУ стратегічного рівня (JOPP – Joint Operation Planning Process)	Органи військового управління СР
ОПЕРАТИВНИЙ	L3	курс офіцерів об'єднаних штабів (JOPP – Joint Operation Planning Process)	Органи військового управління ОР
ТАКТИЧНИЙ	L2	командно-штабний курс (MDMP+OPP – Operation Planning Process)	Штаб бригади (батальйону)
	L1C	фаховий курс (TLP+MDMP – Military Decision Making Process)	Рота
	L1B	фаховий курс TLP (Troop Leading Process)	Взвод
	L1A	базовий курс	ЗБРОЙНІ СИЛИ УКРАЇНИ

Рисунок 5.2 – Відповідність освітніх програм стандартам НАТО [99, 117, 244]

Навчальний процес на курсі професійної військової освіти L-2 триває до 6 місяців і відповідає вимогам замовника до випускника, визначеним у професійному стандарті та паспорті посади. На курсах професійної військової освіти L-3 та L-4 термін навчання становить 10 місяців, тобто обсяг навчального навантаження для кожного курсу – 60 кредитів ЄКТС [99, 117, 244].

Ступінь бакалавра та тактичний рівень військової освіти здобувається курсантами (на основі повної загальної середньої освіти, професійної (професійно-технічної) освіти, фахової передвищої освіти) за освітньо-професійними програмами відповідних спеціальностей з одночасним опануванням освітніх програм професійної військової освіти базового (L-1A) та

професійного (L-1B) курсів тактичного рівня.

Ступінь магістра та тактичний рівень військової освіти здобувається на основі ступеня бакалавра курсантами (слухачами) за освітньо-професійними (освітньо-науковими) програмами відповідних спеціальностей з одночасним опануванням освітніх програм професійної військової освіти командирського курсу тактичного рівня (L-1C).

Професійне звання магістра в галузі знань «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» за спеціальностями «Військове управління (за видами збройних сил)», «Забезпечення військ (сил)» здобувається на основі диплома про вищу освіту не нижче ступеня бакалавра, у тому числі здобутого в інших галузях знань, слухачами, які в межах професійної військової освіти закінчили освітні програми командно-штабного курсу тактичного рівня (L-1C), командно-штабного курсу тактичного рівня (L-2) та курсу оперативного рівня для офіцерів об'єднаного складу (L-3). Освітня програма курсу офіцерів об'єднаного штабу оперативного рівня (L-3) є складовою освітніх програм підготовки магістрів за цими спеціальностями.

Ступінь магістра в галузі знань «воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» за спеціалізацією «національна безпека (за окремими напрямками забезпечення та видами діяльності)» здобувається на основі ступеня магістра за іншими спеціалізаціями, в тому числі в інших галузях знань, студентами, які закінчили навчальні програми курсу офіцерів об'єднаного штабу оперативного рівня (L-3) та курсу вищого керівництва стратегічного рівня (L-4) в рамках професійної військової освіти. Програма курсу вищого керівного складу стратегічного рівня (L-4) є складовою магістерської підготовки за певною спеціалізацією [99, 244].

Результати навчання в кредитах ЄКТС, які зазначаються в сертифікаті про завершення курсу професійної військової освіти L-1AB зараховуються до обсягу підготовки за бакалаврською програмою на тактичному рівні військової освіти, L-1C – до обсягу загальної магістерської підготовки на тактичному рівні військової освіти, L-3 – до обсягу загальної магістерської підготовки на

оперативному рівні військової освіти (120 кредитів ЄКТС), L-4 – до обсягу загальної магістерської підготовки на стратегічному рівні військової освіти (120 кредитів ЄКТС). Саме в цьому полягає механізм інтеграції формальної та неформальної видів освіти (здобуття ступеня бакалавра/магістра з професійною військовою освітою) та реалізації принципу поетапного навчання упродовж військової кар'єри.

На рисунку 5.3 наведена схема військової освіти та підготовки для сил безпеки та оборони України [117].

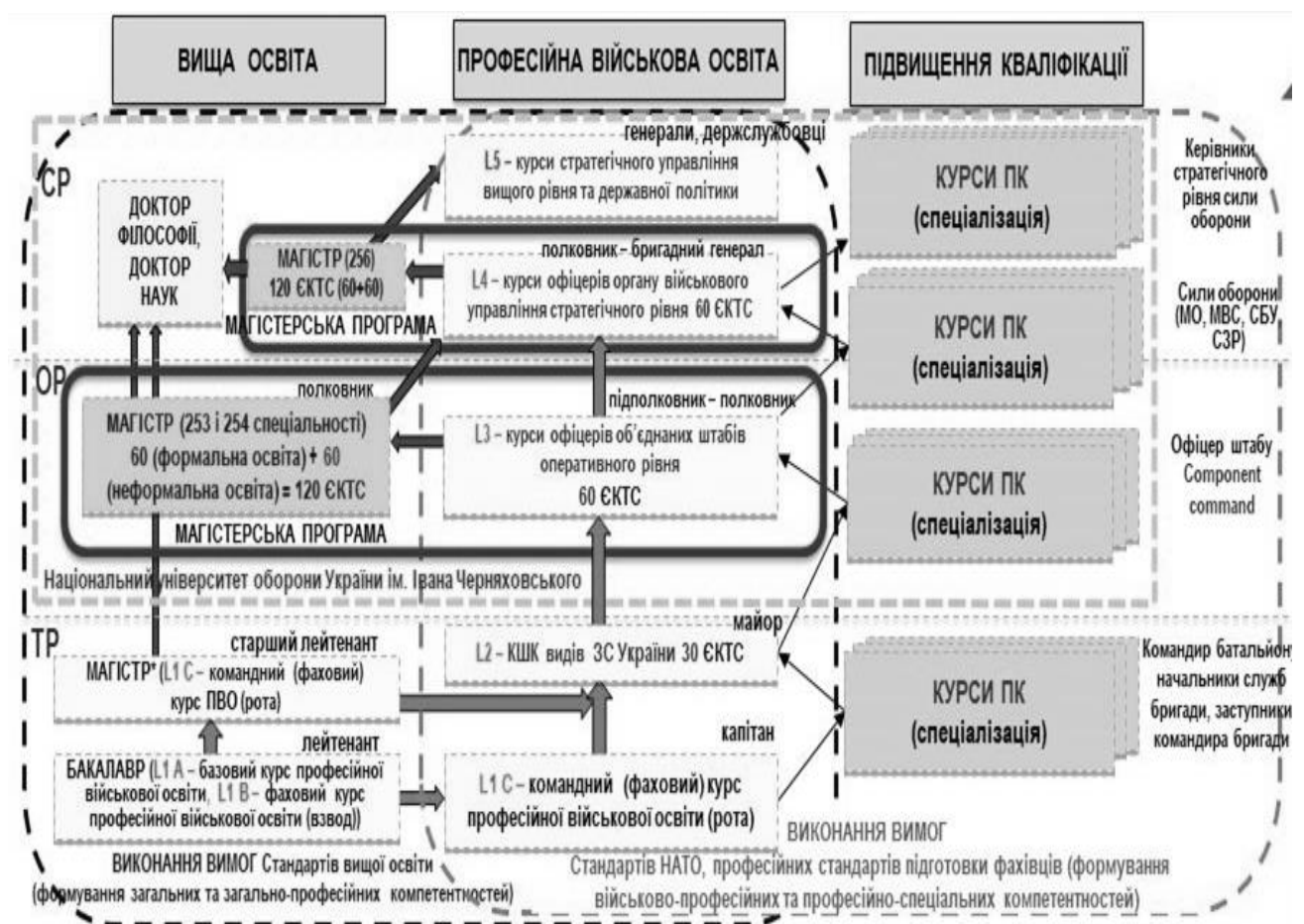

Рисунок 5.3 - Схема військової освіти та підготовки сил безпеки і оборони України [99, 117, 244]

Після завершення навчання у ВВНЗ, ВНП ЗВО тактичного рівня зі здобуттям ступеня вищої освіти бакалавра військовослужбовець має змогу отримати диплом магістра на оперативному рівні військової освіти за спеціальностями «Військове управління (за видами збройних сил)»,

«Забезпечення військ (сил)», попередньо пройшовши навчання на курсах професійної військової освіти L-1С, L-2 та L-3. Для здобуття ступеня вищої освіти «магістр» на стратегічному рівні військової освіти слід успішно завершити курс L-4. Підготовка сержантського і старшинського складу, як і офіцерського, також включає багаторівневу та курсову підготовку (підвищення кваліфікації) у військових навчальних закладах Збройних Сил України та інших складових сил безпеки і оборони.

Багаторівнева підготовка військовослужбовців для призначення на посади сержантського і старшинського складу (крім посад, для призначення на які необхідний ступінь молодшого бакалавра або вищий ступінь молодшого бакалавра) здійснюється за такими рівнями: базовий, середній, просунутий і вищий.

Підготовка базового рівня здійснюється за відповідними програмами на курсах лідерства з подальшим професійним навчанням у навчальних центрах (НЦ) на базі повної загальної середньої освіти в університетах за раніше здобутими ВОС для заміщення посад командирів підрозділів та прирівняних до них посад.

Підготовка середнього рівня здійснюється за відповідними програмами курсів керівного складу НЦ на базі повної загальної середньої освіти та базового рівня підготовки, отриманого для заміщення посад сержантів взводу, сержантів роти та прирівняних до них посад.

Підвищення кваліфікації здійснюється за відповідними програмами курсів лідерства у військових навчальних закладах на базі повної загальної середньої освіти та середнього рівня підготовки на посадах головних сержантів батальйону та прирівняних до них.

Підготовка вищого рівня здійснюється за відповідними програмами на курсах лідерства у військових навчальних закладах на базі вищої освіти ступеня бакалавра або вище та підвищення кваліфікації для заміщення посад головних сержантів (головних старшин) бригад (полків), прирівняних до них і вище.

Курсова підготовка (підвищення кваліфікації) сержантського і

старшинського складу на посадах інструкторів навчальних підрозділів та штабних сержантів відбувається у військових навчальних закладах сил безпеки і оборони.

Порядок організації та проведення підготовки (перепідготовки, підвищення кваліфікації) осіб рядового, сержантського і старшинського складу за конкретним переліком посад і спеціальностей, видів озброєння, військової та спеціальної техніки визначається Генеральним штабом Збройних Сил України та відповідними органами управління інших складових сектору безпеки і оборони. На рис. 5.4 наведено схему системи освіти та підготовки осіб рядового, сержантського і старшинського складу [99, 244].

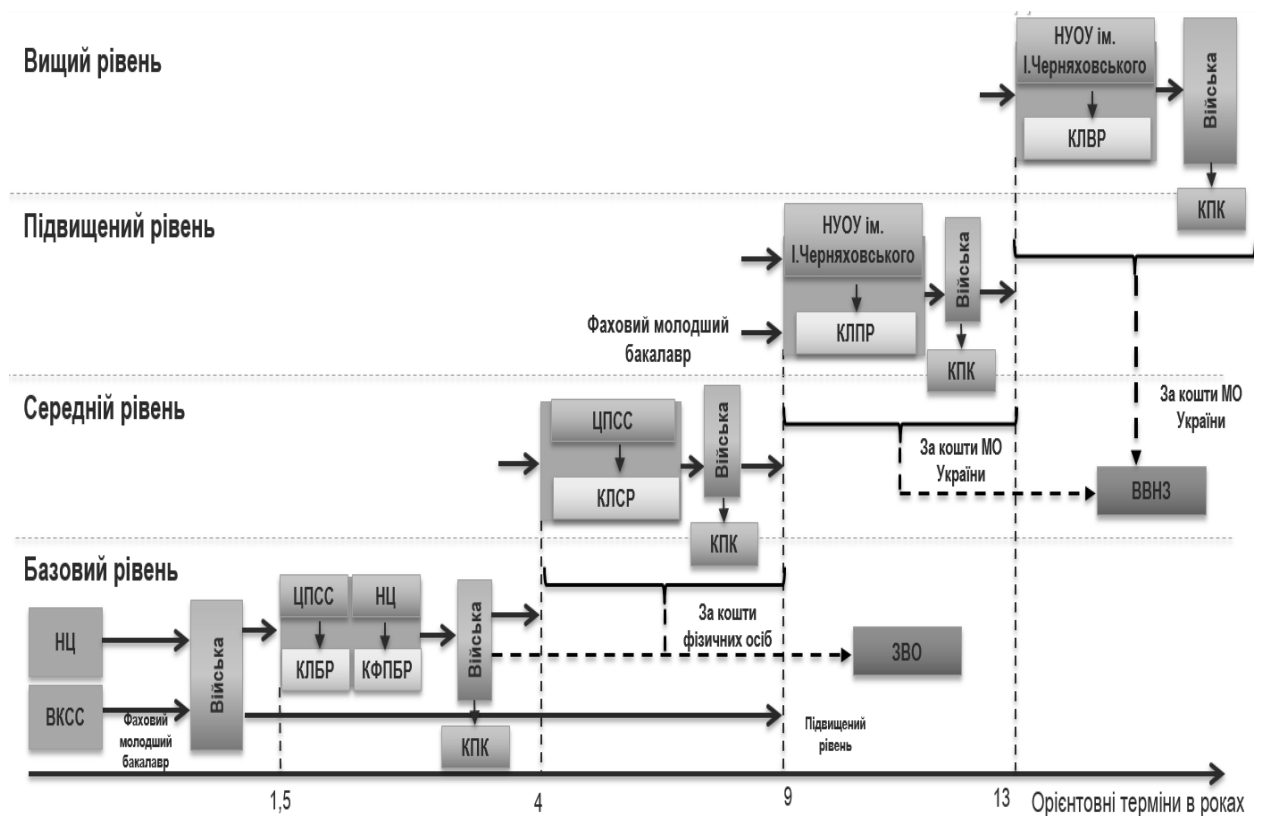

Рисунок 5.4 – Схема системи освіти і підготовки військовослужбовців рядового, сержантського та старшинського складу [99, 117, 244]

Підготовка на посади сержантського і старшинського складу військової служби за контрактом, призначення на які передбачають наявність освітньо-професійного ступеня фахової передвищої освіти «фаховий молодший бакалавр» або ступеня вищої освіти «молодший бакалавр», здійснюється у

зкладах фахової передвищої військової освіти або ВВНЗ (ВНП ЗВО) за освітньо-професійними програмами відповідних спеціальностей (спеціалізацій).

Ця підготовка відповідає середньому рівню багаторівневої підготовки сержантського і старшинського складу.

Ступінь вищої професійної освіти «молодший бакалавр» здобувається на основі повної загальної середньої освіти, професійної (професійно-технічної) освіти або вищої професійної освіти. Ступінь фахової передвищої освіти «фаховий молодший бакалавр» здобувається на основі повної загальної середньої освіти або професійної (професійно-технічної) освіти.

Проведемо порівняльний аналіз сфер професійної військової освіти в країнах-членах і партнерах НАТО з національними освітніми програмами.

Навчання в навчальних закладах НАТО зосереджене виключно на системі професійної військової освіти, тобто на курсах L. Іншими словами, підготовка спрямована на набуття офіцерами суто військової професійної компетентності без прив'язки до конкретної посади. Навчання відбувається за військовими званнями, тобто кадровими категоріями.

Після закінчення курсу L-2 офіцер стає компетентним займати посаду офіцера з управління військами на рівні командування компонента, після закінчення курсу L-3 – вищу посаду офіцера з управління військами на рівні командування компонента або офіцера з управління військами на рівні Об'єданого міжвідомчого штабу, після закінчення курсу L-4 – вищу посаду офіцера управління військами на рівні Об'єданого міжвідомчого штабу або офіцера управління військами на рівні Вищого штабу союзницьких Сил.

При цьому навчання в навчальних закладах країн-членів НАТО має дві складові: вищу освіту та професійну військову освіту, які інтегровані та органічно пов'язані між собою. Це означає, що вона поєднує формальну та неформальну освіту. Навчання відбувається на курсах професійної компетентності в навчальних центрах перепідготовки та підвищення кваліфікації офіцерів для призначення на конкретну посаду. По суті, поєднання

формальної та неформальної освіти базується на інтеграції навчальних програм професійних військових курсів та вищої освіти, як того вимагають стандарти вищої освіти. На рис. 5.5 показано спрощену схему освіти і підготовки в країнах-членах НАТО.

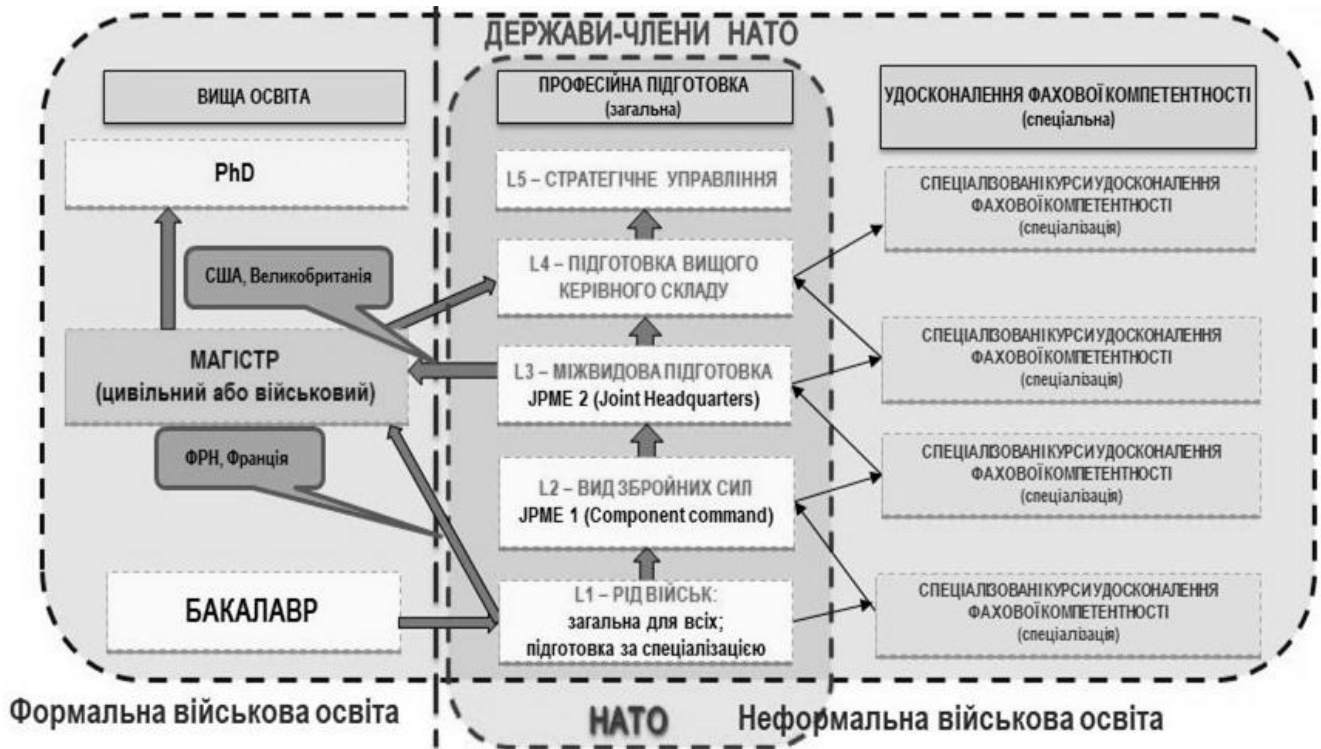

Рисунок 5.5 – Спрощена схема освіти та підготовки у державах-членах НАТО [99, 117, 244]

В Україні Програма НАТО з удосконалення військової освіти DEEP (програма DEEP) успішно реалізується від 2013 року і дає можливість українським військовим вишам долучитися до освітянського простору держав-членів НАТО, розвинути власні системи дистанційної освіти, відшліфувати професійні навички науково-педагогічним працівникам, отримати експертно-дорадчу допомогу у розробленні та удосконаленні освітніх програм відповідно до принципів та стандартів НАТО.

У межах програми DEEP, координація якої здійснюється Департаментом військової освіти і науки Міноборони України, проводяться тренінги, освітні програми, консультації, стажування та інші міжнародні заходи підготовки

науково-педагогічних працівників ВВНЗ і ВНП ЗВО та інструкторів-сержантів із залученням викладачів, інструкторів із держав-членів НАТО та ЄС [99, 244].

Завдяки реалізації програми DEEP система військової освіти України постійно оновлюється та адаптується до трансформаційних змін, яких зазнає система об'єднаного керівництва силами оборони і військового управління у Збройних Силах України за стандартами НАТО.

Трансформація військової освіти: прагнення та перспективи.

Важливим завданням освіти є розвиток готовності та вміння вчитися; навчальні заклади повинні випускати не тих, хто вже вчився, а людей, які жадають нових знань, постійно навчаються, критично мислять, готові до нестандартних рішень і займають проактивну позицію.

У широкому сенсі, саме це і передбачає стратегія трансформації військової освіти. Освітній процес має бути безперервним і, головне, наповненим корисною та актуальною інформацією. Наразі формується нова якість військової освіти. Започаткована багаторівнева система професійної військової освіти акумулює відповідні бази знань, аналіз сучасного бойового досвіду проведення операцій, вивчення процедур військового планування та прийняття рішень відповідно до стандартів НАТО, інноваційні форми і методи навчання, технології моделювання та практики застосування видів, родів військ (сил), іноземних мов та підтримання навичок їх використання. Як наслідок, весь кейс дозволяє реалізувати принцип навчання впродовж усього життя.

Розвиток єдиної та інтегрованої системи військової освіти, що функціонує у трьох ланках – вища освіта, професійна військова освіта та підвищення кваліфікації – є важливим кроком на шляху до створення міцного підґрунтя для забезпечення взаємосумісності зі збройними силами країн-членів НАТО та структурами Альянсу, професіоналізації сил оборони та трансформації системи управління персоналом.

У свою чергу, впровадження стандарту НАТО Bi-SCD 075-007 «Освіта та підготовка» в організацію навчального процесу в системі професійної військової освіти створює передумови для взаємного визнання сертифікатів,

отриманих як у військових навчальних закладах України, так і в країнах-членах НАТО.

Імплементацию Постанови КМ № 1490 від 30.12.2022 р. «Про трансформацію системи військової освіти» варто розглянути на прикладі сил безпеки [130]. Однією зі складових є Національна гвардія України (НГУ).

Наразі перед НГУ стоїть серйозна проблема поповнення кадрових підрозділів офіцерським складом. Нові виклики закономірно спонукають до їх раціонального вирішення через розвиток військової освіти у формі неформальної освіти, яка, відповідно до Закону України «Про освіту», здобувається, як правило, в межах освітніх програм і не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнем освіти, але може завершуватись присудженням професійних та/або часткових освітніх кваліфікацій [173]. У попередніх дослідженнях було проаналізовано сучасний стан функціонування систем підготовки та мотивації офіцерів НГУ [49], а також теоретичні засади підвищення кваліфікації офіцерів НГУ [48]. Враховуючи результати вищезазначених наукових досліджень, а також завдання інтеграції до системи НАТО [208, 130, 267], слід зазначити, що концептуальна модель поєднання формальної та неформальної освіти необхідна для того, щоб відповідати вимогам і викликам сучасної системи професійної підготовки офіцерських кадрів та забезпечити її значно вищі стандарти. Неформальна професійна військова освіта започаткована на двох рівнях: тактичному та оперативному. Потреба в якісній інтеграції зумовлює необхідність створення проміжних підготовчих етапів, що полягають у набутті офіцером нових та/або вдосконаленні раніше набутих компетентностей у професійній діяльності. Для вирішення цього завдання в НГУ доцільно запровадити систему курсів підвищення кваліфікації та перепідготовки на базі спеціалізованої професійної підготовки офіцерів, яка відповідатиме однаковим рівням стандартів військової освіти країн-членів НАТО. Слід зазначити, що рівень підготовки L1 буде включено до підготовки професійного офіцера, який отримує ступінь бакалавра. Однак, враховуючи проблему поповнення штатних

підрозділів офіцерським складом, планується надати можливість військовослужбовцям (цивільним особам), які мають ступінь бакалавра або вище, вступати до НГУ та отримувати звання лейтенанта. Після виконання низки вимог кандидат пройде курс перепідготовки L1, який реалізує процес керівництва військами TLP (Troop Leading Process). Для того, щоб зробити систему більш прозорою та ефективною, пропонується запровадити градацію з розмежуванням підготовки L1. Передбачаються наступні рівні командування військами: А – відділення, В – взвод, С – рота. Ми також розглядаємо як єдиний курс L1 (А, В, С) тривалістю дев'ять місяців, так і курс L1 (А, В) тривалістю шість місяців, а також окремі курси L1 (А), L1 (В) і L1 (С) тривалістю три місяці кожен. Курс L1 передбачає надання такого обсягу та типу інформації, який є актуальним на даний момент, необхідним для професії та формально вимагається для наступного рівня підготовки. Після закінчення навчання кадрові офіцери і ті, хто закінчив навчальні курси, продовжують службу в збройних силах. Рівень підготовки L1 дозволяє займати посади до капітана включно. Після певного періоду часу кожен офіцер має право скласти іспит на курс підвищення кваліфікації L2, щоб зайняти посаду на рівні батальйону. Курс триває 3-6 місяців і базується на теоретичному та практичному досвіді. За слухачем зберігається його посада, він вважається відрядженим слухачем, а його обов'язки виконує заступник або особа, призначена командиром.

Курс підвищення кваліфікації L2, який реалізує MDMP (Military Decision Making Process) – процес прийняття військових рішень, призначений для підготовки посадових осіб: військовослужбовців, кандидатів на службу в НГУ у військовому званні не нижче майора, які мають ступінь вищої освіти не нижче бакалавра [99, 244]. Він проводиться з метою вивчення теоретичних основ діяльності керівників тактичного рівня, теорії та практики воєнного мистецтва, виконання службово-бойових завдань військовими частинами НГУ, їх забезпечення та постачання, а також вивчення порядку роботи посадових осіб органів військового управління під час планування, підготовки, проведення та оцінювання результатів виконання завдань за призначенням військовими

формуваннями тактичного рівня. Таким чином, курс L2 є ефективним інструментом для вдосконалення лідерських якостей офіцера, вміння планувати та управляти підлеглими силами і засобами, а також для підготовки фахівця-організатора бойової підготовки та повсякденної діяльності з підтримки та забезпечення функціонування підрозділу.

Після призначення та успішного виконання обов'язків на цій посаді військовослужбовець має право підвищити свою кваліфікацію до рівня L3, який передбачає процес планування операцій OPP (Operation Planning Process). Цей 6-9-місячний курс призначений для поглибленого аналізу сил оборони і безпеки та їх взаємодії в умовах регіональних надзвичайних ситуацій. Слухачі розробляють стратегію планування операцій на своєму рівні з використанням сучасних інноваційних військових технологій. Слухачі знайомляться з функціонуванням безпекового середовища країни, її внутрішніми та зовнішніми загрозами.

Курси підвищення кваліфікації L2-L3 призначені для поступового надання інформації з урахуванням специфіки послуги, набутого досвіду та постійного потоку інновацій. Проходження курсів є обов'язковим для здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти. Отримання ступеня магістра після закінчення курсів L3 дає право обіймати такі посади: командири та заступники командирів бригад, офіцери територіальних підрозділів оперативно-територіальних об'єднань НГУ, офіцери управлінь та служб Головного управління НГУ, науково-педагогічні працівники Національної академії НГУ.

Курс L4 JOPP (Joint Operation Planning Process) – це процес планування об'єднаних операцій, призначений для підготовки військовослужбовців, які перебувають у резерві кандидатів на призначення на посади стратегічного рівня та мають ступінь вищої освіти не нижче магістра, який викладається з метою оволодіння теоретичними основами професійної підготовки фахівців стратегічного рівня, підготовки та застосування сил оборони для відбиття збройної агресії та врегулювання конфлікту на міжнародному рівні. Обов'язковою умовою оволодіння рівнями курсу L є поєднання базової

підготовки з новітніми стандартами НАТО щодо ведення комбінованої війни силами оборони під час оборони держави [99, 244].

Таким чином, можна сформулювати наступні прогнозовані результати змін у системі військової освіти:

- контроль та адаптація процесу підготовки на тактичному та оперативному рівнях з урахуванням досвіду виконання Національною гвардією України бойових (спеціальних) завдань під час відбиття збройної агресії;

- забезпечення оптимального поєднання формальної та неформальної систем освіти для НГУ;

- досягнення темпів, які значно перевищують існуючі темпи професійної підготовки офіцерів;

- надання можливості постійно вдосконалювати свої навички та впливати на процес навчання;

- створення умов для інтеграції в глобальну навчальну мережу НАТО, що забезпечить доступ до актуальної інформації в режимі постійного оновлення;

- досягнення необхідного балансу між своєчасним навчанням та оптимальним часом навчання (надмірно тривале навчання призводить до перевитрати ресурсів, а коротке – до некомпетентності);

- забезпечення відповідності потребам сьогодення, адаптивності до конкретних умов функціонування з метою побудови самобутньої системи, яка б увібрала в себе досвід бойових дій та підготовки провідних світових держав.

Розумні зміни в системі військової освіти дозволять контролювати та адаптувати навчальний процес на тактичному та оперативному рівнях з урахуванням досвіду виконання Національною гвардією України бойових (спеціальних) завдань під час відбиття збройної агресії. Крім того, оптимальне поєднання систем формальної та неформальної освіти забезпечить необхідний баланс між своєчасністю підготовки та оптимальним часом на навчання, сприятиме інтеграції з глобальною навчальною мережею НАТО та дозволить досягти темпів, що значно перевищують існуючі темпи професійної підготовки офіцерських кадрів [244].

5.2 Розвиток нормативно-правової бази технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій

Розгляд нормативно-правової бази технічної підтримки сил безпеки України в кризових ситуаціях слід розпочати з базових нормативних документів, які визначають стратегію безпеки України. До таких документів належить Указ Президента України про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 р. «Про Стратегію воєнної безпеки України» [208].

Захист суверенітету і територіальної цілісності України є найважливішою функцією держави, справою всього Українського народу. Реалізація цього положення Конституції України в умовах існування воєнної загрози національній безпеці, зростаючого фінансового дефіциту та дисбалансу військових потенціалів між Україною та Російською Федерацією вимагає розробки нової стратегії воєнної безпеки, що базується на всеосяжній обороні України.

Стратегія воєнної безпеки України визначає новий термін як всеохоплюючу оборону України – комплекс заходів, основним змістом яких є [208]:

- завчасно підготовлена і всебічно забезпечена всеохоплююча оборона України, заснована на принципах стримування, стійкості та співробітництва, що забезпечує воєнну безпеку, суверенітет і територіальну цілісність держави відповідно до Конституції України та в межах кордонів держави Україна;

- сприяння інтеграції України в євроатлантичний безпековий простір та набуттю членства в НАТО, а також забезпечення активної участі у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки;

- використання новітніх високотехнологічних та високоефективних засобів збройної боротьби.

Стратегія передбачає досягнення наступних цілей державної політики у воєнній сфері, обороні та військовому будівництві:

– достатні оборонні спроможності держави, які у поєднанні з консолідованим міжнародним тиском на Російську Федерацію можуть забезпечити стримування від подальшої ескалації збройної агресії проти України та відновлення її територіальної цілісності в межах кордонів Української держави;

– сильна територіальна оборона, яка у співпраці зі спротивом допоможе підвищити рівень обороноздатності держави, об'єднати суспільство, виховати громадян у дусі патріотизму, зробити оборону України національною та підготувати населення до захисту держави;

– ефективний оборонний менеджмент, заснований на принципах демократичного цивільного контролю, інших євроатлантичних принципах і стандартах, інноваційних рішеннях і сучасних бізнес-практиках, управлінні оборонними ресурсними програмами і проектами, а також удосконаленні процесів визначення та задоволення оборонних потреб України;

– професіоналізацію складу Збройних Сил України та інших складових сил оборони, які є основою держави, що підтримується вдосконаленими системами управління персоналом, підготовки до військової служби та військово-патріотичного виховання молоді, і може бути посилена у короткостроковій перспективі за рахунок підготовленого та мотивованого військового резерву;

– сучасне високотехнологічне озброєння, військова та спеціальна техніка Збройних Сил України та інших складових сил оборони, які забезпечують виконання покладених на них завдань, зокрема в операціях НАТО;

– розвинена військова інфраструктура, уніфікована логістика та достатні запаси матеріально-технічних засобів, ефективна система медичного забезпечення, що відповідає потребам сил оборони;

– розвиток системи воєнної науки, спрямованої на розв'язання теоретичних і практичних проблем забезпечення всебічної оборони України, розроблення новітніх систем озброєння, військової та спеціальної техніки;

– підтримання технічної готовності та модернізація озброєння, військової

та спеціальної техніки, оснащення сил оборони високоточною зброєю, безпілотними наземними, морськими та повітряними платформами (системами) і військовою космічною технікою (подвійного призначення);

– розвиток системи логістичного забезпечення Збройних Сил України та інших складових сил оборони при виконанні складних оборонних завдань, автоматизація логістичних процесів, їх інтеграція з відповідними процесами національної економіки з метою підтримки операцій Об'єднаних сил та участі у розмінуванні;

– впровадження захищеної мережі для обміну інформацією між оборонними відомствами, що відповідає вимогам інформаційної безпеки;

– впровадження автоматизованих систем управління військами та озброєнням, сучасних технологій зв'язку, телекомунікацій, інформаційної безпеки, розвідки та логістики, цифрової трансформації військової, оборонної та військово-будівельної діяльності;

– забезпечення військ (сил) сучасним ракетним озброєнням, здатним вражати важливі військові об'єкти, інфраструктуру та інші цілі противника на великій відстані;

– розвиток ракетних озброєнь певних класів і типів як одного з основних засобів стримування противника;

– забезпечення поступового переозброєння Збройних Сил України та інших складових сил оборони сучасними системами протиповітряної оборони;

– оснащення сил оборони високотехнологічним озброєнням, надання сучасної військової та спеціальної техніки, в тому числі космічної, переоснащення Збройних Сил України багатоцільовими бойовими літаками та бойовими вертольотами.

Стратегія воєнної безпеки України базується на обороноздатності держави, підвищенні спроможності сил безпеки і оборони [208].

Цілі державної політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва досягатимуться шляхом формування та реалізації державної політики з урахуванням умов та обмежень:

– ефективна воєнно-стратегічна політика, зокрема оборонна політика, оборонне планування та планування на євроатлантичних засадах, принципи демократичного цивільного контролю над силами оборони, стратегічна комунікація та інформаційна політика у воєнній сфері, оборонне та військове будівництво, європейська та євроатлантична інтеграція України;

– оновлена військова кадрова політика, спрямована на укомплектування Збройних Сил України та інших складових сил оборони мотивованим, професійним, повністю екіпірованим і навченим особовим складом, підготовку військово-навченого кадрового резерву з максимально можливим залученням громадян України до всебічного забезпечення оборони України, а також зниження ризиків корупції в силах оборони;

– ефективна військово-технічна політика, яка забезпечить оснащення сил оборони сучасними, новітніми зразками озброєння (у тому числі вітчизняного виробництва), військової та спеціальної техніки, військової космічної техніки (подвійного призначення), необхідними ракетами та боєприпасами, сприятиме розвитку вітчизняного оборонно-промислового комплексу;

– прозорі та ефективні оборонні закупівлі, які підтримуватимуть існуючі та довгострокові інвестиції у розвиток майбутньої військової інфраструктури, повністю задовольнятимуть поточні потреби Збройних Сил України та інших складових сил оборони, а також створюватимуть необхідні запаси матеріальних ресурсів для виконання завдань за призначенням;

– спільна підготовка Збройних Сил України та інших складових сил оборони, забезпечення їх постійної готовності та застосування відповідно до спільної оперативної концепції з урахуванням підготовки до всебічної оборони України, оновлених систем мобілізаційної підготовки та мобілізації, територіальної оборони України, оперативного обладнання державної території, організації рухів опору, взаємодії зі збройними силами держав-членів НАТО.

Одним з основних завдань державної оборонної політики є підтримання Збройних Сил, інших утворених відповідно до закону військових формувань та

спеціальних правоохоронних органів сектору безпеки і оборони у стані бойової готовності, у тому числі оснащення їх новітніми зразками озброєння та військової (спеціальної) техніки для забезпечення захисту державного суверенітету і територіальної цілісності. Про це йдеться у постанові Кабінету Міністрів України від 14 червня 2017 р. № 398-р «Про схвалення основних напрямів розвитку озброєння та військової техніки на довгостроковий період» [211].

Проблеми з оснащенням військових формувань у секторі безпеки і оборони виникають через те, що значна кількість наявного військового (спеціального) озброєння і техніки має тривалий термін експлуатації, морально і фізично застаріла і потребує модернізації або заміни на нові зразки.

Розробка основних напрямів розвитку військового (спеціального) озброєння та техніки на довгострокову перспективу допомагає визначити необхідні складові майбутньої системи озброєння військових формувань сектору безпеки і оборони.

У певній перспективі розвиток основних складових системи озброєння є еволюційним і базується на світових тенденціях розвитку військового (спеціального) озброєння та техніки, а саме:

- сучасні засоби розвідки, зв'язку, захисту інформації та автоматизованого управління;
- роботизоване, автономне та дистанційно кероване військове озброєння та обладнання різного призначення та базування;
- високотехнологічне, високоточне озброєння у складі розвідувально-ударних систем, у тому числі дальнього радіусу дії;
- високоефективні, багатфункціональні зразки бойової та спеціальної техніки для наземного, морського та повітряного застосування;
- сучасні системи радіоелектронної боротьби та заходи протидії технічній розвідці та високоточній зброї противника;
- сучасні ІТ-інструменти для боротьби в інформаційному просторі [211].

Розглянута нормативно-правова база технічного забезпечення сил

безпеки України в умовах кризових ситуацій дає розуміння загальнодержавних підходів до перспектив розвитку технічного забезпечення. Також потрібно розглянути внутрішні нормативно-правові акти сил безпеки, які конкретизують використання ОВСТ під час реагування на кризові ситуації [95].

В таблиці 5.1 наведені нормативно-правові акти сил безпеки.

Таблиця 5.1

Нормативно-правові акти сил безпеки щодо технічного забезпечення

№	Нормативно-правовий документ, його належність	На яких нормативно-правових актах базується
1	2	3
1.	Наказ МВС України від 19.12.2016 р. № 1313 «Про затвердження Положення про організацію експлуатації бронетанкового озброєння та техніки, іншого майна номенклатури бронетанкової служби Національної гвардії України» [184].	1. Статут Збройних Сил України; 2. Закон України «Про Національну гвардію України»; 3. Постанова Кабінету Міністрів України від 04 серпня 2000 р. № 1225 «Про затвердження Положення про порядок обліку, зберігання, списання та використання військового майна у Збройних Силах»; 4. Закон України «Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі»; 5. Закон України "Про дорожній рух". 6. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2015 р. № 581 «Порядок проведення обов'язкового технічного контролю транспортних засобів Національної гвардії, Державної прикордонної служби, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту».
2.	Наказ ДСНС України від 27.06.2013 № 432 «Про затвердження Настанови з експлуатації транспортних засобів в органах та підрозділах ДСНС України» [181]	1. Закон України "Про дорожній рух". 2. Закон України "Про транспорт". 3. Закон України "Про перевезення небезпечних вантажів". 4. Закон України "Про автомобільний транспорт". 5. Постанова Кабінету Міністрів України від 31 січня 1992 р. № 47 "Про затвердження зразків національних та міжнародних посвідчень водіїв і

1	2	3
		<p>документів, необхідних для реєстрації транспортних засобів".</p> <p>5. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2013 № 164 "Про затвердження Порядку відомчої реєстрації та ведення обліку транспортних засобів внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ, Державної прикордонної служби, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту;</p> <p>6. Наказ Міністерства оборони України від 13.04.2012 № 242 "Про затвердження Керівництва з організації експлуатації та ремонту інженерної техніки у Збройних силах України";</p> <p>7. Наказ МВС України від 26.07.2004 № 822 "Про затвердження Правил дорожнього перевезення небезпечних вантажів".</p> <p>8. Наказ Міністерства транспорту України від 14.10.1997 № 363 "Про затвердження Правил перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні".</p> <p>9. Наказ Міністерства транспорту України від 10.02.1998 р. № 43 "Про затвердження Норм витрат пального і мастильних матеріалів на автомобільному транспорті".</p> <p>10. Наказ Міністерства транспорту України від 30.03.1998 р. № 102 "Про затвердження Положення про технічне обслуговування і ремонт дорожніх транспортних засобів автомобільного транспорту".</p>
3	<p>Наказ МВС України від 09.07.2018 р. № 577 «Про затвердження Інструкції з автомобільного та бронетанкового забезпечення в Державній прикордонній службі України» [180]</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Закон України «Про дорожній рух»; 2. Статут Збройних Сил України; 3. Закон України від 04 серпня 2000 року № 1225 «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» та Положення про порядок обліку, зберігання, списання та використання військового майна у Збройних Силах; 4. Закон України «Про дорожній рух»; 5. Статут Збройних Сил України; 6. Закон України від 04 серпня 2000 року № 1225 «Про правовий режим майна у Збройних Силах

1	2	3
		<p>7. України» та Положення про порядок обліку, зберігання, списання та використання військового майна у Збройних Силах;</p> <p>8. Закон України від 04 серпня 2000 року № 1225 «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» та Положення про порядок обліку, зберігання, списання та використання військового майна у Збройних Силах;</p> <p>9. Закон України від 06 червня 2007 року № 803 «Про управління об'єктами державної власності та Порядку відчуження об'єктів державної власності»;</p> <p>10. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 18 липня 2017 року № 595 «Інструкція про порядок використання автомобільної та бронетанкової техніки в Державній прикордонній службі України в мирний час»;</p> <p>11. Наказ Міністерства оборони України від 05 вересня 2013 року № 595 «Положення з військових перевезень залізничним, морським, річковим та повітряним транспортом»;</p> <p>12. Наказ Міністра оборони України від 04 вересня 2008 року № 435 «Інструкція щодо здійснення супроводження колон військових транспортних засобів»;</p> <p>Постанова Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2015 р. № 581 «Порядок проведення обов'язкового технічного контролю транспортних засобів Національної гвардії, Державної прикордонної служби, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту».</p>

Загальними нормативно-правовими актами сил безпеки щодо технічного забезпечення є: Статути Збройних Сил України, Закон України «Про дорожній рух» та Постанова Кабінету Міністрів України «Порядок проведення обов'язкового технічного контролю транспортних засобів Національної гвардії, Державної прикордонної служби, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту».

У практичній діяльності підрозділи сил безпеки України керуються загальнодержавними нормативними актами та відомчими.

Одним з аспектів розвитку нормативно-правової бази для технічної підтримки українських силових структур у кризових ситуаціях є приведення її у відповідність до стандартів НАТО.

Процес впровадження стандартів НАТО в Україні регулюється «Порядком розроблення, прийняття, зміни, скасування, поновлення, надання чинності, впровадження та застосування військових стандартів», затвердженим Наказом Міністерства оборони № 56 «Про питання військової стандартизації» від 24.02.2020 р.

На сьогодні розроблено 192 документи, з яких 128 стандартів НАТО вже впроваджено, а на основі їх положень розроблено 145 національних та військових нормативно-правових актів і нормативних документів [237].

Крім того, було прийнято позитивне рішення щодо 52 стандартів, які мають бути прийняті та впроваджені в період з 2021 по 2025 рр. Водночас розглядаються й інші стандарти НАТО.

Докладаються зусилля для впровадження стандартів НАТО поза рамками Цілей партнерства в рамках Дорожньої карти оборонно-технічного співробітництва, на основі результатів НДДКР, участі у спільних з НАТО навчаннях тощо.

Важливим кроком у впровадженні стандартів НАТО є вивчення та порівняльний аналіз стандарту НАТО з національною нормативно-правовою базою. Під час аналізу визначаються спільні сфери та суттєві відмінності, можливість імплементації, часові параметри, фінансові витрати, порядок проведення операцій тощо. Саме на основі цього аналізу приймаються рішення щодо доцільності та обсягу імплементації стандарту НАТО.

Досвід адаптації стандартів НАТО до національних реалій показує, що в деяких випадках відповідні існуючі національні стандарти встановлюють більш жорсткі та високі вимоги до якості оборонної продукції, а в деяких випадках НАТО навіть не має аналогів таких стандартів.

Наприклад, Бруно Кантен, колишній керівник відділу логістики Міжнародного штабу НАТО, зазначив, що під час спільних навчань було виявлено, що вимоги національних стандартів до питної води, яка постачається солдатам, були набагато вищими, ніж вимоги відповідних стандартів НАТО. Є й інші випадки, коли запровадження стандартів НАТО є недоцільним. Саме такого підходу дотримуються провідні країни-члени НАТО, які запроваджують стандарти із застереженнями або не запроваджують їх взагалі, якщо це не відповідає національним інтересам.

Політика стандартизації військової продукції за радянських часів відрізнялася від політики стандартизації НАТО. Сьогодні Україна все ще використовує деякі міждержавні стандарти на продукцію військового призначення ГОСТ В, які були прийняті ще за радянських часів і не є аналогами стандартів НАТО. Наприклад, системи розроблення та розгортання військової техніки, комплексні системи загальних технічних вимог та контролю якості озброєння і військової техніки [237].

За роки незалежності було розроблено низку національних стандартів на продукцію військового призначення ДСТУ В, які базуються на власних наукових досягненнях та дослідженнях.

Стратегічні оборонні документи України передбачають взаємосумісність із силами НАТО та збройними силами держав-членів НАТО не лише Збройних Сил України, а й інших складових сил оборони (Служба безпеки України, Національна гвардія України, Державна прикордонна служба України тощо). Тому доцільно розглянути необхідність запровадження певного відсотка стандартів НАТО в цих структурах (наприклад, у сферах оперативного планування, логістики, медичного забезпечення тощо), а також розглянути необхідність запровадження певного відсотка стандартів НАТО в цих структурах (наприклад, у сферах оперативного планування, логістики, медичного забезпечення тощо).

Очікувано, що більшість стандартів стосуються насамперед Міністерства оборони України та Збройних Сил України, які є «локомотивом» у цьому

процесі. Однак, окрім Міністерства оборони, Збройних Сил України та Національної гвардії України, активне впровадження стандартів НАТО в інших складових сектору безпеки і оборони України не спостерігається.

В оборонній промисловості та на підприємствах інших форм власності впровадження стандартів НАТО вимагає додаткових інвестицій у переоснащення, наприклад, впровадження стандарту STANAG 4107 «Взаємне визнання державного гарантування якості та використання союзницьких публікацій з гарантування якості (AQAP)» [301, 302, 303, 304, 305].

Впровадження стандартів і керівних принципів НАТО забезпечує планомірне підвищення боєздатності військ (збройних сил) та досягнення взаємосумісності з силами і засобами провідних країн світу, а також сприяє більш ефективному використанню державних ресурсів в оборонному секторі. Однак слід розуміти, що не потрібно механічно впроваджувати стандарти НАТО в оборонному секторі України. Досягнення 100-відсоткового впровадження стандартів НАТО не є самоціллю. Жодна країна-член НАТО не досягла такого рівня. Головна мета – взаєморозуміння, взаємозамінність та оперативна сумісність між Україною та нашими партнерами як на всіх рівнях управління, так і на полі бою.

Стандарти і керівні принципи НАТО постійно переглядаються, розробляються нові стандарти відповідно до поточних викликів, скасовуються застарілі стандарти тощо. Це безперервний процес як в НАТО, так і в країнах-партнерах. Подальший розвиток нормативно-правової бази технічного забезпечення силових структур України в кризових ситуаціях можна вбачати в удосконаленні механізмів постачання озброєння та військової техніки до тактичних та оперативних підрозділів, приведенні стандартів оснащення та постачання у відповідність до стандартів НАТО, а також приведенні нормативно-правової бази технічного забезпечення силових структур України у відповідність до стандартів НАТО.

5.3 Загальнодержавна модель функціонування та розвитку механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України

Метою державного управління є формування організуючого, координуючого та контролюючого впливів на об'єкт державного управління. Об'єктом управління є система технічного забезпечення сил безпеки України. Уточнюючи та доповнюючи це визначення, до предмета державного управління слід віднести процеси здійснення суб'єктом державного управління механізмів управління [260]. Розглянемо механізми управління системою технічного забезпечення сил безпеки України та їх взаємозв'язок.

На рисунку 5.6 наведена розроблена модель процесу державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України.

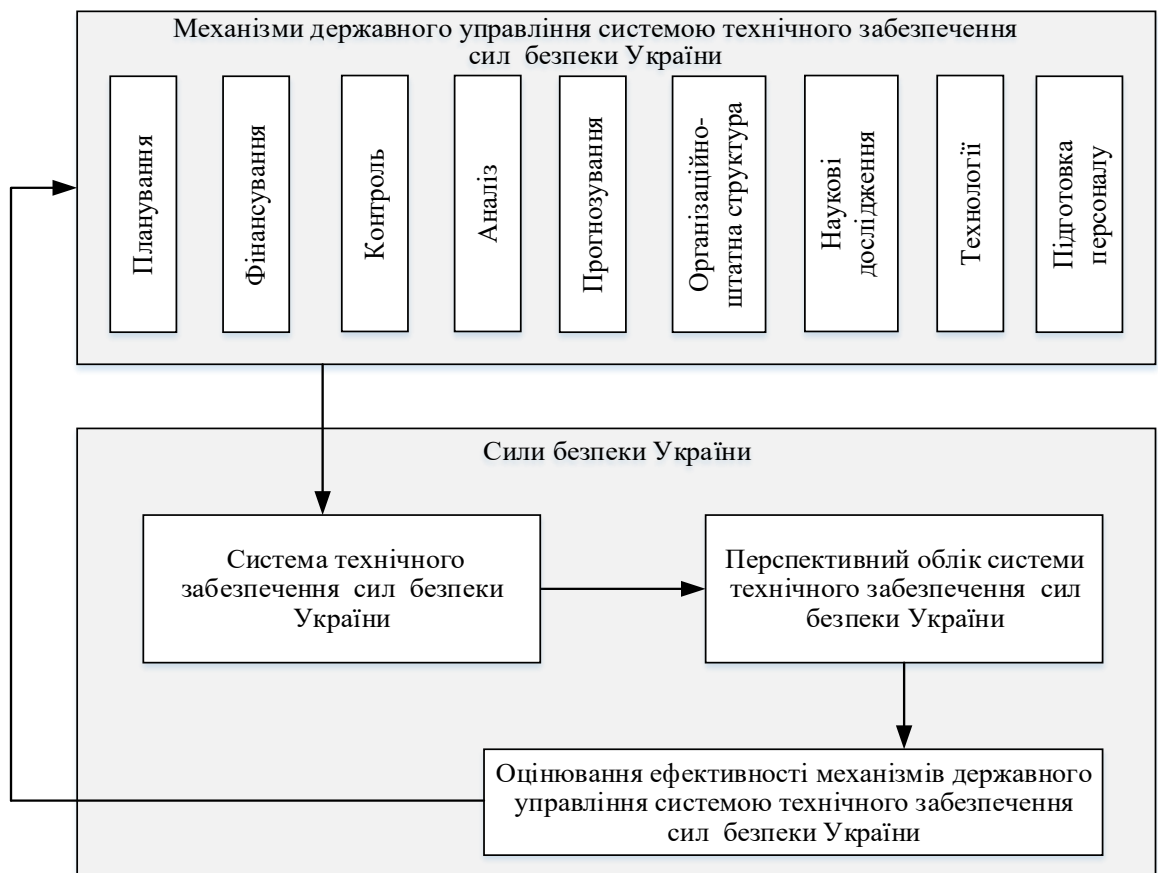

Рисунок 5.6 – Модель процесу державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України [78]

До механізмів управління системою технічного забезпечення сил безпеки України можна віднести:

- механізми контролю у сфері функціонування СТхЗ;
- механізми науково-технічного супроводження СТхЗ;
- механізми планування, аналізу та прогнозування розвитку СТхЗ;
- механізми підготовки та перепідготовки персоналу у галузі ТхЗ;
- механізми фінансового забезпечення та закупівлі ОВТ;
- механізми управління СТхЗ.

Механізми контролю у сфері функціонування СТхЗ включає: механізм урядового контролю, відомчого контролю та демократичного цивільного контролю [60, 78, 82, 83, 84].

Контроль є важливою ознакою та основною функцією державного управління. Існування та розвиток громадянського суспільства, процеси реформування ринкових економічних відносин та євроатлантичної інтеграції безпосередньо залежать від процесу прийняття оптимальних рішень та здійснення ефективного державного контролю за їх своєчасним і повним виконанням.

У державному управлінні урядовий контроль досліджується в основному в контексті аналізу державного контролю або Кабінету Міністрів України як органу виконавчої влади. Така ситуація, а також процес зміни форми державного правління з президентсько-парламентської на парламентсько-президентську, який розпочався із прийняттям Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 р., № 2222-IV обумовлює актуальність і необхідність дослідження урядового контролю як способу забезпечення законності. Ця робота є продовженням аналізу способів забезпечення законності і складовою частиною дослідження законності у державному управлінні з метою удосконалення шляхів її забезпечення [78, 84].

Під внутрішнім (відомчим) контролем розуміють контроль, який здійснюється в міністерстві, іншому органі виконавчої влади або на окремому підприємстві, в організації чи установі органом (посадовою особою),

пов'язаним відомчими зв'язками з підконтрольною структурою. Відомчий контроль є одним з основних засобів забезпечення законності та дисципліни в державному управлінні. Він є обов'язковим елементом державного управління і важливою функцією кожного органу (посадової особи). Відомчий (внутрішній) контроль здійснюється не тільки державними органами. Кожна вища ланка (посадова особа) недержавного сектору економіки в межах повноважень і підпорядкованості в межах своєї структури контролює нижчу ланку [82].

Відомчий контроль є важливою функцією будь-якого органу управління (посадової особи). Без організації та здійснення відомчого контролю неможливе функціонування жодного підконтрольного державі об'єкта. Відомчий контроль також є одним з основних чинників дисциплінування працівників як у сфері державного управління, так і у сфері виробництва матеріальних благ, надання послуг тощо.

Відомчий контроль має таке призначення:

- спостереження за роботою відповідного підконтрольного об'єкта відомчої належності;
- отримання об'єктивної та достовірної інформації про дотримання законності та дисципліни на об'єкті, що перевіряється;
- вжиття заходів для запобігання та усунення порушень закону та дисципліни;
- виявлення причин та умов, що призводять до недотримання вимог законодавства, правил організації виробництва, надання послуг тощо;
- вжиття заходів для покращення ситуації на об'єкті (відновлення законності та дисципліни);
- притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні встановленої процедури.

Демократичний цивільний контроль над сектором оборони та правоохоронними органами держави сформульований як політичний стандарт низкою авторитетних міжнародних організацій, таких як ОБСЄ, НАТО, ЄС та Рада Європи. З огляду на це, Україна визначила такі основні напрямки та

виклики для вдосконалення демократичного цивільного контролю над сектором безпеки [83].

- завершення формування структури системи державного управління сектором безпеки;
- законодавче закріплення основних параметрів та характеристик суб'єктів сектору безпеки відповідно до їх функцій та завдань;
- забезпечення наукової обґрунтованості інституційних реформ та урядових рішень в оборонній політиці;
- розробка та впровадження науково обґрунтованих критеріїв та методів прогресивної оцінки функціональної ефективності всіх структур сектору безпеки;
- забезпечення прозорості у прийнятті концептуальних рішень в оборонному секторі.

Метою демократичного цивільного контролю є:

- забезпечення цивільної пріоритетності при розробленні та реалізації державної політики у сфері національної безпеки;
- контроль додержання вимог законодавства у діяльності суб'єктів сектора безпеки і оборони, запобігання їх використанню для протиправних цілей, порушення прав і свобод людини і громадянина;
- сприяння розробленню та реалізації стратегій, доктрин, концепцій і програм у сфері національної безпеки;
- участь у забезпеченні реформування і розвитку суб'єктів сектора безпеки і оборони з урахуванням стандартів країн-членів ЄС і НАТО;
- сприяння ефективному використанню фінансових, матеріально-технічних та інших ресурсів суб'єктами сектора безпеки і оборони.

Механізм науково-технічного супроводження СТхЗ визначає якість військово-наукових досліджень з обґрунтування перспектив розвитку та обліку систем озброєння сил безпеки є рівень методології їх проведення. Методологія обґрунтування перспектив розвитку та обліку систем озброєння сил безпеки - це сукупність принципів, методів, методик та моделей, спрямованих на

вирішення проблеми обґрунтування напрямів її розвитку, вибору оптимального типу, складу та зовнішності зразків (комплексів, систем) ОВТ, що входять до неї, в умовах ресурсних обмежень з урахуванням безлічі факторів військово-політичного оперативно-стратегічного, військово-технічного, військово-економічного та виробничо-технологічного характеру. Предметом методології є система озброєння сил безпеки, яка з погляду теорії систем та системного підходу і відповідно до її природної структури представляється у вигляді багаторівневої ієрархічної системи, що складається зі зразків, комплексів і систем ОВТ різних видів і типів, що створюються та вдосконалюються з метою вирішення завдань забезпечення безпеки та оборони держави в умовах ресурсних обмежень з урахуванням безлічі факторів, що зумовлюють її існування та розвиток [59, 88, 286].

Обґрунтування перспектив розвитку систем озброєння сил безпеки відповідно до зазначеного вище підходу є раціональним поєднанням методів досліджень оперативно-стратегічного (оперативно-тактичного) і військово-(техніко)-економічного характеру і включає наступні етапи:

- аналіз тенденцій розвитку кризових ситуацій;
- аналіз завдань сил безпеки;
- визначення відповідності системи озброєння сил безпеки системі завдань та вимог до напрямів та параметрів подальшого її розвитку;
- розробка військово-технічних концепцій розвитку системи озброєння сил безпеки загалом та систем озброєння, призначених для вирішення певних стратегічних та оперативних завдань;
- визначення пріоритетів розвитку ОВТ та обґрунтування основних напрямів розвитку системи озброєння;
- обґрунтування вимог до розроблюваних зразків (комплексів, систем) ОВТ, у тому числі до рівнів найважливіших ТТХ, виходячи із завдань сил безпеки і можливостей промисловості, а також завчасного створення науково-технічної бази для розвитку ОВТ з нетрадиційним напрямом;
- обґрунтування програм розвитку ОВТ [88].

В основі механізму планування, аналізу та прогнозування розвитку СТхЗ покладено поняття оборонного планування.

Оборонне планування є складовою частиною системи державного планування, що здійснюється з метою забезпечення обороноздатності держави шляхом визначення пріоритетів і напрямів розвитку сил оборони, озброєння та військової техніки, інфраструктури, підготовки військ (сил), а також розроблення відповідних концепцій, програм і планів з урахуванням реальних і потенційних загроз у воєнній сфері, демографічних, фінансових та економічних можливостей держави [59].

Основними цілями оборонного планування на основі спроможностей є:

- оцінка безпекового середовища, визначення принципів, мети та основних завдань оборонної політики держави, пріоритетів та напрямів розвитку сил оборони з урахуванням реальних і потенційних загроз у воєнній сфері, демографічних та фінансово-економічних можливостей держави;

- визначення потреб у спроможностях, структурі, чисельності особового складу, кількісних та якісних показниках озброєння та військової техніки, інших видів техніки, військової інфраструктури та підготовки військовослужбовців (формування перспективного складу Збройних Сил, що відповідає вимогам щодо необхідних спроможностей, з урахуванням спроможності держави забезпечувати свої оборонні потреби);

- оцінка стану готовності сил оборони до виконання завдань з оборони України (оцінка наявних спроможностей Збройних Сил до виконання завдань за всіма визначеними сценаріями), а також результатів реалізації заходів з їх розвитку у попередньому періоді;

- розробка комплексного документу щодо розвитку спроможностей сил оборони та необхідності розвитку спроможностей сил безпеки у видатках державного бюджету України та оцінки ризиків;

- планування ресурсного забезпечення сил безпеки (формування пропозицій щодо державного оборонного замовлення, планування закупівель продукції, робіт і послуг, у тому числі на особливий період);

- планування заходів з мобілізаційної підготовки в Міністерстві оборони та Збройних Силах;
- організація виконання завдань і заходів, передбачених програмами і планами, та оцінка стану розбудови потенціалу.

Відповідно до статті 2 Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» [85] державний фінансовий контроль забезпечується органом державного фінансового контролю шляхом проведення державного фінансового аудиту, інспектування, аудиту закупівель та моніторингу закупівель.

Реалізація державного фінансового контролю відбувається з урахуванням наступного:

- інспектування проводиться органом державного фінансового контролю у формі ревізії і полягає в документальній та фактичній перевірці певного комплексу або окремих питань фінансово-господарської діяльності об'єкта контролю, що має забезпечити виявлення наявних фактів порушень законодавства, встановлення посадових і матеріально відповідальних осіб, винних у їх вчиненні;
- державний фінансовий аудит є різновидом державного фінансового контролю і полягає у перевірці та аналізі органом державного фінансового аудиту фактів щодо законного та ефективного використання державних чи комунальних коштів і майна, інших активів держави, правильності ведення бухгалтерського обліку і достовірності фінансової звітності та функціонування системи внутрішнього контролю;
- перевірки закупівель клієнтів проводяться в приміщенні юридичної особи, що перевіряється, або за місцем розташування майна, що підлягає перевірці, і включають аналіз документації та фактів, що стосуються дотримання клієнтом законодавства у сфері закупівель.

Модель функціонування та розвитку механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України дозволяє визначити впливи системи державного управління на систему технічного забезпечення

сил безпеки. Це дозволить у подальшому визначити напрями удосконалення системи технічного забезпечення, що в свою чергу дозволить покращити механізми державної безпеки.

5.4 Стратегія розвитку механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій

Механізми державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України мають багато аспектів. В Україні за останні роки розроблені стратегії розвитку механізмів безпеки, сталого розвитку України до 2030 року, розвитку ОПК, системи підготовки персоналу. Всі вони впливають на систему технічного забезпечення сил безпеки України.

Метою технічного забезпечення сил безпеки України та її дій є забезпечення підтримання встановленого рівня боєготовності угруповань (з'єднань, частин та підрозділів), а також в цілому за такими показниками як [290]:

- наявність технічно справного, готового до застосування (розгортання) озброєння, військової та спеціальної техніки;
- рівень забезпеченості військ боєприпасами, засобами індивідуального бронезахисту та активної оборони, військово-технічним майном.

Складність виконання завдань технічного забезпечення службово-бойових (бойових) та спеціальних дій сил безпеки України обумовлена багатогранністю, різноплановістю, об'ємністю процесів технічного забезпечення, що потребує розгляду зазначених процесів з наукової точки зору [277, 290].

Технічне забезпечення як складова логістичного забезпечення, а в більш широкому розумінні – всебічного забезпечення сил безпеки України, організовується та здійснюється з метою підтримання боєготовності та боєздатності частин і підрозділів сил безпеки України шляхом оснащення їх озброєнням, військовою та спеціальною технікою, забезпечення боєприпасами,

експлуатаційними матеріалами, військово-технічним майном, підтримання техніки у справному стані та постійній готовності до використання за призначенням, відновлення та своєчасної доставки боєприпасів, військового та технічного майна.

Технічне забезпечення сил безпеки України в кризових ситуаціях організовується та здійснюється з урахуванням ролі військової частини (підрозділу) у виконанні завдання та її місця в бойовому порядку; глибини виконання завдання, ширини смуги і темпу просування (розміру зони (сектору) відповідальності, району охорони та оборони важливих державних об'єктів, розмірів опорних пунктів); наявності та стану озброєння і військової техніки; рівня підготовки особового складу; забезпеченості боєприпасами, військово-технічним майном, ремонтними матеріалами [121, 225, 277, 290].

В роботі на основі SWOT-аналізу розроблені стратегії розвитку механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій.

В таблиці 5.2 наведений приклад SWOT-аналізу системи технічного забезпечення сил безпеки України.

Таблиця 5.2

Приклад SWOT-аналізу СТхЗ сил безпеки України [97]

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ol style="list-style-type: none"> 1. Достатня забезпеченість фахівцями технічного профілю. 2. Наявність потужної науково-технічної бази. 3. Ресурсозабезпеченість (наявність на території держави більшості ресурсів необхідних для розроблення та відновлення ОВТ). 4. Висока якість освіти в галузі технічного забезпечення. 5. Наявність потужностей ОПК. 6. Достатній мобілізаційний ресурс. 7. Розвинуте логістичне забезпечення, наявність розвинутих автомобільних та залізничних мереж. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Застаріла техніка. 2. Недостатнє фінансування. 3. Відсутність передових технологій розробки та виробництва ОВТ. 4. Низькі темпи поставки техніки у війська. 5. Низький рівень уніфікації озброєння та військової техніки (ОВТ), велика номенклатура автомобільної техніки, терміни експлуатації. 6. Відсутність загально державної концепції планування розвитку технічного забезпечення сил безпеки на довгостроковий період. 7. Слабко розвинуті процеси автоматизації управління технічним забезпеченням.

Можливості	Загрози
1. Імплементация стандартів НАТО. 2. Розробка власних технологій створення ОВТ, закупівля передових технологій у зарубіжних країнах. 3. Покращення механізмів державного контролю за технічним забезпеченням. 4. Відновлення та удосконалення потужностей ОПК.	1. Наявні корупційні загрози у галузі закупівлі ОВТ. 2. Значне зменшення фінансування технічного забезпечення сил безпеки 3. Недостатність державного резерву ОВТ. 4. Високі темпи виходу ОВТ з ладу під час кризових ситуацій (бойових дій)

Матриця SWOT описує стратегічні заходи, які можуть бути реалізовані шляхом знаходження оптимальної комбінації між сильними та слабкими сторонами як внутрішніми факторами та можливостями і загрозами як зовнішніми факторами. Можливі SWOT-стратегії представлені в таблиці 5.3.

Таблиця 5.3

Можливі стратегії SWOT

SWOT стратегії	Сильні сторони	Слабкі сторони
Можливості	Стратегія I Сильні сторони – можливості	Стратегія II Слабкі сторони – можливості
Загрози	Стратегія III Сильні сторони – загрози	Стратегія IV Слабкі сторони – загрози

Розроблені стратегії представлені на рисунках 5.7-5.10 [97].

Стратегія I. Стратегія «сильні сторони – можливості» (безпрограшна стратегія) вказує на зовнішні можливості, які підтримують сильні сторони. Це наступальна стратегія, яка застосовується в ситуації, коли суб'єкт ще вибудовує свої позиції і, отже, максимально концентрується на напрямках, де можливості підтримують сильні сторони.

Стратегія «сильні сторони – можливості»

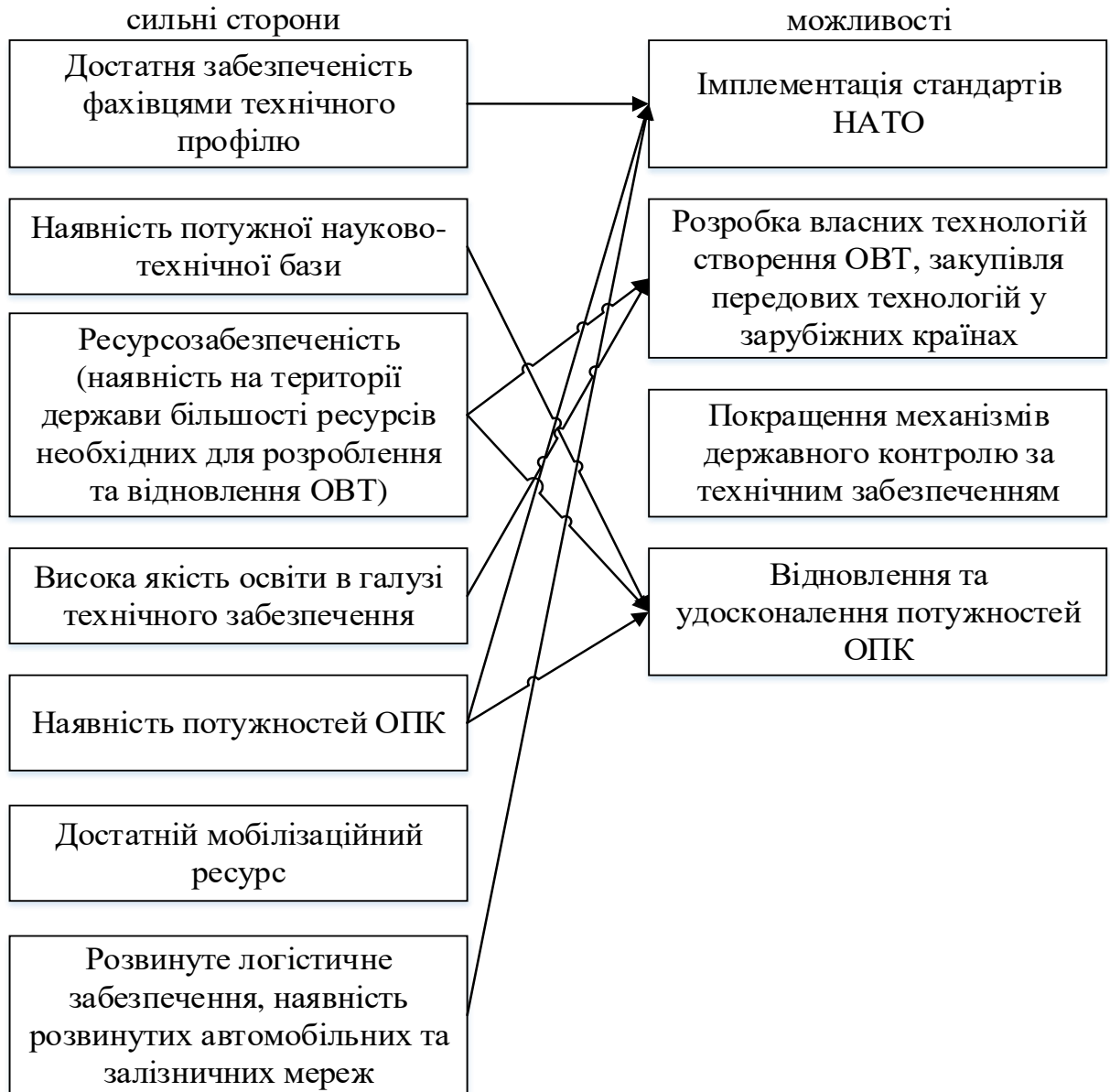

Рисунок 5.7 – Стратегія 1. Порівняльні переваги: співставлення сильних сторін, щоб максимально використати можливості

Стратегія II. Стратегія «слабкі сторони – можливості» вказує на способи, як слабкі сторони можуть бути подолані, щоб розблокувати нові можливості, або як існуючі можливості зможуть ліквідувати/зменшити слабкі сторони суб'єкта. Це більш оборонний стратегічний підхід, при якому, після того, як наявні шанси були використані, ведеться пошук нового місця для участі шляхом усунення власних слабких сторін.

Стратегія «слабкі сторони – можливості»

Рисунок 5.8 – Стратегія 2. Виклики: Як подолати слабкі сторони (внутрішні фактори) через використання можливостей (зовнішні фактори).

Стратегія III. Стратегія «сильні сторони – загрози» визначає шляхи використання сильних сторін для зменшення або усунення впливу загроз. Ця комбінація також є оборонним варіантом. Вона може бути застосована до розвинених організацій з сильною конкурентною позицією, які працюють над тим, щоб запобігти певним (очікуваним) негативним зовнішнім впливам, використовуючи власні сильні сторони.

Стратегія «сильні сторони – загрози»

Рисунок 5.9 – Стратегія 3. Вплив: визначає способи, як сильні сторони можуть бути використані для того, щоб обмежити або усунути загрози

Стратегія IV. Стратегія «слабкі сторони – загрози» вказує на план усунення слабких сторін з метою запобігання вразливості організації до зовнішніх загроз. Це повністю оборонна стратегія, яка може бути оптимальною лише для дуже добре розвинених організацій, яким потрібно лише підтримувати свої хороші позиції по відношенню до конкурентів [97].

Стратегія «слабкі сторони – загрози»

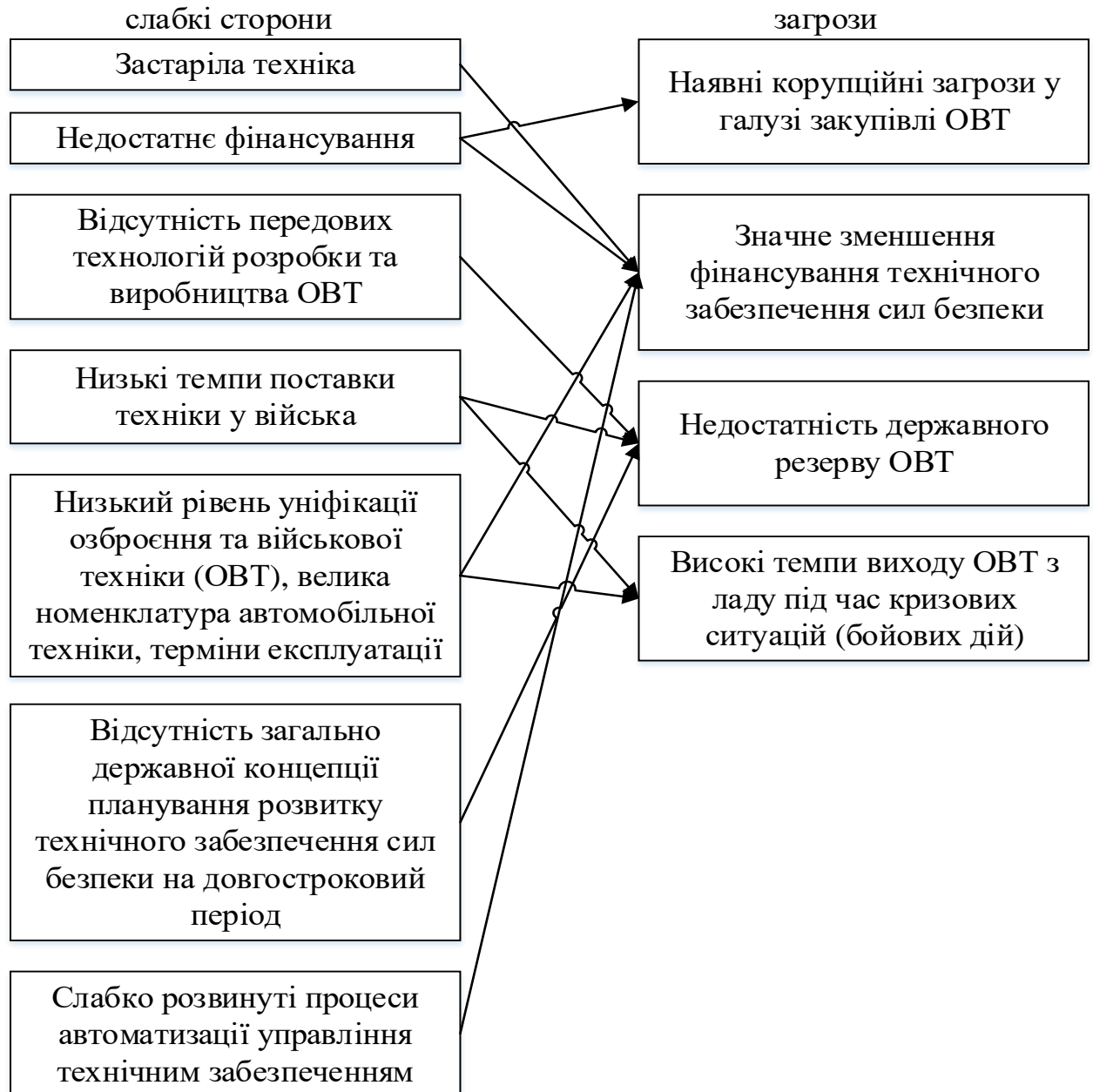

Рисунок 5.10 – Стратегія 4. Ризики: Вплив загроз, які підкріплені слабкими сторонами

Аналіз механізмів функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки під час кризових ситуацій говорить про необхідність вдосконалення існуючої системи, а саме в умовах великих навантажень та впливу великої кількості факторів на систему необхідно:

- приведення структури, чисельності і складу сил і засобів, що входять у

систему воєнної організації держави, у відповідність із економічними можливостями держави та завданнями забезпечення воєнної безпеки;

- вироблення і проведення військово-технічної політики та забезпечення сил безпеки та оборони озброєнням, військовою технікою, продовольством, речовим майном, іншими матеріальними ресурсами у обсязі що є достатнім;

- підвищення ефективності системи експлуатації, ремонту та обслуговування озброєння і воєнної техніки для бойової діяльності військ.

Розроблені стратегії у подальших дослідженнях дозволять визначити шляхи удосконалення механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України [97].

Висновки до розділу 5

1. Визначені пропозиції з удосконалення системи підготовки та перепідготовки персоналу у галузі технічного забезпечення сил безпеки України, окреслено розвиток нормативно-правової бази технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій, обґрунтовано загальнодержавну модель функціонування та розвитку механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України, сформовано стратегію розвитку механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій.

Професіоналізація військової освіти передбачає формування сучасної моделі професійної військової освіти, що забезпечує підготовку військових фахівців на основі їх безперервного професійного розвитку, враховує загальні тенденції розвитку системи національної та міжнародної безпеки, зміни принципів та способів ведення збройної боротьби, нові вимоги до якості військової освіти, формування доброчесності на основі стандартів НАТО. Професійна військова освіта культивує розвиток військового лідера шляхом надання широкого спектру професійних знань та розвитку креативного мислення упродовж військової кар'єри.

2. Сформовано такі прогнозовані результати зміни системи військової освіти: контроль і коригування процесу підготовки на тактичному та оперативному рівнях з урахуванням досвіду виконання бойових (спеціальних) завдань силами безпеки України під час відсічі збройної агресії; здійснення оптимального поєднання для формальної та неформальної систем освіти; досягнення показників, значно вищих у порівнянні з попередніми показниками професійної підготовки; надання можливості постійно вдосконалювати свої навички, впливати на процес навчання; створення умов для об'єднання у глобальній мережі підготовки НАТО, що надасть доступ до актуальної інформації в режимі постійного оновлення; досягнення необхідного балансу своєчасності підготовки та оптимальності часу на неї (не виправдано тривале навчання спричиняє перевитрати ресурсів, коротке – призведе до некомпетентності фахівця); забезпечення відповідності запитам сьогодення, можливості адаптуватися у заданих умовах функціонування для побудови самобутньої системи, що враховує досвід бойових дій та підготовку провідних держав світу.

3. Загальними нормативно-правовими актами сил безпеки щодо технічного забезпечення є: Статути Збройних Сил України, Закон України «Про дорожній рух» та Постанова Кабінету Міністрів України «Порядок проведення обов'язкового технічного контролю транспортних засобів Національної гвардії, Державної прикордонної служби, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту». У практичній діяльності підрозділи сил безпеки України керуються загальнодержавними нормативними актами та відомчими. Одним з аспектів розвитку нормативно-правової бази технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій є її адаптація до стандартів НАТО.

4. До механізмів управління системою технічного забезпечення сил безпеки України можна віднести: механізми контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення; механізми науково-технічного

супроводження системи технічного забезпечення; механізми планування, аналізу та прогнозування розвитку системи технічного забезпечення; механізми підготовки та перепідготовки персоналу у галузі технічного забезпечення; механізми фінансового забезпечення та закупівлі ОВТ; механізми управління системою технічного забезпечення.

5. Розроблена загальнодержавна модель функціонування та розвитку механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України, яка дозволяє визначити впливи системи державного управління на систему технічного забезпечення сил безпеки. Це дозволить у подальшому визначити напрями удосконалення системи технічного забезпечення та механізми державної безпеки.

6. На основі SWOT-аналізу розроблені стратегії розвитку механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій, а саме:

Стратегія 1 «Порівняльні переваги: співставлення сильних сторін, щоб максимально використати можливості для розвитку системи технічного забезпечення»;

Стратегія 2 «Виклики: Як подолати слабкі сторони (внутрішні фактори) системи технічного забезпечення через використання можливостей (зовнішні фактори)»;

Стратегія 3 «Вплив: визначає способи, як сильні сторони можуть бути використані для того, щоб обмежити або усунути загрози функціонування системи технічного забезпечення»;

Стратегія 4 «Ризики: Вплив загроз, які підкріплені слабкими сторонами функціонування системи технічного забезпечення».

Сформовано концептуально-стратегічні засади розвитку механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій, дозволяють визначити шляхи удосконалення механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні вирішено актуальну наукову проблему, що полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні й розробленні практичних рекомендацій щодо розвитку механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій.

Реалізована мета і поставлені завдання дають підстави сформулювати такі висновки та практичні рекомендації.

1. Розкрито роль, місце та генезис дій сил безпеки України при реагуванні на кризові ситуації. Встановлені основні дефініції понятійно-термінологічного апарату функціонування і розвитку механізмів державного управління, розглянуті нормативно-правові акти у сфері забезпечення національної безпеки та досліджена дефініція «кризова ситуація», а також аналіз нормативно-правових документів дозволяють стверджувати, що запроваджено новий термін «кризові ситуації, що загрожують національній безпеці України», який характеризує обстановку напередодні введення особливого періоду. У системі забезпечення національної безпеки головними суб'єктами забезпечення державної безпеки є сили безпеки. Виходячи із зазначених загроз та основних напрямів державної політики з питань національної безпеки у сфері державної безпеки, головним суб'єктом забезпечення державної безпеки є сили безпеки держави, а об'єктами – людина, суспільство і держава. Оцінка рівня воєнної безпеки країни за рівнем воєнно-економічного потенціалу держави є основою захищеності її національних інтересів. Обґрунтовані закономірності розвитку систем ОВСТ.

2. Досліджена сутність управління логістичним забезпеченням та стан системи технічного забезпечення сил безпеки України при реагуванні на кризові ситуації. Проведений аналіз логістичного забезпечення дій сил безпеки та визначені проблемні аспекти показують, що на перший план висуваються проблеми реформування системи забезпечення державної безпеки, швидкого

реагування на виникнення кризових ситуацій в українському суспільстві. Доволі важливим є питання забезпечення ресурсами сил безпеки, що не може реалізовуватись без належним чином налагодженої логістики. Особливо це важливо за наявності кризових ситуацій, котрі вимагають негайної реакції, та різноманітності сил безпеки, які можуть бути залучені до вирішення проблемних питань. Обґрунтована система видів логістичного забезпечення дій сил безпеки при реагуванні на кризові ситуації. Основною проблемою логістичного забезпечення під час кризових ситуацій є терміновість поставок (надання послуг) та дефіцит ресурсів. Також до проблемних питань логістичного забезпечення сил безпеки віднесене питання нормативно-правового забезпечення. У більшості нормативно-правових актів логістика розглядається для сил оборони. Відсутнє єдине розуміння логістики для сил безпеки, які мають різні функції та задачі, але застосовуються під час кризових ситуацій спільно. Проблемним аспектом залишається відсутність ешелонування запасів для Державної служби з надзвичайних ситуацій та Національної поліції України. Необхідною умовою потрібної ефективності дій сил безпеки при реагуванні на кризові ситуації є державне управління такого типу, яке б створювало сприятливі умови для забезпечення оперативності та повноти дій.

3. Вивчено досвід функціонування системи технічного забезпечення силових структур провідних країн світу в умовах кризових ситуацій. Основні тенденції розвитку технічного забезпечення збройних сил провідних країн світу базуються на: розширенні обсягу наукових знань та досягнень, що реалізуються в зразках, комплексах та системах ОВСТ; підвищенні їх маневрових можливостей та ступеня автоматизації шляхом застосування штучного інтелекту та роботизації; підвищенні спроможності зразків ОВСТ діяти автономно в різних умовах обстановки та в реальному масштабі часу; спрощенні експлуатації систем ОВСТ і скорочення на цій основі чисельності екіпажів та обсягу праці; створенні спеціальних засобів для миротворчої діяльності з нейтралізації кризових ситуацій, зокрема створенні нескоротливої

зброї; підвищенні ролі і значення в системах ОВСТ керованої зброї, перш за все високоточної; скороченні часу переведення зразків, комплексів і систем ОВСТ у бойову готовність; підвищенні захищеності, живучості та надійності функціонування зразків, комплексів і систем ОВСТ; впровадженні модульного принципу побудови, нових форм стандартизації та уніфікації зразків, комплексів і систем ОВСТ; підвищенні значення модернізації існуючих зразків, комплексів і систем ОВСТ у загальній системі створення ОВСТ. Технічну базу реалізації тенденцій розвитку ОВСТ складають новітні технології, основою яких є останні досягнення у мікроелектроніці, інформатиці, оптоелектроніці, робототехніці тощо.

4. Схарактеризовано нормативно-правові основи функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України під час кризових ситуацій та обґрунтовано шляхи розвитку нормативно-правової бази. Зростання дефіциту фінансових ресурсів і дисбалансу воєнних потенціалів України та російської федерації обумовлює необхідність розроблення нової стратегії воєнної безпеки, яка базується на всеохоплюючій обороні України. Аналіз нормативно-правових актів з технічного забезпечення сил безпеки України дозволив обґрунтувати загальнодержавні підходи до перспектив розвитку технічного забезпечення. Базуючись на систематизації нормативно-правових актів технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій, а також відомчих керівних документів сил безпеки України, які конкретизують використання озброєння, військової та спеціальної техніки під час реагування на кризові ситуації, виокремлено пропозиції щодо подальшого удосконалення механізмів постачання ОВСТ до підрозділів оперативно-тактичної та тактичної ланок, приведення норм належності та постачання до стандартів НАТО, а також адаптації нормативно-правової бази технічного забезпечення сил безпеки України до стандартів НАТО.

5. Визначено концептуальні основи планування розвитку технічного забезпечення сил безпеки України та розроблено прогнозну модель на довгострокову перспективу. Розроблено механізм планування розвитку

технічного забезпечення сил безпеки України під час кризових ситуацій з урахуванням їх спроможностей. Його відмінність від оборонного планування сил оборони в тому, що треба враховувати задачі кожного суб'єкта сил безпеки та конкретний їх вплив на кризову ситуацію. Дані аналізу тенденцій розвитку техніки в світі дозволили узагальнити їх за групами основних напрямків розвитку: збільшення надійності технічних засобів; підвищення захисту та ергономічності; збільшення економічності витрат паливо-мастильних матеріалів; ремонтпридатність, зниження трудомісткості обслуговування; збільшення відсотку використання електронного обладнання; інтелектуалізація керування, роботизація; використання альтернативних джерел енергії та нових видів палива; автоматизація процесів розробки, виробництва, обліку технічних засобів та управління ними. Розвиток технічного забезпечення відбуватиметься у напрямках інтелектуалізації технічних засобів, ускладнення електронного обладнання, автоматизації процесів керування.

6. Обґрунтовано шляхи вдосконалення механізмів контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України під час кризових ситуацій. Відомчий контроль здійснюється міністерствами і відомствами, іншими органами управління всередині відповідної структури, він тісно пов'язаний із завданнями, які стоять перед ними. Внутрішній контроль здійснює у самому міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади чи окремому підприємстві, організації, установі орган (посадова особа), який поєднаний з підконтрольною структурою відомчими зв'язками. Визначені такі основні напрями та проблеми щодо вдосконалення демократичного цивільного контролю за діяльністю сектору безпеки: завершення формування структури системи державного управління сектором безпеки; законодавче закріплення основних параметрів і характеристик суб'єктів сектору безпеки відповідно до покладених на них функцій і завдань; забезпечення наукової обґрунтованості інституційних перетворень і державних рішень в оборонній політиці; розроблення та впровадження в практику науково обґрунтованих критеріїв і методик поетапного оцінювання результатів функціональної діяльності всіх

структур сектору безпеки; підвищення ефективності парламентського контролю.

7. Сформовано інноваційні антикорупційні складові механізмів контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій. Правовою основою запобігання корупції є система державних законодавчих і підзаконних актів, що визначають суспільно-правову необхідність проведення комплексу передбачених законом заходів, їх правові, організаційно-тактичні основи, гарантії законності їх застосування. Визначені такі антикорупційні складові механізмів контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій: зміна принципів державної служби та контроль за майновим становищем представників влади; створення ефективного контролю за розподілом і витрачанням бюджетних коштів; удосконалення правоохоронної системи і поліцейської діяльності (діяльності спецслужб); упорядкування системи і структури, ревізія функцій органів виконавчої влади. Негайне запровадження та реалізація зазначених в дослідженні правових і організаційних заходів у комплексі, належне виконання їх усіма членами суспільства сприятиме посиленню протидії корупції в Україні.

8. Надано пропозиції з удосконалення системи підготовки та перепідготовки персоналу у галузі технічного забезпечення сил безпеки України. Професіоналізація військової освіти передбачає формування сучасної моделі професійної військової освіти, що забезпечує підготовку військових фахівців на основі їх безперервного професійного розвитку, враховує загальні тенденції розвитку системи національної та міжнародної безпеки, зміни принципів та способів ведення збройної боротьби, нові вимоги до якості військової освіти, формування доброчесності на основі стандартів НАТО. Сформовано такі прогнозовані результати зміни системи військової освіти: контроль і коригування процесу підготовки на тактичному та оперативному рівнях з урахуванням досвіду виконання бойових (спеціальних) завдань силами безпеки України під час відсічі збройної агресії; здійснення оптимального

поєднання формальної та неформальної систем освіти; досягнення показників, значно вищих, порівнюючи з попередніми показниками професійної підготовки; надання можливості постійно вдосконалювати свої навички, впливати на процес навчання; створення умов для об'єднання у глобальній мережі підготовки НАТО, що надасть доступ до актуальної інформації в режимі постійного оновлення; досягнення необхідного балансу своєчасності підготовки та оптимального часу на неї (не виправдано тривале навчання спричиняє перевитрати ресурсів, коротке – призведе до некомпетентності фахівця); забезпечення відповідності запитам сьогодення, можливості адаптуватися у заданих умовах функціонування для побудови самобутньої системи, що враховує досвід бойових дій та підготовку провідних держав світу.

9. Запропоновано загальнодержавну модель функціонування та розвитку механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України. До механізмів управління системою технічного забезпечення сил безпеки України можна віднести: механізми контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення; механізми науково-технічного супроводження системи технічного забезпечення; механізми планування, аналізу та прогнозування розвитку системи технічного забезпечення; механізми підготовки та перепідготовки персоналу у галузі технічного забезпечення; механізми фінансового забезпечення та закупівлі ОВСТ; механізми управління системою технічного забезпечення. Розроблена модель дозволяє визначити впливи системи державного управління на систему технічного забезпечення сил безпеки. Це дозволить у подальшому визначити напрями удосконалення системи технічного забезпечення, що своєю чергою дозволить покращити механізми державної безпеки.

10. Розроблено стратегію розвитку механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій. Методом розроблення елементів стратегії обрано SWOT-аналіз, матриця якого описує стратегічні визначення, що можна реалізувати, знаходячи оптимальне поєднання між сильними і слабкими сторонами як внутрішніми

чинниками, а також можливостями і загрозами як зовнішніми факторами. Отримано чотири стратегії: Стратегія 1 «Порівняльні переваги: співставлення сильних сторін, щоб максимально використати можливості для розвитку системи технічного забезпечення»; Стратегія 2 «Виклики: як подолати слабкі сторони (внутрішні фактори) системи технічного забезпечення через використання можливостей (зовнішні фактори)»; Стратегія 3 «Вплив: способи, як сильні сторони можуть бути використані для того, щоб обмежити або усунути загрози функціонування системи технічного забезпечення»; Стратегія 4 «Ризики: Вплив загроз, які підкріплені слабкими сторонами функціонування системи технічного забезпечення». Розроблені стратегії дозволяють визначити шляхи удосконалення механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аванесова Н.Е. Системний підхід до формування стратегії забезпечення економічної безпеки оборонної промисловості України в умовах євроінтеграції. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2017. Вип. 57. С. 20-27. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vetr_2017_57_4 (дата звернення 23.05.2023).
2. Актуальні проблеми реалізації політики національної безпеки України в оборонній сфері: науково-інформаційний збірник. Під ред. В.П. Горбуліна / підг. Ю.М. Романов. Національний центр з питань євроатлантичної інтеграції України. К.: ДП НВЦ “Євроатлантикінформ”, 2006. 192 с.
3. Аверьянов В.Б., Андрюша О.Ф., Битяк Ю.П. Адміністративне право України. К.: «Юридическая мысль», 2004. 584 с.
4. Аналіз державної політики у сфері національної безпеки і оборони України. К.: НІС стратегічних досліджень. 2015. 48 с.
5. Аналітична довідка. Стан розвитку науки і техніки, результати наукової і науково-технічної діяльності за 2016 рік. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nauka/informatsiyno-analitychni/na-sajt-mon-ad-kmu-11.07.17.pdf/> (дата звернення 23.05.2023).
6. Андрійко О.Ф. Роль і тенденції розвитку державного контролю в сфері державного управління. *Юридичний вісник*. 1994. № 4. С. 33-36.
7. Андріянова Н.М. Методологічні основи трансформації Збройних Сил як провідного елемента сектору безпеки країни. *S.P.A.C.E.* 2017. № 6. С.56-62.
8. Антикорупційна політика в Україні. Мультимедійний навчальний посібник: НАВС, 2016р. URL : [www https://arm.naiou.kiev.ua/books/atikorruption](https://arm.naiou.kiev.ua/books/atikorruption) (дата звернення 23.05.2023).
9. Антонов В.О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: монографія ; наук. ред. Ю.С. Шемшученко. К.: ТАЛКОМ, 2017. 576 с.
10. Артеменко Л.П. Розвиток оборонних підприємств в умовах вимушеної ремілітаризації економіки України. *Стратегічні пріоритети. Сер. Економіка*. 2017. № 3. С. 140-149.

11. Бабков Ю.П., Адамчук М.М. Підходи до прийняття рішень при реагуванні на кризові ситуації, що загрожують національній безпеці України. Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України: матеріали міжнар. наук.-прак. конф. (м. Київ, 25–26 листопада 2016 р.). К.: ПАЛИВОДА А. В., 2016. С. 24-27.

12. Бадрак В.В., Гончаров С.Ю., Міхненко А.В. Особливості реформування збройних сил та оборонно-промислових комплексів країн Центральної та східної Європи: аналітичне дослідження ; під заг. ред. Бадрака В.В. К.: ЦДАКР, 2014. 192 с.

13. Бадрак В. Создание оборонного щита Украины. *Конструкторы и менеджеры*. ЦДАКР. Киев. 2018. 161 с.

14. Бадрак В., Згурець С. Як змінився оборонний потенціал України за 5 років війни: здобутки і виклики. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/29678050.html> (дата звернення 23.05.2023).

15. Барило О.Г. Аналіз досліджень проблем державного управління у сфері цивільного захисту. *Теорія та практика державного управління та місцевого самоврядування*. 2018. № 1. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/2018_1/11.pdf (дата звернення 23.05.2023).

16. Барковець А.І., Шведун В.О. Антикризовий менеджмент у державному управлінні. Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, (Харків, 22–23 лютого 2017 р.). Х.: НУ ЦЗУ, 2017. С. 197.

17. Басов А.В. Щодо визначення системи забезпечення громадської безпеки. *Форум права*. 2010. № 4. С. 42-47.

18. Беглиця В. П. Логістичний підхід до забезпечення спільних дій сил безпеки та оборони : державно-управлінський аспект. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 4. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1458> (дата звернення: 06.02.2023).

19. Бегма В.М., Литвиненко О.В. Військово-технічне співробітництво в умовах глобалізації: український вимір: збірник матеріалів “круглого столу”. К.: НІСД, 2011. 80 с.

20. Бегма В.М., Шемаєв В.М., Радов Д.Г., Толок П.О. Пріоритетні напрями економічного співробітництва України та США у високотехнологічній сфері. *Стратегічна панорама*. № 1-2, 2021 р. С. 10-20.

21. Бегма, В., Шемаєв, В., Радов, Д., & Толок, П. (2021). Венчурне фінансування оборонної промисловості: досвід США у вимірі України. *Journal of Scientific Papers «Social Development and Security»*, 11(4), 189-199.

22. Белай С.В. Державні механізми протидії кризовим явищам соціально-економічного характеру: теорія, методологія, практика: монографія. Х.: Національна акад. НГУ, 2015. 349 с.

23. Белай С.В. Методологічні засади функціонування та розвитку державних механізмів протидії кризовим явищам соціально-економічного характеру. *Університетські наукові записки: часопис Хмельницького університету управління і права*. 2015. № 1 (53). С. 293-301.

24. Белай С.В., Бондаренко О.Г. Удосконалення механізмів реагування на кризові ситуації, що загрожують державній безпеці України. Процес модернізації системи державного управління: адміністративний, та фінансовий аспекти монографія / за заг. ред. А.С. Нестеренко. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 19-33.

25. Бойко Р.В., Добровольський Ю.Б., Семененко О.М., Крешний О.І. Погляди на оборонні аспекти економічної стратегії в Україні. *Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України*. 2011, № 1(5). С. 151-155.

26. Бондар О. В. Ситуаційний менеджмент: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 388 с.

27. Бондаренко О. Г. Механізми державного управління спільними діями сил безпеки при реагуванні на кризові ситуації. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління*. 2018. Вип. 2. С.77-85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/-VNUCZUDU_2018_2_13 (дата звернення 23.05.2023).

28. Бондаренко О.Г., Василенко В.П. Модель оцінювання діяльності органів управління логістичним забезпеченням спільних дій сил безпеки при реагуванні на кризові ситуації, що загрожують державній безпеці. *Вчені записки*

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Державне управління. 2018. Т. 29(68). № 5. С. 228-236.

29. Бондаренко О.Г. Сутність управління логістичним забезпеченням спільних дій формувань сектора безпеки й оборони під час кризових ситуацій, що загрожують державній безпеці України. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Державне управління.* 2018. Т. 29(68). № 1. С. 210-217.

30. Бондаренко О.Г., Товма Л.Ф., Нестеренко Р.В., Касім О.Г. Основні положення щодо логістичного забезпечення національної гвардії України. *Вісник економіки транспорту і промисловості.* 2018. № 61. С. 230-240.

31. Бондаренко О.Г. Державне управління логістичним забезпеченням спільних дій сил безпеки при реагуванні на кризові ситуації: дис. ... доктора наук з державного управління : 25.00.05/ Бондаренко Олександр Геннадійович. Харків: НУЦЗУ, 2018. 470с.

32. Бондаренко О.Г. Сутність управління логістичним забезпеченням спільних дій формувань СБО під час кризових ситуацій, що загрожують державній безпеці України. *Збірник наукових праці «Вчені записки» Таврійського національного університету. Серія «Державне управління».* 2018. Том 29 (68). № 1. С. 210-217.

33. Бондаренко О.Г. Сутність управління логістичним забезпеченням спільних дій формувань сектора безпеки й оборони під час кризових ситуацій, що загрожують державній безпеці України. URL: https://revolution.allbest.ru/law/01030329_0.html (дата звернення 23.05.2023).

34. Братейко А. Проблеми фінансового забезпечення воєнної безпеки України. Актуальні проблеми і перспективи розвитку економіки України: матеріали наук.-практ. інтернет-конф. молодих науковців, аспірантів, здобувачів і студентів, 14-15 листоп. 2012 р. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки; [відп. ред. Л. Г. Ліпич]. Луцьк, 2012. С. 247-249.

35. Бортнік, С. М. Удосконалення управління матеріально-технічним забезпеченням підприємства на засадах сорсингу та логістики. *Вісник*

Волинського інституту економіки та менеджменту. 2014. № 8. С .61-74.

36. Теплицька А.О. Програмно-цільове планування у реалізації державних програм розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. № 22. 2013. С.55-58.

37. Бутусов Ю. Воєнна стратегія України: результати за 2015 рік. *Дзеркало тижня*. URL: <https://zn.ua/ukr/author/yuriy-butusov> (дата звернення: 23.05.2023).

38. Шемаєв В., Онофрійчук А., Толок П. *Journal of Scientific Papers "Social Development and Security"*. 2022. Vol. 12, No. 4. С. 46-55.

39. Вавілова Н. Політика військової освіти: досвід США для України. *Військова освіта*. 2021. No 1 (43). С. 18-23.

40. Власюк О.С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики : Вибр. наук. праці. К. : НІСД, 2016. 528 с.

41. Вітер Д., Оліферук В. Концепція розвитку системи військової освіти України. *Військова освіта*. 2021. No 2 (44). С. 29-42.

42. Велика українська енциклопедія. Словник / кер. авт. Колективу д-р іст. Наук, проф. Киридон А.М. К. : Державна установа «Енциклопедичне видавництво». 2015. 1408 с.

43. Воєнна доктрина України // Стратег. панорама. 2004. № 3. С. 3-10.

44. Гаращук В. М. Деякі питання характеристики способів забезпечення законності та дисципліни в державному управлінні // Проблеми законності: Респ. міжвідом. наук. зб. / Відп. ред. В. Я. Тацій. Х.: Нац. юрид. акад. України. 1998. С. 37-43.

45. Гаращук В.М. Контроль та нагляд у державному управлінні : навч. посіб. Х.: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 1999. 55 с.

46. Глобальна та національна безпека: підручник / авт. кол. :В.І. Абрамов, Г.П. Ситник, В.Ф. Смолянчук та ін. / за заг. ред. Г.П.Ситника. Київ: НАДУ. 2016. 784 с.

47. Горбулін В.П., Литвиненко О.В. Національна безпека: український вимір; Інститут проблем національної безпеки Ради національної безпеки і оборони України. К.: Інтертехнологія, 2008. 104 с.

48. Головня А. Ф., Бєлай С. В. Аналіз сучасного стану функціонування систем підготовки та мотивації офіцерського складу Національної гвардії України. *Честь і закон*. 2022. № 4 (83). С. 27-33.

49. Головня А.Ф., Бєлай С.В. Теоретичні основи вдосконалення професійного розвитку офіцерського складу Національної гвардії України. *Честь і закон*. 2021. № 2(77). С. 35-41.

50. Горбулін В. Активність Кремля – прямий наслідок надміру «акуратної» європейської політики у сфері безпеки. *Дзеркало тижня*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2623018-agresia-kremla-e-naslidkom-akuratnoi-bezpekovoi-politiki-evropi-gorbulin.html> (дата звернення: 23.05.2023).

51. Горбулін В.П., Шеховцов В.С., Шевцов А.І. Вхідження ОПК України в європейський оборонно-промисловий простір. *Стратегічні пріоритети*. 2015. №1(34). С. 5-10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spa_2015_1_3 (дата звернення 23.05.2023).

52. Можливості оборонно-промислового комплексу України в системі національної безпеки. Аналітична записка. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/mozhливosti-oboronno-promislovogo-kompleksu-ukraini-v-sistemi> (дата звернення: 03.01.2023).

53. Горбулін В.П. Як перемогти Росію у війні майбутнього. Вид. Брайт Букс. 2021. 248 с.

54. Горбулін В.П., Качинський А.Б. Системно-концептуальні засади стратегії національної безпеки України. К.: Євроантлантікінформ. 2007. 592 с.

55. Горєлишев С.А., Бондаренко О.Г., Баулін Д.С., Побережний А.А. Технічне та тилове забезпечення підрозділів Національної гвардії України під час виконання службово-бойових завдань: проблеми і шляхи їх вирішення. *Честь і закон*. 2015. № 1(52). С. 45-52.

56. Государственное управление в сфере национальной безопасности: словарь справочник / состав.: Г.П. Сытник, В.И. Абрамов, В.Ф. Смолянюк и др.; под общ. редакцией Г.П. Сытника. К.: НАДУ. 2012. 496 с.

57. Гута С.С. Поняття «кризова ситуація, зумовлена воєнно-політичними чинниками», «воєнно-політична криза» в теорії державного управління.

Інвестиції: практика та досвід, 2017. № 7. С. 116-120.

58. Дачковський В.О., Овчаренко І.В., Ярошенко О.В. Основи евакуації озброєння та військової техніки: навч. посіб. К.: НУОУ ім. Івана Черняхівського. 2017. 180 с.

59. Демідов Б.О., Луханін М.І., Величко А.Ф., Науменко М.В. Системна методологія планування розвитку, передпроектних досліджень і зовнішнього проектування озброєння та військової техніки: Монографія. К.: ІД «Стилос». 2011. 464с.

60. Демократичний цивільний контроль над сектором безпеки і оборони: теорія і практика : навчальний посібник / В.А. Яценко, В.Г. Пилипчук, П.П. Богущкий, О.Д. Довгань, І.М. Доронін, О.В. Петришин; за заг. ред. В.Г. Пилипчука; Науково-дослідний інститут інформатики і права НАПрН України. Київ; Одеса : Фенікс, 2020. 224 с.

61. Денисенко М.П., Хаустова Є.Б. Стан та перспективи розвитку науки та освіти в Україні на поточному етапі їх реформування. *Вчені записки університету "КРОК". Серія: Економіка*. 2018. Вип. 4. С. 123-131. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzuc_2018_4_18 (дата звернення 23.05.2023).

62. Державна служба статистики України, 2005–2017 рр. Наукові кадри та кількість організацій. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/-operativ2005/osv_rik/osv_u/vuz_u.html (дата звернення 23.05.2023).

63. Криштанович М.Ф., Пушак Я.Я., Флейчук М.І., Франчук В.І. Державна політика забезпечення національної безпеки України: основні напрямки та особливості здійснення : монографія. Львів : Сполом, 2020. 418 с.

64. Державна програма розвитку Збройних Сил України на 2006-2011 роки (Основні положення): Указ Президента України від 27 груд. 2005 р. №1862-25/2005. К.: МО України, 2005. С. 2-3.

65. Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua/index.html> (дата звернення 23.05.2023).

66. Державна аудиторська служба України. URL: <https://dasu.gov.ua/ua/> (дата звернення 23.05.2023).

67. Державне управління: словник-довідник / за заг. ред. В.М. Князева,

В. Д. Бакуменка. К.: УАДУ. 2002. 228 с.

68. Дегтяр А.О., Бєлай С.В. Дослідження державних механізмів протидії кризовим явищам соціально-економічного характеру в Україні: методологічний аспект. Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування: електронне фахове видання. 2015. № 1. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/2015_1/20.pdf (дата звернення 23.05.2023).

69. Діджиталізація та права людини: збірник тез Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Хмельницький, 30 березня 2021 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова. 2021. 395 с.

70. Дідівська Л.І., Головка Л.С. Державне управління економіки. К.: Знання. 2007. 214 с.

71. Довідник НАТО. Брюссель: НАТО, 2001. 600 с.

72. Електронний словник. Merriam Webster. URL: www.merriam-webster.com (дата звернення 23.05.2023).

73. Євенко Д.В. Конституційно-правове забезпечення оборонної функції України: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.02 / Д.В. Євенко; Маріуп. держ. ун-т. Маріуполь, 2014. 20 с.

74. Єманов В.В. Аспекти підготовки території держави до оборони. Актуальні проблеми діяльності складових сектору безпеки і оборони України в умовах особливих правових режимів: поточний стан та шляхи вирішення : Збірник тез доповідей Всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конф., м. Харків, 30 бер. 2023 р. X. : Національна акад. НГУ, 2023. С. 66-67.

75. Єманов В.В. Вклад оборонно-промислового комплексу України в формування державної безпеки. *Честь і закон*. 2022. № 4(83). С. 87-95.

76. Єманов В.В. Воєнно-економічна стратегія держави під час виникнення кризових ситуацій. Проблеми оперативного та логістичного забезпечення складових сектору безпеки і оборони України : Збірник тез доповідей Всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Харків, 23 лют. 2023 р., X. : Національна акад. НГУ, 2023. С. 32-33.

77. Єманов В.В. Досвід функціонування системи технічного забезпечення

силових структур провідних країн світу в умовах кризових ситуацій. *Честь і закон*. № 2(85). С. 80-85.

78. Єманов В.В. Загальнодержавна модель функціонування та розвитку механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України. *Наукові інновації та передові технології*. Серія: Державне управління. 2023. Вип. №6(20). С. 188-197.

79. Єманов В.В. Інноваційні антикорупційні складові механізмів контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій. *Наукові перспективи*. Серія Державне управління. 2023. Вип. № 5(35). С. 182-193.

80. Єманов В.В. Інформаційно-аналітична функція логістичного забезпечення сил безпеки України при реагуванні на кризові ситуації. Застосування інформаційних технологій у підготовці та діяльності сил охорони правопорядку : Збірник тез Міжнародної наук.-практ. конф., м. Харків, 15 бер. 2023 р. X. : Національна акад. НГУ, 2023. С. 33-34.

81. Єманов В.В. Методологічні підходи до механізмів функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України під час кризових ситуацій. *Наукові перспективи*. Серія Державне управління. 2023. Вип. № 4(34). С. 104-113.

82. Єманов В.В. Механізми відомчого контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України під час кризових ситуацій. *Актуальні питання у сучасній науці*. Серія Державне управління. 2023. Вип. № 3(9). С.230-237.

83. Єманов В.В. Механізми демократичного цивільного контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України під час кризових ситуацій. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. Вип. №11. С. 138-141. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/investplan> (дата звернення 23.05.2023).

84. Єманов В.В. Механізми урядового контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України під час кризових ситуацій. *Наукові перспективи*. Серія Державне управління. 2023. Вип. № 3(33). С. 48-57.

85. Єманов В.В. Механізми формування раціональних оборонних закупівель при реагуванні сил безпеки на кризові ситуації. *Наукові інновації та передові технології. Серія: Державне управління.* 2023. Вип. №3(17). С. 40-49.

86. Єманов В.В. Модель функціонування системи технічного забезпечення угруповання Національної гвардії України у внутрішньому збройному конфлікті. Актуальні питання забезпечення службово-бойової діяльності військових формувань та правоохоронних органів : Збірник тез доповідей XI Міжнародної наук.-практ. конф., м. Харків, 28 жовт. 2022 р., Х. : Національна акад. НГУ, 2022. С. 89-91.

87. Єманов В.В. Науково-технічне супроводження політики забезпечення обороноздатності держави. *Наукові інновації та передові технології. Серія Державне управління.* 2023. Вип. №5(19). С. 229-236.

88. Єманов В.В. Науково-технічне супроводження політики забезпечення обороноздатності держави. Публічне управління у сфері цивільного захисту: освіта, наука, практика : матер. Міжнародної наук.-практ. інтернет-конф., м. Харків, 16 бер. 2023 р. Х. : Національний ун-т цивільного захисту України, 2023. С. 84-86.

89. Єманов В.В. Перспективи розвитку технічного забезпечення сил безпеки України. Всеохоплююча оборона : досвід протидії збройній агресії РФ проти України : Збірник матеріалів Міжнародної наук-практ. конф., м. Київ, 27 квіт. 2023 р. К. : Національний ун-т оборони України, 2023. С. 136-137.

90. Єманов В.В. Перспективи розвитку технічного забезпечення сил безпеки України: Перспективи розвитку озброєння та військової техніки сухопутних військ : Збірник матеріалів міжн. наук-практ. конф., м. Львів, 17-18 трав. 2023 р. Л. : Національна акад. сухопутних військ ім. П. Сагайдачного, 2023. С. 24.

91. Єманов В.В. Підходи до формування потрібного варіанту структури та складу угруповання Національної гвардії України в умовах внутрішнього збройного конфлікту. Службово-бойова діяльність Національної гвардії України: сучасний стан, проблеми та перспективи. Секція 3 «Актуальні проблеми розвитку і удосконалення озброєння, військової і спеціальної техніки

в Національній гвардії України» : Збірник тез доповідей наук.-практ. конф., м. Харків, 31 бер. 2022 р. X. : Національна акад. НГУ, 2022. С. 23.

92. Єманов В.В. Погляди на будівництво формувань сил безпеки та оборони України в умовах кризових ситуацій. Актуальні проблеми будівництва та службово-бойової діяльності формувань сил безпеки і сил оборони держави в умовах воєнного стану : Збірник тез Всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Харків, 31 трав. 2023 р. X. : Національна акад. НГУ, 2023. С. 18-19.

93. Єманов В.В. Проблемні питання систем експлуатації та відновлення автобронетанкової техніки Національної гвардії України. *Честь і закон*. 2022. № 2(81). С. 63-71.

94. Єманов В.В. Прогнозна модель розвитку технічного забезпечення сил безпеки України на довгострокову перспективу. *Актуальні питання у сучасній науці. Серія Державне управління*. 2023. Вип. № 5(11). С.164-173.

95. Єманов В.В. Розвиток нормативно-правової бази технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2023. Вип. №5. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/1535/1545> (дата звернення 23.05.2023).

96. Єманов В.В. Роль та місце сил безпеки України при реагуванні на кризові ситуації. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2022. Т. 33 (72). № 6. С. 167-172.

97. Єманов В.В. Стратегія розвитку механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій. *Актуальні питання у сучасній науці. Серія: Державне управління*. 2023. Вип. №6(12). С.201-209.

98. Єманов В.В. Сутність управління логістичним забезпеченням дій сил безпеки при реагуванні на кризові ситуації. *Актуальні питання у сучасній науці. Серія: Державне управління*. 2023. Вип. № 2(8). С. 113-125.

99. Єманов В.В., Белай С.В., Тробюк В.І. Обґрунтування пропозицій з удосконалення системи підготовки та перепідготовки персоналу сектору безпеки і оборони України в умовах відсічі збройної агресії. *Вісник*

Національного університету цивільного захисту. Серія Державне управління. 2023. Вип. № 1(18). С. 271-279.

100. Єманов В.В., Онопрієнко О.С., Споришев К.О. Метод багатофакторного вибору експертів за максимумом коефіцієнта компетентності. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Технічні науки. 2022. Том 33 (72). № 5, С. 73-80.*

101. Єманов В.В., Павлов Я.В. Визначення ступеня достатності системи технічного забезпечення Національної гвардії України в умовах виникнення внутрішнього збройного конфлікту. Службово-бойова діяльність Національної гвардії України: сучасний стан, проблеми та перспективи. Секція 1 «Актуальні проблеми оперативного мистецтва та тактики Національної гвардії України»: Збірник тез доповідей наук.-практ. конф., м. Харків, 2 квіт. 2020 р. Х. : Національна акад. НГУ, 2020. С. 23-24.

102. Єманов В.В., Павлов Я.В. Вимоги до органів технічного забезпечення угруповання Національної гвардії України у внутрішньому збройному конфлікті. Актуальні питання забезпечення службово-бойової діяльності військових формувань та правоохоронних органів : Збірник тез доповідей ІХ Всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Харків, 29 жовт. 2020 р. Х. : Національна акад. НГУ, 2020. С. 102-104.

103. Єманов В.В., Павлов Я.В. Пропозиції щодо скорочення часу на проведення технічної розвідки підрозділами технічного забезпечення Національної гвардії України. Актуальні питання забезпечення службово-бойової діяльності військових формувань та правоохоронних органів : Збірник тез VIII Всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Харків, 31 жовт. 2019 р. Х. : Національна акад. НГУ, 2019. С. 79.

104. Єманов В.В., Споришев К.О. Особливості ведення технічної розвідки підрозділами технічного забезпечення НГУ в умовах внутрішнього збройного конфлікту. Службово-бойова діяльність Національної гвардії України: сучасний стан, проблеми та перспективи. Секція 3 «Актуальні проблеми розвитку і удосконалення озброєння, військової та спеціальної техніки, зв'язку та інформатизації в НГУ»: Матер. наук.-практ. конф., м. Харків, 25 берез. 2021 р.

Х. : Національна акад. НГУ, 2021. С. 30.

105. Єманов В.В., Споришев К.О. Пропозиції щодо моделювання системи технічного забезпечення підрозділів Національної гвардії України засобами CASE-технологій. Проблеми оперативного та логістичного забезпечення складових сектору безпеки і оборони України : Збірник тез доповідей Всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Харків, 09 лют. 2021 р. Х. : Національна акад. НГУ, 2021. С. 88-89.

106. Єманов В.В., Споришев К.О., Шаповалов О.І. Проблеми інформатизації процесів управління системою технічного обслуговування та ремонту автобронетанкової техніки Національної гвардії України. *Честь і закон*. 2022. № 3(82). С. 108-116.

107. Єманов В.В., Тробюк В.І., Белей С.В. Обґрунтування шляхів розвитку освітньої діяльності національної академії Національної гвардії України в сфері неформальної освіти. *Честь і закон*. 2023. № 1(84). С. 5-12.

108. Єхануров Ю.І. Воєнна безпека України: проблеми та напрями її зміцнення. Національна безпека: український вимір: *щокв. наук. зб. / Рада нац. безпеки і оборони України, Ін-т проблем нац. безпеки*; [ред. кол.: В. П. Горбулін та ін.]. 2008. Вип. 1/2. С. 19-26.

109. Пустовійт Р. Ф. Військово-економічна безпека держави. Економіка та держава. 2016. № 7. С. 23-28.

110. Журавель М.О., Журавель С.М., Лазуткін М.І., Якімцов Ю.В. Навчальний посібник для самостійного вивчення дисципліни «Цивільний захист» : частина перша – теоретична : навч. посіб. для студентів усіх спеціальностей та форм навчання. Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2021. 235 с.

111. Забезпечення публічної безпеки і порядку в умовах воєнного стану: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 1 липня 2022 року). Донецький державний університет внутрішніх справ. Кропивницький, 2022. 398 с.

112. Замана В. М. Оборонна достатність України як фактор стримування воєнної агресії проти України. *Честь і закон*. 2013. № 4(47). С. 4-9.

113. Застосування підрозділів та військових частин технічного забезпечення. Ч.1: Підрозділи технічного забезпечення: навч. посіб. / І.Б.Кузнецов, В. О. Дачковський, І. В. Овчаренко, О. В. Ярошенко, О.Д. Яльницький, Н. К. Багдасарян, та ін., під заг. ред. С. А. Копашинського. К.: НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2017. 136 с.

114. Застосування підрозділів та військових частин технічного забезпечення. Ч1: Підрозділи технічного забезпечення: навч. посіб. К.: НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2017. 136 с.

115. Засулько С.С. Місце та роль державного управління у системі цивільного захисту в Україні. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: юридична. Львів: ЛДУВС. 2011 № 3. С. 101-111.

116. Інноваційна військова освіта: стан та перспективи розвитку / І. Руснак та ін. *Військова освіта*. 2021. № 2 (44). С. 9-20.

117. Інформаційне видання Генерального штабу. Наукова і науково-технічна діяльність у Збройних силах України 2020 рік. К.: «Генеральний штаб». 2020. 178с.

118. Інформаційний бюлетень “Біла книга – 2018. Збройні Сили України” підготовлене авторським колективом Міністерства оборони та Генерального штабу Збройних Сил України. URL: <https://drive.google.com/file/d/1Ds61mrFCFHeSVwf66xgRasbviynGUbbbs/view> (дата звернення 23.05.2023).

119. Інформаційний бюлетень “Біла книга – 2019-2020. Збройні Сили України, Держспецтрансслужба”. URL: https://drive.google.com/file/d/1_MOI1PAq3-gESZ1i9nFFClEE-usZM51V6/view (дата звернення 23.05.2023).

120. Інформаційний бюлетень «Біла Книга НГУ – 2016» https://issuu.com/national_guard_of_ukraine/docs/wb_book_sm (дата звернення 23.05.2023).

121. Кайдалов Р.О., Мельніков С.М. Аналіз існуючої системи технічного забезпечення дій угруповання Національної гвардії України. *Системи озброєння та військова техніка*. 2020. № 4(28). С. 24-31.

122. Калюк О.М., Константинов С.Ф., Куліков В.А. та ін. Адміністративна

діяльність Національної поліції: навчальний посібник для підготовки до іспиту / за ред. Кулікова В.А. К.: «Освіта України», 2016. 230 с.

123. Кізян Р.В. Механізми державного управління системою антитерористичної безпеки України: дис. ... кандидата наук з державного управління: 25.00.05/ Кізян Руслан Володимирович. Харків: НУЦЗУ, 2020. 180 с.

124. Класифікатор надзвичайних ситуацій ДК 019:2010 / Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va457609-10> (дата звернення 23.05.2023).

125. Кобко Є.В. Моніторинг загроз національній безпеці держави; зарубіжний досвід та українські реалії. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 1(106). С.123-134.

126. Кодекс цивільного захисту України від 01.10.2012 р. № 5403 – VI. Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17> (дата звернення 23.05.2023).

127. Комітет з питань економічної політики провів засідання «круглого столу» «Регулювання державних закупівель». URL: <http://rada.gov.ua> (дата звернення 23.05.2023).

128. Конституційне право України: підручник / Під ред. В.Ф. Погорілка. К.: Наукова думка, 2003. 732 с.

129. Конституція України – [Електронний ресурс]. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-v> (дата звернення 23.05.2023).

130. Концепція трансформації системи військової освіти: Постанова Кабміну України від 15.12.1997 р. No 1410 (у ред. Постанови Кабміну України від 30.12.2022 р. No 1490). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1410-97-%D0%BF#Text> (дата звернення: 23.05.2023).

131. Концепція адміністративної реформи в Україні / Держ. комісія з проведення в Україні адмін. реформи. К., 1998. 64 с.

132. Концепція реформування Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України. Указ Президента України від 22 жовтня 2021 року № 544/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/544/2021#Text> (дата звернення 23.05.2023).

133. Концепція розвитку Національної гвардії на період до 2020 року. Розпорядження Кабінета Міністрів України від 1 лютого 2017 р. № 100-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100-2017-%D1%80#Text> (дата звернення 23.05.2023).

134. Куліш, А. М. Судові, правоохоронні органи та органи юстиції України : навч. посіб. / А. М. Куліш, Т. А. Кобзева, Є. В. Михайловська. Суми : СумДУ. 2021. 816 с.

135. Кунєв Ю. Д. Управління в митній службі: підручник / Ю. Д. Кунєв та ін. К.: Центр навчальної літератури, 2006. URL: <http://readbookz.com/pbooks/book-10/ua/chapter-618> (дата звернення 23.05.2023).

136. Курас А. Національна безпека України: військово-політичні парадигми. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І.Ф. Кураса; голов. ред. О.О. Рафальський; редкол.: Т. А. Бевз [та ін.]. Київ, 2014. Вип. 2 (70) (березень-квітень). С. 230-240.

137. Левченко І.С., Цуканов В.Н., Белохвост. В.С. Погляди на формування і функціонування системи матеріально-технічного забезпечення Сухопутних військ Збройних сил України. Збірник наукових праць Військової академії. Одеса. 2014. №1(1). С. 59-67.

138. Лобанов А.А. Деякі погляди на побудову системи забезпечення воєнної безпеки України. *Наука і оборона*. 2009. № 1. С. 55-58.

139. Лобанов А.А. Нормативно-правова база функціонування системи забезпечення воєнної безпеки України: проблеми і шляхи вирішення. *Труди академії*. 2008. № 4 (84). С. 5-8.

140. Малиновський В. Я.. Державне управління: Навчальний посібник.- Вид. 2-ге, доп. та перероб. К.: Атіка, 2003. 576 с.

141. Машков О. А., Нижник Н. Р. Системний підхід в організації

державного управління: навч. посіб. / за заг. ред. Н. Р. Нижник. К.: УАДУ, 1998. 160 с.

142. Мельниченко О.А. Механізми державного управління надзвичайними ситуаціями: сутність та складові. Державне будівництво, 2014. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2014_1_11 (дата звернення 23.05.2023).

143. Методичні рекомендації щодо використання в освітньому процесі підготовки військових фахівців стандарту NATO STANDARD AJP- 4.9 «Доктрина НАТО з логістики». Одеса: Військова академія, 2016. 84 с.

144. Механізми оцінки матеріального забезпечення та управління витратами з'єднань і частин Національної гвардії України: монографія / За ред. О. Г. Бондаренко. Х.: НА НГУ, 2014. 253 с.

145. Мильников Г. В., Попов С.Е., Юфа Є.А. Карпін Аналіз системи технічного забезпечення збройних сил провідних країн-членів НАТО та перспективи її розвитку. *Повітряна міць України*. 2022. № 1(2). С. 33-38.

146. Мітягін О. Освіта та індивідуальна підготовка у країнах НАТО. *Військова освіта*. 2021. № 2 (44). С. 131–143.

147. Мунтіян В. І. Економіка та оборонні витрати: аналіз зарубіжних досліджень і український шлях розвитку. Київ: Наук.-дослід. фін. ін-т при М-ві фінансів України, 1998. 463 с.

148. Нагорнічевський О. Державне управління реформуванням системи тилового забезпечення Збройних сил України в контексті досвіду країн НАТО Державне управління та місцеве самоврядування: збірник наук. праць. 2015. Вип. 2 (25). Дніпро: Дніпровський РІ НАДУ. С. 191-199.

149. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. – 2-ге вид., перероботане та доповнене / відп. редактор Яценко С.С. К.: «А.С.К.», 2003. С. 111.

150. Нікітенко О.І. Внутрішня безпека як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2013. №26. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Arprip/2013_26/Nikitenko.pdf (дата звернення: 10.05.2023).

151. Нікітін Ю. В. Внутрішня безпека українського суспільства як новий напрямок у кримінології. *Юридична наука*. 2011. К.: Нац. акад. управління. № 1(1). С.157-160.

152. Гриценко А., Кожієл М., Єрмолаєв А., Флурі Ф. Нормативно-правова база в галузі безпеки і оборони України. 2-ге вид., допов. К.: Центр дослідження армії, конверсії та роззброєння. 2012. 820 с.

153. Горбулін В.П. Оборонна політика України на початку ХХІ століття: монографія . Ін-т проблем нац. безпеки, Рада нац. безпеки і оборони України. Київ: Інтертехнологія. 2009. 104 с.

154. Павліковський А., Фролов В., Саганюк Ф. Оборонна реформа: системний підхід до оборонного менеджменту: монографія. за заг. ред. д. військ. н. А. Сиротенка. Київ: НУОУ, 2020. 274 с.

155. Саганюк Ф., Павліковський А., Щипанський П., Павленко В. Оборонний огляд: український вимір 2014-2018: монографія. за заг. ред. д. військ. н., проф. І. Руснака. Київ: МО та ГШ ЗС України, НУОУ, 2019. 196 с.

156. Галуцько В., Діхтієвський П., Кузьменко О. Адміністративне право України. Повний курс : підручник. Видання четверте. Херсон. ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 656 с.

157. Дачковський В. О., Овчаренко І. В., Ярошенко О. В., Багдасарян Н. К. Оперативні розрахунки завдань технічного забезпечення (методика та приклади): навч. посіб. К. : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2018. 116 с.

158. Шпура М. І. Організаційно-правові основи стратегії національної і воєнної безпеки України: практичні аспекти державного управління: монографія. Нац. наук.-досл. центр оборон. технологій воєн. безпеки України. Київ, 2006. 240 с.

159. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України за 2010-2016. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/15/-Arch_vnz_bl.htm (дата звернення: 05.05.2023).

160. Основні положення логістичного забезпечення Збройних сил України. Наказ МОУ від 11 жовтня 2016 № 522. URL: <http://www.mil.gov.ua/ministry/normativno-pravova-baza/nakazi-ministra-oboroni->

ukraini/nakazi-ministerstva-oboroni-ukraini-za-2016-rik.html (дата звернення: 05.05.2023).

161. Основні положення логістичного забезпечення Збройних сил України. Наказ МОУ від 11 жовтня 2016 № 522. URL: <http://www.mil.gov.ua/ministry/normativno-pravova-baza/nakazi-ministra-oboroni-ukraini/nakazi-ministerstva-oboroni-ukraini-za-2016-rik.html> (дата звернення: 05.05.2023).

162. Офіційний портал Національного агентства з питань запобігання корупції URL: <https://nazk.gov.ua/uk/> (дата звернення: 05.05.2023).

163. Петрів І. Питання побудови та діяльності Воєнної організації держави. *Право військової сфери*. 2009. № 10. С. 7-10.

164. Полінець О.П. Контроль в державному управлінні України: теоретико-організаційні питання: дисертація канд. наук з держ. упр.: 25.00.01 / Полінець Олександр Петрович. Київ : Національна академія держ. управління при Президентові України, 2003. 279 с.

165. Положення про єдину систему цивільного захисту. Постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 № 11 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-%D0%BF#n10> (дата звернення: 05.05.2023).

166. Положення про Управління моніторингу Департаменту діловодства та моніторингу Секретаріату Кабінету Міністрів України від 19.01.2004 № 15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0015201-04#Text> (дата звернення: 05.05.2023).

167. Положення про Управління моніторингу Департаменту діловодства та моніторингу Секретаріату Кабінету Міністрів України від 26 травня 2003 р.

168. Пономаренко Г. О. Управління у сфері забезпечення внутрішньої безпеки держави: адміністративно-правові засади: монографія. Х.: ФОП Вапнярчук Н. М., 2007. 448 с.

169. Пономарьов С.П. Адміністративно-правове забезпечення діяльності сектору безпеки і оборони України: дис. ... доктора юридичних наук: 12.00.07 / Пономарьов Сергій Павлович. Харків: ХНУВС, 2018. 513с.

170. Серета В. В., Ковалів М. В., Єсімов С. С., Гурковський М. П. Правові основи захисту України від зовнішньої та внутрішньої агресії: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 518 с.

171. Павлов С.П., Бондаренко О.Г., Каплун С.О. Економіка та управління тиловим забезпеченням: навч. посібник. Х.: Акад. ВВ МВС України, 2010. 327 с.

172. Про виділення коштів з резервного фонду державного бюджету. Розпорядження Кабінету міністрів України від 29 квітня 2022 р. № 318-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/318-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 05.05.2023).

173. Про вищу освіту. Закон України від 01.07.2014р. № 1556. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 05.05.2023).

174. Про внесення змін до Закону України “Про Раду національної безпеки і оборони України” щодо вдосконалення координації і контролю у сфері національної безпеки і оборони. Закон України від 25.12.2014 р. № 43. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/43-19/paran20?nreg=43-19&find=1&text> (дата звернення: 05.05.2023).

175. Про Державне бюро розслідувань. Закон України №794 від 12.11.2015р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text> (дата звернення: 05.05.2023).

176. Про державне оборонне замовлення. Закон України від 03.03.1999 № 464-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/464-14#Text> (дата звернення: 05.05.2023).

177. Про Державну прикордонну службу України. Закон України від 03.04.2003 № 661-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15> (дата звернення: 05.05.2023).

178. Про запобігання корупції. Закон України №1700 від 03.08.2023р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 05.05.2023).

179. Про затвердження Вимог до закладів, що проводять підготовку,

перепідготовку і підвищення кваліфікації водіїв транспортних засобів, та Кваліфікаційних вимог до спеціалістів, які здійснюють таку підготовку. Наказ МВС України, МОН України, Мінінфраструктури України, Мінсоцполітики України від 05.04.2016 р. № 255/369/132/344. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0672-16#Text> (дата звернення: 05.05.2023).

180. Про затвердження Інструкції з автомобільного та бронетанкового забезпечення в Державній прикордонній службі України. Наказ МВС України від 09.07.2018 № 577. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0886-18#Text> (дата звернення 08.05.2023).

181. Про затвердження Настанови з експлуатації транспортних засобів в органах та підрозділах ДСНС України. Наказ ДСНС України від 27.06.2013 № 432. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0432388-13#Text> (дата звернення 08.05.2023).

182. Про затвердження Положення про Державну аудиторську службу України. Постанова Кабінету міністрів України від 03.02.2016 №43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення 08.05.2023).

183. Про затвердження Положення про Державну аудиторську службу України. Постанова КМУ №43 від 03.02.2016р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення 08.05.2023).

184. Про затвердження Положення про організацію експлуатації бронетанкового озброєння та техніки, іншого майна номенклатури бронетанкової служби Національної гвардії України. Наказ МВС України від 19.12.2016 № 1313. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0059-17#Text> (дата звернення 08.05.2023).

185. Про затвердження Положення про організацію наукової і науково-технічної діяльності в системі Міністерства оборони України. Наказ Міністерства Оборони України від 27.07.2016 № 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1172-16#Text>(дата звернення 08.05.2023).

186. Про затвердження Порядку відомчої реєстрації та ведення обліку

транспортних засобів Національної гвардії, Державної прикордонної служби, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2013 р. №164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2013-Text> (дата звернення 08.05.2023).

187. Про затвердження Порядку проведення обов'язкового технічного контролю та обсягів перевірки технічного стану транспортних засобів, технічного опису та зразка протоколу перевірки технічного стану транспортного засобу. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 січня 2012 року № 137. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP120137> (дата звернення 08.05.2023).

188. Про затвердження Тимчасового регламенту Кабінету Міністрів України. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 черв. 2000 р. № 915. Офіц. вісн. України. 2000. № 24. Ст. 994. С. 51-92.

189. Про заходи щодо підвищення ефективності контрольної-ревізійної роботи. Указ Президента України №1085 від 09.10.2010р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1031/2000#Text> (дата звернення 08.05.2023).

190. Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України. Указ Президента України від 14 березня 2016 року № 92/2016. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/922016-19832> (дата звернення 08.05.2023).

191. Про наукову і науково-технічну діяльність. Закон України від 31.03.2023р № 848. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> (дата звернення 08.05.2023).

192. Про Національне антикорупційне бюро України. Закон України №1698 від 31.03.2023р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> (дата звернення 08.05.2023).

193. Про національну безпеку України. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19/print>(дата звернення 08.05.2023).

194. Про Національну гвардію України. Закон України від 13.03.2014 №

876. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18>. (дата звернення 08.05.2023).

195. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення 08.05.2023).

196. Про оборонні закупівлі. Закон України від 24.03.2023р. № 808. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#Text>(дата звернення 08.05.2023).

197. Про основи національної безпеки України. Закон України від 19 червня 2003 р. № 964. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 39.

198. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні. Закон України від 16.10.2012 № 5463-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text>(дата звернення 08.05.2023).

199. Про порядок проведення експертизи і підготовки на підпис Президентів України законів України. Розпорядження Президента України від 30 трав. 1997 р. № 221/97-рп. Офіц. вісн. України. 1997. № 22. С. 32-33.

200. Про публічні закупівлі. Офіційний вебпортал парламенту України URL: https://www.rada.gov.ua/documents/gosp_fin_dij_doc/der_zak/ (дата звернення 08.05.2023).

201. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 02.09.2015 р. «Про нову редакцію Воєнної доктрини України». Указ Президента України від 24.09.2015 № 555/2015. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/555/2015> (дата звернення 08.05.2023).

202. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 04.03.2016 р. «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України» Указ Президента України від 14.03.2016 року № 92/2016. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/92/2016> (дата звернення 08.05.2023).

203. Резнікова О.О. Стратегічний аналіз безпекового середовища України URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/strategichnyu-analiz-bezpekovo-ho-seredovyshcha-ukrayiny> (дата звернення 08.05.2023).

204. Аналіз Стратегічного оборонного бюлетеня URL: <https://nako.org.ua/research/analiz-strategicnogo-oboronного-byuletenuya-2021-roku>

(дата звернення 08.05.2023).

205. Про Службу безпеки України. Закон України від 25.03.1992 № 2229. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12> (дата звернення 08.05.2023).

206. Про Стратегічний оборонний бюлетень України. Указ Президента України від 06.06.2016 р. № 240/2016. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/240/2016> (дата звернення 08.05.2023).

207. Нова Стратегія воєнної безпеки України URL: <https://lexinform.com.ua/zakonodavstvo/nova-strategiya-voyennoyi-bezpeky-ukrayiny> (дата звернення: 03.01.2023).

208. Про Стратегію воєнної безпеки України. Указ Президента України від 25 березня 2021 року №121/2021 URL : <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>(дата звернення: 03.01.2023).

209. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>(дата звернення: 03.01.2023).

210. Про схвалення Концепції розвитку Національної гвардії на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.02.2017 № 100-р. / Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/100-2017-r/print1459319692354219> (дата звернення: 03.01.2023).

211. Про схвалення Основних напрямів розвитку озброєння та військової техніки на довгостроковий період. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 червня 2017 р. № 398-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 03.01.2023).

212. Про утворення Державної аудиторської служби України: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 868. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.01.2023).

213. Про утворення Координаційного центру забезпечення сил безпеки і оборони України: постанова Кабінету Міністрів України № 1176 від 14 жовтня 2022 року. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1176-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення

10.05.2023).

214. Проблеми і напрями розвитку Збройних Сил України в сучасних умовах. URL: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/ZSU-73823.pdf> (дата звернення 10.05.2023).

215. Проект Концепції реформи адміністративного права України: Адміністративна реформа в Україні: Док. і матеріали. Укр. прав. часопис. 1999. Вип. 4. С. 35-58.

216. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи “Розвиток військово-промислового комплексу”. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/development-of-the-military-industrial%20complex.pdf/> (дата звернення 10.05.2023).

217. Производство бронетанковой техники в Германии. URL: <https://secrethistory.su/1878-proizvodstvo-bronetankovoy-tehniki-v-germanii.html> (дата звернення 10.05.2023).

218. Публічні закупівлі у будівництві: чи дійсно прозоре ProZorro?. URL: <https://propertytimes.com.ua> (дата звернення 10.05.2023).

219. Решетніченко А.В., Серьогін С.М. Теорія управління соціальним розвитком: українсько-англійський глосарій / Пер. с англ. Л.В.Павленко та ін. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2005, 209 с.

220. Рада Європи в сучасному євроінтеграційному процесі: Моногр. / І.С.Піляєв. К.: Вид. дім «Юрид. кн.», 2003, 599 с.

221. Рахманов В., Ясенко С. Удосконалення освітньої діяльності для кадрового менеджменту в Збройних Силах України. *Військова освіта*. 2021. № 2 (44). С. 194-204.

222. Богуцький П. П., Пилипчук В. Г., Дорогих С. О. Розвиток законодавства України у сфері оборони: проблеми адаптації до стандартів НАТО та шляхи їх вирішення : матеріали Науково-практичної конференції. м. Київ, 23 квітня 2021 року. Київ, 2021. 376 с.

223. Ролін І. Ф., Морозов І. Є., Минько О. В. Зміст основних термінів у сфері логістичного забезпечення військових формувань. *Системи озброєння і військова техніка*. 2017. № 1. С. 61-64.

224. Кивлюк В.С. Погляди на формування та функціонування системи матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил України. *Наука і оборона*. 2006. №2. С. 22-27.

225. Михальчук Л.Ю. Аналіз впливу логістичних витрат на ефективність функціонування логістичної системи. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. №1. С. 30-34.

226. Ролін І.Ф., Вашист С.М., Гафуров О.В. Чи є логістика видом забезпечення військ та їх дій? *Честь і закон*. 2003. № 3. Харків: ВІ ВВ МВС України. С. 41-45.

227. Романченко І.С. Концептуальні підходи до розроблення механізму безпекового супроводження реалізації національних інтересів. *Наука і оборона*. 2011. № 2. С. 3-9.

228. Рудь І. Стратегія сталого розвитку “Україна-2020”: цілі, напрями, пріоритети (Центр досліджень соціальних комунікацій). URL: <http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com> (дата звернення: 19.04.2023).

229. Руснак І.С. Воєнна безпека України у світлі реформування сектора безпеки і оборони. *Наука і оборона*. 2015. № 2. С. 9-14.

230. Сазонець О.М., Захарова Д.С. Розвиток оборонно-промислового комплексу України: основні ризики та перспективи. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. Випуск 1(73). С. 94-100.

231. Сайт «Інститут вивчення війни» Addressing the new era of deterrence and warfare: visualizing the information domain. URL: <https://www.understandingwar.org/backgrounders/addressing-new-era-deterrence-and-warfare-visualizing-information-domain> (дата звернення: 19.04.2023).

232. Сайт DARPA. <https://www.darpa.mil> (дата звернення: 19.04.2023).

233. Сайт osvita.ua. Державне управління в Україні: урядовий контроль. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/gov_reg/18379/#google_vignette (дата звернення: 19.04.2023).

234. Сайт Prozorro. URL: <https://prozorro.gov.ua/> (дата звернення: 19.04.2023).

235. Сайт Ukrainian military pages. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2021/09/-budget-2020-porivnyannya.html> (дата звернення: 19.04.2023).

236. Сайт Armyinform. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/05/04/-zakonotvorczy-vpezabezpechennya-zsu-cze-osnovnyj-priorytet-derzhavy-dlya-peremogy-nad-krayinoyu-agresorom> (дата звернення: 19.04.2023).

237. Сайт армія-інформ «Стандарти НАТО: механізм і темпи впровадження, адаптація до українських реалій». URL: <https://armyinform.com.ua/2021/02/12/standarty-nato-mehanizm-i-tempy-vprovadzhennya-adaptacziya-do-ukrayinskyh-realij/> (дата звернення: 19.04.2023).

238. Сайт Вікіпедія. URL:https://uk.wikipedia.org/wiki/національна_гвардія (дата звернення: 19.04.2023).

239. Сайт Державного бюро розслідувань URL:<https://dbr.gov.ua/> (дата звернення: 19.04.2023).

240. Сайт енциклопедія Britannica. URL : <https://britannica.com> (дата звернення: 19.04.2023).

241. Сайт журналу Комерсант URL: <https://www.kommersant.ua/doc/3695542> (дата звернення: 19.04.2023).

242. Сайт інформаційного агентства Defense Express. URL:https://defence-ua.com/news/derzhavnogo_oboronного_zamovlennja_vzhe_nemaje_ozbrojennja_dlj_a_zsu_zakupatimut_za_standartami_nato-2491.html (дата звернення: 19.04.2023).

243. Сайт інформаційного агентства Defense Express. URL : <https://defence-ua.com> (дата звернення: 19.04.2023).

244. Сайт Міністерства оборони України «Інформаційне видання Генерального штабу. Наукова і науково-технічна діяльність у Збройних силах України 2020 рік». URL :https://www.mil.gov.ua/content/pdf/sience_note.pdf (дата звернення: 19.04.2023).

245. Сайт НАЗК «Корупція в Україні 2021: розуміння, сприйняття, поширеність. звіт за результатами опитування населення та бізнесу». URL:https://nazk.gov.ua/wpcontent/uploads-/2022/07/1009488299966710444nacp_report_infosapiens_2021_ukr_final_.pdf (дата звернення: 19.04.2023).

246. Сайт Національного антикорупційного бюро України URL: <https://nabu.gov.ua> (дата звернення: 19.05.2023).

247. Сайт Радіо Свобода «Громадський контроль обмежень». Як війна впливає на рівень корупції в Україні. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/indeksiv-spruunuyattya-koruptsiyi-ukrayina/32248930.html> (дата звернення: 19.04.2023).

248. Сайт Служби безпеки України URL: <https://ssu.gov.ua/> (дата звернення: 19.04.2023).

249. Сальнікова О.Ф. Сучасні тенденції розвитку ОПК України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 1. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2015_1_5 (дата звернення: 19.04.2023).

250. Сальнікова О.Ф. Шляхи вдосконалення оборонно-промислової політики в інтересах забезпечення національної безпеки держави. *Інвестиції: практика та досвід*. наук.-практ. журн. 2014. № 8. С. 125-129.

251. Сводка Science and Engineering Indicators 2010 URL : <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED514059.pdf> (дата звернення: 19.04.2023).

252. Семененко О.М. Методологічні основи воєнно-економічного супроводження програм розвитку Збройних Сил України: дис. ... докт. військ. наук: 20.01.05 / Семененко Олег Михайлович. Київ: ЦНДІ ЗС України, 2018. 640 с.

253. Семененко О.М., Бойко Р.В., Водчиць О.Г., Добровольський Ю.Б., Бердочник Д. В., Ярошенко А. В (2017). Основні методологічні аспекти воєнно-економічного забезпечення обороноздатності держави: теорія та практика. *Системи обробки інформації: щокварт. наук.-тех. журн.* Харків: ХНУПС, № 3(51). С. 165-175.

254. Семененко О.М., Бойко Р.В., Водчиць О.Г., Масловський С.С., Кремешний О. І., Корнієнко А. П.. Основні методологічні аспекти воєнно-економічного обґрунтування перспективних напрямів розвитку Збройних Сил України. *Зб. наук. пр. ХНУПС.* Харків. 2018. № 1 (55). С. 37-45.

255. Семененко О. М., Корнийчук С. П., Бокий В. Г., Каблуков О. А. Современные особенности воєнно-економического обеспечения и оценки

необхідного рівня обороноспособності України. *SDirect 24 – Safety, Society, Science*. 2020. № 2 (12). P. 51–76. URL: <https://www.sdirect24.org/kopia-pato-deer-po-13> (дата звернення: 19.04.2020).

256. Семененко О., Таран О., Трегубенко С., Онофрійчук П., Пекуляк Р., Мотрунич І. Основні теоретичні аспекти забезпечення оборонної достатності держави з урахуванням стану розвитку її національної економіки. *Journal of Scientific Papers “Social Development and Security”*. 2022. Vol. 12, No. 3. p.54.

257. Сисоєв О.О. Проблеми, тенденції і перспективи розвитку системи технічного забезпечення військ (сил) у війнах і збройних конфліктах кінця ХХ і початку ХХІ століття. К. : НАОУ, 2004. 105 с.

258. Система управління тилом та організація тилового забезпечення сил НАТО. Інформаційно-аналітичний портал. URL: <http://www.oboznik.ua/2827> (дата звернення: 19.04.2023).

259. Ситник Г.П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади): Підручник К.: НАДУ. 2012. 544 с.

260. Ситник Г.П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади). Підручник. К.: НАДУ, 2011. 730 с.

261. Морозов А.О., Кузьменко Г.Є., Литвинова В.А. Ситуаційні центри. Теорія і практика. Київ. СП «Інтертехнодрук». 2009. 348 с.

262. Скібіцький О. М. Антикризисний менеджмент: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2009. 568с.

263. Соловійов В.М. Президентський контроль як спосіб забезпечення законності в державному управлінні України: Інформ. -аналіт., наук. -метод. бюл. Адміністрації Президента України. 2004. № 4. С. 64-68.

264. Список постачання зброї та обладнання в Україну під час російського вторгнення 2022р. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Список_постачання_зброї_та_обладнання_в_Україну_під_час_російського_вторгнення_2022 (дата звернення: 19.04.2023).

265. Справочник по тыловому обеспечению НАТО, 2012. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_03/20160303_2012-logistics_hndbk-ru.pdf (дата звернення: 19.04.2020).

266. Стандарти НАТО: механізм і темпи впровадження, адаптація до українських реалій: Сайт армія-інформ. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/02/12/standarty-nato-mehanizm-i-tempy-vprovadzhennya-adaptacziya-do-ukrayinskyh-realij/> (дата звернення 09.05.2023).

267. Стратегічна концепція НАТО – 2022, ухвалена главами держав і урядів на Мадридському саміті НАТО 29.06.2022 р. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept-ukr.pdf (дата звернення: 05.01.2023).

268. Бегма В. М., Загорка О. М., Косенцов В. О., Шемаєв В. М. Стратегічне управління військово-технічним співробітництвом в інтересах забезпечення воєнної безпеки України. Монографія . Рада нац. безпеки і оборони України; Ін-т проб. нац. безпеки; Нац. акад. оборони України. К.: ПНБ, НАОУ, 2005. 224 с.

269. Стратегія національної безпеки України затверджена Указом Президента України від 26 травня 2015 р. №287/2015. URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> (дата звернення: 05.01.2023).

270. Стратегія реформування системи Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Розпорядження Кабінета Міністрів України від 25 січня 2017 р. № 61-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/61-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 05.01.2023).

271. Стратегія розвитку Державної прикордонної служби. Розпорядження Кабінета Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1189-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1189-2015-%D1%80#Text> (дата звернення: 05.01.2023).

272. Стратегія розвитку Національної поліції на період до 2023 року. Проект МВС. URL: <https://media-www.npu.gov.ua/npu-preprod/uploads/public/61c/338/-c50/61c338c5007b7888824154.pdf> (дата звернення: 05.01.2023).

273. Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України.

Затверджено Указом Президента України від 20 серпня 2021 року № 372/2021.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/372/2021#Text> (дата звернення: 05.01.2023).

274. Темніков В. О. Визначення потреб угруповання внутрішніх військ МВС України у заходах технічного забезпечення на підставі оцінки технічної обстановки у районі спеціальної операції . *Честь і закон*. Х.: Академія ВВ МВС України, 2012. № 2. С. 63-71.

275. Темніков В.О. Методика формування структури системи технічного забезпечення угруповання внутрішніх військ у спеціальній операції зі знешкодження незаконних збройних формувань в умовах надзвичайного стану. *Системи озброєння і військова техніка*, 2013. №3. С. 149-158.

276. Дробаха Г. А., Ткаченко В. І., Смірнов Є. Б. Теорія підготовки й прийняття рішень органами військового управління. Моногр. Х. : ХУПС. 2008. 545 с.

277. Шуєнкін В. О., Хазанович О. І., Ішутін І. С., Єжєєв М. Ф. Технічне забезпечення військ (сил) в операції і бою. Навч. посіб. Київ: Національна Академія Оборони України, 2001. 616 с.

278. Тихомиров Д.О. Теоретико-правові засади державної політики у сфері цивільної безпеки в Україні: дис. ... доктора юридичних наук: 12.00.01/ Тихомиров Денис Олександрович. Київ: НАВС, 2021. 506 с.

279. Ткач І. М. Концептуальні засади воєнно-економічної безпеки держави. Монографія. Київ НУОУ ім. І. Черняхівського, 2018. 312 с.

280. Толковий словник Ушакова. URL: <http://dic.academic.ua/dic.nsf/ushakov> (дата звернення: 05.01.2023).

281. Труш О.О., Кошкіна А.О. Система підтримки прийняття рішень органами державного управління в умовах надзвичайних ситуацій (інцидентів). *Теорія та практика державного управління*. 2013. Вип. 4 (43). С. 1-7.

282. Україна заощадила 43 млрд грн на тендерах у Prozorro і заробила 11 млрд грн на аукціонах Prozorro. Продажі у 2020 році. URL: <https://web.archive.org/web/20210124053436/https://prozorro.gov.ua/news/-ukrayina-zaoshchadyla-43-mlrd-grn-na-tenderah-u-prozorro-i-zarobylyla-11-mlrd-grn-na->

aukcionah-prozorprohodazhi-u-2020-roci (дата звернення: 05.01.2023).

283. Устименко О.В. Ситуаційні центри державних органів як резервна система приведення у вищі ступені бойової готовності частин і підрозділів сил оборони. *Науковий часопис Академії національної безпеки*. 2018. № 2 (18). С. 136-148.

284. Хазанович О.І. Система матеріально-технічного забезпечення. Ретроспектива розвитку та напрямки удосконалення. *Наука і оборона*, 2007. №1. С. 53-57.

285. Чепков І.Б. Перспективи науково-технологічного забезпечення оборонно-промислового комплексу України: Інформаційно-комунікативний захід (Київ, 22-23 вересня 2015), К.: ТОВ «Міжнародний виставковий центр», 2015. с. 8-13.

286. Чепков І.Б. Першочергові завдання у військово-технічній сфері, що впливають із Закону України «Про національну безпеку України». *Наука і оборона*. 2018. №3, С. 47-54.

287. Черняк О. І., Харламова О. І. Конвергенція витрат на оборонний комплекс та економічний розвиток країни. *Вісник КНУТШ*. 2013. № 23. С. 36-45.

288. Чорний В.С. Військова організація України: становлення та перспективи розвитку. Монографія. Ніжин: Вид-во “Аспект-Поліграф”, 2009. 368 с.

289. Шмаков О.М. Методологічні основи теорії внутрішньої безпеки держави . *Честь і закон*. Х.: Військ. ін-т ВВ МВС України, 2004. №2. С. 3-8.

290. Шуєнкін В. О Технічне забезпечення військ (сил) в операції і бою. Частина 1. Київ: Національна Академія Оборони України. 2001. С. 9-10.

291. Шуєнкін В. О. Метод визначення ефективності системи управління матеріально-технічним забезпеченням військ (сил). *Наука і оборона*. 2003. № 4. С. 18-22.

292. Шуєнкін В. О. Метод оцінення ефективності матеріально-технічного забезпечення через рівень запобіжного збитку військ . *Наука і оборона*. 2003. № 2. С. 34-37.

293. Шуєнкін В. О. Методика визначення раціонального складу ремонтних органів з урахуванням ресурсних обмежень на їх створення. *Наука і оборона*. 2009. № 3. С. 57-62.

294. Економіка завершаючого періода війни. URL: https://encyclopedia.mil.ua/files/VOV/tom7/VOV_Vol7_197-260_Chap5.pdf (дата звернення: 05.01.2023).

295. Bers J. (1998). Development and validation of a strategic repositioning model for defense and aerospace contractors, Ph.D. Dissertation, Vanderbilt University. № 9-10 (11-12).

296. Boikivska, G., Yemanov, V., Nahirna, M., Mirko, N., Andrushkiv, R. (2023). Planning for ensuring the security of sustainable development of the socio-economic system in the context of the importance of the knowledge economy. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, Vol. 18, No. 4, pp. 1283-1288. URL: <https://www.iieta.org/journals/ijstdp/paper/10.18280/ijstdp.180433> (дата звернення: 05.01.2023).

297. Gizun A., Lozova I. Analysis of «crisis» definition and basic aspects of business continuing planning concept. *Ukrainian Scientific Journal of Information Security*, 2016, vol.22, issue1, p. 99–108.

298. Hillier Debbie; Wood Brian (2003). “Shattered Lives – the case for tough international arms control” (PDF). Control Arms Campaign. p. 19. Archived from the original (PDF) on 2011-07-23. Retrieved 2009-03-28.

299. Markusen A. (1997). The Economics of Defense Industry Mergers and Divestitures. Working Paper, Project on Regional and Industrial Economics, Rutgers University, 1997.

300. Markusen A. (1998). The post-cold war persistence of defense specialized firms in Susman G. & O’Keefe S., eds. “The Defense Industry in the Post-Cold War Era: Corporate Strategy and Public Policy Perspectives”, Oxford, Elsevier Science: 121-146.

301. STANAG 1406. Multinational maritime Force logistic is a NATO

302. STANAG 2182. Allied joint logistic doctrine is a NATO.

303. STANAG 2406. Land Forces logistic doctrine is a NATO.

304. STANAG 7166. Air Forces logistic doctrine and procedures is a NATO.

305. STANAG 4107. «Взаємне визнання державного гарантування якості та використання союзницьких публікацій з гарантування якості (AQAP)».

306. Stepanenko K. and Kagan F. W.. Russian Offensive Campaign Assessment. URL: <https://www.understandingwar.org/sites/default/files/Russian%20Operations%20Assessments%20July%2030.pdf>.

307. Stepanenko Kateryna, Hird Karolina, Mappes Grace, Phillipson Layne, Katherine Lawlor, and Frederick W. Kagan. Russian offensive campaign assessment. URL: <https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-offensive-campaign-assessment-july-29>.

308. Stohl Rachel; Grillot Suzette (2013). The International Arms Trade. Wiley Press. Retrieved 2013-02-07.

309. Yemanov, V., Dzyana, H., Dzyanyi, N., Dolinchenko, O., Didych, O. (2023). Modelling a public administration system for ensuring cybersecurity. International Journal of Safety and Security Engineering, Vol. 13, No. 1, pp. 81-88. URL: <https://www.iieta.org/journals/ijssse/paper/10.18280/ijssse.130109>.

310. Yemanov, V., Pasichnyk, V., Yevtushenko, I., Larin, S., Mykhailenko, O. (2023). Ranking threats to determine the cost of protecting information in a cybersecurity environment. Ingénierie des Systèmes d'Information, Vol. 28, No. 1, pp. 77-84. URL: <https://www.iieta.org/journals/isi/paper/10.18280/isi.280108>.

ДОДАТКИ

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ТА ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Єманов В. В. Державне управління системою технічного забезпечення сил безпеки України у кризових ситуаціях: теорія, методологія, практика : монографія. Харків : НА НГУ, 2023. 315 с.

2. Yemanov V., Trobyuk V. Establishment and development of professional military education of the security forces of Ukraine / World trends in the use of interactive technologies in education. International collective monograph. Intellebence Transportation System And Smart City Institute. Lima, Peru, 2023. Pp. 155 – 170.

Наукові статті у виданнях, що включені до наукометричних баз

Scopus, Web of Science

3. Yemanov V., Pasichnyk V., Yevtushenko I., Larin S., Mykhailenko O. (2023). Ranking threats to determine the cost of protecting information in a cybersecurity environment. *Ingénierie des Systèmes d'Information*, Vol. 28, No. 1, pp. 77 – 84. URL: <https://www.iieta.org/journals/isi/paper/10.18280/isi.280108> (*Scopus*).

4. Yemanov V., Dzyana H., Dzyanyi N., Dolinchenko O., Didych O. (2023). Modelling a public administration system for ensuring cybersecurity. *International Journal of Safety and Security Engineering*, Vol. 13, No. 1, pp. 81 – 88. URL: <https://www.iieta.org/journals/ijssse/paper/10.18280/ijssse.130109> (*Scopus*).

5. Boikivska G., Yemanov V., Nahirna M., Mirko N., Andrushkiv R. (2023). Planning for ensuring the security of sustainable development of the socio-economic system in the context of the importance of the knowledge economy. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, Vol. 18, No. 4, pp. 1283 – 1288. URL: <https://www.iieta.org/journals/ijstdp/paper/10.18280/ijstdp.180433> (*Scopus*).

Наукові статті у фахових виданнях

6. Єманов В. В. Проблемні питання систем експлуатації та відновлення автобронетанкової техніки Національної гвардії України. *Честь і закон*. 2022. № 2 (81). С. 63 – 71.

7. Єманов В. В., Споришев К. О., Шаповалов О. І. Проблеми інформатизації процесів управління системою технічного обслуговування та ремонту автобронетанкової техніки Національної гвардії України. *Честь і закон*. 2022. № 3 (82). С. 108 – 116.

8. Єманов В. В. Вклад оборонно-промислового комплексу України в формування державної безпеки. *Честь і закон*. 2022. № 4 (83). С. 87 – 95.

9. Єманов В. В. Роль та місце сил безпеки України при реагуванні на кризові ситуації. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Державне управління*. Симферополь, 2022. Т. 33 (72). № 6. С. 167 – 172.

10. Єманов В. В. Сутність управління логістичним забезпеченням дій сил безпеки при реагуванні на кризові ситуації. *Актуальні питання у сучасній науці. Державне управління*. 2023. Вип. 2 (8). С. 113 – 125.

11. Єманов В. В., Тробюк В. І., Белай С. В. Обґрунтування шляхів розвитку освітньої діяльності Національної академії Національної гвардії України в сфері неформальної освіти. *Честь і закон*. 2023. № 1 (84). С. 5 – 12.

12. Єманов В. В. Механізми формування раціональних оборонних закупівель при реагуванні сил безпеки на кризові ситуації. *Наукові інновації та передові технології. Державне управління*. 2023. Вип. 3 (17). С. 40 – 49.

13. Єманов В. В. Механізми відомчого контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки Україні під час кризових ситуацій. *Актуальні питання у сучасній науці. Державне управління*. 2023. Вип. 3 (9). С. 230 – 237.

14. Єманов В. В. Механізми урядового контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки Україні під час кризових ситуацій. *Наукові перспективи. Державне управління*. 2023. Вип. 3 (33). С. 48 – 57.

15. Єманов В. В. Методологічні підходи до механізмів функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України під час кризових ситуацій *Наукові перспективи. Державне управління*. 2023. Вип. 4 (34). С. 104 – 113.
16. Єманов В. В. Прогнозна модель розвитку технічного забезпечення сил безпеки України на довгострокову перспективу. *Актуальні питання у сучасній науці. Державне управління*. 2023. Вип. 5 (11). С. 164 – 173.
17. Єманов В. В. Науково-технічне супроводження політики забезпечення обороноздатності держави. *Наукові інновації та передові технології. Державне управління*. 2023. Вип. 5 (19). С. 229 – 236.
18. Єманов В. В. Розвиток нормативно-правової бази технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2023. Вип. 5. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/dy/article/view/1535/1545>.
19. Єманов В. В. Загальнодержавна модель функціонування та розвитку механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України. *Наукові інновації та передові технології. Державне управління*. 2023. Вип. 6 (20). С. 188 – 197.
20. Єманов В. В. Стратегія розвитку механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій. *Актуальні питання у сучасній науці. Державне управління*. 2023. Вип. 6 (12). С. 201 – 209.
21. Єманов В. В. Механізми демократичного цивільного контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України під час кризових ситуацій. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. Вип. 11. С. 138 – 141. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/investplan>.
22. Єманов В. В. Інноваційні антикорупційні складові механізмів контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій *Наукові перспективи. Державне управління*. 2023. Вип. 5 (35). С. 182 – 193.

23. Єманов В. В. Досвід функціонування системи технічного забезпечення силових структур провідних країн світу в умовах кризових ситуацій. *Честь і закон*. 2023. № 2 (85). С. 80 – 85.

24. Єманов В. В., Белай С. В., Тробюк В. І. Обґрунтування пропозицій з удосконалення системи підготовки та перепідготовки персоналу сектору безпеки і оборони України в умовах відсічі збройної агресії. *Вісник Національного університету цивільного захисту. Державне управління*. Харків, 2023. Вип. 1 (18). С. 271 – 279.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

25. Єманов В. В., Павлов Я. В. Пропозиції щодо скорочення часу на проведення технічної розвідки підрозділами технічного забезпечення Національної гвардії України. *Актуальні питання забезпечення службово-бойової діяльності військових формувань та правоохоронних органів* : збірник тез VIII Всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Харків, 31 жовт. 2019 р. Харків, 2019. С. 79.

26. Єманов В. В., Павлов Я. В. Визначення ступеня достатності системи технічного забезпечення Національної гвардії України в умовах виникнення внутрішнього збройного конфлікту. *Службово-бойова діяльність Національної гвардії України: сучасний стан, проблеми та перспективи. Секція 1 «Актуальні проблеми оперативного мистецтва та тактики Національної гвардії України»*: збірник тез доп. наук.-практ. конф., м. Харків, 2 квіт. 2020 р. Харків, 2020. С. 23, 24.

27. Єманов В. В., Павлов Я. В. Вимоги до органів технічного забезпечення угруповання Національної гвардії України у внутрішньому збройному конфлікті. *Актуальні питання забезпечення службово-бойової діяльності військових формувань та правоохоронних органів* : збірник тез доп. IX Всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Харків, 29 жовт. 2020 р. Харків, 2020. С. 102 – 104.

28. Єманов В. В., Споришев К. О. Пропозиції щодо моделювання системи

технічного забезпечення підрозділів Національної гвардії України засобами CASE-технологій. *Проблеми оперативного та логістичного забезпечення складових сектору безпеки і оборони України* : збірник тез доп. Всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Харків, 09 лют. 2021 р. Харків, 2021. С. 88, 89.

29. Єманов В. В., Споришев К. О. Особливості ведення технічної розвідки підрозділами технічного забезпечення НГУ в умовах внутрішнього збройного конфлікту. *Службово-бойова діяльність Національної гвардії України: сучасний стан, проблеми та перспективи. Секція 3 «Актуальні проблеми розвитку і удосконалення озброєння, військової та спеціальної техніки, зв'язку та інформатизації в НГУ»* : матеріали наук.-практ. конф., м. Харків, 25 берез. 2021 р. Харків, 2021. С. 30.

30. Єманов В. В. Підходи до формування потрібного варіанту структури та складу угруповання Національної гвардії України в умовах внутрішнього збройного конфлікту. *Службово-бойова діяльність Національної гвардії України: сучасний стан, проблеми та перспективи. Секція 3 «Актуальні проблеми розвитку і удосконалення озброєння, військової і спеціальної техніки в Національній гвардії України»* : збірник тез доп. наук.-практ. конф., м. Харків, 31 берез. 2022 р. Харків, 2022. С. 23.

31. Єманов В. В. Модель функціонування системи технічного забезпечення угруповання Національної гвардії України у внутрішньому збройному конфлікті. *Актуальні питання забезпечення службово-бойової діяльності військових формувань та правоохоронних органів* : збірник тез доп. XI Міжнародної наук.-практ. конф., м. Харків, 28 жовт. 2022 р. Харків, 2022. С. 89 – 91.

32. Єманов В. В. Воєнно-економічна стратегія держави під час виникнення кризових ситуацій. *Проблеми оперативного та логістичного забезпечення складових сектору безпеки і оборони України* : збірник тез доп. Всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Харків, 23 лют. 2023 р. Харків, 2023. С. 32, 33.

33. Єманов В. В. Інформаційно-аналітична функція логістичного забезпечення сил безпеки України при реагуванні на кризові ситуації. *Застосування*

інформаційних технологій у підготовці та діяльності сил охорони правопорядку: збірник тез Міжнародної наук.-практ. конф., м. Харків, 15 берез. 2023 р. Харків, 2023. С. 33, 34.

34. Єманов В. В. Науково-технічне супроводження політики забезпечення обороноздатності держави. *Публічне управління у сфері цивільного захисту: освіта, наука, практика* : матеріали Міжнародної наук.-практ. інтернет-конф., м. Харків, 16 берез. 2023 р. Харків, 2023. С. 84 – 86.

35. Єманов В. В. Аспекти підготовки території держави до оборони. *Актуальні проблеми діяльності складових сектору безпеки і оборони України в умовах особливих правових режимів: поточний стан та шляхи вирішення* : збірник тез доп. Всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конф., м. Харків, 30 берез. 2023 р. Харків, 2023. С. 66, 67.

36. Єманов В. В. Перспективи розвитку технічного забезпечення сил безпеки України. *Всеохоплююча оборона: досвід протидії збройній агресії РФ проти України* : збірник матеріалів Міжнародної наук.-практ. конф., м. Київ, 27 квіт. 2023 р. Київ, 2023. С. 136, 137.

37. Єманов В. В. Перспективи розвитку технічного забезпечення сил безпеки України. *Перспективи розвитку озброєння та військової техніки сухопутних військ* : збірник матеріалів Міжнародної наук.-практ. конф., м. Львів, 17-18 трав. 2023 р. Львів, 2023. С. 24.

38. Єманов В. В. Погляди на будівництво формувань сил безпеки та оборони України в умовах кризових ситуацій. *Актуальні проблеми будівництва та службово-бойової діяльності формувань сил безпеки і сил оборони держави в умовах воєнного стану* : збірник тез Всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Харків, 31 трав. 2023 р. Харків, 2023. С. 18, 19.

Наукові статті, які додатково відображають наукові результати дисертації

39. Єманов В. В., Гармаш В. П., Споришев К. О. Модель прогнозування обсягу виходу з ладу озброєння та військової техніки підрозділів Національної гвардії України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Технічні науки.*

Симферополь, 2021. Т. 32 (71) № 1. С. 87 – 91.

40. Єманов В. В., Бєлай С. В., Споришев К. О. Інформаційно-аналітичний метод підвищення ефективності технічної розвідки підрозділів технічного забезпечення Національної гвардії України. *Збірник наукових праць Національної академії Національної гвардії України*. Харків, 2022. Вип. 1 (39) С. 104 – 110.

41. Єманов В. В., Споришев К. О., Онопрієнко О. С. Метод багатофакторного вибору експертів за максимумом коефіцієнта компетентності. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Технічні науки*. Симферополь, 2022. (72) № 5, С. 73 – 80.

ВІННИЦЬКА ОБЛАСНА ВІЙСЬКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ З ПИТАНЬ ОБОРОННОЇ РОБОТИ, ЦИВІЛЬНОГО
ЗАХИСТУ ТА ВЗАЄМОДІЇ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ
(Департамент цивільного захисту)

вул. Монастирська, 26, м. Вінниця, 21050, тел. (0432) 67 11 38, факс (0432) 67 11 37,
 E-mail: upr_nad_sit@vin.gov.ua, код згідно з ЄДРПОУ 20098691

від 12 07.2023р. № 03.1-03- 1659
 на № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження кандидата
 військових наук, старшого наукового співробітника Єманова Владислава
 Вікторовича до практичної діяльності Департаменту з питань оборонної
 роботи, цивільного захисту та взаємодії з правоохоронними органами
 Вінницької обласної військової адміністрації

Матеріали дисертаційного дослідження кандидата військових наук, старшого наукового співробітника Єманова Владислава Вікторовича на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.05 – державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку на тему: «Механізми державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України у кризових ситуаціях» використовуються в практичній діяльності Департаменту з питань оборонної роботи, цивільного захисту та взаємодії з правоохоронними органами Вінницької обласної військової адміністрації під час забезпечення повноважень щодо реалізації державної політики у сфері оборонної роботи, цивільного захисту населення і територій області від надзвичайних ситуацій, а також заходів щодо охорони громадської безпеки, додержання громадського порядку, боротьби зі злочинністю, а саме впроваджено:

пропозиції з розвитку військово-технічної політики в системі заходів щодо забезпечення обороноздатності держави;

рекомендації з удосконалення механізмів контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій;

стратегічні засади розвитку механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій.

Директор Департаменту

Богдан ЗУБЧИК

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор Хмельницького
науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру
МВС України
кандидат технічних наук, доцент

Андрій ГАНЗЮК

А К Т

про впровадження в практичну діяльність Хмельницького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України матеріалів дисертаційного дослідження кандидата військових наук, старшого наукового співробітника Єманова Владислава Вікторовича на тему «Механізми державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України у кризових ситуаціях» на здобуття ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.05 – державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку

Комісія у складі голови: Циганюк Юлії Володимирівни, доктора юридичних наук, доцента, провідного юрисконсульта сектору юридичного забезпечення Хмельницького НДЕКЦ МВС; членів: Гордєєва Анатолія Івановича, доктора технічних наук, професора, фахівця відділу забезпечення діяльності Хмельницького НДЕКЦ МВС, Кравчука Віктора Васильовича, кандидата економічних наук, доцента, фахівця відділу забезпечення діяльності Хмельницького НДЕКЦ МВС, склала цей акт про те, що розглянувши матеріали дисертаційного дослідження кандидата військових наук, старшого наукового співробітника Єманова Владислава Вікторовича на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.05 – державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку на тему: «Механізми державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України у кризових ситуаціях» встановила, що матеріали дисертаційного дослідження, а саме опубліковані наукові статті, тези доповідей на конференціях та рекомендації з удосконалення механізмів відомчого контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій, а також концептуальні основи планування та прогнозна модель

розвитку технічного забезпечення сил безпеки України на довгострокову перспективу використовуються в практичній діяльності Хмельницького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України під час здійснення судово-експертної діяльності.

Результати дисертаційного дослідження кандидата військових наук, старшого наукового співробітника Єманова Владислава Вікторовича на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.05 – державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку на тему: «Механізми державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України у кризових ситуаціях» вважати реалізованими.

**Провідний юрисконсульт сектору
юридичного забезпечення,
доктор юридичних наук, доцент**

Юлія ЦИГАНЮК

**Фахівець відділу забезпечення діяльності,
доктор технічних наук, професор**

Анатолій ГОРДЕСВ

**Фахівець відділу забезпечення діяльності,
кандидат економічних наук, доцент**

Віктор КРАВЧУК

*Згідно з рішенням комісії завідаючу
Фахівцем СДЗ Хмельницького ЮДЕКУ*

Згодом о.

*№19/123/4-7299
від 23.06.2023*

КОМУНАЛЬНЕ ПІДПРИЄМСТВО
«МУНІЦИПАЛЬНА ВАРТА»
ВІННИЦЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ

юридична адреса: вул. Р. Скалецького, буд. 29, м. Вінниця, Вінницька обл., 21018
службовий телефон: (0432) 50-89-91, електронна адреса: Mvarta@vmr.gov.ua
ЄДРПОУ 38830387

21 червня 2023 р. № 01-17/360

ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ

результатів дисертаційного дослідження кандидата
військових наук, старшого наукового співробітника
Єманова Владислава Вікторовича
до практичної діяльності комунального
підприємства
«Муніципальна варта» Вінницької міської ради

Матеріали дисертаційного дослідження кандидата військових наук, старшого наукового співробітника Єманова Владислава Вікторовича на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.05 – державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку на тему: «Механізми державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій» використовуються в практичній діяльності комунального підприємства «Муніципальна варта» Вінницької міської ради під час забезпечення визначених чинною нормативно-правою базою повноважень щодо реалізації заходів з дотримання публічної безпеки і порядку, а саме впроваджено:

пропозиції з розвитку військово-технічної політики в системі заходів щодо забезпечення обороноздатності та безпеки;

рекомендації з удосконалення механізмів контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій;

стратегічні засади розвитку механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій.

Начальник

КП «Муніципальна варта» ВМР

Віталій Чигур

**НАЦІОНАЛЬНА ГВАРДІЯ
УКРАЇНИ
ПІВНІЧНЕ КИЇВСЬКЕ
ТЕРИТОРІАЛЬНЕ
УПРАВЛІННЯ**

(Військова частина 3001)

вул. Євгена Коновальця, буд. 38,
м. Київ, 01133, тел.: (044)286-27-47,

факс: (044)286-44-11,

e-mail: 3001@ngu.gov.ua

код ЄДРПОУ 25575753

29 травня 2023 року № 1/9/1-68
На № _____ від _____

ДОВІДКА

Про впровадження у практичну діяльність Північного Київського територіального управління Національної гвардії України (військова частина 3001) результатів дисертаційного дослідження здобувача наукового ступеня доктора наук з державного управління кандидата військових наук, старшого наукового співробітника Єманова Владислава Вікторовича

Матеріали дисертаційного дослідження кандидата військових наук, старшого наукового співробітника Єманова Владислава Вікторовича на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.05 – державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку на тему: «Механізми державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій» використовуються в практичній діяльності Північного Київського територіального управління Національної гвардії України (військова частина 3001), а саме впроваджено: концептуальні основи планування розвитку технічного забезпечення сил безпеки України, механізми відомчого контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України під час кризових ситуацій, інноваційні антикорупційні складові механізмів контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій, стратегію розвитку механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій.

**Заступник начальника управління
з озброєння і техніки – начальник технічної частини
полковник**

Антон ШЕЛУДЬКО

Олег ТИХОНЕНКО (8-111-10-07)

ЗАТВЕРДЖУЮКомандир військової частини 3008
Національної гвардії України
полковник

Володимир ДЖУЛА

2023

АКТ

впровадження результатів дисертаційного дослідження
кандидата військових наук, старшого наукового співробітника
полковника Єманова Владислава Вікторовича
на тему: «Механізми державного управління системою технічного забезпечення
сил безпеки України в умовах кризових ситуацій»

«15» 06 .2023

м. Вінниця

Про впровадження результатів
дисертаційного дослідження полковника Владислава Єманова

Комісія у складі:

голови: заступника командира частини з озброєння – начальника
технічної частини підполковника Бубели В.Ю.

членів: начальника автомобільної служби технічної частини майора
Павича М.П.;
начальника служби озброєння технічної частини майора
Антонюка В.М.

розглянула матеріали дисертаційного дослідження кандидата військових наук,
старшого наукового співробітника полковника Єманова Владислава
Вікторовича на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного
управління (спеціальність 25.00.05 – державне управління у сфері державної
безпеки та охорони громадського порядку)

ВСТАНОВИЛА:

основні положення дисертаційного дослідження, а саме: пропозиції з удосконалення механізмів відомчого контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України під час кризових ситуацій, рекомендації щодо обґрунтування інноваційних антикорупційних складових механізмів контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій, а також пропозиції з розвитку нормативно-правової бази технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій використовуються у службово-бойовій діяльності військової частини 3008 Національної гвардії України під час організації технічного забезпечення.

Результати дисертаційного дослідження кандидата військових наук, старшого наукового співробітника полковника Єманова Владислава Вікторовича на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.05 – державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку вважати реалізованими.

Голова комісії: підполковник

Віталій Бубела

**Члени комісії: майор
майор**

**Максим Павич
Віталій Антонюк**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Начальник Національної академії
Національної гвардії Україникандидат технічних наук, доцент
генерал-лейтенант

Сергій СОКОЛОВСЬКИЙ

«29» 05 2023 року

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
здобувача наукового ступеня доктора наук з державного управління
кандидата військових наук, старшого наукового співробітника

Єманова Владислава Вікторовича

на тему: «Механізми державного управління системою
технічного забезпечення сил безпеки України
в умовах кризових ситуацій»

«29» 05 2023 року

м. Харків

Про впровадження результатів
дисертаційного дослідження Владислава Єманова

Комісія у складі:

голови: начальника навчально-методичного центру кандидата військових
наук, доцента полковника Володимира Тробюка,

членів: начальника факультету логістики кандидата педагогічних наук,
доцента полковника Ярослава Павлова,

начальника кафедри технічного та тилового забезпечення факультету
логістики кандидата педагогічних наук, доцента Сергія Каплуна,

начальника кафедри автобронетанкової техніки факультету логістики
кандидата технічних наук, доцента Андрія Нікорчука,

старшого помічника начальника науково-організаційного відділу
майора Ігоря Буряка,

розглянула матеріали дисертаційного дослідження здобувача наукового
ступеня доктора наук з державного управління Владислава Єманова

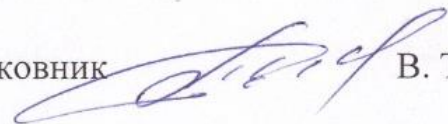
ВСТАНОВИЛА:

основні положення дисертаційного дослідження, а саме питання функціонування та розвитку військово-технічної політики в системі заходів щодо забезпечення обороноздатності держави, механізмів контролю у сфері функціонування системи технічного забезпечення сил безпеки України в умовах кризових ситуацій, а також обґрунтування шляхів удосконалення механізмів державного управління системою технічного забезпечення сил безпеки України під час кризових ситуацій використовуються у навчальному процесі та науковій роботі на кафедрі технічного та тилового забезпечення, кафедрі автобронетанкової техніки факультету логістики Національної академії Національної гвардії України при підготовці за навчальними дисциплінами «Технічне та тилове забезпечення підрозділів Національної гвардії України» (Змістовні модуль №1 «Організація технічного забезпечення та експлуатації автобронетанкової техніки») та «Організація експлуатації автобронетанкової техніки» (Змістові модулі 4 «Укомплектування військових частин автобронетанковою технікою» та Змістовий модуль 5 «Забезпечення військових частин автобронетанковим майном»), а також при проведенні наукових досліджень за напрямом розвитку механізмів державного управління системою технічного забезпечення складових сектора безпеки та оборони України.

Результати дисертаційного дослідження здобувача наукового ступеня доктора наук з державного управління Владислава Єманова вважати реалізованими.

Голова комісії

полковник

В. Тробюк

Члени комісії

полковник

Я. Павлов

полковник

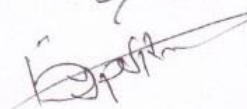
С. Каплун

полковник

А. Нікорчук

майор

І. Буряк